

Ana Mirandová
Peklo ráje
Torst

73-115	
73-115	

Město bylo zbudováno na třináctém stupni jižní šířky a druhém stupni západní délky, při pobřeží jižního cípu poloostrova, jenž náležel k Brazílii. Prostíralo se u širokého a čistého zálivu, který mu dal jméno: Bahia, portugalsky Zátoka.

Zátoka zvíci něco přes dvě míle začínala u výběžku Svatého Antonína, kde stála i stejnojmenná pevnost, a končila pod kapličkou Panny Marie Monseratské. Město se rozkládalo uprostřed tohoto zálivu na skalnaté hoře, jež sice na přímořské straně prudce spadala dolů, na temeni se ale rozbíhala v plošinu. Návrší obklopovaly tři vysoké kopce, kde se rýsovaly další shluky obydlí. Na jihu domy končily u kláštera svatého Benedikta; na severu při klášteře Panny Marie Karmelské. Třetí, východní cíp města byl takřka neobydlen.

Úzké písčité pobřeží bahijské zátoky chránily tři pevnosti, dvě na souši a jedna na moři. Dlouhý přímořský pás posetý skladišti, obchody a veřtaty spojovaly s vrškem tři strmé ulice. Těžký náklad přepravoval z jedné části města do druhé hlomozný rumpál, který byl v držení jezuitů.

Stopy škod, které tu před bezmála šedesáti lety napáchala válka s Holanďany, byly dosud znát. Trosky vypálených domů, opuštěné kamenomety, kostra lodi na pláži. V zapadlejších koutech se povalovaly čtyřhroté železné ježky, jimiž prorůstal les. Nedaleko fortny karmelitského kláštera se zachovaly hluboké jámy a vysoké šance, které tenkrát sloužily za tereše.

Prostřed přívětivého kraje protínaného průzračnými řekami, kde nebe bylo stále modré, půda úrod-

skráně - hory
ná a lesy se košatily stromy, vyhlíželo město jako obraz Ráje. Právě tam však ďáblové stražili na duše, které měly zalidnit Peklo.

1

„S tímhle městem je ámen,“ pomyslel si Gregório de Matos při pohledu z okna měšťanského domu na Ježíšově rynku. „Bahia bere draka. Bývaly doby, kdy se člověk mohl nadít trochy vážnosti. Dneska vás bez ostychu přepadnou přímo na náměstí, infanterii na dohled, velebníčkům před nosem nebo třeba i pod stínadly.“

Na mysli mu vytanul španělský básník Góngora y Argote, kterého tolik ctil, postava zahalená do ornátu královského kaplana, v němž se dával portretovat: protáhla tvrdá tvář, brada s důlkem uprostřed, skráně vyholené až za uši. Góngora přijal kněžské svěcení v šestapadesáti. Na prsteníčku levé ruky nosil rubínový prsten, který nastavoval lidem k políbení. Gregório de Matos chtěl jako on psát neotřelé verše, ovládnout kulteranismus. Dokáže on, Gregório de Matos, takhle psát? Měl tušení o propasti, jež se tají v jeho nitru. Jaké by to asi bylo, zřítit se dolů? Což se Góngora nesnažil sblížit vznešenou lidskou duši se zemí a jejími tělesnými strastmi? Tam, na odvrácené straně světa, se nacházel i Gregório de Matos, host přizvaný ke shnilé části hodokvasu. O čem má on co říct? Hleď barev, světla, zlata užívati, nabádá Góngora. Bývalo by Gregóriovi ku prospěchu narodit se ve Španělich? Stal by se z něj někdo jiný?

Guvernér Antonio de Souza de Menezes opustil palác o šesté hodině ranní. Přešel po hlavním náměs-

tí, kde byly umístěny správní budovy: guvernérský palác, šatlava, radnice, soudní dvůr a královský sklad. Mířil do jezuitského kostela ke svátosti pokání. Rád k ní přistupoval zrána. Zpovědníka měl z řádu fran-tiškáňů, navzdory svému přesvědčení, že jezuité jsou jako duchovní rádci způsobilejší.

Když poklekal ke kněžovým nohám, aby se vyznal ze svých hříchů, často se kochal představou, že se ho na ně vptává páter Vieira. To bývaly jeho nejlepší zpovědi. Mluvil o všech hanebnostech, poklescích a znesvěceních, kterých se dopustil. O jednom však mlčel: o čtyřiaadvaceti letech strávených v ústraní venkovského domu v Olivaesu. Žádná zpověď mu nemohla přinést více útěchy, než kolik jí skýtalo zta-jení. Co se v tomto období jeho života odehrálo, ne-měl vědět nikdo, ani kněz ne. Připomínat to ne-chtěl ani sám sobě.

V tu chvíli měl přes náměstí cestu málokdo jiný než černí otroci či mulatské služebnictvo. Mnozí měli namířeno do kostela. Zvony vyzváněly na mši.

Gregório de Matos z okna sledoval, jak se gover-nér proplétá mezi lidmi z různých světů a rozmani-tých království. Královi poddaní, zvaní též lidé kmet-cí, byli vypovědenci od rodičů anebo vyvrhelové, kteří byli pro rozličné zločiny vyhnáni ze svých krá-lovství, korábníci, co doma třeli bídu s nouzí, ctizá-dostivci, smělci, prostácci, šejdiři i zoufalci, kteří se na přístavišti kolonie vylodžovali jeden přes druhého. Někteří přijížděli v nejhorší bídě, bosí, rozedraní, polonazí, a zakrátko odjížděli peněžiti a zmocnělí co nájemci domů a majitelé lodí. I ti, kdož neměli za groš tabáku, ani cukrovar s mlýnem či milostenku, ovšem oblékali hedváb a pudrovali si paruku. Jak ro-ku 1533 věstil Pietro Caroldo, tuto zem měli přijít

zabydlet lidé odsouzení ke ztrátě hrdla, *rispetto per non metter boni homini dabbene a pericolo*, totiž aby ne-uváděli řádné lidi v nebezpečí. To platilo o většině křesťanů, kteří sem právě přicházeli, jakož i o těch, kteří šli dál svou cestou, smýkající v úkloně před procházejícím guvernérem klobouk. Byli tu také Peršané, Mogulové, Arméni, Řekové, mahometáni a jiní neznabohové. Myrmidoni, Židé a Syřani, Turci i Mohabité. Město své brány otvíralo všem.

Ti, kdo chodili ve dne do kostela, se večer dávali zvábit pobožky a černošskými čary. V touze po štěs-tí se magických obřadů oddaně účastnili muži zrov-na jako ženy. Těch pár měďáků, co měli, chodili utrácet k mistrům dýmky, jak se říkalo kněžím afric-kých kultů. Blouznili a rejčili, dokud mnozí z nich neuvěřili, že se v nich usadil sám Satanáš. Když se později v kostele zpovídali, toto před duchovníky ta-jili, třebaže při podobných slavnostech bylo nezříd-ka kdy spatřit i kněze.

Pravověrní přicházeli do kostela s růženci a mod-litebními knížkami v rukou. Před vstupem namno-ze činili znamení kříže, přičemž se jich několik, jak si Gregório de Matos povšiml, křížovalo opačně, než kázal katechismus. V kostele se klaněli lehkým dotykem kolena o zem, jako dobytče před poráž-kou.

Čekání na mši si jedni krátili obdivováním světců v kostelních nikách, druzí raději pozorovali lidské hemžení. Jakýsi člověk klímbal vsedě na zídce, sku-pina mladíků pozorovala dvě krásné černošky, které se nesly kolem s rancem na hlavě.

Ženy se braly do kostela ověšené náušnicemi, na sobě volánové rukávy, brože, ažurované suknice. Nesly se celé vyšňořené a jako doprovod jim k tomu vyzváněly zvony od Panny Marie Karmelské, Svatého

Shordice helichy/moravy
Benedikta, z jezuitské koleje či od Svatého Františka. Mnoho lidí tvrdilo, že ženy chodí do kostela hanobit manžely či milence, nebo se dokonce vzdát mrzkým svodům.

U dveří kostela postával houf ubožáků a bláznů. Přes veškeré bohatství tu byla i velká bída a mnoho lidí umíralo hladu.

Mše začala. Kněz na kazatelně vytáhl dlouhou škaratici, na níž stála jména katolíků navštěvujících kostel. Z nařízení arcibiskupa Jana od Matky Boží bylo třeba předčítat jména všech. Přítomní se hlásili; nepřítomné si kněz poznačil, byli veřejně pokáráni a později jim budou trestem uloženy kající orace či žíněná košile.

Otroci, kteří byli mnohdy zbožní a želeli svých hříchů, zůstali před kostelem. Někteří tropili rotuku. Nějakého vedení se jim dostalo jen málokdy. Někdy ani jídla za práci ne. Lecjaký pán, který si tu hrál na šlechtice, nadělal z otrokyň nevěstky a žil jako pasák.

U kostelních vrat měly své místo i otrokyně, některé klečely až na prostranství před kostelem. Ony jsou to nejkrásnější, co v celé téhle zemi je, pomyslel si Gregório de Matos, s nimi se nemohou měřit ani... ani hvězdy nebeské? Co je ostatně komu po hvězdách! Ani bělošky, ani Portugalky nebo Španělky.

Z útroh jakéhosi domu v povzdálí se ozývalo drnkání na kytaru. Z jedné uličky se vynořily matka s dcerou, měly napilno. Dívky chodily vždy v doprovodu matek nebo otrokyň. Bylo třeba velké bdělosti, aby se panenky neoctly v nebezpečí, že podlehnou milůstkám či frejírským vyřizením, ani Gregório de

Matos se takovým prostředkům nevyhýbal. Nejednou švihák šel na mši, aby dal kolovat lísteček s veršičky, podstrčil vzkázáníčko nějaké panence či aby jako v Portugalsku počastoval mladší dívky štípanci.

Muži chodili i do kostela ozbrojeni meči a dobytými tulichy. V tomhle městě záviselo všechno na osobní síle. Chmatáci a mordýři, padělatelé ani nactiutrhači se na šibenici už nehoupali tak často jako dřív. Říkalo se, že v Bahii není velkých lupičů, každý ale tu a tam něco šlohne. Pár silničních lapků, nějaký ten dráč či uřezavač měšců se tu sice našli, podloudná a všudypřítomná nepoctivost ale patřila k lidskému počínání samo sebou. Vinou uprchlých černochoů byly silnice a některé ulice ještě nebezpečnější. Ani touha po penězích a řevnění na vysoké posty nebyly žádnou výjimkou. Mnoho lidí si přálo vidět své mocipány zhanobené, smýkané bídou anebo zabité v obratném souboji nezvratného konce. Nepromíjeli ani posvátným osobám, ať to byl král, biskup, kněz či panna uchýlená do ústraní. Nějaká ta rána vybyla na každého, kruté a odporné pleťtichy se nevyhnuly nikomu. Gregório de Matos si povzdychl. Život tady byl mnohem zapeklitější. Proč se sem vracel?

Na rynku u kostela kramáři prodávali tretky. Ruch na ulicích rostl. Kolemjdoucí si šli hodit barvičku, brali se na pole, za zábavou anebo reptat proti vrchnosti vydávající svévolné zákony a nařízení. A třebaže bylo ještě časně, někteří už se tak tak drželi na nohou.

Dobrého či špatného vína si přihnul každý, svobodný jako ženáč. Muži pili, až přišli o rozum, přinesli ženě chudobu a dětem hlad. Opilce, kteří zůstali ležet, bylo po ulicích vidět ráno co ráno. V upomínku na včerejší noc tu zbyly roztroušené

Špalír
škorně s rozvázanými tkanicemi, kalichy rozbité na mancáry, vyprázdněné soudky.

Po náměstí se proplouhaly dvě nevěstky, ztrhané přemírou rozkoší. Přišly od svahu a rychle se ztratily. Jedné z nich bylo jen málo přes dvanáct. Z jakého nevěstince tak může být? Přitažlivá, prsa jako hrášky. Druhá byla vystrojena nákladněji a vzosněji než mnohá dvorní dáma. Zrána se tyhle milostnice po noci strávené v čilém ruchu houfně navracely do svých úkrytišť. V noci se jich po ulicích procházelo bezpočtu. Notovaly neumělé popěvky s přáteli, odnávaly se tancům plným chlípných doteků, frejím.

Ženy znalé lásky na lůžku se velmi lišily od domácích repitelek, skoro vždy jalových, prostoduchých a halasně plytkých. Ty bylo vidět jen za staženou mřížkou žaluzií, za výřezem okýnka. Mužům, kteří k nim vzhledli, nastrkovaly vrkoče cibulí, aby obrátili pohled jinam. Ach, to báječně nečisté smilstvo, prosycené výměšky a vínem. K nim, k těmhle zhýralým a krásným černoškám, by šel Gregório de Matos za otroka.

Jeden sakrišťan uháněl ke kostelu, hůl s křížem v ruce, přijde na mši pozdě. Zodpovídal za pořádek ve svatostánku a kráčel před knězem k bohoslužbě. Mše však již skončila. Dav se valil kostelními vraty ven.

Někteří peněžitější měštěninové vsedali do senfty či nosidel. Kočáry a bryčky skoro nebylo vidět, pro příkrý sklon ulic se tu takřka nedaly použít. Guvernér vycházel mezi posledními.

Antonio de Souza de Menezes, přezdívaný Kelka, vešel do svého paláce. Jeho topornou chůzí byl snad vinen těžký kus železa, kterým nahrazoval pravou

paži, o níž přišel v jedné bitvě v Pernambuku, kde kdysi po čtyři dny bojoval na straně hraběte da Torre. Umělá ruka, která se mu postarala o přezdívkou, byla dílem slavného portského zlatníka Adelina Moreiry. Prsty byly dokonalé; dovedný zlatník neopomněl dokonce ani nehty a kresbu kůže na kloubech. K topornosti paže, která jako by zasahovala celé guvernérovo tělo, se přidávala věkovitá rodová důstojnost Sarzedasů a Alvitů.

Cestou do komnaty, kde úřadoval, takřka neznatelně kynul sluhům a majordomům, kteří ho na chodbách očekávali ve špalíru. Když procházel, všichni poklekali, byl to rituál, jež vyžadoval, třebaže nebyl biskup ani arcibiskup.

Na stole našel hromádku listin, které tam položil Mata, sluha, jemuž nejvíc důvěřoval, a kde bylo vše, co měl toho dne vyřídit. Guvernér listiny zběžně prohlédl.

adjunkt
karban

Spiklenci měli zvyky Francisca de Telese de Menezes v malíčku. Věděli, že určité dny v týdnu za rozbřesku chodívá bahijský purkmistr drát peří své milostnici. Uštěpačně podotýkali, že purkmistr je nemrcouch a chce využít své ranní erekce. Anebo třeba ke vzrušení potřebuje ticho na ulicích, hodinu, kdy všechno včetně bakchantů a vagabundů spí. Či snad nachází zalíbení v zamřelém dechu a zemdlelém těle, jaké mají holčice po ránu.

Pravda byla taková, že Teles de Menezes vstával velmi časně a v tu jinak nevyužitelnou hodinu mu zbýval čas ukojit svůj chtíč. Ne že by snad celý zbytek dne trávil se svými adjunkty v úřadovací komnatě; co chvíli se vzdálil, aby si přihnul pálenky nebo si s několika důvěryhodnými kumpány zahrál mlejnek. K milostnici chodil jen s několika neozbrojenými otroky. Pak si rychle odbyl návštěvu u guvernéra a šel po svých šarvátkách. Toho rána ho měl potkat jeho smutný osud.

Smilnění s kurtizánami, současnými nebo vysloužilými, jak tomu bylo v případě purkmistrovy milostnice, byly stejně jako úklady proti nepřítelům spojovány se stíny noci, kdy se Bůh a jeho dohlížitelé stahovali do ústraní a ďábel obcházal po libosti, kdy se ve jménu rozkoše či zkázy tasily kordy i oudy, mnohdy spojené stejným zámyslem. I krádeže, městské kratochvíle, se prováděly po nocích. Přes den po sobě šly v nekonečném sledu jedna mše za druhou a lid se jich účastnil, aby odčinil své viny a mohl se oddat novým hříchům: smilstvu, krvesmilstvu, karbanu, nestoudnému obnažování, ožralství, bezpráví

činění, násilnění, zmrhávání, mnohoženství, kradení, partykaření, cizoložstvu, zahálce, modlářství, sodomii, lesbičanství, obžerství.

1

Než purkmistr Teles de Menezes u nevěstky Cipriany ulehl na lůžko, sňal si bílou paruku a modrý koplár, do něhož nosil vetknut rubínový kříž.

Měsíc naditý zvonivými penězi nechal viset u pasu. Nestačilo být mocný. I zlato svádělo.

Objal Ciprianu, sevřel ji v pase a lehce políbil na rty.

„Cejtíš mýho cerguláta?“ řekl. „Pojď.“

„Teď ne,“ odpověděla.

„Nechceš?“

V jakémsi varovném záchvěvu se purkmistr zvedl, šel k oknu a otevřel je. Ulice byla téměř pustá. Na jednom nároží postával vyhublý černý výrostek. Teles de Menezes zavětril něco ve vzduchu, nepřikládal tomu však žádnou váhu. U nosidel viděl své lokaje, opírali se o zeď a odpočívali.

Pečlivě zavřel okno a ulehl vedle Cipriany. Nahého ho nikdy nespátřila.

„Nemáme času nazbyt,“ řekl a přikryl ji svým tělem.

Spiklenci si přetáhli kápě a zastrčili tulichy za pás. Jejich pakt byl zpečetěn.

„Ještě chvílku. Takovýhle darebák musí jebat hopenem jako králík.“

Muži se zasmáli.

„Podle mě je vyřezanej.“

„Ale teď vážně, braši. Radši se držme králičí teorie a budme ve střehu.“

„Mně se to zdá dost málo pravděpodobné. Tyhle chlapáky znám. Dává si načas, trvá to věky a pak usne. Někdy usne napřed.“

Chechtali se. Byli jako na jehlách.

Teles de Menezes spočíval vedle Cipriany. Oba se dívali do stropu. Purkmistr si vzpomněl, že se musí zastavit v paláci, aby promluvil s guvernérem. Antonio de Souza de Menezes mu jistě ani dnes neopomněl přichystat obvyklou mrzutost. Telese de Menezes nudilo všechno, co se tak či onak týkalo práce. Čím se budou zabývat dnes ráno, to věděl purkmistr předem. Ten dopis.

Guvernéra Antonia de Souzu poznal Teles de Menezes před mnoha lety v Lisaboně, kam se tehdy dostal v železných preclíkách. Vinu se ovšem nepodařilo prokázat, a tak se Teles de Menezes mohl vrátit do rodné země, tentokrát v purkmistrovském úřadu, jež pořídil za pár šupů. Vrátil se odhodlán pomstít těm, kdo ho udali hraběti z Óbidosu, svým nepřátelům, k nimž choval odedávna zášť.

Když se dozvěděl, že jako guvernér kolonie přijíždí jeho přítel Antonio de Souza, zosnoval svým protivníkům zkázu. André de Brito, Gonçalo Ravasco, Antonio Rolim, Manuel de França, João de Couros už za své nepřátelství vůči purkmistrovi pykají, stejně jako řada dalších. Všichni se utekli pod ochranu jezuitské koleje.

Telesovi de Menezes přišel do rukou anonymní list, upozorňující na spiknutí, jež proti němu v koleji buntovali lidé, kteří ho chtěli připravit o život. Ukáže jej guvernérovi.

„Nač myslíš?“ otázala se Cipriana.

„Na nic, co by mohlo ženskou zajímat.“

Musel být vždy hotov zabít, nebo být zabit. Mož-

ná že chodit bez ochrany bylo vskutku tak neopatrné, jak tvrdil Donato Serotino, jeho fecht mistr. Pohlédl na zbraně na stole a cítil se bezpečněji. V boji vynikal od dob, kdy se dal na vojáka, a to mu bylo osmnáct let. Otrkal se nejprve po boku kapitána Sebastião de Araújo e Limy, později jako vrchník houfu, až se stal hejtmanem pěší kumpanie. Vstal a uchopil mohutnými rukama dvojsečný meč. Zvedl jej až k ramenům a rozčísl vzduch, až to zavisnělo.

„Korduláč, jak má být,“ řekl. „Takovýmhle mečem poltival Renaud de Montauban hlavy, jako by to byly sýrce.“

Cipriana zůstala ležet. V poduškách bylo ještě cítit teplo mužského těla.

Snad proto, že odložil meč, vrátil se Teles de Menezes k úvahám o nebezpečí, jemuž byl vystaven. Po pravdě řečeno ho na úmysly Antonia de Brita upozornilo již víc lidí, on však nedokázal uvěřit, že by kdokoli z toho rodu dokázal dovést nějaký odvážný záměr do konce. André de Brito dřepí s negry v šatlavě a je odsouzen k deportaci. Potají byl převezen do pevnosti na Svatopavelském vršku. Sourozenci Britovi jsou neškodní, uzavřel. Ne-li, proč by se nejstarší z nich uchýloval pod ochranu jezuitské koleje? V nebezpečí je Antonio de Brito, to on se skrývá jako krysa.

Purkmistr si povzdychl. S Britovými by se mohli spřáhnout Vieira Ravascové – Bernardo, jeho syn Gonçalo a Antonio, ten velebníček, byli to konec konců příbuzní. Ti se však do podniků tohoto druhu nepouštěli. Aťsi měli politické důvody, aby se proti Menezesově klíce postavili, krveprolévání nebylo v jejich stylu. Páter Vieira ostatně zastával smírné stanovisko. Vyhledal guvernéra, aby se pokusil

zklidnit vášně. I Ravascové byli vposledku svým způsobem křehotinky. Netroufli by si.

Purkmistrovi se míhali hlavou jeho nepřátelé, všichni mu však připadali neškodní. Teles de Menezes se cítil všemocný, měl na své straně knechty, fendrychy, šermiře i arkebuzíry, všechny kartouny, lodě, veškeré pevnosti. Kdo by si proti němu cokoli zkusil, měl všechnu tu sílu v patách.

„Mám žízeň,“ řekl.

Cipriana vstala.

„Co ti mám nalít?“

„Pálenku.“

„Ta ti žízeň nezažene.“

„Zato obavy ano. Nenávidím vodu.“

Cipriana přinesla pohár pálenky.

„Neměl bys dnes moc pít, Francisco.“

„Proč?“

„Jsou dny, kdy je to tak lepší.“

Teles de Menezes do sebe naráz obrátil pálenku, pomlaskl si a zamručel. Přehodil si kolár a vsunul zbraně za bandalír. Z měšce vyňal minci a hodil ji na postel.

„Zítرا mě čekej, a ať jsi pěkně vymydlená.“

„Opravdu zítra přijdeš?“

„Budu-li s to.“

Ozbrojená skupina spiklenců vyšla z jezuitské koleje a přešla kluzkou ulicí, pokrytou smrdutými splašky.

„Alespoň jsme ho nechali, aby si po ránu zajebal.“

„Tolik ohledů ani nezaslouží.“

„Pokud kdo před smrtí ještě něco zasluhuje, pak je to tohle.“

Osm napjatých, bdělých mužů s kápěmi přetaženými přes hlavu a dobytými zbraněmi se ukrylo do

výklenků v uličce za katedrálou. Rozdělili se do dvojic a čekali.

Purkmistrova nosidla se objevila na náměstí. Před branou paláce se zastavila. Purkmistr šel ke guvernérovi.

Asi dvacet minut nato se Teles de Menezes znovu objevil u vchodu. Protáhl si záda a nasedl do nosidel. Od uličky za katedrálou ho dělilo pár domů.

Když černý výrostek posunkem ruky naznačil, že se nosítka s purkmistrem blíží, spiklenci si potáhli kápě hlouběji do čela, aby jim halily tváře. Mladík, asi patnáctiletý, postoupil o několik kroků vpřed a zůstal na ulici sám. Pokřičoval se, odříkal se sepjatýma rukama krátkou modlitbičku a čekal. Byl ztuhlý jako kus ledu.

Popošel o několik kroků, přistoupil k nosidlům a mávl na lokaje, aby zastavili.

„Pane purkmistře, pane purkmistře!“ zavolal.

Za firhaňky se objevila purkmistrova tvář.

„Co bys rád, negříku? Peníze?“

Když si za tváří mladého vystrašeného otroka povšiml zakuklených mužů, kteří se nořili z úkrytů, pochopil, že padl do pastí.

„Ať zhyne purkmistr Francisco Teles de Menezes, Kelkův palácový přísluhovač!“ zvolal jeden z mužů ze zálohy a vyrazil proti nosidlům. Při pohledu na muže v kápích, kteří obstupovali nosítka, se purkmistrovi blýsklo v očích. Nervózně zatáhl záclonky. Otroci ani neměli čas se bránit; výstřely z hákovnic je srazily k zemi.

Krev prýštila na kameny a smáčela mužům oděv. Až dosud šlo všechno ráz naráz.

Kápí zahalený Antonio de Brito roztáhl záclonky nosítek.

„Chceš zlato?“ zeptal se purkmistr. Vytáhl zpod ša-

Tulich *swivel - brick*
tů míšek: „Zlato,“ opakoval a ukazoval drobné matné mince. Rozhodil je po zemi. Rozběhly se zahaleným mužům k nohám; nikdo z nich se však nepohnul.

Antonio de Brito odhodil kápi. Purkmistr zbledl, když poznal nepřítele, kterého se před nedávnem pokusil sprovodit ze světa. Všechno jako by se na okamžik zastavilo. Muži strnuli jako kamenné sochy.

„Tak se s tím nepárej,“ prolomil někdo zezadu okamžik ochromení.

„Ty dacane!“ řekl Antonio de Brito.

„Sketo,“ opáčil purkmistr.

Purkmistr sáhl k pasu, vytáhl pistoli a střelil po Britovi, jehož kulka zasáhla do ramene. Jeden ze spiklenců mu pravou ruku jediným úderem korčáku utál.

Teles de Menezes zavyl bolestí a zoufale se pokusil zaútočit na nepřítele tulichem, který vytasil od pasu levicí. Antonio de Brito byl ale ve střehu a zhluboka mu prořízl hrdlo dýkou. Purkmistr zasténal a vypadl z nosítek na zem. Antonio de Brito se k němu sehnul a zasadil mu další ránu, tentokrát do prsou. Teles de Menezes našel ještě na zemi, uprostřed bláta a krve sílu, aby ze sebe v posledním tažení vypravil:

„Kelka mě pomstí.“ Ve tváři se mu zračila hrůzná směsice strachu a nenávisti.

„Jdeme,“ zvolal někdo.

Jeden ze zakuklenců přiskočil a hbitě strhl mrtvole z koláru rubínový kříž. Antonio de Brito zabalil do kusu látky purkmistrovu uťatou ruku a vzal ji s sebou.

Skupinka se dala na úprk směrem k jezuitské koleji.

V koleji spiklence zavedli do cely přeplněné knihami, namnoze prolezlými moly; v rozích pláten se

leskly jemné pavučinky; na truhlicích ležely složené reverendy prožrané od cvrčků, kteří při nedávném náletu napadli kolejní zahradu. Při jedné stěně stálo několik čistě povlečených postelí.

Z okna sem dopadal tenký paprsek světla, který protínal prostor a odrazil se na sekretáři.

Tam utečenci, dílem rozsazení po lůžkách, dílem na nohou, pozorně naslouchali zvukům zvenčí. Ode všeho křiku a tumultu byli daleko. Tam, kde se nacházeli, panoval mír a klid.

Guvernér Antonio de Souza se s oblibou držival za stříbrnou ruku a právě tak, s rukou z masa a kostí přeloženou přes ruku z kovu, přijal Matu a arcibiskupa Jana od Matky Boží, kteří nervózně a stísněně, se zasmušilým výrazem v tváři vešli do komnaty.

„Co mají znamenat ty výstřely, které jsem slyšel?“ otázal se guvernér.

„Pane,“ řekl bážlivě Mata, „máme pro vás hroznou zprávu.“

„Oč jde?“ otázal se suše guvernér.

„Francisco de Teles de Menezes.“

Na okamžik zavládlo ticho.

„Neštěstí jsou osudným následkem lidských vášní,“ osmělil se arcibiskup. „Purkmistr pracuje k smrti.“

Mata podal podrobnosti o přepadení.

Antonio de Souza se na chvíli odmlčel. Dlouze si prohlížel kovovou ruku. Pak zlehka poklepl na stůl. Mlčky pohlédl na muže před sebou.

„Jste v pořádku, pane guvernére?“ zeptal se arcibiskup, vyvedený z míry výrazem Souzovy tváře.

„Už jsem přestál horší bolesti. Bolesti tak prudké, že ani cítit nebyly. Ovšemže jsem v pořádku. Bolesti nitra jsou snesitelné. Zraňují nám duši a toto utrpe-

ní nás koneckonců jen posiluje. Naproti tomu tělesná bolest mnohdy zničí i toho nejudatnějšího vojáka. Tě dokážou vzdorovat jen ženy.“

Odmlčel se.

„Když jsem přišel o ruku, to byla, Bože můj, bolest!“

„*Non ignara mali, miseris succurrere disco*, co jest neštěstí, vím a bědným snažím se prospět, říká jímavými slovy Dido,“ poznamenal Jan od Matky Boží.

„Na bolest, kterou mi způsobila kulka, nikdy nepomenu,“ probíral se Antonio de Souza pamětí, jak to před těmito muži nikdy neučinil. „Ležel jsem na starém špinavém kavalci, na karavele přeplněné raněnými vojáky. Otevřel jsem oči, snažil se promluvit, někoho přivolat. Pozdvihl jsem ruku a zdála se mi nadobýče lehká. Ještě jsem cítil, jak bolestivě projele kulka masem. Zdvihl jsem ji znovu a hledal ji očima, ale nic jsem na jejím místě neshledal. Myslel jsem, že blouzním. S námahou jsem zvedl druhou ruku. Byla těžká jako železný zápor, jako by patřila nějakému vřešťanovi. Byl jsem naživu, ačkoli jsem se zčásti neviděl. Byl to vskutku divný pocit, mít ruku, která neexistuje. Francisco teď musí zažívat přesně tohle, duše obchází kolem těla a hledá ruce.“

„Útočníků bylo osm,“ řekl Mata. „Jedním z nich byl Antonio de Brito. Máme na to svědky.“

„Však já jsem Francisca varoval. Nechat Antonia de Brita na svobodě byl hrubý omyl. Poznali ti svědkové i ostatní katany?“

„Jen Antonia de Brita, pane guvernére,“ řekl Mata. „Ti ostatní byli zahaleni v kápích. Uchýlili se do koleje.“

„V tom mají prsty ti zpropadení Vieira Ravascové. Proklatci!“ Znovu, tentokrát mocně, udeřil rukou do stolu. „Za to, co spáchali, draze zaplatí.“

2

Noc byla studená, vál silný vítr a Maria Bercová, jež pro samé chmury ani nešla spát, naslouchala ozvěně svých vlastních kroků, které se rozléhaly po domě, hlasům v dáli, kopytům koní, kteří volně dusali po trávníku a zuby vyštípovali ze země trávu.

Byla unavená, pod očima se jí rýsovaly tmavé kruhy. Šla až k toaletce a pohlédla na sebe do zrcadla. Pravou stranu obličje měla podivuhodně nesouměrnou s levou. Čím více se na sebe dívala, tím větší rozdíly mezi oběma polovicemi tváře shledávala. Zapletla si vlasy a copy přitáhla sítkou k temeni. Rychle se oblékla. Tento pátek přijde do práce pozdě. Byla komornou Bernardiny Ravascové. Jediná sekretářova dcera přišla o manžela a děti neměla, a přestože byla ještě mladá, její křehké zdraví si žádalo stálé péče.

Nosidla rychle stoupala úbočími. Hlavní ulice byly široké, dlážděné valouny. Nejvýznamnějšími místy se táhly promenády a uvnitř i vně města se rozkládalo množství zahrad oplývajících ovocným štěpím, léčivými bylinami, zeleninou k přípravě salátů a rozmanitou květenou. Cestou se naskýtal pohled na řadu kostelů, stavěných povětšinou z krémového vápence protkaného růžovým žilkovím a místy ještě nedokončených. Kláštery byly prostorné a oslnivé.

Maria Bercová co chvíli vystrčila hlavu ze záclonky, aby poručila najatým otrokům přidat do kroku. V uličce za katedrálou však cestu zabírali guvernérovi vojáci. Maria Bercová chtěla vědět, co se stalo.

Dala se jinudy, až se oklikou dostala k domu, který patřil Ravascovým. Zaplatila otrokům a spěšně vystoupila z nosidel.

Bernardo Ravasco vzkázal, že stráví noc na dvorci U rybníčku a doma se zastaví, jen co se rozední. Proč ještě nejde?

Bernardina Ravascová otevřela dveře do bratrova pokoje. Nikdo tam nebyl, postel byla zastlaná a vzduch lehce páchl zatuchlinou. Mladý Gonçalo Ravasco už nespal doma kolik nocí a celý ten čas se skrýval v jezuitské koleji, aby unikl deportaci, ke které ho odsoudil rada João de Gois, jehož by lákalo zvát guvernérovou pravou rukou, nebýt ovšem toho, že jedna guvernérova ruka byla ze stříbra, takže mluvit o rukou se v tomto případě hodilo asi stejně, jako mluvit o provaze v domě oběšencově. Byl tedy João de Gois zván věrným dvořanínem.

Maria Bercová vešla rozrušeně k Ravascům. Stejně jako většina domů v horním městě bylo sídlo Ravascových prostorné, o třech poschodích, z nichž každé mělo po čtveřici balkonů, s prejzovou střechou a vchodem ze sochaných kamenů ve stylu starých paláců lisabonské Alfamy. Komnaty neoplývaly nábytkem, zato stěny byly samý obraz.

„Co se stalo, Marie?“ zeptala se Bernardina Ravascová.

„Ve městě je hotové pozdvížení. Zavraždili purkmistra.“

„Pán Bůh s námi, a kde jenom může vězet tátník?“

Maria Bercová zamířila rovnou do kuchyně. Bernardina Ravascová, napjatá jako struna, za ní. „Co tě tak vystrašilo?“

„To nic, paní Bernardino, to nic.“ Maria Bercová

mluvila tichounce, jako by se bála, aby ji neslyšel ještě někdo další. Rychle otevřela dveře do zahrady. Do kuchyně vnikl závan chladného oparu. Sedla si na kamennou lavici u dveří a zamyšleně čekala, co bude dál. Bernardina Ravascová se usadila vedle.

„Nesmíš přede mnou nic tajit, Marie. Řekni mi všechno.“

Maria Bercová se sklopenýma očima mlčela.

„Musím vědět, co se stalo. Jen mi to, Marie, pěkně pověz.“

„Ale vy s vaším srdcem...“

„Moje srdce mě jednoho dne zabije tak jako tak. Jestli mi ale nepovíš, co se děje, bude to můj konec ještě dnes.“

„Tak dobře, paní Bernardino. Říká se totiž, že purkmistra zabil Gonçalo Ravasco.“

„Tak oni obviňují mého bratra? Ale vždyť ten už je přece takovou dobu zavřený v koleji... Jak se opovažují? Řekni mi, jak k tomu zločinu došlo.“

Maria Bercová dovyprávěla své paní, čeho se stran purkmistrovy smrti doslechla. S pohledem upřeným na moře tíše čekaly, až přijde Bernardo Ravasco.

Ach, to proklaté město, do nebe volající bída nevědomého a kepského lidu! Gregóriu de Matosovi se donesla zpráva o purkmistrově smrti. Trpěl při pohledu na špatné způsoby vlády, uznával však, že ďábel se nezjevuje jen velkomožným, nýbrž celému městu. Neřesti, kterým se někteří obyvatelé poddávali, nebylo těžko pojmenovat. Chopil se pera a dal se do poznámek.

Šlechtici ze stavovského domu v sousedství je stydno žít na dluh, a aby zachoval zdání počestnosti, raději krade. Jeho dcera, panenka bídne živěná i šacená, ctí podle všeho krásné róby nad počestnost,

takže se stala pěstěnkou. Šlechticova žena chodí samý šmuk. Vdaná paní samý šlecht a pan manžel rozdrán, může značit tolik jen, že paroháč je ten pán.

V sousedním domě bydlí vzdělanec. Co se dá říci o takovém muži? Vzdělání šviháci v kolonii rádi přiložili ruku k dílu, aby se z viníků stali žalobci, a brali za to od obou. Obchází zákon, a když ho za jeho počínání poženou k odpovědnosti, dí, že tak jen činí zadosť rodové cti. Minulý týden odvolal vyneseny rozsudek, peněz a ovací sklídl nepočítaně.

Bratr tohoto studiosa, skrbliivý kupec, mastil si vlastní kapsu dvěma sty procent ze všeho, co prodával i kupoval. Pak ho přepadli a zabili, zůstala po něm vdova. Zisky sic nebyly malé, leč kupec všechny peníze rozházel s holčicemi z nevěstinců a ženu zůstavil bez krejcaru a dům pod hypotékou. Aby dům nepřišel o dobrou pověst, navštěvovali ženu všichni frátri z okolí. A ona vzdychá, sténá a žhne v jednom ohni. Sám básník netrpělivě vyčkával, až přijde jeho čas přichomýtnout se k vdově, třebaže jinak u něj bělošky a jejich sladké poklady velkého vděku nedocházely. Ale ženská je přeci jen vždycky ženská.

Jeden z páterů, co chodí na vizity k vdově, je z kláštera převor. Krátí prý svou instituci na duchodech, aby mohl přispívat panečnicím; aby si zachoval reputaci, z všelikých podezření se vyplácí klášterními výnosy, co zašantročil.

Gregório de Matos dopsal, co měl na srdci. Jak říkal Góngora y Argote, je nutno „říkat pravdu proti věku, proti stavu“. Vydal se z domu směrem ke koleji.

Bernardo Ravasco přišel domů. Dcera Bernardina ho s Marií Bercovou ještě čekala u dveří. Sekretář se

oblékal jako šlechtic u dvora, přiléhavý kabátec, poctivice z jemného sukna, střevíce do špičky.

Objal dceru. „Vypadáš sklesle, miláčku,“ políbil ji na čelo. „Marie, přines mi mou truhličku se šaty.“

„Slyšela jsem, že dostali purkmistra do pasti,“ řekla Bernardina Ravascová. „A Gonçalo že je v tom namočený.“

„Kdo ti to řekl?“

Bernardina Ravascová zaváhala.

„Maria.“

Maria Bercová sklopila oči a kajícně se vzdálila.

„Určitě podezřívají také vás, tatínku. Kdekdo slídí, co se tu děje.“

„Ale tady se přece nic neděje,“ namítl Bernardo Ravasco.

„Ale děje. Gonçalo se skrývá, vy přespáváte kdoví kde, na sekretářství nechodíte, opatrovnický úřad u milosrdných jste přepustil našemu nepříteli Gosi, v podivné hodiny odcházíte z domu, vracíte se, když bychom vás nejméně čekali. A teď si s sebou berete truhlici. Jako byste byl na útěku. Proč utíkáte? Před kým?“

„Ale jak by mohli tohle všechno vědět, žijeme přece za zavřenými dveřmi.“

„Na každém rohu je nějaký slídil, který špehuje, šmíruje a štourá.“ V rozpacích se odmlčela. Pohledem spočinula na Marii, která se vracela a vlekla za sebou truhlu. Zašeptala: „Musíte ihned utéct. Pořádně daleko, ne jen na dvorec.“

Bernardo Ravasco sklopil hlavu.

„Nemohu opustit syna ve chvíli, jako je tahle.“

„To udělal Gonçalo dobře, že zabil purkmistra. Teles de Menezes nic jiného nezasluhoval,“ poznamenala Bernardina Ravascová. „Takového člověka lze jenom nenávidět.“

„V tom, miláčku, žádná nenávisť není. Jenom politika. Navíc ho nezabil Gonçalo. A dokonce ani není po smrti.“

„Ale už nemá žádnou naději. Možná, že už dokonce po smrti je.“

Bernardo Ravasco položil dívce ruce na ramena. „Už na to nebudeš myslet, ano?“

„Jak na to nemám myslet? I když přede mnou všechno tajíte, stejně se o vašich úkladech proti vrchnosti vždycky dozvím.“

Maria Bercová podala pánovi misku mléka ohřátého s kousky skořice. Bernardo Ravasco tekutinu srkal u stolu hlasitými doušky.

Jeho bratr, páter Antonio Vieira, se těšil církevní ochraně, hodnost státního sekretáře však s sebou takové privileje nenesla. S nostalgií si vzpomněl na svůj život vojáka. Z dob, kdy na ostrově Itaparica v bojích proti generálu Schkoppemu velel pěchotě, mu zůstalo mnoho vzpomínek i šrámů.

„Mám strach. Ukládají vám o život.“

„Nic se mi nestane, nedělej si starosti. Na kněžském dvorci budu v bezpečí. Pošlu někoho spolehlivého, aby tě odvezl do Recôncava, do cukrovaru Samuela da Fonseky. Toho přece znáš.“

„Toho Žida?“

„Ano, je to rabín. Je velmi šlechetný.“

„Vy myslíte, že mi něco hrozí?“

„Je to pro každý případ. Pro tvé zdraví.“

„Proč neodjedete na plantáže se mnou, tatínku?“

„Na dvorci dokončím svůj rukopis,“ zvedal se Bernardo Ravasco od stolu. „Ano, už mi mnoho neschází. Možná jej nikdo nikdy nebude číst. Ještě než odjedu, zastavím se pro něj na sekretářství.“

„Není to nebezpečné?“

„Snad. Ale nechat jej tam nemohu.“

„Škoda, že jsem se nenarodila jako muž.“

Bernardo Ravasco políbil dceři ruku. „Semiramis byla žena, a přece se stala královnou Sýrie,“ řekl. Sklonil se k Bernardině Ravascové ještě blíže a zašepтал jí do ucha:

„Ještě tě bohdá naučím číst.“

Zamyslela se. Pak mu pohlédla do tváře, která se k ní skláněla, do strhané tváře.

„Pane Bože, jsem unavená.“

„Unavená?“

„Ano, ze všeho.“

„Tohle město nám drásá srdce.“

Přejela otcí rukou po obličejí:

„Trpíte tak jako já?“

Na tváři se mu objevil úsměv.

Zamyslel se.

Pak řekl: „Prohlédni si mou tvář, děvenko. Dobře se na ni podívej. Prohlédni si ty vyšeptané oči, z nichž sálával jas a mládí. Podívej na tu strádáním poznamenanou pleť, zlomený nos a bílou hlavu s prořídilými vlasy. Podívej se na mne. Není úlevy ani návratu. Již nikdy nebudeme moci couvnout zpět.“

3

Gregório de Matos v kněžské koleji sesumíroval:

„Když na náš břeh jsi vyšel z útrob lodních,
můj Kelko úctyhodný,
myslel jsem věru, že snad socha jest to,
dar inkvizice pro mé tupé město,
taková troska opouštěla loď,
pohůnek, jemuž čouhá sláma z bot.“

Usmál se a podal škartku s verši Gonçalu Ravascovi. Gonçalo si je přečetl a s úšklebkem list podal konšelovi.

Papír koloval kolem dokola.

„Kleveta je tvé božstvo,“ zubili se.

„Teď půjdu,“ pohlédl Bernardo Ravasco na hodiny na stolku.

„A kdy se zas uvidíme, tatínku?“ zeptala se Bernardina Ravascová.

„Nevím. Počkej, až pro tebe pošlu. Buď zavřená doma, nechci, abys chodila byt jen k oknu. Požádám doktora Gregória de Matose, aby tě odvezl na plantáž. Pomůže mi, je to dobrý přítel. Můžeš mu důvěřovat naprosto ve všem. Lépe řečeno, skoro ve všem.“

K hodinám položil šlechtic váček s několika zlatými a stříbrnými.

„Kdyby něco, Bernardino. Určitě ti přijdou k dobru,“ řekl.

Bernardo Ravasco odjel v kočáru. Bernardina Ravascová s těžkým srdcem sledovala, jak mizí na rohu ulice.

Bernardo Ravasco přišel do jezuitské koleje. Šel až do podkroví, kde na něj čekal Gonçalo Ravasco, a jak s očima upřenými do země přecházel sem a tam, jeho kročeje zvučely na prknech. Když viděl přicházet otce, vyšel mu spolu s ostatními muži, kteří se skrývali v koleji, v ústrety. Gonçalo Ravasco pomohl otci z kabátce.

„Kde jsou kápě, Gonçalo?“ zeptal se Bernardo Ravasco.

Mladík vyložil kápě ze skrýše.

„Spal je,“ nařídil Bernardo Ravasco.

Gonçalo zamířil s kápěmi ke kuchyni.

Bernardo Ravasco si přitáhl židli a posadil se. Muži se kolem něj shlukli, aby si vyslechli, co je nového.

„Tak co?“ zeptal se Antonio de Brito.

„Musíme vyčkat. Náměstí je obklíčeno, na všech ulicích jsou vojáci.“

Napětí mužů jako by tou zprávou ještě vzrostlo.

„Jak to proběhlo?“ zeptal se Bernardo Ravasco.

„Tak jak jsme plánovali,“ řekl Antonio de Brito.

„Dva z našich mají drobná poranění, nic vážného. Ten purkmistrovský dacan nezemřel, ještě měl čas prosit za odpuštění hříchů.“

„O tom, co z tohoto podniku vzejde, mám své pochyby,“ poznamenal sekretář.

„Zapomeňte na ně, done Bernardo,“ řekl muž po Britově levici. Ve vlasech měl vyholenou tonzuru, ale oblečen byl jako laik, vybraně a čistě, s kolárkem z akštejnové kozinky. Byl to Gregório de Matos.

„Kelka,“ pokračoval Matos, „nastražil vypečenou léčku o třech nohou: on sám a jeho nohsledi z rodu štěnic si vezmou na starost komoru a politiku; radové Palma a Gois ho budou podporovat u soudu a opatřovat další úplatné sudí; a nakonec nebožtík purkmistr, který měl všechno pod palcem a zaručoval mu svrchovanost ve věcech města. Bez purkmistra, jedné nohy čelmy, se to celé začne bortit.“

„Doufám, že nikoli na naši stranu,“ poznamenal João de Couros.

„Ale zřítí se to na nás, zřítí. To všichni víme,“ řekl Antonio de Brito. Přejel si rukou šrám, který mu na tváři zanechal nečekaný purkmistrův výpad. Paže nesly stopy téhož střetu. Na rameni měl dosud krev.

„Přál bych si, aby Francisco Teles vyvázl životem. Poznali jsme se před lety v arestu, kam nás společně zavřeli. Ale myslím, že to celé mělo smysl,“ řekl Ber-

nardo Ravasco. „Někdo už tomu všemu musel začít klást meze. Takhle už to dál nešlo. Doufám, že si Francisco Teles vezme ponaučení.“

„Vy nemáte, done Bernardo, strach z toho, co se může stát?“ zeptal se João de Couros.

„V mém věku už člověk nesmí mít strach z ničeho. Jsme sice schopni napáchat mnoho zla, ale stejně tak dokážeme vykonat mnohé dobrodiní. Hodně jsem přemýšlel o tom, co je to spravedlnost, důstojenství a co stojí proti nim. O tom, že někdy je třeba dopustit se bezpráví, aby bylo dosaženo práva.“

„To, co se stalo, bych nepokládal za bezpráví,“ namítl Gregório de Matos.

„Nevidíš, co mám jizev?“ zeptal se Antonio de Brito.

„A k tomu připišme jizvy na duši, ty neviditelné,“ dodal Gonçalo Ravasco. Jeho malá černá očka přejížděla z jednoho na druhého. „Staří říkají, že zlo se nemá oplácet zlem. Ale nás tu tisknou k zemi.“

„Kdyby nám jen Veličenstvo bývalo popřálo sluchu...“ povzdychl si smutně Bernardo Ravasco. Sekretář tvrdil, že princ regent není ten hanebný mocipán, za jakého ho mnozí mají. Naopak, je přý dokonce šlechetný a dobrosrdečný. Jenže každý má své slabosti a slabůstkou Jeho Výsosti je láska k moci. Neužíval jí, aby se obohatil či k sobě přivábil ženy, dokonce ani k ničení nepřátel ne. Těšil se z postavení mocného člověka, nic víc. Naplňovalo ho uspokojením, když se mohl v doprovodu gardistů projíždět lisabonskými ulicemi v kočáře s královskými znaky. Rád přijímal své poddané nikoli, aby je pokořil, ale aby jim prokázal dobrodiní. Jeho šlechetnost byla svým způsobem nezištná, byla dílem osobní marnivosti. Hra o moc mu byla rozptýlením. Přesto, že si Petr Mírotvorce vynutil svůj vstup do pa-

láce na Nábřežní silou a že svého bratra Alfonse Slabomyslného přiměl, aby se poděkoval z trůnu, podepsal na přání lidu mír se Španělskem a ukončil tak krušnou válku za obnovení nezávislosti Portugalska. Přestože svedl svou švekr, dceru vévody z Nemoursu, Marii Františku – či ona jeho, jak mnozí věřili –, přestože uvrhl svého dementního a neschopného bratra do vězení, přestože se spolčil s Francouzi a kul pikle s markýzem ze Saint-Romainu, tajným vyslancem Ludvíka XIV., choval princ regent svůj lid v lásce, neboť ho nezradil.

„Víte, přátelé,“ řekl Bernardo Ravasco, „jako mladíček jsem sníval, že budu po bratrově vzoru jezuitou, ale nakonec jsem se z netušených pocitů a pohnutek dal na dráhu vojáka. Míval jsem básnické sklony, jako každý studiosus.“

Pro Bernarda Ravasca byl možná útok na purkmistra hrdinským, a tedy poetickým činem. Básníkem se necítil, přestože někdy psával španělské verše, „chabé napodobeniny Camõese“, jak sám říkával. Lyrické básně milostného vznětu, epické básně klasické obraznosti, básně o lásce k Bohu, náboženském vytržení a pokoře. I když se nestal jezuitou, domníval se, že zbožností převyšuje svého bratra, Antonia Vieiru, který byl na rozdíl od něho opravdový politik. Důstojný pán už byl ale starý a o politice nechtěl ani slyšet, vedl život filozofa a písmáka.

„Ale pořád je to liška podšitá,“ tvrdil sekretář. „Vyměnili jsme si místo. Myslím, že stejně jako já i on by se byl ve skutečnosti chtěl stát básníkem.“

„Být básníky je kletba, již na nás uvalila naše řeč,“ řekl Gregório de Matos.

„Ale Tovaryšstvo, jak známo, básníky světu nikdy nedalo. Zato vojáky ano. A nakonec jsem se tu do politiky, smýkán událostmi, zapletl i já.“

„Však jste měl vždycky bojovného ducha,“ řekl Antonio de Brito.

„Ale ovšem. Jen je mi líto, že to všechno muselo dopadnout takhle. Jenže dopadlo.“

„Jenže dopadlo,“ potvrdil Gregório de Matos a položil starému sekretáři ruku na rameno.

„Co jen před Bohem uvedeme na důkaz, že nezasloužíme horoucích pekel?“ zahořekoval João de Couros.

„A to jste se dotkl tématu, které důvěrně znám,“ opáčil muž sedící v rohu. „Už dávno jsme se neviděli, vidíte, done Bernardo Ravasco?“

„Ale, pane konšele, vy jste tu také. Odpusťte, neviděl jsem vás,“ omlouval se sekretář.

„Nemám vám co odpouštět. Zvykl jsem si, že si mě lidé pletou s hmyzem.“

Konšel Luiz Bonicho povstal. Byl maličký a přibledlý. Měl obrovitý nos a na zádech hrb. „Ale jak jsem byl pravil, rozmlouváte teď o něčem, co znám jako nikdo: o Ďáblově zemi. Věčný oheň je za dveřmi. Neříkám to, abych vás trýznil, bodal jako vosu, již se tolik podobám, pouze konstatuji skutečnost: vešli jsme do domu Proklatcova. Víme, že není nic špatného na tom zapíchnout všiváka, tím spíše stane-li se tak ze msty. Pokud ovšem tento všivák není z guvernérovy smečky. Tenhle byl. Proto si, pánové, kloudně přivažte kařata, jelikož Kelka se vám je pokusí stáhnout, aby vás chytil za holou řiť. A o purkmistrův osud si nedělejte starost. Jestli si ho vzal Rohatej, vlastně jsme mu tím prokázali velkou službu. Kdekoli je to totiž lepší než tady.“

„Vidím, done Luizi, že z vás dýše trpkost jako vždy,“ poznamenal Antonio de Brito.

„Trpkost?“ ušklíbl se Luiz Bonicho. „Vidím jen věci, jak jsou. Trpká je leda tak slina toho zločince

guvernéra. Trpký bude rozsudek, který nad námi vynesou radové Gois a Palma. Ty si je třeba podat jako první. Tady pan doktor Gregório de Matos to vystihl moc pěkně, když v satíře na Kelku napsal:

„Negr tě zaklíná, proklíná bílý,
však nic tím nedocílí.
Způsoby křupan, tváří ochechule,
všem budeš jenom pro smích, dokud kule,
co urvala ti ruku z ramene,
si podruhé tvou tlamu neveme.“

Verše Gregória de Matose byly přijaty s halasným souhlasem a ústípkou.

„Třetí, koho je třeba poslat na smrt,“ pokračoval Luiz Bonicho, „musí být sám Kelka. Buď vyřídíme my jeho, anebo on nás. Radové jsou nebezpeční. My, konšelé, jsme soud přijali jako spojence, ale hned jsme byli vyvedeni z omylu. Jsou to cendáti. Snažíme se o zrušení metropolitního soudu, byli jsme to koneckonců my, kdo jej roku 1652 založil. Oni, radové a soudci, byli ze hry, odstavili je, konšelé je nakopali do těch jejich nemytých zadnic. Ale zase se, huncufti, vrátili. Oni, kteří by nám měli klečet u nohou a prdel vylizovat, nás vůbec neráčí brát na vědomí. Říkají, že jsme negramoti a úplatkáři. Jistě, v případě řady konšelů mají recht. Co jiného se taky dá od oplégrů všivých kupců s naditými truhlicemi nebo plantážníků bez skrupulí čekat? Ale já? Já? Luiz Bonicho da Gama? Negramota? Aby jim rejtařík prdel natrh!“

Několik mužů se zasmálo. Konšelova řeč je strhla.

„Copak to ti vošousti nevědí?“ pokračoval Luiz Bonicho. „Já jsem studoval teologii v Portugalích! Léta jsem strávil ve Francii, jsem mistr teologie, mistr teologie! Copak to nechápou? Ať se podívají na sebe, své

posudky sotva naškrábou, a když už se jim to podaří, mají rukopis tak hajdalácký, nálezy tak potvorné a podpisy tak pomršené, že je přečte leda nějaký žrec. Úplatní? Dobrá, snad jsme úplatní. Ale kdo v tomhle městě není? Myslí si snad, že se tu dá hájit rovná svoboda pro všechny? Na takové pokrytectví naletí nejvýš tak nějaký zkurvený velebníček. Zkrátka a dobře to nejde. Co tedy máme dělat my, konšelé? Jít druhou nejlepší cestou: nemůžeme-li prospět všem, prospějeme aspoň někomu. Komu? No přeci plantážníkům, velkomožným pánům otrokářům. Komu ještě? Purkmistrovi. Soudním radům. Guvernérovi. Komu dál? Sobě samým. Co to má co dělat s úplatností? Neřekl Pán: miluj bližního svého jako sebe sama? A to právě děláme. Když už nemůžeme milovat své bližní, milujeme aspoň sebe samy. Palma, Gois, Teles de Menezes, Kelka, ti všichni dělají, co mohou, abychom šli z jedné patálie do druhé. Vezíme v té jíše až po uši. Ale copak oni ne? Bodejť že jeden nehlídá druhého, kde ruka ruku myje. Jsou to už roky, co ti paroháči s volovou chocholkou neplatí dluhy, a já je přitom kryju. A oni mi za to, ledva se jim naskytne příležitost, naserou do nosidel. Ne, nelituju toho. Já jsem si čáku na nějaké svatouškovství nikdy nedělal.“

Bernardo Ravasco uvažoval nad tím, co konšel řekl. Usoudil, že to má hlavu a patu. „Dobrá, pánové,“ uzavřel, „soudím, že pan konšel má pravdu. Musíme se mít na pozoru víc než kdy dříve. To, že jsme tu všichni pohromadě, by jim mohlo mnohé usnadnit. Vynasnažme se vrátit ke svému běžnému životu, jako by se nic nestalo. João de Couros, Piçarro, Francisco Amaral, Barros de França, Rolim a Antonio de Brito zůstanou v koleji, protože je už stíhají. Doktor Gregório de Matos se velké guvernérově přízni sice také netěší, takže by bylo dobře dbát na zadní ko-

lečka, ale myslím, že ke kolejní ochraně není důvodu. Mohl byste jet na plantáže Samuela da Fonseky do Recôncava. Zároveň byste tam doprovodil mou dceru, donu Bernardinu, která ztratila manžela a má podlomené zdraví. Co vy na to?“

Gregório se na chvíli zamyslel. Pak odpověděl, že město opustit nemíní, ale donu Bernardinu prý do cukrovaru milerád odveze.

„Vy, můj drahý konšeli, ani váš fechtmistr nemáte důvod, proč byste se měli v tomhle doupěti skrývat. Souhlasíte?“

„Zůstat v téhle díře jsem opravdu nezamýšlel. Krom toho se mám jak bránit.“

„Můj syn Gonçalo tu pro to své odsouzení do vyhnanství zůstat musí. Já pojedu na kněžský dvorec, dokud se situace trochu neuklidní. Pokud jde o vaše rodiny, měli byste je odvézt někam, kde je nebude nikdo obtěžovat.“

Připustili, že muži by se měli skrývat. Že by ale guvernér mohl co podniknout proti ženám, starcům nebo dětem, to nikdo nevěřil.

„Nemůžeme riskovat,“ trval na svém Bernardo Ravasco.

„A nemohli by naši zůstat tady v koleji? Bylo by to nejjistější.“

„Nevím, je-li zde to nejbezpečnější místo. Když jsem přicházel, viděl jsem tu obcházet dva dráby. Slídili.“

„Ten knot guvernérský by si přece netroufl vniknout do koleje. Tím by si proti sobě poštvál celou církev, všechno obyvatelstvo, celé Portugalsko, Jeho Výsost, ba dokonce samotného papeže,“ namítal Antonio de Brito.

„Musíme tedy jednat,“ rozhodl Bernardo Ravasco. „A ještě jedna maličkost. Purkmistrova ruka.“

„Odevzdáme ji lidu. Půjdou s ní procesím ulicemi a svahy. Ať ji přibijí Kelkovi před vrata, aby si jednou provždy zapamatoval naši pomstu,“ navrhl Antonio de Brito.

„To by, myslím, nebylo nejlepší,“ řekl Bernardo Ravasco. „Nevíme, zda je lid na naší straně. A purkmistrova smrt nemá být chápána jako pomsta. Žádám vás, abyste mi purkmistrovu ruku odevzdali. Nehodí se k ničemu, leč že nás všechny usvědčuje. Abych nezapomněl, důstojní otcové mě požádali, abyste tu uvnitř nenosili zbraně. Je to dům Páně. Žádné dýky ani korčáky. Žádné trombony.“

Muži odevzdali Bernardu Ravascovi zbraně a ten je zamkl do truhly. Ti, kteří odcházeli, si zbroj ponechali. Antonio de Brito šel k sekretáři, otevřel jednu příhradu, vyňal z ní malý předmět zabalený do zkrvácených hadrů. Položil jej na stůl a opatrně rozvinul. Muži obklopili stůl, aby se podívali. Mezi hadry se objevila nafialovělá a ztuhlá purkmistrova ruka, se smaragdovým prstenem na prsteníčku. Rozhostilo se dlouhé ticho, všichni zírali na zmrzačený úd, který nic dobrého nevěstil. Maso vydávalo lehce nakyslý pach.

Bernardo Ravasco ruku znovu zabalil do hadrů.

„O tohle se postarám.“

S každým se rozloučil slůvkem povzbuzení.

Odešel.

U dveří ho očekával syn Gonçalo.

„Neodevzdal jsi mi zbraně, synu.“

„Nechci zůstat neozbrojen, otče.“

„Všichni s tím souhlasili. Víš, že páteři si to nepřejí. Dej mi je. Nemusíš nikomu nic dokazovat.“

„Ale vždyť je to pokrytectví. Tolik kněží chodí po ulicích s tesáčky kolem krku.“

Gonçalo vyňal dýku a pocítil v prstech kovový

chlad. Odevzdal ji otci. Od pasu jemně vytáhl střílnou zbraň. Mušketa byla na svou velikost těžká, snad kvůli stříbrné rukověti. Zvedl ji do výše obličejem. Přimhouřil jedno oko a zamířil na hmyz sedící na stěně. Na tuhle vzdálenost by možná trefil. Čím kratší vzdálenost, tím menší výchylna.

„Náboje,“ řekl otec.

Mladík mu odevzdal zbraň a kožený váček.

„Takové kousky nejsou pro nás, synu. Máme jmeno, o něž musíme dbát. Víím, že jsme pronásledováni, a chápu, co cítíš, ale síla našeho rodu tkví v myšlenkách a vědomostech. K násilnostem ať se uchylují ti, jimž se dostalo odlišného vzdělání. Máš chovat zálibu v knihách a rétorice, a ne v těchto zařízeních sestrojených k ničení, naše hodnoty a naše výsostné snahy patří životu. Tolikrát jsem tě žádal, aby ses těmihle věcmi přestal zabývat. Copak mi nemůžeš vyhovět? I tak už sis nadělal dost potíží tím, jak jsi při střetu s purkmistrovými otroky bo-
dl pochopa.“

„Ovšem, otče, já víím. Odpusťte mi, taková dobrodružství mě nesmírně a podivuhodně přitahují.“

„Tak se hleď ovládat. Jsi přece Ravasco.“

Maria Bercová čekala na sekretáře u fortny koleje.

Když ho spatřila vycházet, obrátila se k němu.

„Posílá mě dona Bernardina, pane.“ Předala sekretáři tenký zlatý řetízek s medailonkem. „Prosí vás, abyste ho nesnímal z krku, že vás ochrání.“

„Děkuji ti, děvenko. A teď běž za svou přítelkyní donou Bernardinou, nemůžeme ji nechávat o samotě, to přece víš,“ domlouval jí sekretář.

„Ano, pane.“

Maria Bercová se už už měla k odchodu, když ji Bernardo Ravasco přivolal nazpět.

„Udělal bys pro mne něco?“ zeptal se.

„Prosím, pane.“

„Ale je to ožehavá věc.“

„Ničeho se nebojím, pane. Udělala bych cokoli.“

Bernardo Ravasco jí trochu nevolky, trochu s úlevou předal malý hadrový raneček, v němž byla purkmistrova ruka.

„Sproved' to nějak ze světa. Ale nebuď přitom vše-
tečná ani jako straka, ani jako kočka. Jen to dnes ve-
čer zahod' někde, kde to nikdo nikdy nenajde. Po-
tom se se mnou sejdeš v kolejním kostele a řekneš
mi, jaks to provedla.“

„Jistě, pane. Udělám, jak říkáte.“

Bernardo Ravasco vytáhl z opasku zlaťák a podal
jej Marii Bercové.

„To jste nemusel, pane. Dostávám peněz jako krá-
lovnina komorná.“

„Ale to snad přeci ne, děvenko.“

U vchodu do kostela po straně koleje byla kartuš se
znakem Tovaryšstva, IHS, *Iesus Homini Salvator*. Na
vrcholku vertikální části stavby s mnoha podélnými
výklenky se tyčily mramorové sochy Ignáce z Loyoly,
Františka Xaverského a Františka Borgii. Sekretář
Bernardo Ravasco vešel do svatostánku postaveného
z alcantarského kamene. Chrámové jednodolí vrou-
bily dva věnce o čtyřech kaplích, oddělené širokým
transeptem. V pozadí se rýsoval hlavní oltář netuše-
ných rozměrů, dýchající posvátnou prostotou.

Otcové se vkleče modlili, jiní přecházeli po koste-
le. Dospívající alumnové si tiše hráli na vnitřním
dvoře. Chrámovou prostorou se linula vůně pálené
Boswellie serrata.

Bernardo Ravasco poklekl před oltářem. Jeden
z chlapců vyběhl ven.

Za několik okamžiků se v bočních dveřích objevil
Antonio Vieira. Měl na sobě prostou, druhdy černou
kutnu, převázanou v pase tenkým knytlíkem. V pra-
vé ruce držel brk, jako by se právě vytrhl z psaní.

Bratři se objali a vešli do sakristie, prostorné míst-
nosti s tmavým voskovaným mobiliářem.

„Víš, co se dnes stalo, že? A myslím, že za to všech-
no mohu já,“ řekl Bernardo Ravasco.

„Sleduji, jak se situace vyvíjí. Hřích patří k lidské
přirozenosti. Myšlenka, že *Si quis non odit patrem su-
um, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres et sorores,
adhuc et animam suam, non potest meus esse discipulus,*
aneb že nebude-li mít kdo v nenávisti otce svého,
i matere, i ženy, i dětí, i bratří, i sester, ano i té duše
své, nemůže býti mým učedníkem, tento ideál stře-
dověké ctnosti, těch, kdo opustili vše, aby následo-
vali Boha, dávno zhynul. Ctnost se podřizuje zá-
jmům království. Náboženství již nevelí opustit svět,
přinejmenším pro mne nikoli. Největším hříchem
je nedbanlivost. A proto se netrap tím, co se děje.
Soudit skutky lidské přísluší Bohu, na lidech však
jest, aby jednali podle vlastního svědomí.“

„Ale já tím trpím, Antonio. Jsem z jiného těsta než
tento svět, my jsme jiní než lidé, kteří obývají tuto
zem.“

„Neřekl bych, že jsme jiní. Jen stojíme na protivné
straně.“

„Jsme jiní, Antonio, jsme. Proto stojíme na opač-
né straně. Jinak by nebylo těch rozbrojů.“

„Před tváří Boží jsou všichni stejní. Nezoufej, ne-
propadej slzám ani vzdechům. Jako zbožný muž nad
sebou proléváš slzy, ale kdybyste bývali neučinili, co
učiněno bylo, zbůjňý nepřítel už by neměl dost jen
na městu a jeho statcích, ale s velkou opovázlivostí
začal by se sápat i po lidských duších, a žádný by mu

v té převrácenosti nemohl zabránit. Zasazuješ se o naši svatou katolickou víru a vydáváš se všanc z loajality ke královské koruně. Pokud mne se týče, rádi by se dočkali, abych po vzoru dona Marcose Teixeiry vyměnil páteřový korálek za kopí, rochetku za drátěnou košili a stal se z církevního preláta vojenským vrchníkem. Namáhají se však marně, své ústraní již nikdy neopustím.“

Odmlčel se.

„Účastnil se té vraždy mezi zakuklenci i Gonçalo?“

„To víš, neřekl mi nic, ale znáš ho, jaký je, vždycky chce smýt poskvrny minulých urážek krví. Myslíš, že bychom se mohli vypravit zvečera? Ještě si potřebuji něco vyřídit. Neublížil by ti příliš ten noční chlad, který zde tak málo svědčí lidskému zdraví?“

„Tak tedy večer, pořádně se zabalím. Tou dobou již také bude klidněji.“

„Víš, o čem jsem přemítal? Že vstoupím do Tovařystva.“

„O tom uvažuješ odjakživa, Bernardo. Proto ses nikdy neoženil a tvé děti jsou do jednoho nemanželci.“

„Nikdy jsem Filipě neodpustil. Ale nemluvme o tom, mám prozatím plno vážnějších věcí na starosti.“

Vedle Vieiry postával indiánský chlapec s vlasy v týle krátce přistřiženými a bavil se pozorováním broučka, který cupital mezi nohami dřevěných lavic.

„To je náš nejlepší zpěvák,“ ukázal na něj Vieira. „Zazpívej, synu. *Ere-j-kuab xe nde r-ausuba.*“

„Cos to říkal, Antonio?“

„Že ho mám rád.“

Chlapec povstal, upřel na pátera kulaté oči a zanotoval klidné tóny chorálu. Jeho jasný hlas jako by vyvěral z nebes, a nikoli z útlého hrdélka lidské bytosti.

„Ach, kdyby tak bylo možné smazat minulé, vrátit čas a dosáhnout nemožného, odestátí, co se událo.“ Při pohledu na indiánského chlapce si Vieira vzpomněl na smůlu, která ho provázela v Maranhãu. I tak to ale byla nejlepší léta jeho života. Šatil se tehdy v hrubou, umlenou černou látku, jaká se v tom kraji tkala; byl živ maniokovou moukou, skoro nespál; zchodil pěšky míle a míle, v té oblasti se žádní soumaři nevyskytovali. Jezuita pracoval od rána do noci; část svého času trávil v poručení Bohu (do nebe mě, příteli, nepřivede strach z pekel); nevycházel z cely, pokud na tom nezáležela spása nějaké duše; lkal nad svými hříchy, k pokání vedl i ostatní; a v čase, který mu po všem tom usilování vybyl, se věnoval spisům matky Terezy a podobné četbě. Bylo třeba obrátit maranhãoské pohany na víru. Přispívat k prohloubení víry tamních Portugalců a k tomu, aby domorodí indiáni uvěřili v Boha.

Tihle barbarští indiáni, kteří žili v divočině, se zdáli být nekoneční co do počtu i rozmanitosti svých jazyků. Mezi Portugalci, dětmi přistěhovalců a Brazilci žili dílem v područí jako otroci, dílem svobodně.

Chamtivost, které propadli zejména starousedlíci, podněcovala výpravy do vnitrozemí a válečná tažení, z nichž byli zajatí indiáni přiváděni v provazech. Mučili je, náčelníkovi vesnice kupříkladu přivázali k prstům na ruku deset zapálených knotů, a že prý je nechají hořet, dokud jim nevydá otroky, jež chtějí. Vdané ženy, které odvlékali z vesnic, aby jim posluhovaly v domácnosti, již nikdy neviděly své drahé. Zajatci žili v hrozných podmínkách a byli užíváni k nelidské práci při pěstování tabáku; aby obdělávali kousek půdy, který jim přidělili, na to jim nezbyval čas, a žádnou potravu nedostávali, takže oni, jejich ženy i děti strádali a pomírali hladu.

Vlastní náboženství jim zakazovali, misionářskou katechezi ale zrovna tak. Pro podobná zvěrstva chovali indiáni ve vnitrozemí jméno Portugalců v ne-návisti, stahovali se čím dál hlouběji do lesů, vedli s nimi zoufalé války a škodili, kde mohli. Vieira už na to nechtěl tolik myslet, tyto vzpomínky ho ale trvale trýznily.

Bojoval za uzavření přístupu do vnitrozemí, za zákaz výprav na indiány a za osvobození všech zajatých. Zkušenost nicméně ukázala, že to bylo kromobyčej svízelné: buřiči tvrdili, že indiáni jsou jediným prostředkem, jak se osadníci mohou uživit.

Jak páter Viera napsal králi Alfonsovi VI., za čtyřicet let bylo na pobřeží a ve vnitrozemí zabito přes dva miliony indiánů a v niveč přišlo nad pět set osad zvíci velkých měst. Toho léta se započala nelitostná válka s barbary, nejkrvavější a nejničivější tažení proti indiánům, kteří se stavěli na odpor proti vyvlastňování půdy. A toto vraždění a tato zkáza nikdy nedojdou trestu.

4

Sbor duchovníků, kráčejících v řadě za sebou ulicemi města, se zbožně modlil za rozkvět křesťanských duší *proficiscere anima Christiani*. Hluboké unisono jejich hlasů se neslo vzduchem jako dobře seznávaná symfonie.

Jakýsi novic melancholické tváře neodříkával modlitby, oči měl obráceny v sloup, ústa otevřená a celý zkroucený nepřítomně klopytal ve špatně zavázaných sandálech po dláždění. Novic se zastavil jako náměsíčný. Páteři, kteří kráčeli v řadě za ním, se zastavili rovněž, nevědouce, co si o mdlém mla-

díkově chování myslet. Přiběhl koadjutor a uhodil na novice.

„Měl jsem vidění,“ hájil se mladík.

„Už zase máš vidění?“

„Včera, důstojný otče, a dnes znovu.“

„A co jsi viděl tentokrát?“

„Boha. Boha v brnění, jak mává ohnivým mečem proti městu Bahii.“

Bylo o polednách. Mlíkař, který za sebou táhl krávu, se zastavil, protože se chtěl podívat na kněžský sbor. Od domu k domu pak vyprávěl o novicově vidění. Někteří mínili, že pohroma je za dveřmi; jiní si zjevení vykládali jako trest, který se dostaví, nebude-li neřestem učiněna přítrž. Slepec s flašinetem zpíval písničku, v níž se pravilo, že přijde železný déšť a všechny potluče. Obchodníci mínili, že bude nedostatek mincí a ceny půjdou nahoru. Řemeslníci si to vykládali tak, že veřtaty vyhoří. Dobrodruzi soudili, že meč ukazoval zlaté žíly v horách. Mnozí se starali o své a varování si nevšimli. Vieira prohlásil: „Hlouposti. Raději bdít nad mořem a nad zemí, než ztrácet hlavu v nebi.“

První stráže se objevily o druhé odpolední. Lidé začali vycházet do ulic, aby se podívali na rejtary a pěšáky, kteří se šikovali a vytrubovali na polnice k šturmu. Na stožárech zaválaly praporec, dlouhé standarty a fangle splývaly až k zemi.

Nad městem se usazovali vojáci; ze střílen pevností mířily jejich arkebuzy. V pevnosti svatého Petra obklopené domy se dvě bronzové bombardy na ravelinu obrátily hlavněmi do ulic.

Guvernér Antonio de Souza strávil spolu se svými rádci poslední hodiny nad městskými plány, vybírali

nejvhodnější místa k útoku a hledali skuliny, kde zůstali nepřátelé. Z nejvyššího bodu na západě města sledoval dění z průchodu, který spojoval jeho palác s katedrálním chrámem, arcibiskup. Katedrála nebyla pěkně stavěná ani přepychová. Měla kamennou fasádu a tordované sloupy, dvě patra plná oken, čtverhranné věže. Pod malovaným deštěným stropem stály prázdné řady prostých lavic. Vrata byla přimknutá.

O něco dále, na náměstí, na rynku před palácem se to hemžilo vojáky a zvědavci.

Pro město to bylo neobyčejně rušné odpoledne. Od špitálu ke koleji, od katedrály k rumpálu, od karmelitské fortny k benediktinské postávaly okounějící hloučky.

Lidé se tlačili na ulicích či hrnuli do putyk, aby spolu poklábosili a popili, s obdivem sledovali kumpanie rejtarů, hledající podezřelé.

Když vyjel guvernér Antonio de Souza na svém hřebci, mnoho lidí postrašeně uteklo.

„Je tu Kelka! Kelka je tu!“

Jiní překonali strach a u vytržení pozorovali hrozivý zevnějšek muže, jemuž v klíně spočívala strnulá ruka, od zápěstí dolů zahalená černou rukavicí.

Guvernér velel pátrání osobně. Jel před kumpání, v tváři se mu nepohnul ani sval.

Pobodl koně proti davu, který se rozprchl a ustrašeně přitom klel pod vousy, nebo mu provolával slávu.

Mnoho vojáků jelo také koňmo, většina však v uniformách z hnědého sukna, s nabroušenými meči a dobrými mušketami rázovala pěšky.

Rozdělili se na skupinky a prohledávali dům po domu. Uzavírali ulice, obkličovali náměstí, vyslychali chodce, hledali svědky, sbírali informace.

Když se při vstupu do domů, kde bydleli lidé spříz-

nění s Ravascovými, setkali s odporem, napřeli vši sílu do dveří, dokud se jim nepodařilo je vyrazit. Rabovali domy, co je nezajímalo, rozbíjeli nadranc, nábytek vyhazovali na ulici a zapalovali. Mnoho přízniců Ravascových se uteklo do lesů pod stromy, do stíněných chatrčí, do maštálí, na plantáže, někteří v nočním prádle, bosky, nanejvýš s uzlíkem cenných věcí. Riskovali život útekem po řece, po moři i propastí. Ti starší si pamatovali, že takto prchali v době holandské invaze.

Městské brány byly střeženy; každý, kdo vcházel či vycházel z portu, se musel prohlásit a byl šacován.

Na sklonku dne byly v temnici stovky podezřelých ze všech koutů města, muže z guvernérova komonstva nevyjímaje.

„Nikdo nic neviděl, nikdo o ničem neví, nikdo ani necekнул,“ oznámil guvernérovi profous.

Purkmistr Francisco de Teles de Menezes skončil o šesté hodině odpolední. Pomalé vyzvánění zvonů se smutně rozléhalo městem a šířilo se po zemském jazyku, po černých skalách antonínského výběžku, po světlých písčinách zátoky. Slunce stálo nízko nad obzorem, až se takřka opíralo o vodu, a zlatilo svými paprsky nebe. Celý kapitanát, od polední hranice vytčené řekou Svatého Františka k nejpůlnočnějšímu cípu zátoky Všech svatých, Padrão, držel z guvernérova rozhodnutí smutek.

Církevní obřady za purkmistrovu duši trvaly celou noc. Nazítří bude tělo uloženo do hrobky v kostele svatého Františka. Vigílie se konala v kapli téhož kostela. Sbor páterů, kteří šli s průvodem, zanotoval pohřební píseň. Všechny naplňovala malomyslnost a obavy.

Vieira s Bernardem Ravaskem se o purkmistrově smrti, obklíčení města a pátrání po jejich přátelích dozvěděli v kolejním kostele.

„Pro tohle jsme se vydávali na moře nikdy nebrázděná?“ zarýval se Vieira kulatýma očkama do bratrovy tváře. „Pro tohle jsme objevili kraje a povětří dosud nepoznaná? Pro tohle jsme vzdorovali větru a bouři s takovým udatenstvím, že sotva která mořská prohlubeň zůstala nedotčená ubohými portugalskými ztroskotanci? A po tolika nebezpečnostvích, po tolika strážních, po tolika a tak politováním a nehodných mrtvých, již zahynuli nepohřbeni na plážích či pohřbeni v útrokách barbarů, dravé zvěře a ryb, máme zemí takto nabytých v takovém stavu viděti?“

Večer po pohřebních obřadech dojel guvernér Antonio de Souza na svém koni k vjezdu do stájí. Knechti ho doprovázeli.

Strážce ruče otevřel vrata z tmavého dřeva a skupinka vjela za svitu loučí cestou vroubenou stromy dovnitř.

Obklopili je marštaléři, pacholci, štolbové a podkoní. Vojáci sesedli a zvířata byla odvedena k potoku několik metrů opodál.

Na nebi se pomalu zjevoval rudý měsíc. Horské svahy porostlé rozmanitým rostlinstvem zahalovaly černé stíny. Nebe se zvolna projasňovalo, hvězdy se ztrácely v měsíčním svitu.

Koně se napájeli vodou a pacholci je drhli. Čistili jim sedla, čabraky z červeného sukna, rystuňky s udidly, kantárky a třmeny; veldrapy prášili o zídku. Kování rajbovali pískem.

Pod hliněnou stříškou stál vysoký muž, na sobě měl talár z konopného plátna s rukávy našasenými

v ramenou, od krku až ke špičkám lemovaný hermelínovým límcem. Natahoval dlouhý krk, takže vzhledem připomínal dravce.

Antonio de Souza mu vyšel v ústřety.

„Nuže, done Antonio, přineslo obklíčení města nějaké ovoce?“ otázal se muž v taláru, rada Manuel da Costa Palma.

Guvernér se zatvářil kysele.

„Ani zbla.“

„Toho Telese je mi líto,“ odušil Palma. „Byl to dobrý chlap. Nezasloužil si to.“

Antonio de Souza zdáli pozoroval obrysy koní, kteří nohama vířili stříbřitou hladinu.

„Byl to statečný voják,“ řekl. Poklepával rytmicky bičíkem o kraj verandy. Vypadal, jako by dlel myšlenkami jinde.

„Měl za ušima,“ pokračoval Palma. „Kdyby byl nevezal takový konec, mohl z něj být velký hrdina. Narodil se a umřel v nepravou dobu. Být o pár let starší, mohl ukázat, co v něm vězí, proti Zikmundovi.“

U malého přístěnku zastavil kočár tažený hnědky s krátkou lesklou srstí. Za uzdu je vedl mladičký voják.

„Co chcete, done Antonio, dělat?“ zeptal se Palma.

„Zatknout Ravascovy.“

„Páter je pod ochranou. Sekretář se někde schovává a na nic nejsou důkazy.“

„Však já už si nějak poradím. Gonçalo Ravasco se ukrývá v koleji. A ti ostatní zabijáci taky. Vesele si vyhlížejí z oken, samý špás, a spravedlnost je jim leda pro smích.“

„Má kolej nějaké stráže?“

„Má, ale nejsou k ničemu. Zločinci tam mohou bezpečně pobývat, a až se jim zamane, zmizí, ani se

po nich nezapráší. Alumnové i kněží v jednom kuse courají sem a tam.“

„Můžeme využít soudu. Za hlas polovice soudních radů vám ručím předem.“

„Vpadnu do koleje.“

Rada se na Antonia de Souzu zadíval.

„Co má být? Co na mě vyvalujete zrak jako zbloudilá ovce?“ obořil se guvernér.

„Vy chcete vtrhnout do koleje?“

„Chci. Dostaneme vlka v doupěti.“

„To je ale, done Antonio, nesmírná opovážlivost.“

„Mluvíš, jako bys chtěl jednat s Ravasky v rukavičkách. Co je na tom neuváženého? Jsem přece jednou guvernér.“

„A arcibiskup?“

„Bude držet zobák. Je tu sotva měsíc, a už stačil ukázat, co je to za sroulu. Chci tvou podporu.“

„Ale...“

„Chci příkaz k uvěznění Ravascových.“

„Včetně Antonia Vieiry?“

„Včetně.“

„To není možné.“

„Všechno je možné.“

„Z čeho má být obviněn?“

„Z hrdelního zločinu.“

„Bylo by nutno zahájit proces.“

„Tak ho zahaj.“

„Ale Antonio Vieira Telese de Menezes nezabil.“

„Jenže je všechny vede.“

„Má mnoho přátel u dvora. Bude se bránit zuby nehty. *Ungibus et rostro.*“

„I já mám v Lisabonu přátele.“

„S tím útokem na kolej bych váhal.“

„Jestli do toho nepůjdeš, tvoje věc. Ale bude to zrada. Kam se poděl tvůj hněv? Máš strach? Budeš se

z toho zodpovídat, i když dáš ruce pryč. O našem spojenectví štěbetají ptáci na střeše. Je to konec konců ve tvém zájmu, kromě toho, že mi nemůžeš nic odepřít.“

Palma mu pohlédl do očí, tají-li se v nich pohružka. Guvernérův názor měl svou váhu. Nikoli pro úřad, který zastával, ani kvůli té hrozivé postavě s kovovou rukou a chladnýma očima. Míval totiž obvykle pravdu.

„Představ si, že je zítra,“ pokračoval Antonio de Souza. „Že už není čtvrtého června 1683, ale pátého. Díváš se na sebe do zrcadla a co si raději řekneš? Palmo, jsi zbabělec, neučinils, cos měl. Anebo: Palmo, jsi kacíř, vtrhl jsi do kněžské koleje, byť abys ztrestal vrahy svého kmotřence? Nu? Není se čeho bát. Od Jeho Veličenstva nás dělí oceán a od papeže dva. Byl spáchán hrdelní zločin, který nás k tomu opravňuje, o tom je přesvědčíme. Nehledě na to, že mi něco říká, že Ravascové kují pikle i proti nám. Nepochybuji, že skutečným terčem jsme tu my. Vieira by byl s to naplánovat smrt i mně. Zatneme mu tippec. Prospějeme tím mnoha mocným. Je zlořečen a proklínán v Lisabonu jako v Římě.“

„V Římě? Tam se přece těší velké vážnosti.“

„Bejvávalo. Dnes je to zchátralý stařec. Je jednou nohou v hrobě. Proč by se jinak vracel do tohoto vyhnanství? Kdyby měl sil nazbyt, paktoval by se po světě a hučel mocným do uší ty své ‚z pupné plány‘, jak to nazval hrabě z Ericairy. Není proč se ho bát. Svou zranitelnost přiznává i on sám.“

„*Volenti non fit injuria.* Neutrpí újmu, kdo souhlasí.“

„Pitomé právnické poučky. Tak do toho, udělej, co je třeba.“

Stráže s fakulemi v rukou obcházely městem. Maria Bercová tiše kráčela temnými ulicemi, v kožené kabele uzlík, který jí Bernardo Ravasco přikázal zahodit. Obsah balíčku v ní probouzel zvědavost. Bylo tam cosi na pohmat pevného, ale nikoli tvrdého. Šel odtud nepříjemný zápach. Neovládla zvědavost, otevřela kabelu, rozbalila hadry a s velkým úlekem spatřila, oč jde. Zachvátil ji odpor a strach, věděla přece, co je to za ruku. Podrobnosti o purkmistrově smrti byly po městě obecně známy. Na prsteníčku levé ruky se zablýskl masivní prsten se zeleným kamenem. Při pohledu zblízka ze zlata vyvstaly iniciály FTM. Francisco de Teles de Menezes. Srdce se Marii Bercové rozbušilo. Spěšně uzlíček vrátila zpět do kabely.

Padal drobný déšť. Dívka se brodila blátem. Při každém setkání s pouličním chodcem si tiskla kabelu k hrudi. Nikdy ji nenapadlo, že lidská ruka může být tak těžká.

Rozechvěle se toulala městem se smrdutým uzlíkem, který ji naplňoval hnusem, a vyhýbala se hlídkám střežícím ulice a šacujícím chodce. Lemovala hradby Tomého de Souzy, prošla nahloučenými domky až na vršek kopce, kde stála dvojitá fortna benediktinského kláštera. U nohou se jí rozevřela černá propast. Kdyby ruku hodila tam, mohli by na ni za dne přijít. Seběhla úvozem kolem Svatého Františka, za sebou nechala Komorní ulici, obešla mužský klášter, přešla Karmelitské náměstí i kolej; na rynku se zastavila a pozorovala dolní část města s jeho tří či čtyřpatrovými domy, pustatiny, mlaka, slatiny i les.

Ze tmy se jako ve snách nořily postavy. Černá kuchta vyhazovala na ulici domácí splašky. Maria Bercová vyčkala, až dokončí svůj nečistý rituál a zmizí. Přiblížila se k odpadkům. Byly tam ohlodané kosti, kusy jídla, ovocné slupky, mazlavá směs neurčitých zbytků. Vyhloubila do odpadků nohou jamku a purkmistrovu ruku tam vhodila.

Úprkem se rozběhla ulicí. Pak si uvědomila, že ulice střeží hlídky, a zastavila se. Kdyby ji viděli běžet, bez meškání by ji zatkli. V jedné z temných uliček se posadila na zem a opřela se o zeď.

Vydechla si.

Zahodit tu ruku do splašků byla chyba. I když to byla jenom ruka, přece jen patřila mrtvému člověku. Purkmistrův duch by se jí mohl mstít. Způsobů, jak se mrtvý může pomstít živému, je bez čísla. Ve snách. Prokletím. Pochopila, že nezvolila nejvhodnější místo, kde se ruky zbavit. Nadto ji tam mohou nazítrí ráno objevit.

Chvilí zůstala nehnutě sedět, zdálo se jí, že slyší dusot koňských kopyt po dláždění. Cítila, jak jí po skráních stéká mrazivý pot.

V jednom okně se objevilo slabé světlo. V hlavě se jí začala rojit slova, výjevy ze sirotčince, věty, jež nedávaly smysl.

Když se zvedala z rozmočené země, nohy jí skoro podklouzly. Ruce, nohy i zadek měla od jemného načervenalého jílu. Otřela si ruce o živůtek. Vypadá tak hrozně, že si jí určitě někdo všimne. Přihladila si vlasy a nechtěně si tak jíl roznesla i po spáncích.

Vracela se touž cestou nazpět a snažila se nepospíchat.

Hromádku odpadků, kam zahodila purkmistrovu ruku, bylo vidět zdáli. Jakýsi pes očichával zkrvácený uzlíček a pokoušel se jej vydolovat tlapou. Zahnala

ho pryč a sevřela ruku, která teď páchla ještě odporněji. Rychle ji skryla zpět do kabely. Zvedal se jí žaludek.

Nazdařbůh tak prochodila ještě hodnou chvíli. Nejlepší by bylo hodit ruku do vody. Má jít ke hrázi? K moři? Ještě hlouběji si stáhla závoj, ohrnula límeč pláště a vydala se směrem k pobřeží. Když se rozhodla pro jednu určitou cestu, ulevilo se jí.

Seběhla po svahu kolem Stožáru, odkud se dávala vlajkou znamení lodím, a došla do dolního města. Uličky tu byly užší, špinavé a temné. Vzduchem se nesl lehký opar pálenky.

Jakýsi muž se opíral o zeď a močil. Z výklenku jednoho domu na něj hvízdla nevěstka. Podíval se po ní, žena rozhalila plášť a vystavila na odiv silné tělo, vměstnané do hnědavých šatů. Byla mladá, s pevnými prsy.

Maria Bercová opatrně pokračovala v cestě s ranečkem. Vystrašeně prošla kolem oddílu vojáků. Když zpozorovala, že si ji prohlížejí, rozhalila plášť, jak to před chvílí viděla u ženštiny, a odhalila tělo. Vojáci o ni ztratili zájem. Nevěstky nehledali. Maria Bercová přidala do kroku směrem k přístavu v ústí řeky.

Když byla na pláži, ujistila se, že ji nikdo nesleduje ani se nedívá. Při kraji moře očichávala kočka, rozpolcená mezi hladem a smrtonosným zápachem, ryby, které přinesl příliv. Skuliny mezi mraky propouštěly bělavé světlo.

Maria Bercová si všimla malé bárky na písčíně a vydala se k ní. Uvnitř se pod potrhanou dekou nachloul alkoholem válel muž. Byl vzhůru a v ruce třímal plechovou lahvičku.

„Spíte?“ zeptala se Maria Bercová.

Marinář vyskočil.

Když viděl, kdo to je, uklidnil se.

„Co tě nemá. Dáš si kapku rumu, kočička?“ Poplácal lahvičku, jako by hýčkal starého druhu. „Rum.“ Hlas mu trochu zadržával v hrdle.

„A copak tě sem, holubičko, přivádí? Prošoupáváš střevíčky?“

„Chtěla bych se projet loďkou.“

„Tak projet se ti zachtělo? Cha cha cha,“ zachechtal se muž a se zájmem se posadil. „Projet?“

„Moře je klidné.“

„Jestli mě chceš obrát... A copak si to neseš v taštičce? Co? Hruštičky! Cha cha cha.“ Muž si přihnul rumu a trocha tekutiny mu přitom vyšpláchla na košili. Nadzvedl si kabátec a odhalil za pasem kolt, z něhož čouhala pažba trombonu.

„Něco bych pro vás měla,“ ukázala mu Maria Bercová peníz od Bernarda Ravasca.

Muž se na okamžik zamyslel. Rozhlédl se. Nikde nikdo. „To za pár záběrů veslem stojí.“ Vzal peníz, prohlédl jej, zpruboval zuby a schoval. Pak se zvedl a plášť i lahvičku odložil na dno lodi.

Maria Bercová zahlédla na mužově ruce vytetovanou lebku. Objímala kabelu v náručí a čekala, až muž stáhne loďku ze dvou ližin na moře. Když byla bárka na vodě, pomohl jí nasednout, odrazil od břehu a sám hned vyskočil na loď, mokrý až po pás. Usadil se a začal veslovat. Z Marii Bercové, která svírala kabelu a upřeně přitom zírala na vesla tlukoucí o vodu, nespouštěl zraky.

Mezi vysokými trupy lodí a lany, která skřípěla v ráhnovi, se tak dostali na vzdálenost několika desítek metrů od pláže.

Pluli mlčky. Námořník zpytoval koženou kabelu. U zátoky bylo co chvíli vidět dívky se vzduťm žívotem, které se hleděly zbavit břemene u starých an-

děličkářek. Pár takových už na moře vezl, chtěly se zbavit plodu či dokonce mrtvě narozeného pacholete. Tahle dívka ale jako pámbíčkářka nevypadala, mlčela jako zařezaná a kabelu třímala způsobem, který prozrazoval, že v ní bude nějaká cennost. Snad nějaký lup? Jak přišla k té vzácné a drahocenné minci, kterou mu zaplatila za projížďku? Že by zlodějka v úzkých?

„Vím, co vezeš,“ začal.

Maria Bercová zesinala. „Ne. Nevíš.“

„Buďto lup, anebo potrat.“

„Ne, ani to, ani to.“

„Co jinýho by to bylo!“

Maria Bercová se postavila a snažila se získat rovnáhu.

„Zastav, nech už toho veslování. Tady to stačí.“

„A teď ukaž, co to máš,“ skočil po ní nečekaně námořník a kabelu jí vytrhl.

„Ne, pro lásku Boží, vrať mi to!“

„Jen se, maličká, podívám. Co je na tom tak špatnýho? Budu mlčet jako podříznutej kapitán.“ Námořník otevřel brašnu a zklamaně z ní vytáhl zkrvácený raneček. Přece jenom potrat. Rozvinul hadry a ke svému údivu v nich našel purkmistrovu ruku. Neklidně zadupal v lodi a celý se otrásl. Náhle se zarazil. V očích mu zablýsklo. Zaznamenal prsten se zeleným kamenem. Na takřka nesnesitelný puch, který se z ruky linul, rázem zapomněl.

„Hodíš ji do vody? Rozumím. Prsten si ale nechám já. U mě dojde většího užitku než někde v rybích útrokách.“

„Ne, prosím, to ne. Musím to vyhodit beze zbytku. Prsten, hadry, všecko.“

Marinář vytáhl zbraň, co měl za pasem, a namířil na Marii Bercovou.

„Ten prsten je můj,“ řekl.

S obtížemi jej stáhl a ruku zahodil do vody. Prsten si navlékl a jal se ho obdivovat.

„Smaragd! Zlato!“ A zavýskl radostí.

Pak se odmlčel.

„Čípak to byla ruka?“

„Pro lásku Boží, ne abys někomu něco řekl. Hoď ten prsten do moře,“ zaprosila.

Muž mlčel, díval se na Marii Bercovou a uvažoval. Ještě si přihnul. Vypadal, jako by mu rumem nasákla i duše. Alkohol táhl i z koženého oděvu, který měl na sobě. Přesto nevyhlížel opile.

Námořník obrátil loďku a začal pádlovat ke břehu. Seděl ke svému cíli zády a čas od času se ohlédl, aby se ujistil, že jede správným směrem. Vesloval a zpíval si do rytmu.

Maria Bercová náhle zbledla, oči upřené k jedinému bodu.

Muž přestal veslovat.

„Co je? Viděla jsi ducha nebo co?“

Dostali se do vlnobití.

„To nic,“ odpověděla Maria Bercová a dívala se na břeh, kde na ně čekali muži s pochodněmi.

Námořník se obrátil. „A to se podívejme,“ řekl, „prachobyčejní soldáti. Máš z nich nahnáno, heleme se. Cha cha cha.“ Nato zvažněl. Stáhl si prsten z ruky a dal ho Marii Bercové. „Schovej ho u sebe. A jazyk za zuby, rozumíš? Jestli cekneš jediný slovo, vyrvu ti za něj vnitřnosti z těla. Pak mi ten šmuk dáš zase zpátky. Nemysli, že s ním utečeš. Najdu si tě třeba i v pekle. To si piš.“

„Ano,“ otrásla se strachy.

Marii Bercovou napadlo, že by mohla vyskočit z loďky a uniknout vodou na některou ze sousedních pláží. Jenže neuměla plavat. Utopila by se. Vo-

jáci na ně do jednoho mířili zbraněmi. Nezbyvalo než vystoupit na břeh. Dotlačili bárku až na písčinu a vytáhli ji na ližiny, kde ležela předtím.

„Tak co se to tu děje, co?“ křikl jeden z vojáků. „Co jste tam provozovali? Pašeráctví? Prasečinky?“

Vojáci marináře prošacovali a vzali mu pistole. Našli zlatý peníz a zabavili ho. Marii Bercové prohlédli koženou brašnu, ve které nebylo nic.

„Tak kápni božskou, nebo jdeš do temnice,“ houkl vrchník.

„Co by se dělo,“ námořník na to. „Ležím si v lodce, když přijde tahle kráčmera, tak jsme se jeli projet. Co je na tom špatného? Není to žádná poctivá panenka, jak račte vidět.“

Voják posvítíl Marii Bercové pochodní přímo do tváře. Byla jako zcepenělá a krve by se v ní nedořezal. Vrhla na námořníka úpěnlivý pohled.

„Že jste jeli někam zašít tabák?“ uhodil výhružně voják.

Přitiskl námořníkovi pistoli až k nosu.

„Kápni božskou, nebo je na fleku po tobě.“

„Byl jsem obtáhnout čubku, pane kapitáne,“ odpověděl mu námořník. „Jen to, nic jiného.“

„Je to tak? Řekni, holka.“

Maria Bercová mlčela.

„Mluv, hříšnice,“ zařval vrchník.

Zbaví se námořníka, a padne do rukou strážím, s prstenem v opasku k tomu.

„Ano, prosím, je to tak,“ vypravila ze sebe nakonec.

Námořník si oddychl.

„Je to pirát, pane,“ hlásil jeden z vojáků. Patří k Van de Saandeově bandě, co rabuje statky podél bahijské zátoky. Znímám ho.“

„Tenhle rabiát půjde do chládku,“ ukázal na námořníka vrchník.

„Ale kapitáne, nic jsem neudělal. Nejsem pirát, jen obyčejný korzár.“

„A ty, ty půjdeš na noc do šatlavy, poběhllice jedna!“

Strážní se zachechtali. Postrčili Marii Bercovou s marinářem před sebe a dali se na pochod, zajatce přitom drželi v šachu mušketami.

„Ale já, proč já, pane kapitáne,“ bědoval námořník.

„Drž hubu, prašivče,“ dloubl ho jeden z vojáků do zad.

Maria Bercová se ocitla sama v cele. Kdyby ji šacovali, je ztracená. Bernardo Ravasco si určitě dělá starost, čekal ji v kolejním kostele. Pokud ji šacovat nebudou, odevzdá šperk sekretáři, jen co ji pustí. Ani jemu ale prsten nepatřil. Vsunula ruku za pás a nahmatala tvrdý prsten. Kolik jen může takový drahokam ve zlaté vynést? Kolikrát snila o tom, že přišla k penězům! Kdyby byl prsten její, prodala by ho, část by mohla dát Joãu Bercovi, na oplátku za všechno, co do ní vložil od doby, kdy ji vytáhl ze sirotčince. Manžel byl někdy krobián, ale Maria Bercová mu byla nesmírně vděčná, že si ji mezi chovankami od milosrdných vybral a oženil se s ní. Nemohla ho opustit, byl skoro slepý a neměl ani vindru, aby si mohl pořídit černocho, který by o něj pečoval. Kdyby prsten prodala, João Berco by měl nadosmrti vystaráno a ještě by zbylo dost, aby si mohla zaplatit místo na lodi do Lisabonu, jak si tolikrát v představách malovala. Měla by krásné černé vdovské šaty, jela by na admirálské lodi, přeplavila by se přes oceán, na nádvoří lisabonského paláce na Nábřežni by zamávala na pozdrav princí regentovi, viděla by skutečné šlechtice, projíždějící se ve zlatých kočárech.

Uprostřed těchto vidin, opřená o chladnou zeď cely, usnula.

Bylo s půlnoci, když bratři natěsnáni do kočáru vyjeli z chrámu. Bernardo Ravasco čekal na výsledky ožehavého podniku, jehož se měla zhostit Maria Bercová, ale komorná se neobjevila.

Páter amanuensis Soares seděl na kraji kozlíku a opatřemi řídil povoz, dáváje přitom bedlivý pozor na cestu.

Ulice byly liduprázdné.

Vydali se ji hledat až k Ravascovým, ale v domě byla tma a Bernardina Ravascová spala sama, se služebními u postele.

Kočár se namáhavě a s kodrcáním sunul kupředu, když jej zastavili vojáci, kteří drželi hlídky v ulicích.

„Jedeme k poslednímu pomazání,“ řekl Vieira veliteli.

„Nechte je projet,“ rozkázal kapitán. „Jsou to kněží a jedou za spásou duší.“

Vojáci smekli a poklonili se.

Kočár pokračoval úbočími.

„Pokrytci,“ ucedil Antonio Vieira. „Ti, co se dnes klanějí, když projíždím, mne zítra učiní terčem všemožných hrotů. Budou kousat, škrábat, rvát, hryzat, klofat, dokud mne docela nespoklnou. *Quam magnus mirantium, tam magnus invidentium populus est.* Kolik tě obdivují, tolik ti závidí. Závist je arci pořád lepší nežli soucit. Mrzký a ubohý ten, kdo nemá nepřátel. Mít nepřátele zdá se být druhem neštěstí, nemít jich však jest jistým příznakem neštěstí mnohem hlubšího. Povím ti, Bernardo, krátký příběh. Jednou byl Themistoklés tuze smuten. I tázali se ho: jak můžeš býti smuten, jsi-li tak milován. Právě

proto, odpověděl. Jak špatným znamením jest být milován celým Řeckem! Nepřátelé jsou polnice věhlasu.“

„Ale, bratře,“ odporoval mu Bernardo Ravasco, „tolik nepřátel zase nemáš. Jsi více milován nežli nenáviděn.“

„Prostáčku. Nenávidí mne, protože nejsem thébský samotář, nasazuji tu vlastní krk, aniž mám jistotu, že spasím jakou duši, třeba to byla jen ta moje,“ opáčil Vieira.

„Tvé místo v nebi je přece jisté.“

„Nenávidím nekonečné litanie. Nejsem už z těch kněží, co sloužili s holým zadkem mši z kalicha z býčích rohů.“

„Rozumím, bratře. A co tvá kázání, jak pokračují?“ zeptal se Bernardo Ravasco ve snaze stočit hovor na příjemnější téma.

„Právě,“ řekl Vieira, „nezbývá mi než zavřít se a psát. Jen se podívej, kam až mě dostali. Ještě ale zůstanu nějaký ten pátek naživu, na postrach těm jejich křesťanským záštím. Ti reformovaní carafové mě unavují. Brodím se bahnem země, jak říkal svatý Bernard. Jsem v té své světničce ukrytý jako ještěrka. Ale ještě si tam pobudu, přese všecko je to pro mne pořád ještě nejlepší místo na zemi. Lepší než to, jen pod zemí.“

„Ale, Antonio, nemluv tak přece. To přesně by si přáli tví nepřátelé.“

„Kempinský je rosol chycený plesnivinou, pámbíčkáři jsou mor pro spásu i pro svědomí, z kostelů by se měly nadělat šatlavy a špitály. Naši veřejní mužové jsou zásvětníci nebo zlodějové. Ukradni peníz, a jsi pirát, ukradni město i s paláci, a je z tebe Alexandr. Svět se zloději jen hemží. A tady je to snad ještě horší. Ne že by tu žili nějakí jiní, horší li-

dé. Člověk je všude týž. V těchto končinách však spáchat zločin není hanba a výčitka svědomí neexistuje. Jsou to huncufti a partykáři, ti dnešní seronátové.“

Hlas Antonia Vieiry se při řeči pozvedal, zadržával, znovu stoupal; vytahoval a spouštěl obočí, oči jako by se plnily světlem.

„Lidé nás učí, jací nemáme být,“ uzavřel.

Mluvil o odvaze nepřítele. Kelka se projevil jako darebák, ale v něčem má pravdu. Je to silný člověk. Největší chybou, jíž se guvernér v životě dopustil, bylo zaplést se s lidmi, jako byl purkmistr, s nevzdělanými barbary. Smrt takového panáka přinese, jako tolik jiných, víc dobrodiní nežli škody. Pokud ho někdo bude oplakávat, pak snad jen ženské, co měl. A možná že ani ty ne.

„Ale každý člověk, jakkoli byl špatný, najde někoho, kdo mu přijde plakat nad hrobem,“ řekl Vieira. „I ten největší šejdík, ba i poustevník. Teles de Menezes časoval slovesa krást a nenávidět v čase minulém a přítomném stejně jako budoucím. Byl to pánovitý pes, svévolný opovědník, spolčený vyšinulec, nevýslovný nemrát. Marcus Varro praví, že ti, kdo slouží po boku mocných, jsou *laterones*, tedy pobočníci. Časem se z nich nicméně stali *ladrones*, neboli zloději. Jeden jako druhý skončí v pekle. Magnety přitahují železo, magnáti přitahují zlato. Kluzké vrchnostenské pařáty přivedou Brazílii do záhuby. Zdejší lid strádá, protože je to od prvního do posledního nevědomá čeládka. Ubohá kůzlátka Boží, jen ona přijdou do nebes.“

Kočár zastavil před palácem.

V budově byla tma a vše vypadalo klidně. Bernardo Ravasco už bezmála vystupoval, když ho otec Vieira zadržel za ruku.

„Nezdá se ti, že je tu větší klid, než by měl být? Neměla by tu stát hlídka?“

Bernardo Ravasco se zarazil.

„Neslyšíš ržát koně?“ zneklidněl Vieira.

„Slyším, Antonio.“

„Myslím, že bychom raději měli zmizet. Pro tvé spisy pak někoho pošleme.“

„Ty nikdo nenajde. Když už jsme tady, půjdu dovnitř.“

Bernardo Ravasco vystoupil z kočáru a vešel do paláce. Vieira a páter Soares na něj čekali u vchodu.

Sekretář proběhl potmě chodbami, chtěl se vyarovat jakéhokoli světla. Tápál podél zdí, až dospěl ke schodišti. Opatrně vystoupal po schodech až do své kanceláře. Otevřel tajnou přihrádku ve stole. Papíry, které hledal, byly na svém místě.

Jen zaslechl venku dusot koňských kopyt, řinčení kovu a vzrušené hlasy, nebyl na pochybách, kolik uhodilo. Vrátil rukopis zpět do tajné přihrady a zamkl ji. Šel se podívat k oknu. Přicházela hlídka.

Vzdychl, napřimil se, upravil si šat a čekal.

Přiběhl udýchaný páter Soares.

„Done Bernardo, Kelka je tady. Letí po schodech nahoru jako pominutý.“

Bernardo Ravasco se vrátil k oknu. Venku soldáti obkličovali palác.

Když guvernér v doprovodu dvou vojáků s loučemi vstoupil, Bernardo Ravasco stál bez hnutí a rukou se opíral o stůl. Ve světle fakulí vypadala jeho tvář ještě bledší.

„Jste zatčen, pane státní a vojenský sekretáři,“ řekl guvernér. Za ním vstoupili další vojáci a namířili na Bernarda Ravasca zbraně.

V pracovně nastala velká vřava. Vojáci prohlíželi místnosti, rozráželi dveře, skříně, vyhazovali lejstra

do vzduchu a káceli nábytek. Bernardo Ravasco věděl, že hledají jeho spisy. Ukročil stranou a zůstal stát vedle Antonia de Souzy.

„Mohu vědět, proč jsem zatčen, pane guvernére?“

Antonio de Souza na něj chladně pohlédl.

„Zabil jste bahijského purkmistra, Vaše Blahorodí.“ Stříbrná ruka, která mu visela podél těla, se zlehka zakývala a vrhala přitom kolem sebe rudé odlesky.

„Nic mi nemůžete dokázat. A nikdy moci nebudete. Jsem nevinný. V době zločinu jsem byl s bratrem na dvorci U rybníčku. To ví kdekdo.“

„Kdekdo ví mnohem víc než to.“

Vešel rozezlený Vieira.

„Zatčen? To je nemravné. Je to nezákonné a zlovolné,“ protestoval jezuita, když mu bratr vyjevil, co má Antonio de Souza v úmyslu.

Guvernér se obrátil k páterovi.

„I to se podívejme, hluchého bezuchý hájí. Vezmu vás šmahem.“

„Víte moc dobře, Antonie de Souzo, že proti mně nemůžete nic podniknout.“

Vieira, který se zdál v porovnání s mužem, jehož Gregório de Matos nazval „rancem melounů“, malý, si založil ruce.

„Máte plnou pravdu, pane pátere,“ opáčil guvernér. „Pro dnešek se spokojím s panem sekretářem. Ale příště jste, Antonie Vieiro, na řadě vy. Dobře mě poslouchajte. A věřte, že do šatlavy pak nepůjдете, protože jsem to nařídil já. Nařídí to sám princ regent. Beztak už se příležitosti, jako je tahle, nemůže dočkat.“

Antonio de Souza se obrátil ke svým mužům.

„Odveďte sekretáře.“

„Ne!“ vykřikl Vieira. „Nikam ho nepovedete.“

„Nech ho být, bratře,“ řekl Bernardo Ravasco. „Bu-

de lepší se neprotivit. Však už pak uvedeme všechno na pravou míru, všechno se vyjasní.“

„Princ se o těchhle nezákonnostech dozví!“ vyhrožoval Vieira.

„Jeho Výsosti napíšu, otče Vieiro, sám a vydám počet z vašich vin, zpravím prince, jak se scházíte v kolejni cele paskřivého Dioga, abyste kuli pikle proti vrchnosti. Nepotrvá dlouho, a půjдете do vyhnanství ještě mnohem většího, než je Brazílie. Buďte ale tak laskav a pochopte jedno,“ uzavřel guvernér, „tady, otče Vieiro, vládnou já.“

Bernarda Ravasca odvedli přes nádvoří pryč, šel pěšky mezi rejтары, kteří se kolem něj na koních shlukli v uličku. Vepředu kráčel Antonio de Souza, pyšně, jako by stavěl na odív ukořistěnou trofej.

Antonio de Souza se bil v bitvách na předřových kastelech lodí. Zastával správní úřady v oblasti Estremozu, v Olivençe, Campo Maioru. S flotou hraběte ze Sarzedasu putoval do Indie a byl prvním vrchním kapitánem loďstva. Na člověka, který měl za sebou taková působíště, se držel v sedle oslnivě dobře.

Roztrpčený a soptící Vieira odjel na dvorec. José Soares si mlčky hleděl silnice.

„Kluzké vrchnostenské pařáty přivedou Brazílii do záhuby. Potíž Brazílie tkví v tom,“ horlil Vieira, „že žádná ze svévolí a nespravedlností, jež se tu pášou, nedojde v Portugalsku sluchu na pravém místě. Ani zdejších šantroků jako by si tam v metropoli nevšímalí. A lid žije v stále stejné bídě. Brazílie ostatně není než zrcadlo Portugalska, zvůr osetý neřestmi bez nápravy, nekonečným přepychem nepodloženým statky a kdejakými jinými protimluy lidského ducha. Panu guvernérovi to ovšem jen tak beze všeho neprojde, o to se vynasnažím.“

„Musíte být opatrný, otče,“ radil mu José Soares. „Je to moc nebezpečný člověk. Což si takhle, otče Vieiro, odpočinout mezi kněžími na statku? Nesmíte se tak rozčilovat, vždyť z toho zase budete mít nemoc. Potřebujete dát výhost světu a oddychnout si od jeho mrzkostí.“

„Mezi kněžími že si mám oddychnout od mrzkostí světa? Copak to nejsou lidé? Od lidských mrzkostí si oddychnu leda po smrti, otče Soaresi. Duchovní stav je dneska k ničemu, kněží nebo laici, to máte prašť jako uhoď.“

„Ale otče Vieiro, nebudte přece tak nespravedlivý.“

„V dnešní době to chodí tak: vezměte mladíka, který nemá otce, příroda ho zvláště neobdařila, na vojáka není dost smělý, na studia je zas nedovtipný, zkrátka mladík, který nemá pile ani nadání, aby si vydělával na živobytí jinak. Je bezectný? Dá se na vládnutí. Počestný? Půjde na kněze. Chodí do kláštera jíst, zpívat, strojit se a žvanit. Sotva se umějí pokřižovat, natož aby vám řekli, jestli snad Kristus vstal z mrtvých, čili nic.“

Celý ten den byl Vieira v jednom kole, a ani nazítří se nezastavil, v noci spal nejvýš tři hodiny a po celý čas mu nešla z mysli lidská nepoctivost, která v něm vyvolávala další a další mučivé vodopády důvodného láteření. Tomáš Akvinský, svatý Pavel a celá Bible jako by mu dávali za pravdu.

6

Maria Bercová se probudila s prvními slunečními paprsky. Dozorce otevřel dveře cely, ušetřil jí něco rad, a když ji dost vyplánil, poslal ji pryč. Vstala ce-

lá rozlámaná. Upravila si sukni, přihrábla vlasy. Náhle jí vytanulo na mysl, že se měla v kostele sejít s Bernardem Ravaskem. Rozběhla se tam, ale nenašla ho. Indiánský chlapec jí řekl, že odjel včera v noci s otcem Vieirou na dvorec. Maria Bercová si povzdychla. Prsten! Co si s ním má počít?

Poklekla před obrazem Panny Marie v boční kapli kostela a modlila se. Kéž ji Bohorodička osvítí.

Vyšla z kostela a bloudila ulicemi. Pomyslela na Joãa Berca. Na Lisabon. Pomyslela na černé krajkové šaty, na moře, na admirálskou loď, na šlechtice, na své zablácené nohy, na chudobu.

Než si to uvědomila, stála před domem pana Baltasara Draga, šperkáře. Na okamžik zaváhala a vešla.

Několik osob hrubého či chudobného zevnějšku na ní utkvělo pohledem. Maria Bercová se posadila na kraj lavice a čekala, až na ni přijde řada. Lidé byli obsluhováni jeden po druhém. Prodávali či zastavovali šperky, hodiny, řetízky, damašek.

Konečně přišla řada na Marii Bercovou. Přistoupila k pultu a položila na sametový polštářek prsten. Muž s punčochou naditou nahřátou solí kolem krku k ní za přepážkou zkoumavě pozvedl zrak.

„Prodat, nebo zastavit?“ zeptal se.

„Zastavit,“ odpověděla v náhlém hnutí mysli.

Vzal prsten do jemných bledých rukou a přiblížil ho k očím. Pak si znovu změřil Marii Bercovou. Vložil si před oko malou čočku a prohlížel kámen proti světlu.

„Sto grošů po stu reisích.“

„Dobře,“ odpověděla spěšně.

Stařec se usmál. Čekal, že se dívka proti ceně neohradí. Což skoro vždycky znamenalo, že předmět je kradený.

Deset tisíc reisů nebylo o mnoho víc, než platila

mince, kterou jí za službu věnoval Bernardo Ravasco a kterou odevzdala marináři, jemuž ji zase zrekvírovali vojáci. Jeden zlatý platil čtyři tisíce čtyři sta reišů. Kdyby se prsten roztavil, bylo by zlata nejméně na dva. Kámen musel mít cenu nějakých sto tisíc reišů, což byl dvouměsíční žold vrchního kapitána či páně radova alafance u příležitosti svatojánské slavnosti anebo ještě půlroční mzda šmelcířova.

„Jméno,“ řekl.

„Moje jméno?“

„Ovšemže tvoje. Nebo snad nechceš kvitanci?“

„Chci, jak bych nechtěla. Maria.“

„A dál?“ štěkl.

„Bercová.“

Zlatník napsal jméno na škartici papíru a tu vložil spolu s prstenem do sametového váčku. Zvedl se a odešel s váčkem dveřmi v zadní straně místnosti, u nichž stál zbrojný muž. Po několika nekonečných okamžicích byl zpět a v ruce držel jiný váček, jehož obsah vysypal na pult. Na dřevo vypadly groše spojené po deseti. Šperkýř je spočítal, podepsal kvitanci a vše odevzdal dívce.

Maria Bercová odtud vyběhla, ani peníze nepřečetla.

„Další,“ vyvolával zlatník.

Cestou domů se Maria Bercová zastavila v kvelbu. Obhlížela zboží na pultech. Vyhládlo jí.

„Po kolika jsou ty plundry?“ zeptala se.

„Po tostäu,“ řekl krámský.

„Tak jednu, tu malou. Balit to nemusíte.“

Muž jí podal plundru. Lačně ji zhltna. Zaplatila.

„Nic jiného jste nechtěla?“ pobízel ji krámský. „Máme konfekty, citrony v cukrkandlu, lekvárové kostičky. Hedvábné punčochy.“

Maria Bercová se podívala po svých holých špinavých nohách obutých do dřevných bot.

„Boty bys měl?“

„Tady tyhle, z kordovánu.“

Maria Bercová se do nich nazula. Cítila se v měkké kůži jako v bavlnce.

„A punčochy by byly zač?“

„Hedvábné jsou po dvou stovkových groších.“

Maria Bercová odtud vyšla s ohromným balíkem. Kromě bot a punčoch koupila také hedvábné šaty, lněnou košili, krásný klobouk z bobří kůže pro manžela, hedvábný čepeček, tyč tabáku na šňůře, klobásu, kazetku s vyřezávaným víčkem a ještě pár dalších drobností.

João Berco se v pokoji halil do ošoupané haleny z nejsprostšího sukna. Také jeho pokožka nesla známky opotřebení. V oděvu tělové barvy vypadal jako hromada hadrů pohozených na židli. Slyšel ženu přijít domů, natahoval nos, jako by ji chtěl poznat po čichu. Sevřel v rukou hůl. Když byla Maria Bercová na dosah, znenadání máchl holí do vzduchu, až ji udeřil.

„Čubko zatracená,“ zařval. „Už zase jsi zdrhla. To se mnou nemáš špetku soucitu, podívej se, jak po ránu vypadám! Není ti hanba nechat člověka, který je skoro slepý, napospas temnotě a štěnicím? To si odpykáš v morně. Proč mám být pořád paroháč? Bože, Bože, mám já to kříž, hrůza jen pomyslet, co řeknou lidi.“

„Poslouchej,“ odpověděla mu Maria Bercová, „něco jsem ti přinesla.“

Muž neodpověděl. S vyčkávavým výrazem ve tváři se obrátil směrem k dívce, z níž viděl jen obrysy. Bydlel v tmavém a stísněném domě, zaneseném starým

harampádím, polámaným nábytkem, věcmi poházenými nazdařbůh, příšernými dřevěnými anděly, jako by ten mobiliář posbíral někde mezi veteši.

Maria Bercová se podívala na chotě, který seděl zhrouceně v židli a bělovlasou hlavu opíral o lono, jako by se na krku, přerůstajícím bez přechodu v bradu, sama neudržela. Posadila mu na hlavu bobří klobouk.

„Je měkoučký,“ pohladil kožešinu.

Rozbalila tabák, ždibec ho nasekala, nasypala do vyřezávané kazetky a podala manželovi. João Berco podržel tabák u nosu a vdechl.

„To je nádhera! A cos přinesla ještě? Peníze?“

„I peníze jsem ti přinesla,“ potvrdila Maria Bercová.

„Co by se mnou bylo, kdybych tě neměl? Nesmíš mě opustit. Nikdy. Až umřu, budeš ode mě mít pokoj. Dlouho už to trvat nebude. Poslední dobou jsem zesláblý a sešlý.“

„Však ty tak brzo neumřeš.“

„Mám strach, že umřu, kvůli tobě. Kde jinde bys našla tak dobré bydlo, jako máš u mě? Budeš si muset platit jídlo a šaty. Všude jinde zvadneš jak stará kytka, budeš mýt nádobí a drhnout podlahy, až ti nehty zčernají, a budeš cítit česnekem, žádnou levandulí. Tak končí děvky a důry jako ty.“

„Nic takového nejsem. Můj otec byl šlechtic.“

„Ale to víš, že jsi. A otec tě opustil. Copak jsem tě nekoupil v sirotčinci? Za kukuřici a trochu pomýjí. Tak si tě cenili. Hubená jsi byla jako vyhládlá krysa. Tady máš alespoň mě, který ti dává střechu nad hlavou.“ Hlas mu znězněl: „Vždyť jsi teprve holčička.“

„Život, který vedu, tomu nenasvědčuje.“

„Ale špatný není. Přinejmenším tě tu nikdo nemučí. Myslíš, že nevím, v jakém stavu jsi měla záda,

když jsem tě vzal ze sirotčince? A chodidla? A nohy? Vím moc dobře, že máš na sobě jeden šrám vedle druhého. Železa. Rozpálené kleště. Rozpálený olej. Bič. Vždyť tě ten tvůj otec skoro zabil. Šlechtic, to zrovna.“ João Berco chrčel po každé větě. „Starat se o mé pohodlí je jen a jen tvoje povinnost. Vrazil jsem do tebe fůru peněz. Jídlo, oblečení. Ranhojič a felčar. Přivedla jsi mě na mizinu. Je z tebe cítit moře, shnilé ryby.“ Nozdry se mu rozšířily a zase stáhly.

„Jednou ti splatím vše, co jsi za mne vydal.“ Maria Bercová vyňala váček ze sukní a zatřepala jím João Bercovi u ucha. Mince zacinkaly.

Muž se natáhl po penězích. Ve skelných očích jako by se mu zablýsklo. Vzal mince a přepočítal je do jedné.

„Kdes k tomu přišla? Ty jsi kradla! Ani kdybys dala všem námořníkům, co jich je v přístavu, nezmočila by ses na tolik. Máš milence? Jestli mně utečeš s nějakým chlapem, tak tě dám zabít. Víš, že přitom nehnu ani brvou. Znamenáš pro mě víc než zdatný otrok zběhlý v řemesle.“

„Budu pro tebe mít ještě další peníze.“

„Proč mi dáváš peníze? Miluješ mě tolik co psí chvost,“ řekl João Berco.

„Koupím ti otrokyni, aby se o tebe starala, když jsem ve službě.“

„Jen přiznej, že máš milence. Rozbiju ti čumu. Za tím někdo vězí, tolik je mi jasno, někdo, kdo na tobě chce náramně vydělat. Naučil jsem tě, co život obnáší, moc chytrá ale, Marie, nejsi. Když odsud odejdeš, nezbude ti než spávat s námořníky, studentky a šterciři. Takoví lidi tě připravěj o léta života. Ty peníze ti dal nějaký chlap, že jo? Mladej, nebo starej? Mladý šoustaj ráz naráz, co? A pak chtěj špásovat a smlouvaj o ceně.“ João Berco se na okamžik

odmlčel. Nemohl vidět, že si Maria Bercová oblékla lněnou košili a nasadila hedvábný čepeček, hebkost těch kusů oděvu ji okouzlovala.

„Kurtizána ze mě nikdy nebude,“ odpověděla. Napadlo jí, že by mohla manželovi říct o té historce s prstenem. Styděla se však za to, co provedla. Rozhodla se, že jakmile se na purkmistrovu smrt zapomene, prsten vyzvedne a vrátí Bernardu Ravascovi. Ano, tak to udělá.

„Špinavé, všivě peníze,“ nadával João Berco a ukládal mince, zatímco Maria Bercová odcházela do ložnice.

Mřížovím okenic pronikaly paprsky světla a jemně osvětlovaly čalouny na stěnách, stoly ze žakarandového dřeva, železnou truhlici. Luiz Bonicho seděl u stolu ve své kanceláři na radnici a už po desáté četl papír, který měl před sebou.

„Tomu nemůžu věřit,“ řekl.

Nablýskaný Donato Serotino v hnědém stejnokroji a tmavých botách nervózně přecházel místností z jedné strany na druhou a div neplakal.

„Co si počneme, Luizi, co si jen počneme? Všechno vyjde najevo a on už si najde cestu, jak nás obvinít.“

„V tom nevidím žádnou potíž.“

„Nevidíš potíž? Ty jsi zešile!“

„Ne. Teles de Menezes byl jediný, kdo proti nám mohl svědčit.“

„A nestačí to snad? Určitě po sobě nechal nějaké listiny, důkazy. Proč jen jsi mu rovnou nedal, co chtěl! Zas na tolik by nás to bývalo nepřišlo a byl bys tomu drzounovi zacpal hubu.“

„Telesovi de Menezes a zacpat hubu? Ne, chtěl by čím dál tím víc a nakonec by toho stejně užil proti

nám. Byl to jeden z největších šejdřů, jaké jsem poznal,“ uzavřel Luiz Bonicho. „Jedinou možností, jak mu zacpat hubu, bylo ho odpravit.“

„Vlastně jsi ho, Luizi, podvedl,“ pokračoval Donato. „Když ustanovil, aby se v té veřejné dražbě polností, zařízení a otroků přijímaly jen nabídky ve zlatě, chtěl tím mimořádným opatřením dostat ze hry konkurenty, abys zůstal jen ty. Takže tys pak nakoupil hodně pod cenou, moc dobře ale víš, za čí peníze. Ten majetek měl připadnout Menezesovým. A ty sis ho nechal! Dalo se přece čekat, že budou jednat takhle.“

„Možná to byla jen zjištná lest, aby se mi dostali na kobytku. Z toho, co vím o tom jednoručkovi...“

„Vědět ti nepomůže. Jestli otevřeš zobák, bude tvrdit, že se pokoušíš poskvřnit jeho čest a zmařit tak důvěryhodnost jeho počínání. I kdyby se mu stokrát nepodařilo dokázat, z čeho tě obviní, je to guvernér. To stačí. A že si někdo v úřadě dá za něco zaplatit, to ještě není zločin.“

„Zapomínáš na jednu velevýznamnou maličkost: guvernér má na guvernérování pouhopouhé tři roky. Zatímco takový konšel... Můžu zůstat v úřadě, co budu živ.“

„On bude ale u moci ještě dlouho. Může proti nám podniknout hrozná věci. A já jsem ti tolikrát říkal, abys mu nedůvěřoval.“

„Však jsem tomu putovnímu dolu nikdy nevěřil. A on mně taky ne. Proto jsme byli přáteli. On plánoval a připravoval, já jsem pak uzavíral obchody a o zisk jsme se šáblí. Všechno mým jménem. Ten lišák věděl, že nás každou chvíli můžou chytit na švestkách. A kůži na trh bych pak nesl já. Větší díl rizika byl vždycky na mně. A já jsem peníze potřeboval, tak je to. Teď ale...“

„Teď... Což opravdu není jiné řešení?“ naléhal Donato Serotino.

„Žádné jiné řešení není.“ Luiz Bonicho přitiskl Donatu Serotinovi rty k uchu. „Nebude dlouho trvat a přijde na to, že jsme v tomhle spiknutí až po uši, a bude s námi chtít zatočit. Ty ho ale dnes při hodi-ně zabiješ. Nemůže to být nic těžkého, strefit se do starého jednorukého tlusťocha. Pak odsud utečeme.“

„Všude jsou stráže. Přístav je strážěn. A co když to nevyjde?“ projížděl si Donato Serotino vlasy rukama. Ve tváři byl jako rak.

„Když to nevyjde..., tak to holt nevyjde. Aspoň jsme se pokusili. Kdyby se člověk nesnažil překročit své meze, nikdy bychom neměli velké mořeplavce. Kelkovi se nás vsadit do šatlavy nepodaří. Je nás spousta a máme značnou moc. Nejde tu o to, že by se jeden člověk pokoušel zahubit druhého, ale že se našla skupina lidí, kteří jsou rozhodnutí zjednat spravedlnost.“

„Antonio de Souza už nás možná podezřívá. Ne-nechá nás uprchnout jen tak.“

„Je to namyšlený hlupák. Žije v domnění, že na něj si ruku vztáhnout nikdo netroufne. Nosí se, jako by spolkl Šalamouna. A patolízaly se to kolem něj jen hemží, proto mě nemá v lásce. Neumím poklonkovat, boty lízat, po kolenou se plazit, v žilách mi koluje horká krev, nejsem žádný šváb. Tihle politikové se mi hnusí, jsem jedním z nich a moc dobře vím, co jsou zač. Mravní zásady jsou vepsí. Nemám už nos na to, abych čuchal tyhle sračky. A vidíš, jaký mám nos, nebo snad ne? Jsem osamělý lovec. Však on uvidí, kdo se tu bude smát naposledy.“

Donato Serotino se podíval na hodiny.

„Je nejvyšší čas,“ řekl.

Antonio de Souza se cvičival v šermu s mistrem Donatem Serotinem ráno co ráno. Marossovo, Agripovo a Gigantiho pojednání zajistily Italům prvenství ve výuce zacházení se zbraněmi po celé Evropě. Teď ale začínal na místo, které dříve patřivalo meči, nastupovat francouzský vynález, zbraň, na jejíž špičce jako by pučel květ, *fleur*, a jíž se proto říkalo *fleuret*.

Veźme-li se v potaz, v jaké byl guvernér tělesné nevyhodě, mohli bychom ho označit za nadprůměrného žáka.

„Tak do toho, Serotino, vzhůru do učení. Jsem dnes vzteklý jako pes.“

„Dovolte mi, pane guvernére, poznamenat,“ podotkl Donato Serotino, „že šermířské umění si od dob, kdy před dvěma tisíci let šermovali Číňané, i od časů, kdy Římané bojovali gladii, žádá chladnou hlavu.“

„Tomu nevěřím, Serotino, ba ne. Zuřivost posiluje intelekt.“

„Učil jsem se šermu ve velkých italských akademiích. Víím, co říkám.“

„Věříš snad, čemu tě naučili? Učíme se jen pochybnostmi o tom, co nám bylo řečeno. Já pochybuji o všem a o všech. Proto jsem naživu. Přišel jsem sice o ruku, to je pravda, jsem ale živý a mocný. Pokud ti kdo říkal, že k boji či vítězství je třeba chladnokrevnost, bohapustě si z tebe utahoval. Když už chtějí dělat z boje umění, ať si je mají, ale to ještě není důvod k pokrytectví. Ostatně, všichni mistři a vzdělanci jsou pokrytci a jsou nebezpeční jako nikdo druhý. Analfabeti jsou lepší, protože mají o své nevědomosti ponětí. A nejhorší jsou takoví jako páter Vieira, co se vyznají drobet ve všem, ti si myslí, že spolkl všechnu moudrost. Na tebe to taky platí, tak se netvař.“

„Když jsem bojoval proti tureckým pirátům, bránil jsem jenom naše zásoby pšenice,“ hájil se Donato Serotino.

„Ne! Tys bránil svoje city! Když už není zuřivost, má být aspoň vztek. Vztek, že meč je rezatý a jídlo ztuchlé, protože ve válce je jídlo vždycky ztuchlé, vztek, že naším údělem jsou rozedrané šaty a tvrdý kavalec.“

„Šerm je také balet. Jsme tanečníci. Kdybychom v souboji mohli zapomenout na své pocity, měli bychom soupeře jasněji před očima. Dáváme-li najevo nenávisť, probouzíme ji. City mají být skryté.“

V sále byl bezpočet strážců, kteří si bezstarostně povídali. Někteří spolu zápolili a jejich meče o sebe při střetu ve vzduchu zvonily.

„Zčásti ti dávám za pravdu,“ připustil guvernér. „Přesto ale tvrdím, že láska nás zaslepuje, chladnokrevnost brzdí; nenávisť nás naproti tomu drží ve střehu. Jsi mladý a nevíš, jak to na světě chodí.“

„Jako slepí bychom byli šťastnější,“ opáčil mistr, pozdravil guvernéra mečem a připravil se k výpadu.

Antonio de Souza se na Donata Serotina na okamžik zahleděl, slova, jež právě slyšel, ho překvapila. Odpověděl na pozdrav. Pustili se do šermování.

Antonio de Souza šel do šatny a před velkým zrcadlem si svlékl propocení oděv. Svým komorníkům se svlečený nikdy neukazoval. Byl si úzkostně vědom své tělesné ošklivosti. V noci ho přepadala třesavka a míval závratě.

Snažil se nahradit chybějící ruku spartánským režimem ustavičného šermování. Levou rukou to šlo pomalu a jediný, kdo viděl nějaké výsledky, byl on sám. Ani Donato Serotino si nevěšil, že by dělal pokroky. Bodejť, myslel si guvernér, Donato Serotino

se při svých dokonalých proporcích cítí jako polobůh. Jak by mohl chápat pocity starého mrzáka?

Antonio de Souza měl ještě velké politické plány, při řeči se držel zpět a své zájmy prosazoval trpělivě. Názory druhých ho nezajímaly, pokud se náhodou nekryly s jeho vlastními. Nikdy se nepouštěl do otázek a podniků, které byly ošidné, bezvýchodné nebo věštily nezdár. A měl-li obchodnického ducha na rozdávání, na rozdávání měl i příležitostí zbohatnout. Bohatstvím ale z hloubi duše pohrdal – přestože byl den ode dne movitější –, stejně jako lidstvem. Pohrdání měl i pro jezuity, s tou jejich prožluklou rétorikou a učeností. V Portugalsku byl páter Vieira odjakživa znám jako člověk, který propadl hospodářské moci. Proto chránil Židy, že představovali bohatství. Bojoval proti zotročování domorodců, neznamenalo to ale, že z toho těm jezuitským nenažrancům kyne nějaký prospěch? Snad ho tlačilo svědomí nebo si liboval v tyranizování lidí katechezí, ignácovské regule se přece zakládaly na šíření věrouky. Ignác z Loyoly se v Paříži spráhl se svými spolužáky, kteří právě vyšli z univerzity, a slibem se zavázali k chudobě a kázání evangelia ve Svaté zemi. Loyola byl voják a vytvořil ukázněné tovaryšstvo řízené konstitucí a fungující po vojenském způsobu. *Ad maiorem Dei Gloriam* se rozšířilo světem, spolu s jezuity, kteří kázali, budovali misie, bádali nad výklady Bible, věnovali se bohosloveckému a vědeckému zkoumání a hledali spásu lidstva cestou vzdělanosti. Co má tohle co dělat s Kristem? Jezuité se nezříkali společenského života, nežili v ústraní klášterů, nepořádali procesí a litanie, ba ani se neumrtvovali. Proměnili středověkou církev v církev docela jinou a na rozdíl od Tomáše Kempenského neměli pocit, že se jejich čistota umenšuje.

je, sotva se jejich nohy dotknou půdy mimo klášter. Proklouzli do hmotných panství světa pod tvrzením, že tu nejsou pro spásu duše vlastní, nýbrž cizí. Jak ale spasit duši druhých, nespasí-li člověk svou vlastní? Když jde páter do pekel, vezme své ovečky s sebou. Pronikali do středisek moci, kde se rozhodovalo – aby zachránili duše druhých? –, vystupovali jako molinisté, protijansenisté, zpovídali krále a potentáty a při té příležitosti našeptávali do uší moci své představy, ozvuky Erasmových myšlenek o neúčinnosti monarchií – ať už tím sledovali potřebu zachovat nanicovatou podrobenost monarchií církví či vyhlazení protestantů. Podle nich *monachatus non est pietas*. Že prý mnišství neznačí zbožnost. A tady v Brazílii hájí svobodu domorodců, aby je dostali do zajetí sami – do zajetí svého smýšlení. Jak je možno vysvětlit, že bojují proti otroctví, a mlčí k tomu, co se děje s černochoy z Afriky? Prostě! Černošská pracovní síla je nepostradatelná, aby mohla kolonie bohatnout. Takovíhle jsou tedy ti jezuité a otec Vieira nejvíc ze všech, protože – to je nutno přiznat – je to muž oslnivého ducha. Ovšem, z něho a z Vieiry se stali nepřátelé. Vieira touhle dobou tahá figurkami na šachovnici, aby ho svrhl z úřadu. Něco takového ale už nedokáže. Anebo dokáže? Jít za tím jezuitou a pokoušet se ho přemluvit je pouze maření času. Ten člověk má ohromné potěšení z toho, když si může nadělat nepřátel, ničit. Trumfy v ruce má ale on, guvernér, pomyslel si Antonio de Souza. Nemá co ztratit. Jezuity už nepotřebuje, má na své straně arcibiskupa, ačkoli prelátovi docela důvěřovat nemíní. Vieirovi by se docela jistě hodilo mít v ruce úřad generálního guvernéra pro někoho ze svých spřezenců. Možná byl nerozum pustit se s tím jezuitou do křížku. Ano, neradostný úděl člověka se zmr-

začným tělem a rozvrácenou duší proměnily Antonia de Souza v mučedníka vlastní mytologie. Jeho kat: Antonio Vieira. Bylo mu třeba zatnout tůpek.

Když už byl Antonio de Souza oblečen, znovu se obrátil k zrcadlu. V pozadí obrazu za sebou spatřil postavu. Ulekl se.

„Kdo je tam?“

Donato Serotino postoupil o krok vpřed. Jeho tvář se objevila v záři paprsku světla, které vnikalo dovnitř oknem.

„Ach, to jsi ty, Donato.“

Donato pomalu vytasil meč z pochvy. Oči, obvykle zářivě modré, se mu matně černaly. Antonia de Souza napadla podivná myšlenka, že stojí před andělem smrti. Dokonce měl pocit, že za šermířem vidí dvě velkých černých křidel.

„To nevíš, že tady nemáš co dělat, Donato? Co chceš?“ obořil se na něj. Skouzl pohledem ke straně. Na lavici ležela jeho zbroj. Přiblížil se k ní.

„Odpusťte mi, pane, ale to, co učiním, je nutné,“ řekl Donato. A obratně přiskočil k Antoniu de Souza a rozmáchl se proti němu mečem. Guvernér se bránil stříbrnou rukou, která střetnutím s nabroušenou hranou Serotinovy zbraně ostře zaskřípěla. Antonio de Souza cítil, jak mu krčními svaly, odkud vedly řetězy, na nichž byla kovová ruka zavěšena, projela pronikavá bolest.

„Strážte!“ zařval Antonio de Souza. „Bídáci, zač vás platím!“

Donato zaútočil znovu, tentokrát silněji a rychleji. Zbraň pročísla se zasvěštěním vzduch. A znovu se Antoniu de Souza podařilo díky kovové ruce vyvázat. Třetí, nečekaný úder odsekl kovový předmět od guvernérova těla a s velkým hlukem jej odmrštil vdál. Antonio de Souza instinktivně zvedl ruku k ra-

meni. Když ji odtáhl, byla samá krev. Donato se na něj díval, meč napřažený, hotov uštědřit mu poslední, osudový úder. Antonio de Souza pochopil, že to je poslední okamžik jeho života. Nač má myslet? Na vladaře? Na Vieiru? Proč to Donatovi tak dlouho trvá, než mu zatne mečem do hlavy? Zemře s tělem rozpolceným vedví? Otevřely se dveře a dovnitř se s křikem vehnali vojáci omotaní do osušek, mokří, někteří s mečem v ruce. Donato Serotino se rozběhl proti nim a prorazil si mezi nimi cestu. Bosým mužům na mokré podlaze podkluzovaly nohy. Donato Serotino běžel chodbami paláce až k jízdárně, co mu nohy stačily, s vojáky, jejichž počet dveře ode dveří rostl, v patách. Tryskem pak zmizel v ulicích a zanechal po sobě jen oblak rozvířeného prachu.

7

Bydlet dál ve stejném domě nepřipadalo v úvahu. Kdyby ho chtěli najít, mají ho v hrsti, než se naděje. Gregório de Matos si poskládal do brašny knihy a něco šatstva. Odešel beze slova o tom, kam má namířeno.

Nějaký čas bloumal městem. Vydal se k rybníku, přírodnímu jezírku s břehy zarostlými lesem, kam se slévala voda z potoků s tou, jež přitékala z benediktinských zahrad. Nebylo to daleko za karmelitiským klášterem, mezi palácem a kostelem Panny Marie Dobrého zdraví. Díky zbudovaným hrázím voda v jezírku ještě o něco stoupla.

Od hráze Gregório de Matos uviděl patroly na obchůzkách. Schoval se a vyčkával. Vojáci špásovali se ženskými v lesklých bílých suknicích. Kouřili, smáli se a objímali ženy, osahávali jim prsa, paže, zadnice.

Jedné z nich sklouzla halena z ramen a odhalila dvě ohromná prsiska. Pradleny se u břehu skláněly nad prací.

Když stráže odešly, posadil se Gregório de Matos na kraj hráze; házel do vody kamínky, pozoroval nádherné čistounké pradleny. Kopec nad hrází se zelenal. Však se tu ještě bohdá usadí a stane se sou sedem studených trnobřichů, pomyslí si. Klacíkem napsal do písku: „...černošky s nákladem prádla na bělidlo. Nejkrásnější sic nejsou, dozajista ale nejvy mydlenější. Dvě dívky miluji, a je to služba tuhá: jedna mě dopere a už mě ždímá druhá!“

Vzpomněl si na Anicu de Melo. Seznámil se s ní, hned když se vrátil z Portugalska. Byla to moc hezká holka, to tedy ano. Dokonce i podepsat se uměla. Škoda, že je z nevěstince. A bílá k tomu.

Anica de Melo v Gregóriu de Matosovi nikdy neviděla kunčafta, ani se k němu nechovala jako kurtizána, třebaže se poznali ve chvíli, kdy se žádné jiné ženy ve společnosti nevyskytovaly a právě za takovými sem přítomní mužové zavítali. Být kurtizána nebylo ve městě plném hrdlořezů a mužů nakažených triplem nic příjemného. Gregóriu de Matosovi se Anica de Melo od počátku líbila. Byla živá, překypovala mládím, byla ověšená amulety a do něj jako udělaná.

V každé světnici veřejného domu stál malý oltářík s obrázkem světice ověnceným kvítím. Světnice byly prostorné, s malými okny. Kromě postele tu byla měděnice a džbán s čerstvou vodou, čisté rouchy a vyšívané cejchy a prostěradla. Některé místnosti byly přepaženy černým firhankem, tam byly postele po dvou a bez cejch. V takových pokojích platili zákazníci méně. V zadních prostorách domu byly

v těsných řadách nadělány černým sukнем malé příhrady, jimž se říkalo *cabinet noir* a kterých užívali za mizivý poplatek hlavně indiáni a čeládka. Anica de Melo s chudinou velmi cítila a nevyjímal ji ze služeb svého domu, který navštěvovali lidé všech stavů. Jediný, kdo nemohl dovnitř, byli otroci, poněvadž ti odrazovali ostatní zákazníky; i přesto, že nejžádanějšími dámami nevěstince byly černošky.

Anica de Melo ležela nahá na posteli. Gregóriu de Matosovi naslouchala pozorně a okouzleně.

„Bůh je nám svědkem, že jsme nevinní,“ vykládal. Dobře věděl, že peklo je plné lidí, kteří hodlali napravovat svět, a že chytrost od ďábla jest. Zvažoval pohnutky, které je vedly k účasti na spiknutí proti purkmistrovi. Ne že by měl v těch dobách život nějakou cenu, bolesti a násilí uvykl svět, ve kterém žili, nevzrušeně přihlížet.

„Kdybych se obracel k Bohu s nějakou prosbou,“ pokračoval Gregório de Matos, „nežádal bych ani o nebe, ani o hmotné statky. Chtěl bych po něm, aby do světa vnesl spravedlnost.“

„Jak ses seznámil s Ravascovými?“ zajímala se Anica de Melo.

„U nás se o nich mluvilo odjakživa, byli to rodinní známí. Před mnoha lety mi přišel do rukou svazek španělsky psaných kázání Antonia Vieiry. Byl jsem tehdy snílek a jezuitova slova mi uhranula.“

Ta kniha změnila jeho život od základů. Vieira k sobě soustřeďoval současně nejvyšší lidské naděje i nejhlubší nenávisti. Všechno, co říkal nebo dělal, rázem nabývalo na dosahu. Byl mužem argumentu, filozofem, mistrem teologie; byl kazatelem portugalského krále, vyslancem u římské kurie i jiných dvorů, zpovědníkem Jeho Výsosti prince, superiorem a generálním vizitátorem misí v Maranhão, byl

pohledný, souměrný, duchaplný a nadto velmi vzdělaný. Nikdo o něm nemluvil bez zápalu, ať už k jeho cti či v neprospěch. Mladému Gregóriu de Matosovi otevřel nový svět. Netrvalo ale dlouho, a mladíček se dozvěděl, že ony kastilské kázně vyšly bez Vieirova vědomí a podle láteřícího pátera v nich bylo možné najít „stejně nedostatků jako hovadstev“. Pod vlivem svého otce Gregório de Matos obdivoval jezuitovo ustrojení, jeho polemického ducha, jeho originalitu, a když odjížděl do Portugalska, provázal ho úmysl pátera Vieiru poznat. Nebo předčit, kdo ví.

V Brazílii se Gregório de Matos stal odchovancem jezuitů. Dostalo se mu obecného humanistického vzdělání a studia dokončil jako premiant. Četl Horatia, Cicerona, Ovidia, Vergilia, pátera Cipriana Soares. Uměl latinsky, vyznal se v gramatice, rétorice, uměních, řecké, římské a portugalské dějepřevě, v zeměpise a dokonce znal i trochu řecky. O sobotských deklamacích už dokonce k otcově hrůze i úžasu vyrukoval se svými prvními verši.

„Jaký byl tvůj otec?“ zeptala se Anica de Melo.

„Hubený mrzák s ohnutým hřbetem a smutnými očima. Bydleli jsme tady v Bahii kousek od kříže bosých antoniánů, Františkův se mu někdy říkalo, měl římsu z římských medailonů a stál nedaleko Ježíšova rynku. Otec se jmenoval taky Gregório, byl proběrem a komořím sirotčího soudu, plnomocníkem konsistoře. Když byl doma, zamykal se ve světnici a zpíval.“

„Při zpěvu člověk zapomene na všelico. Proto nádeníci, rolníci jako můj otec a lidé nízkého původu zpívají a berou věci s úsměvem. Nač se tvůj otec zamykal ve světnici?“

„Měl tam dalekovidnou lunetu a díval se na hvězdy. Přes den, když byl v práci, jsem jí pozoroval lidi,

hlavně ženské na ulici nebo v oknech,“ Gregório de Matos pohladil Anicu de Melo po nohou.

O ženy se zajímal už v dobách svého vstupu do jezuitské koleje. Odmalička si rád prohlížel knihy s jejich podobiznami: světice, královny vyvedené v nejlepším světle, takže vypadaly vždycky krásněji, než měly, vznosné hraběnky, vévodkyně, princezny, ba dokonce i čarodějnice odsouzené Svatou stolicí. Ženy z masa a kostí na ulicích ho uváděly do vytržení, jejich tváře a tvary, ženy bílé jako květ jasmínu, červenolící, olivové či tmavé jako noc. Dívky byly skvostné, nahé indiánky upomínaly na pohanské bohyně, otrokyně mu připadaly jako železné sochy, které se co nevidět rozžhaví. Jeho sestra, užvaněný rarášek, měla tajemství, které Gregório de Matos pozoroval s vroucností takřka zbožnou. Cítil, že ho ženy vábí jako včelu sad. Okouzloval ho každíčký pohyb, každé zašustění sukni, sebemenší drobnůstka. Ba ani šeredy pro něj nikdy nepostrádaly půvabu: pěkně tvarované ouško, pevně řezaný kotníček, zdravé nehty, bohaté vlasy, dobře stavěnou kostru, nohy silné jako brambory, mohutné oblé zadky, zasněný výraz, plachost, zásvit duchaplnosti či nos, jenž mu připomněl dívky z ptolemaiovské dynastie. Jak rád říkával, „jsou ošklivé; ale jsou to ženské“.

„Ty jsi hotový ďábel,“ vrtěla hlavou Anica de Melo.

„Ne, to ne, ale jsme každý jiný. Ďábelské jste vy, ženy.“

Vyprávěl, jak záhy přišel na to, že ženy jsou převlečení ďáblův, zrádné Sirény, pekelné pokušitelky otrávených rtů i srdcí, neúkojně souložnice; že mít ženskou pozadu je jako uzavřít pakt s ďáblem; že i šeredné a tlusté hřeší; a nejnebezpečnější jsou ty s andělskou tvářičkou, které jako by byly ženství samo. Ženské tělo v něm probouzelo mučivé a nepo-

levující pocity jakéhosi pádu, porušenosti, zhoubné horečky, ničivého deliria. Dušoval se, že ženské tělo v sobě skrývá červy, kteří užerou muže k smrti; že některé mají mezi nohama ústa se zuby a vším, co k tomu patří; že hubí, ničí, dusí, jímají čarodějnými prostředky, že jsou zlé a zistné, pro ně že se vedou války; že vedou toliko hloupé a únavné řeči, nezajímají se než o náušnice, šmuky, šatstvo a svůdnou parádu. Je to nicméně peklo tak lahodné, že mu není rovna.

V knihách však nebyly jenom ženy. Bylo tam i dobrodružství. Gregório de Matos se jimi namáhavě prodíral, protože byly psány ponejvíce latinsky, francouzsky nebo italsky.

Dříve se domníval, že skutečně vzdělaní lidé jako otec Vieira dostávají své vědomosti shůry; sotva by se byl dohadoval, že své odpovědi nacházejí v knihách. K tomu, co si představoval, měla skutečnost ovšem daleko a studia pod vedením jezuitů mu poskytla jistotu, ba i určitou duchovní zpupnost. Tam zahájil svou dráhu vzdělaného muže, což tehdy považoval za něco nevyhnutelného. Připravoval se, že z něj bude jezuita. Nebylo chlapce, který by jezuitou být nechtěl.

Tovaryšstvo Ježíšovo se v Brazílii šířilo od severu k jihu a opíralo se o kostely, katechizační misie pro domorodce a koleje určené k evangelizaci nových pokolení. Po celém světě zakládali jezuité vesnice, zalidňovali kraje, vyučovali. Vstupovali do bitev i příměří, dobývali nová území, zakládali špitály a semináře. Roku 1626 se v brazilské kolonii nacházelo na sto dvacet otců Tovaryšstva od kněží po duchovní koadjutory; k tomu padesát koadjutorů světských a šedesát dva kolegiantů. Tři koleje, šest domovů, dvanáct přidružených vesnic. V bahijské koleji žilo

osmdesát kněží. Za padesát let počet páterů i jezuitských staveb značně vzrostl. Jezuitům patřilo kdeco a Gregório de Matos chtěl být jedním z nich. Ne kvůli moci, kterou vykonávali nad hmotným světem, ale pro vědění, jímž vládli. Když na ulici potkal jezuitského pátera, přišlo mu, jako by potkal chodící foliant. Nadto se v té době Gregóriovi zdálo, že v sobě cítí silné náboženské povolání. Jeho zkušenost s církevním životem byla nicméně krátká a strastiplná. Ve skutečnosti vždycky snil o dobrodružném životě. Za nějaký čas dospěl k závěru, že jezuitské vědění je nanicovaté a spoutává ho náboženské a politické myšlení. Sotva zvládl rétoriku, začala ho unavovat a jal se hledat něco jiného. V té době odjel do Portugalska.

Trvalo sto dvacet dní, než loďstvo překonalo vodní spousty, jež dělily Bahii od Lisabonu. Cesta započala velkolepě za příznivého jižního větru, vzápětí se ale proměnila v noční můru, každý den plavby na ně číhaly bouře, piráti na ně pálili z moždířů, bylo to putování plné příhod, které jen dílem šťastně nebyly všem na palubě osudné – pánům i sluhům, otrokům, šlechticům, duchovníkům, černým pasažérům, koním, prostitutkám stejně jako kuběním úředních činovníků. Gregóriu de Matosovi bylo čtrnáct let a cestoval sám. Strach se v něm mísil s fascinací. Po celý ten čas pozoroval moře, hned rozbouřené, hned mírné, delfíny a velryby, mraky tisíce tvarů. Sužoval ho slaný vítr, nespavost, vlhkost pronikající do morku kostí. Jídlo bylo příšerné. Žil o sucharech a vodě, která čpěla octem a byla skoro nepoživatelná. Zpod můstku se linul takový pach výkalů a plísně, že četní cestující s žaludkem rozbouřeným houpáním lodi zvraceli. Bylo tu příliš mnoho zboží, vši a štěnice, lidé se tísnili hlava na hlavě, spali mezi bednami

a bombardami. Mnoho jich dělilo svůj čas mezi mořské víry, karban a oplzlé čtivo. Jako při plavbě, kterou popsal Nicholas Spinola, i tady se voda v sudech působením moře zpěnila a zasmrádla. Látka, z níž byly ušity oděvy, brala zaslavé. Potraviny ztrácely chuť, tmavly a scvrkaly se. Knihy ztrácely barvu, kovové předměty rezavěly, sůl se srážela na dřevěných částech lodi, paluby zaplavoval odporný puch mrtvých ryb. Lidé se cítili jako mouchy, nohy i klouby je bolely, dásně plné boláků jim krvácely, na ústech naskakovaly modravé skvrny a zuby se neměly oč opřít. Svět jako by sestával jen z vln jako hory, Gregório de Matos si představoval, že se každou chvíli roztrhne o skaliska, ztroskotá v neznámu. Ostrovy uprostřed oceánu dělily velké vzdálenosti a trvalo věky, než se znovu vypravili na cestu. Gregório de Matos cítil, jak má opuchlé pohlaví, a bylo mu pod psa. Měl ale svůj sen a šel za ním. Univerzitu v Coimbre.

Jako by se změnila nejen krajina světa, ale svět sám. Gregório de Matos nikdy předtím nevytáhl paty z Bahie a jako všichni zvědaví kluci znal ve svém městě každý kout. Chtěl poznat metropole. Těžko mohl předvídat, že budou jedna jako druhá.

Když z útroh lodi uslyšel salvy děl a hlahol zvonů, vyběhl na palubu. Šedavý oceán vystřídaly modré vody Teja. Nádvoří královského paláce na Nábřeží se hemžilo lidmi, kteří se přišli podívat, jak flotila připlouvá, malé loďstvo mělo kapitánskou loď v čele a admirálskou na chvostu, takže se plavilo v jakési koloně. Z oken paláce, z magacínů, z celnice je lidé zdravili, volali, mávali facality. Snad mezi nimi byla i dona Luiza de Gusmão, vrtošivá královna s kulatými rtůky a nyvýma očima.

„Co jsi dělal v Portugalsku, takový holobrádek?

Na to, abys mohl do Coimbrы na univerzitu, jsi přece ještě neměl léta,“ poznamenala Anica de Melo.

„Nějaký čas jsem žil u příbuzných, chvíli u přátel. Jel jsem do Vila de Guimarães poznat svou přízeň, bezpočet hodin jsem strávil u Teja a díval se na floty, bloumal jsem po ulicích a pozoroval lidi, učil se obcovat se ženami, diskutoval, díval se na kabriolety a bryčky.

Mnoho knih a lucidářů mohl Gregório de Matos číst ještě před vstupem na coimberskou univerzitu, což bylo velké privilegium. Knihy byly dostupné leda v klášteřích, v kolejích a u několika málo soukromých osob, pár exemplářů.

V Lisaboně se ubytoval ve farnosti svatého Mikuláše.

Nadále psal verše, s nimiž začal jako mladíček v Bahii, teď ale kolísaly mezi tehdejší náboženskou lyrikou a posměšným a zlolajným žánrem, který měl kořeny u Martima Soarese a bezpočtu dalších portugalských trobadorů. „Ihned je slyšet kravál, hádku, řev, když na práh krčmy vstoupí moje noha; pak potichoučku zase vezmu roha a pospíchám se zahřát u kurev.“ „Máří Matějova, Máří Matějova, nemohu se dočkat, jak ta tvoje kočka!“ (Afonso Eanes de Coton). „Protože skládám z jara do jara písně, v nichž jaksepatří tepu do teplých bratří, kteří si vystačí, jeden z nich chtěl mi prošpikovat řiť, spletl se však a ráčil vytasit své splihlé kulky místo kašpara“ (Pero da Ponte). „Zda byste mi mohla říci, proč vás tolik zajímá vědět, co to asi má don Goterre v nohavici?“ (Anrique de Almeida Pássaro). „Jak jen popsat, vědí bozi, tyhle dámy přespanilé: všude jenom prdel, kozy, břicho bílé!“ (Diogo Fogaça). „Dali mi tvou vlašťovičku, poupátko, jež jsem si zvolil, černou jako moje trýzeň, abych si s ní zašveholil. Proč

však o tom vůbec mluvím; pouhá zmínka za to může, že se po těle hned zježím a že honem lezu z kůže“ (kapitán Sedmikrása). Krobiánské veršíky ho už měly poznamenat navždy. Jeho, Gregória, stejně jako ostatní scholáry coimberské univerzity, mezi nimi třeba jeho kolegu Estevama Nunese de Barros, proutníka, který napsal jedné jeptišce: „...milovník rozkochaný a věrný služebník žádá za lásku dík; dík vaší slitovnosti věří, že záhy dosti bude *vás* milovník“.

V Portugalsku ale Gregório de Matos psal ještě málokdy. Měl na práci důležitější věci, než aby se pouštěl do takových povyražení. Čekala ho zářivá dráha ve státních službách.

Byl ctěn a příjemného zevnějšku, měl známosti, pocházel z rodu, jenž zastával důležité úřady, byl bílý po meči i po přeslici, pronikavé inteligence a s velkým nadáním pro zákony. Chtěl se stát doktorem práv duchovních a jebat ženské. Bez výjimky.

„Honí se jich za tebou celé hejno, všechny možné. Nepomýšlíš na ženitbu?“ dorážela Anica de Melo.

„Jsem vdovec. A tady jsem nenašel žádnou, která by se mi zamlouvala. Jediná, o níž jsem stál, mě nechtěla. Ale vím, že žije žena, která je stvořená pro mne, jako princezna mých snů.“

„Leda někde v klášteře,“ řekla Anica de Melo s takřka neznatelným ostnem ironie v hlase.

„Nebo v kuchyni. Možná ji potkám ve veřejných lázních.“

„Nebo na procesí.“

„Miluji ji, jako Jaufré de Rudel miloval hraběnku z Tripoli, již nikdy neviděl a pro níž se láskou zabil. *La leggenda dell'amore lontano*.“

„A co jestli bude šeredná?“

„I tak ji budu milovat.“

„A co když bude... holčice?“

„I kdyby smrděla cibulí, neměla ani jeden zub a třeba jí chybělo i nějaké to oko,“ prohlásil Gregório de Matos.

Žvaní, pomysllila si Anica de Melo. Bylo vždycky zřejmé, že dělá zřetelný rozdíl mezi ženami na jebání a ženami na vdávání. Mezi černoškami a panskými dcerkami. Mezi děvkami a slečinkami.

Anica de Melo se oblékla. Vykrojená blůza dávala zahlédnout část poprsí. Tvář měla čistou. Byla o trochu méně vulgární, než by si byl přál. Jemně ji objal.

„Já bych tě měla ráda, i kdybys byl trpaslík. I kdybys neměl ani jednu nohu. Mám ráda muže s okuláry, jsou jemnější. Mám ráda muže jako ty.“

„Jaké?“ zeptal se.

„Co jednáji slušně i s kurvami. Nejsi jako ti tví kumpáni.“

„Nemám kumpány,“ odporoval.

„Nemáš, jsi ztrápený a já myslím, že vím, co tě souží.“

„Copak?“

„Jsou tajemství, o kterých muži nemají ponětí, i když právě ona dělají štěstí štěstím. Mám ti o nich povídat, nebo ti je mám ukázat?“

„Chci, abys mi o nich povídala i abys mi je ukázala.“

Gregório de Matos měl smutný jemný obličej, který budil soucit. Nechala ho, aby se jí zabořil do chomáče chlupů mezi nohama, kde měla skutečně jakási ústa, přesně jak to říkal.

Bernardina Ravascová seděla zahalená, v malém kloboučku s pentlemi, vedle zavazadel. V jedné ruce držela sklenku likéru, ve druhé plátek pečitého.

Maria Bercová se věnovala posledním přípravám

na cestu své paní. Přecházela sem a tam, otvírala a zavírala truhlice, kam ukládala předměty a šatstvo, kterých bude ve mlýně třeba. Pohybovala se neslyšně, nohy si hověly v nových botkách z kordovánu.

„A tohle?“ ukazovala paní šněrovačku. „To si nevezmete?“

„K čemu by mi na plantáži byla šněrovačka? Tam si popovídám nanejvýš s volky a slamotrusy.“

Maria Bercová jí podala klobouk s širokou krem-pou.

„Tenhle bude lepší, musíme dbát, aby vám slunko neosmahlo pleť.“

Bernardina Ravascová si s lehkou nevolí klobouk vyměnila. „Ten společník, co mě má provázet na cestě, mě zneklidňuje. Je to básník Gregório de Matos. Ví, že je soudní rada, že hodlá přijmout svěcení, ale ta jeho pověst...“

„Jaká pověst, paní?“

„Vezmu to po pořádku: výmluvný, svůdný, vzdělanec, který tu klečí před Pannou Marií, a vzápětí se vrhá nevěstkám do klína. Bakalář univerzity chlíp-nosti, a to je univerzita jaksepatří daremná. A to všechno tak veřejně...“

„Nebuďte, paní, předpojatá. Copak je na takové vášni něco špatného?“

„Jakpak by nebylo. Je ohnivý jako hřebec. Kdyby neměl na svědomí tolik nestoudností, tolik prostopášností... Už jsi slyšela některou z těch jeho satir?“

„Ne, paní. O čem jsou?“

„Noci prohýřené do rána; bez servítků tam líčí, kolikrát si lehl a s kým. Roztrpčeně si stěžuje na zka-ženého obyvatele a zapomíná, že žijí také ctnostní. Je to výstředník.“

Maria Bercová si začala představovat, jestli bude

hezký, bude-li mít mohutný knír či bledé ruce. Rozevlátý? Tělnatý? Útlý?

„Myslí si, že svět je naruby, a čím víc se ho pokouší napravit, tím horším jej činí.“

Na znamení klepákem se Maria Bercová rozběhla otevřít. Stál tam vysoký štíhlý muž s kloboukem v ruce, bledý ve tváři, vzezřením snílek. Srdce se jí rozbušilo a nevěděla, co říct. Díval se na ni a čekal.

„Vy jste paní Bernardina?“ zeptal se.

„Okamžik strpení, pane...“

„Gregório de Matos e Guerra.“

„Pane Gregório de Matosi e Guerro.“

Maria Bercová odběhla dovnitř, aby paní oznámila společníkův příchod.

„Nač čekáš? Uveď ho dál a posluž nám pohárkem likéru, toho nejlepšího.“

Maria Bercová vpustila muže dovnitř. Cítila, jak ji se zájmem sleduje očima. Odběhla do sklepa a vybrala láhev nejlepšího likéru. Když se vrátila do jízdby, host a dona Bernardina seděli proti sobě a poněkud stísněně rozmlouvali. Rozlila likér do dvou číší a odnesla je na podnosu návštěvníkovi.

„Dáma má přednost, prosím,“ pokynul Bernardině Ravascové.

„Na naše zdraví.“

„Na naši cestu.“

Na to, jakou měl pověst, byl velmi dvorný. Maria Bercová zůstala stát v rohu místnosti a prohlížela si ho.

„Přines biskyty ze zeberského údolí,“ poručila Bernardina Ravascová.

„Ne, paní, to nemusí být,“ řekl.

„Jen něčeho pojezte, cesta trvá kolik hodin.“

Maria Bercová znovu zmizela a vrátila se s biskytami.

„Máte nějaké zprávy o mém otci, doktore Gregório?“

„V morně jsou, paní, návštěvy zakázány.“

„V morně? Otec je v morně? Vždyť přece jel na kněžský dvorec. Pánbůh s námi! To mi říkáte pěkné věci!“

„Odpusťte, paní, myslel jsem, že to víte.“

„Pane, pane,“ vykřikla Maria Bercová, „paní je velmi citlivá, nesmí se dozvídat špatné zprávy tímhle způsobem.“ Přitiskla si ruce na prsa, naznačujíc nemoc své paní.

Bernardina Ravascová, bledá jako stěna, vytáhla z rukávu šáteček a setřela si vytrysklou slzu.

„Ubohý tatínek,“ zanaříkala.

Gregório de Matos se omluvil. Vzápětí se rozhovořil o názorech, které chovají svobodomyšlní osadníci. Promlouval tichým hlasem.

„Pane, do žádného mlýna nepojedu,“ řekla Bernardina Ravascová.

„Ale váš otec si to přeje,“ přesvědčoval ji Gregório de Matos.

„Ne, nemohu odjet. Příliš bych se tam trápila, být vydaná na pospas dohadům, co se tu děje.“

„A budu-li s dovolením naléhat?“

„Nic by to nepomohlo, pane,“ poznamenala Maria Bercová. „Paní si umí postavit hlavu, když chce.“

„Doufám, doktore Gregório, že mi dáte vědět, bude-li co nového.“

Aby dámu uklidnil, dušoval se Gregório de Matos, že se všechno rychle přežene, za pár dní že se všemu, co se stalo, budou smát. Vieira už se pustil do díla, Gonçalves se vydá zpravit panovníka o tom, jak hanebně si vrchnost počíná. Za týden, ani ne, bude všechno za námi.

Mluvil pak o Góngorovi y Argotem a recitoval jeho

španělské básně. Oči mu utkvávaly hned na paní, hned na Marii Bercové. Obě mu naslouchaly uneseně a bez hlesu. Jeho slova zněla jasně, byla prodchnuta citem. Maria Bercová cítila, jak jí hoří tváře, ačkoli nevěděla proč. Zmocnil se jí podivný pocit, který jí našeptával, že ten muž před nimi je jakýmsi tajuplným způsobem naprosto důvěryhodný.

Když Gregório de Matos odešel, Maria Bercová ještě dlouho postávala u dveří. Slunce se svou zlatou září mizelo kdesi tam, kudy se odebral. Zachumlala se do pláště.

Rozestlala Bernardině Ravascové lože, a když se ujistila, že paní spí, zamkla domovní vrata a odešla domů.

Něžně políbila manžela na čelo, přehlédla večeři, kterou připravila otrokyně, co včera koupili, a posadila se na postel. Naplňoval ji příjemný pocit něhy a – což si odmítala přiznat – lásky k básníkovi, kterého právě poznala.

Ani Gregóriovi se nedařilo pustit ji z mysli. Už je to zase tady. Proč jen promrhá tolik a tolik hodin sněním s otevřenýma očima? Proč jen má tak křehké, tak snadno zranitelné srdce? A proč je to srdce tak těsně spojeno s tím, co se mu houpe mezi nohama?

8

Ludi magister opustil kolej. Budova byla ztichlá a zavřená, každodenní vyučování sestávající z pěti hodin, rozdělených rovným dílem na ranní a odpolední, už skončilo. Jen v domě, kde měli jezuité bibliotéku, se svítilo, někteří *alphabetarii* si tam při-

pravovali své prelekce nebo opravovali prověrky gramatikálních či humanitních tříd.

Z kamenného stavení vyšli dva páteři zahalení kápí. Guvernérovi strážní sledovali, jak přecházejí náměstí, a sklonili se, aby od nich přijali požehnání.

Páteři spěšně zamířili do úzké uličky. Když došli do ulic dolního města, vyměnili si pohled a s úlevou vydechli.

Do veřejného domu vešla dvojice a rovnou zamířila do *cabinet noir*. Bylo slyšet sténání, smích, výkřiky rozkoše či bolesti. Nadešel neobyčejně parný podvečer. Gregório de Matos stál u okna vedle oltáříku s baldachýnem. Slunce dosud barvilo obrysy města lehce narůžovělým světlem. Tmavé postavy tahounů vlekly svůj náklad sem i tam. Gregório de Matos oba pátery zahlédl, hned když vstupovali do nevěstince. Už na ně čekal. Pod páterským zevnějškem se skrývali Gonçalo Ravasco a Donato Serotino. Dveře pokoje se brzy otevřely a muži vstoupili.

Gregório de Matos vylíčil sekretářovu synovi průběh své návštěvy u Bernardiny Ravascové včetně toho, jak se odmítla dát odvézt do mlýna.

„Musí odjet,“ trval na svém Gonçalo Ravasco. „Tady bude situace čím dál bezvýchodnější.“

Řekl básníkovi o Donatově nevydařeném útoku na guvernéra, o situaci v koleji a svém odchodu v přestrojení. Riskoval, protože si s ním potřeboval promluvit v záležitosti, kterou považoval za nanejvýš závažnou.

„Našel otcův rukopis a zmocnil se ho,“ řekl.

„Co je na tom tak strašného? Rukopisy přicházejí a odcházejí. Píšeme větru a ohni napospas.“

Gonçalo Ravasco si povzdychl. „Otec z toho bude mít smrt, jestli se dozví, že se rukopis ztratil. Dává

jej, chudák, dohromady celá léta, vypyťává se, shromazduje údaje, píše, čte, vede rozpravy, o těch spisech se mu i zdá. Předčítá úryvky přátelům, sbírá názory, opravuje. Jeho úřady a pocty, jeho statky, ženy i děti pro něj pozбудou smyslu. Přijde-li o svůj rukopis, bude to pro něj horší nežli ten žalář, kam ho vsadili. Nemyslí na nic jiného. Chce, aby vyšel tiskem v Portugáliích nebo v Nýdrlantu.“

„O čem se tam píše?“

„Je to popisné pojednání o Brazílii; topografie, církevní, státní a vojenské uspořádání. Obsahuje také, a to je nejdůležitější, básně. Jeho nejlepší básně, ačkoli on sám o nich mluví jako o vyhaslých napodobeninách.“

„Pak je ovšem třeba dostat je zpět.“

„Právě tak, pane veršovče. Sám bych chtěl otce toho hoře uchránit, ale ani on, ani strýc by nesvolili, abych se odvážil dovnitř do paláce. Takže se celá věc musí odehrát ve vší tajnosti. Ani já, ani Donato se nemůžeme do guvernérského paláce jen tak beze všeho vydat. Coby páteři jsme to tam ovšem byli obhlédnout; u dveří i kolem jsou strážé, které nepustí nikoho, kdo se neprohlásí.“

„Jak bychom se tedy k tomu rukopisu mohli dostat? Musíme na to chytře.“

„Jeden způsob by byl,“ řekl Donato.

„Jaký?“

Donato mu vyložil, že nazítří se v paláci bude konat zasedání soudních radů. Byli přizváni zástupci tribunálu i metropolitního soudu. Gonçalo Ravasco se může snadno objevit na schůzce mezi vyslanci, bude to jen trochu ožehavé. Bylo by třeba, aby básník obstaral pro Gonçala Ravasca na soudu kreditiv. Jakmile bude mladík jednou v paláci, může se pokusit získat rukopis zpět.

„Pokud ode mne chcete jen tohle,“ přikývl Gregório de Matos, „pokusím se to lejtstro obstarat. Doufám, že tě odvaha nenechá na holičkách, protože, jak už bylo řečeno, za určitých okolností to může být poněkud ožehavé.“

„To tedy nenechá,“ prohlásil Gonçalo Ravasco. „Bojujeme za své ideály a za svůj život. Proč s námi neodjedeš do Portugalska, veršotepče?“

„Vydat se na moře jako černý pasažér je pro vás, mladé a udatné. Pro mne už to není, vždyť jsem sotva uzlíček kostí.“

„Měj se na pozoru, příteli. Kelka mi nahání strach,“ řekl Gonçalo Ravasco. „Ani Donato Serotino, náš největší fechtmistr, jeden z nejlepších v Evropě, se mu nedostal na kobylku. Nevím, nevím, jestli bych v sobě našel Donatovu odvahu.“

„Ty jsi, Gonçalo, nikdy nezakolísal,“ řekl Donato Serotino.

„Ale samozřejmě že ano. A kolikrát, i když jsem byl připraven na svády, útrapy i protivenství. Ač jsem Ravasco, vyrostl jsem na ulici. Chodíval jsem s dýkou za pasem, vyhrožoval každému, kdo mě chtěl násilím odstrčit stranou. Sám víš, jaký jsem byl v dobách, kdy jsem chodil do koleje.“

„To já hrával prim,“ řekl Gregório de Matos, „jen pokud šlo o slovní půtky. Připadal jsem si jako nekňuba, slabý a neduživý, už tehdy jsem musil nosit brýle, ale zadek jsem měl chvála Bohu tak vyschlý a scvrklý, že odpuzoval sám. Zato rafika mi stávala od rána do večera jako kukuřičný klas; nemyslel jsem na nic než na černošky. Tak jsem přišel ke své pověsti. Ale jak jsi své pověsti nebojsoy dosáhl ty, Gonçalo?“

„Jednou jsem se musel pustit do křížku s bandou scholastiků,“ vyprávěl Gonçalo. „Byli ve zbroji a dostal jsem je všechny na zem, sám nevím jak. Také

jsem obcházel šermířská klání. Ale jenom pro ukřa-
cení chvíle. Otec říkává, že síla tkví v tom, dokázat si
sesumírovat věci v hlavě, disputovat o problémech,
vytvářet protinázor. Strýc míní, že skutečný boj spo-
čívá ve cvičení paměti podle metody Quintilianovy
a Ciceronovy. Že vítězství znamená umět přesvědčit
v rozmluvě, dokázat rozvinout téma.“

„Ovidius psal mezi jiným o bleše, Lúkiános o ko-
márovi a Homér o žábách. Napsali však věci, které
mají větší váhu, než co jsem napsal já, který si volím
námety útlejší, banálnější, jemnější, ušlápnutější. Na
tom všem ale nesejde, ani co by se za nehet vešlo.
Teď sejde na tom, abychom odsud vyšli se zdravou
kůží a neposkvrněnou ctí. Takže ty skutečně hodláš
jet za panovníkem?“

„Ano,“ nezaváhal Gonçalo Ravasco. „Udělám, co
bude třeba, abych zachránil otce z temnice a strýce
z neštěstí.“

„Již záhy, drahý,“ zarecitoval Gregório de Matos,
„vystoupí věhlas, jímž se právem zdobí váš otec
v květu stáří, tam, kde ho již zrak závisti a zloby ne-
spatří: v hvězdnou záři.“

Mata šel přes zadní nádvoří guvernérského paláce
a nohy se mu bořily do koňského trusu. Bloumali tu
štolbové a vozkové, zatímco běhouni zapřažení do
vozů čekali na odjezd. Jiní koně byli vypřažení a po-
pásali se na sporých chomáčích trávy.

Na schodech sedělo a bánílo několik služebných,
další zapřádaly řeč s otroky a vartýři. Jenom kuchaři
a kuchtíci pracovali naplno. Z komína stoupal ne-
přestajný sloup černého dýmu. Vzduchem se nesla
vůně pečeného masa, olivového oleje a pepře.

Mata vstoupil do paláce a vchodem, který byl vy-
hrazen guvernérovi a několika málo spolehlivým

sluhům, se dostal až ke komnatě Antonia de Souzy.
Zlehka zaklepal a čekal na vyzvání. Po chvíli se ve
dveřích objevil majordom a posunkem Matovi na-
značil, ať vstoupí a počká.

Mata přelétl pohledem listiny, které nesl pod jir-
chovým kabátem. Nenajde odvalu, aby je Antoniu
de Souza ukázal. Zapře je, řekne mu, že nic nena-
šel. Guvernér ale bude strašně soptit, a jak to do-
padne, nechtěl ani pomyslet. Se zrychleným tepem
zaslechl blížící se guvernérovy kročeje.

„Nuže, Mato?“

Mata na něj bázlivě pohlédl s ústy bezradně do-
kořán.

„Pojďme dovnitř,“ řekl Antonio de Souza. „Chci
s tebou mluvit mezi čtyřma očima. Ať nás nikdo ne-
ruší.“

Mata odběhl k majordomovi s příkazy. Vrátil se na-
zpět k Antoniu de Souza, který na něj pohlížel s jsi-
tým neklidem.

„Dokázal jsi, oč jsem tě žádal?“ zeptal se guvernér.

„Ehm. Ne, pane, totiž chtěl jsem říci, ano, pane.“

„Výborně. Takže... posad se. Tamhle se posad
a čti nahlas.“

„Ano... ehm... to asi nepůjde, pane guvernére.“

„Proč by to nešlo?“

„Je v tom pro uši Vaší Milosti příliš mnoho jedu.
Spousta sprostoty a hnusu, víte-li, pane, jak to mys-
lím.“

Antonio de Souza se posadil a nohy si natáhl na
sesli před sebou. Zadíval se na Matu, který se třásl ja-
ko osika.

„Můžeš číst, Mato. Čekám.“

Mata neochotně vytahoval zpřeházené listy papíru
na stůl. Pokusil se je srovnat, některé přesouval do-
předu, jiné dozadu. Sbíral ze země ty, jež mu popa-

daly. Po chvíli pochopil, že už nemůže okamžik dál protahovat. Musí se pustit do čtení. „Bože můj,“ pomyslel si, „jeho hněv dopadne na mou hlavu. To, co o guvernérovi v těch svých satirách napsal Gregório de Matos, si tu do posledního slova odskáču já.“

V paláci panovalo ticho, které jako by vzlínalo z ulice. Mata vzal do rukou první list papíru, zhluboka se nadechl a začal číst: „Nechť, done Antonio, tě neuráží, když Bahia se snaží, byť hlas má nakrápělý a vtip má skrovný, oslavit zpěvem zjev tvůj bohorovný; vždyť víš, že mnoho vzácných básníků,“ tady Mata omluvně pokrčil rameny, „tu nepřístojnost mělo ve zvyku.“ Vzhlédl ke guvernérovi. „Aspoň že uzná, jak je nepřístojný.“

Zatímco Mata pokračoval ve čtení satiry, Antonio de Souza se jal přecházet po místnosti a pokyvoval přitom hlavou.

„Když patříš na svůj obraz před zrcadly, tu hledíš na knír zvadlý; a každý chlup v úhuru převelikém tvé vizáže je pravým poustevníkem; a o paručce slepci říkají, žes ve frcu ji koupil potají. Z očí... z očiček...“

„Proč jsi přestal, Mato? Pokračuj, čti dál.“

„Z očiček... z očiček pose... z očiček poseroutky se ti dívá ta tvoje duše křivá; a ukrývá se za skly, vsazenými do kyrysnických futer z rohoviny, jako když na dvě baňky natluče sám mistr bednář pevné obruče. Ne pro zlou vůli, pro slepotu velkou nevidíš pranic, Kelko; nedáváš pozor, třebaže se díváš, nevidíš škodu, kterou rozesíváš, a ze všeho, co vidím, vidíš půl; když na tě hledím, vidím, že jsi vůl. Teď dojde na nos, pane guvernére. Mám číst dál?“

„Jen čti.“

Mata si odkašlal, hlas se mu sotva dral z hrdla. „Placatý nos, co věčně přidřeply je, ti celou hubu kryje; plazí se sem tam, hledá, kam by utek, aby si

nemysleli, že je pupek; a nakonec ho zalézt přinutí ukrutný o... oděr tvého zívnutí.“

Satira si brala na paškál guvernérova ústa, jeho nohy a stupadla, kabátec, panděro, nepostradatelnou španihelku v podpaždí; poukazovala na šejdířství, tyranii, úplatnost. Ostatní básně vyšly nastejno. Antonio de Souza trpělivě trval na tom, že si je vyslechne do poslední. Mata byl po celý čas v očekávání, že guvernér každou chvíli vybuchne. Antonio de Souza ho ale nakonec překvapil, protože se klidně usadil, uložil rukopisy do truhlice a poslal Matu pryč.

Mata už za sebou zavíral dveře, když zaslechl guvernérovo zavolání.

„Prosím, pane guvernére.“

„To byly chytré satiry. Nebýt jejich terčem, dokonče bych se byl bavil. Kdyby tak chtěl obrátit svou sžíravost správným směrem, to by byla věc.“

Následujícího jitra bylo ve městě ještě rušno. Proslýchalo se, že novým purkmistrem bude Antonio de Teles de Menezes, bratr zavražděného Francisca de Telese de Menezes.

Gregório de Matos oznámil Anice de Melo, že se na chvílku vzdálí.

„V jednom kuse někde couráš. Není to nebezpečné?“ strachovala se.

Je, ale není zbytí, musí obstarat nějaká lejstra. A nechce zůstat uvězněn mezi čtyřmi stěnami a nevědět, co se děje. Ve skutečnosti v žádném domácím vězení nebyl. Včera se toulal ulicemi a večer za ním přišli Gonçalo Ravasco s Donatem Serotinem. Jeho život zatím nebyl tak strašný, jak si byl maloval. Ale věděl, že to nebude mít dlouhého trvání, teď bude den ode dne hůř.

Anica de Melo vypadala šťastně. Probouzela se

s úsměvem na rtech, přes den si prozpěvovala, překypovala trpělivostí a dobrým rozmarem. Se svým hostem vydržela mluvit a šoustat celé hodiny.

Předčítal jí úryvky z knih, kuriozity. Přednášel básně jako herec z komedie, až se jí z očí draly slzy proudem. Ukazoval jí kupfrštyky Portugalska, na nichž radostně objevovala místa, která si pamatovala z dětství. Zdálo se, že Gregório de Matos na setkání s Marií Bercovou zapomněl, že dojem, který na něj dívka učinila, vyprchal.

Guvernér Antonio de Souza líčil arcibiskupovi Janu od Matky Boží, co se mu zdálo. V jeho snech skoro pokaždé vystupoval Vieira. Myslel na toho starého jezuitu častěji, než si připouštěl. Zdálo se mu, že Vieiru potkal u rumpálu. Od doby, kdy ho viděl naposledy, Vieira ještě sešel, ruce se mu chvěly, měl nezdravou barvu a vyschlé tělo. Utkali se v souboji. Antonio de Souza pátera porazil. Zlomené páterovo tělo před ním nehnutě leželo a on se mu snažil vrazit meč do srdce. Neviděl své vlastní ruce. Antonio de Souza se vztekal: „Proč s tebou jenom nedokážu skoncovat? Tos mi ty ruce ukradl či co?“

Takové sny se mu zdály. O něčem, co nedokáže udělat. Vinen byl pokaždé Antonio Vieira.

Janovi od Matky Boží činily guvernérovy pocity těžkou hlavu. „Nejlépe, done Antonio, uděláte, když na to zapomenete. Žít s takovou nenávisí v duši nemůže jít nikomu k duhu.“

„Vzpomněl jsem si,“ pokračoval Antonio de Souza, „jak Jan III. věřil, že ho pronásleduje duch vévody z Bragançy, který byl dle jeho mandátu popraven v Évoře. Princ Jakub zase slychal naříkat duši své choti, Leonory de Gusmão, kterou zavraždil po podezření z cizoložství.“

„Vaše Milost se ale na otci Vieirovi nikterak neprovinila,“ namítl arcibiskup.

„To je jen otázka času. Jako by se mi ten Vieira zjevoval. Mívá bílé rozchlupacené vlasy a vysmívá se mi. Nenávidím ho.“

Jan od Matky Boží na něj pohlédl svýma vybledle modrýma očima. Na hlavě mu seděl klobouk, který vypadal jako rozpůlená cibule. Nad horním rtem se ježatil hrubý knírek, který si s oblibou přejížděl prstem.

„Pokud Vaše Milost vidá ve snech pátera,“ řekl arcibiskup, „je to náramně divné. Vždyť je naživu! Jako přízraky se zjevují jen mrtví.“

„Jeho soužení už začalo,“ ušklíbl se Antonio de Souza. „Mudřec v království hlupců, který se zdá mluvit po čínsku mezi samými latiníky. To je jeho trest.“

Ženské tropily v nevěstinci pořádný rumraj. Smály se, probíraly šaty, recepisy, hadrové panenky. Spousta jich ještě neodrostla dětským střevíčkům.

„Buďte přece zticha,“ domlouvala jim Anica de Melo. „Pan básník tu má zase na návštěvě ty dva pátery, co za ním byli včera, a nechce tu žádný povyk.“

Ženy se rozcvrlikaly jako ptáčata.

Gregório de Matos stál u okna a pozoroval polonahou černošku, která vzosně kráčela po ulici a cestou z kopce vlnila boky tak, že člověku tanulo na mysl Galileovo *eppur si muove*. Doprovázel ji nějaký páter.

„Á podívejme se, tady máme jednoho řeholnického vošousta,“ konstatoval Gregório de Matos. „Sám chodí bosky a o punčoších káže. Jsou to šejdíři. Přijímají v klášteřích merhyně, po nocích jsou samé proutnické plotky, byť je někdy zastírali, z kostelů

dělají ložumenty. Nazítří ráno si pak licoměrně vyjdou v procesí, přede všemi se bičují, a pachy předešlé noci vášní z nich ještě táhnou: *vinum et vulvae*. A při kázáních pak mají plnou hubu řečí o tom, jak člověku svědčí zíněná košile. Hodnoty ducha jsou pod drnem. A to mi dělá starost.“

„Pokud jde o mne,“ řekl Gonçalo Ravasco, „mně teď leží na srdci něco jiného. Podařilo se ti získat, oč jsem tě žádal?“

„Ano.“ Gregório de Matos odevzdal Gonçalu Ravascovi kreditiv, aby mohl vejít do paláce. „Jakmile budeš uvnitř, budeš se muset dostat do kanceláře. Porozhlédl jsem se tam.“

„Otázka je, jak se pak dostat ven,“ poznamenal Donato Serotino.

„Podívejme se, co se dá dělat,“ pokračoval Gregório de Matos. Vzal brk, namočil jej do kalamáře a už črtal rozvržení na papír. „Tady je guvernérský palác. Tohle je guvernérova komnata. Tam to přece, Gonçalo, znáš. Vždyť tvůj otec pracoval jen o pár dveří dál.“

„Neznám, otec mě do kanceláře nikdy nebral.“

„Tady jsou vchody.“

Nějaký čas zvažovali nejlepší způsob, jak se dostat do guvernérovy komnaty, probrat mu stůl, najít rukopisy, vzít je a odejít z paláce. Nakonec dospěli k určitému plánu.

„Otec Vieira se obává, že napadnou kolej. Co si o tom myslíš ty, Gregório?“ chtěl vědět Gonçalo Ravasco.

„Nepovažuji to za pravděpodobné, ale stát se to může. Ovoce, které by invaze přinesla, by možná převážilo nevoli, již by za to od církve sklidili. Být na Kelkově místě, šel bych do toho. Arcibiskup nevypadá nijak zvlášť činorodě. Dneska jsem s ním mluvil,“

řekl Gregório de Matos. „Abych získal tu registru, cos po mně chtěl.“

„Jak si stojíš u metropolitního soudu?“ vyptával se Gonçalo Ravasco.

Gregório de Matos stiskl rty a zavrtěl hlavou. „Moc dobře tuším ne. Ale to se brzy ukáže. Pokud bude Jan od Matky věren tradici, bude proti Kelkovi. Za posledních sto let byli biskupové proti guvernérům do jednoho. Sardinha proti Duartevi da Costa, Constantino Barradas proti Diogu Botelhovi. Diogo Botelho byl ten huncuft, co používal peníze určené pro vdovy a sirotky na vojenské účely a biskupa, aby se to nepletlo, nařkl, že je svatý Krkavec. Neústupnosti, nepřátelství, exkomunikací, klateb i pokut bylo mezi našimi náměstky koruny a církve nepočítaně. Celá ta tahanice vlastně vzešla z otázky církevních prebend. Král vybíral dežmy na udržování berních, vojenských, církevních a soudních úřadů. Peníze měli pod kontrolou komorní úředníci. Královští úředníci, včetně konšelů, stáli nejprve za svými platy, a teprve pak za platy církve. Takže celá tahle zdejší mela je jen další epizodou boje mezi církví a státem v západní Evropě. A nám bude tenhle boj ku prospěchu, myslím, že Jan od Matky Boží nebude mít kuráž odstavit mě od soudu a poštvat si tak proti sobě Ravascovy. To dá rozum.“

„Na to, že rozum něco dá, dávno nevěřím,“ řekl Gonçalo Ravasco.

„Jestli setrvám ve službách církve nebo ne, mě netrápí. Je to stáj hovad, ne-li rovnou chlív. Jestli mě ale pošlou pryč, můžeš za to ty, Tomás Pinto Brandão a tihleti troupi, co se kolem mě pořád motají. Kdybys tam v jednom kuse nechodil a nehaněl Queveda a Góngoru y Argoteho, měl bych dnes na stole nastláno o poznání míň.“

„Víš, že tyhle ty poety nemám v lásce,“ hájil se Gonçalo Ravasco. „Jak říká Lope de Vega, píší tím nejhorším z možných stylů, jejich básně jsou pomýlené jako žena, která se maluje, a místo co by si líčidlo nanesla na tváře, kam patří, pomaže si jí nos a uši.“

„Říkám ti, že don Luiz de Góngora má romance a *letrillas* zrovna tak přístupné jako Lope de Vega, to jen kancóny a sonety byly *rigurosamente vedados al vulgo*, jen těm obyčejný člověk za mák nerozuměl.“

„To mi pověz, co je to za panské móresy, mluvit španělsky tady, kde se nikdo nevyzná ani v rýmovaných deklamovánkách pro jeptišky.“

„Víš moc dobře, že španělština je naším jazykem zrovna jako portugalština.“

„Portugalština? Ty jsi brazilský básník, a tady je všechno jinak.“

Fakt, že je brazilský básník, byl bezesporu příčinou toho, že si Gregório de Matos připadal jako moudra. Od metropole žil daleko a utápěl se ve značně zmateném rozjímání o sobě samém. Zdálo se mu, že co se vrátil do svého rodiště, osamělý a jako vdovec k tomu, nemá už co ztratit. Bylo jedno, zřymuje-li Ježíš a prdíš, Pána Boha a neznaboha, církev svatá – vachrlatá, jezovita – sodomita, sudí a chudí, básník a chasník, spojí-li svatého Antonína s kůže líná, litanie a onanie, historii s cikorií nebo s něčím jiným. Psal se stejnými pocity o mulatce, lásce, černošských rejrech či o lomcováku jako o papouškovi, guvernérovi, králi nebo Bohu. A ženské za ním běhaly krokem tak nestoudným, až to Gonçalu Ravascovi vyráželo dech.

„To víš, příteli,“ komentoval to básník. „Jsou celé naběhlé. To je tím horkem.“

„Viníš žebříňák za to, co má na svědomí osel.“

Znovu se zaposlouchali do halasení žen v nevěstinci.

„Říkal jsem si, že by se dal uspořádat takový turnaj v šoustání,“ navrhoval Gregório de Matos. „Lehké ženské, paničky pod čepcem, kajicné panny, ženy nepokojné, osamělé, prostomyslné, zoufalé, zistné, ženy vdané a podváděné, nespokojené – zúčastnit by se mohla každá. A z nich vybereme královnu kurev. Tu, co bude nejlíp mrdat. Vyzkouším všechny holčice, rufky i běhny, útlý pás, boky, zadnice, jéje, ještě o tom jednou napíšu. Je to jediné téma hodné básně. Óda na chcanky, sonet na řiť, poema na pičku, romance o douře, elegie na vocas.“

„No to už přestává všechno!“ protestoval Gonçalo Ravasco.

„Co tě nemá! Přečti si tohle.“ Gregório de Matos vytáhl z kapsy škartici.

Gonçalo Ravasco si přečetl, co tam stálo.

„Pane Bože,“ povzdechl si, „tak *na tohle* jsou ti dobrá ta tvá studia?“

„Bodejť. Studoval jsem, abych mohl jít rovnou čarou do pekel,“ opáčil Gregório de Matos. „Aha, zapomněl jsem, že ty tvrdíš, že nic jako peklo není. Díky čemuž se *summa summarum* dostaneš přesně tam co já.“

„Tvrdím, že není žádné peklo *po životě*,“ upřesnil Gonçalo Ravasco.

9

Vpád do koleje ohlásil příchod kumpanie soldátů. Antonio de Souza muže rozdělil do dvou skupin. Jedna vtrhne dovnitř, druhá zůstane venku a obklíčí koleji, aby neproklouzla ani myš. Tak nebude moci

nikdo uprchnout jinudy než strží, a to znamená skoro jistou smrt. Rázovali s hřmotem, řinkotem a lozmozením, zbraně pohotově, hbití, napjatí, pozorní.

Kolemjdoucí se na ulici začali srocovat.

V oknech kolejní budovy se objevily tváře, několik páterů, ale většinou nedospělí studentíci a děti, bílé jako indiánské.

Antonio de Souza došel před bránu koleje. Na povel jeho vztyčené ruky se kumpanie na místě zastavily.

„Otče Vieiro!“ zvolal guvernér.

V davu zahučelo.

Fortna zůstala zavřená.

Antonio de Souza znovu vyvolal jezuitovo jméno. Za několik okamžiků se kolejní fortna pootevřela a ve skulině mezi dveřmi se objevil staříčkový páter s rozčuchanými vlasy. Rozhostilo se naprosté ticho. Páter vyhlížel klidně. Oznamil, že Vieira není přítomen. Antonio de Souza si malého pátera, který promlouval takřka neslyšným hlasem, změřil pohledem. Řekl, že pátrá po několika mužích, kteří nesou podíl na jistém zločinu, a že považuje za nutné promýšlet kolej. Byl by prý rád, kdyby mohl vejít po dobrém. Páter prohlásil, že uvnitř není nikdo, kdo by mohl nést sebemenší podíl na zločinu. Antonio de Souza mu opáčil, že by si to chtěl ověřit na vlastní oči.

„K tomu vám nemohu dát svolení, pane guvernere,“ prohlásil páter. „Toto je svatostánek Boží a pa-pežův.“

Antonio de Souza sesedl z koně a pevným krokem zamířil ke starému páterovi. Zahleděl se mu do očí, až ho donutil sklopit zraky k zemi. V jezuitově tváři se objevil zákmit strachu, který se v okamžení rozptýlil. Ještě s obavami pozvedl páter tvář.

V těsné starcově blízkosti Antonio de Souza procedil mezi zuby, aby to nikdo jiný neslyšel, že tady, stejně jako v celé kolonii, poroučí on. Odstrčil starého jezuita z cesty. Vešel.

Za guvernérem vmaširovali i soldáti. Zazněly výstřely a zvenku zaléhaly výkřiky matek strachujících se o syny, kteří v koleji studovali. Některé padly na kolena a rvaly si vlasy. Zoufalí otcové si s křikem drali šaty a bili se do tváře. Garda vojáků nedopustila, aby se ke koleji kdokoli přiblížil.

Za chvíli odtud začali vojáci eskortovat zajatce. Vedli Antonia de Brita, Joãa de Courose, Francisca Diase do Amaral, Barrose de Françu, Antonia Roli-ma, několik jezuitů a pár scholastiků. Zatčení byli rovněž hejtmani fortu Diogo de Souza, zvaný Paskřivec, a José Sanches Del Poços.

Gonçalo Ravasco vyvázl. V době, kdy soldáti vpadli do koleje, byl v nevěstinci a v jezovitské klerice kul pikle s Gregóriem de Matosem. Zprávu o napadení koleje přinesla jedna dívka z nevěstince a Gregório de Matos a Gonçalo Ravasco se šli vmísit do davu, který sledoval manévry vojska. S hořkostí v srdci přihlíželi uvěznění svých druhů.

Brána guvernérského paláce zela dokořán. Posádka ve stejnokrojích z hnědého lnu za asistence zvelounů pochodovala a cvičila na velkém rynku před guvernérovým domem. Vojáci byli součástí stále posádky dvou pěchotních regimentů o početní síle osmdesáti mužů, zvaných starý a nový. Vzhledem k mimořádnému odporu, který osadníci pro obávou kázeň, nemoci a nikterak lákavý žold, vyplácený skoro vždycky se zpožděním, chovali k vojácké službě, však pěchotní regimenty tohoto čísla nikdy nedosahovaly. V řadách dvou hotovostních regimentů

vojákovali běloši, černoši a míšenci bez rozdílu. Vojsko bylo nicméně zbudováno podle barvy pleti, v čele každé kumpanie stál hejtman téže barvy jako jeho vojáci.

Lidé vcházeli a vycházeli z paláce, senfty a vozy zastavovaly a odjížděly. V pět hodin odpoledne začali přicházet radové v talárech.

K hlavním dveřím zamířil v černé rochetce, kterou oblékal Gregório de Matos, kdykoli šel zastávat svůj úřad u metropolitního soudu, také Gonçalo Ravasco a zahalený kápí vstoupil dovnitř s družinou provázející arcibiskupa.

V paláci Gonçalo Ravasco následoval skupinu až do velkého sálu, kde se hosté scházeli a popíjeli z číší servírovaných otroky s ohromnými vázankami u krku. Někteří z radů obklopili preláta. Jiní postávali po místnosti. Smáli se, rozmlouvali, jedni halasili, druzí špitali sousedům do ucha. Mladý Gonçalo Ravasco mezi nimi prošel a pozorně naslouchal, o čem si povídají. Několik radů poznal. Dona Francisca de Pugas e Antase s křížem rytíře řádu Kristova na krku; Sottomayora; Sepúlvedu, syna dohlázele nad trhem; Banhu, který býval rozsudím; zkázonosné brachy Palmu a Goise. Co tam pohledávají? K jaké rozpravě se sešli? uvažoval Gonçalo Ravasco. Kradí se přiblížil k jednomu hloučku.

Rozmluva se točila kolem purkmistrova mordu, živobytí a úřednických platů, podrobností *Zřízení krále Filipa*, nově došlých královských úradků a podobných záležitostí. Gonçalo Ravasco chodil v obavách z odhalení se sklopenou hlavou. Nemůže se tu ochomýtat moc dlouho, sic si ho všimnou a bude zatčen.

V tu chvíli zahlédl pootevřené dveře. Přejel pohledem po sále, nikdo se na něj nedíval. Překročil

práh tmavé sousední komnaty a ocitl se v skrytu obrovského sálu, kde stál osamělý stůl a na stěnách visely dva obrazy. Přistoupil k nim. Byl to portrét Jana IV. a Luízy Francisky de Gusmão. Král měl hranatý obličej, který prozrazoval nerozhodnost a zhrzení. Za dobu svého panování nicméně prokázal pozoruhodný politický takt. Gonçalo Ravasco si prohlédl panovačnou tvář královninu, její pleť, nos, černé rukavičky. Případlo mu divné, že tu visí kontrfekt krále s královnou, kteří už jsou po smrti, a nikde žádný obraz Petra Mírotvorce, panujícího prince, který se oženil se švagrovou, zatímco jeho pomatený bratr, soudě podle zpráv, které přinášel *Portugalský merkur*, hnije ve vlhkých a temných kobkách azorské Angry či v paláci v Sintře.

Gonçalo Ravasco zaslechl blížící se hlasy a kročeje. V jednom rohu se rýsovala dvířka zastřená koltřinou. Tam se mladík spěšně ukrýl. Byla to malá alkovna bez oken, vybavená lavicí a židlí. Na stole za paravánem byl čistý nočník, velká měděnice, džbán, pečlivě složené ručníky a rouchy. Komora byla lehce cítit květinami a močí. Gonçalo Ravasco se schoval za paraván a čekal.

Z obrazového sálu sem zaléhala směsice hlasů, rozmluva mužů, kteří se o něco vášnivě přeli. Rozumět jim ale nebylo. Jen tu a tam jednotlivá slova: oplata, pomsta, vše se v dobré obrátí. Konalo se tu shromáždění soudních radů. Za nějakou dobu odešli a obrazový sál zůstal prázdný. Z vedlejší komnaty sem však nadále zaléhal hluk slavnosti, rozmlouvající hlasy, cinkot pohárů, bouchání dveří, smích, vše dohromady a z velké dáli. Zvuky se postupně vytrácely, až se všude rozhostilo ticho.

Gonçalo Ravasco vyčkával.

Vtom zaslechl z vedlejšího sálu kroky. Patřily mu-

ži. Jednomu těžkému muži. Světla se znovu rozžehla. Kroky dalšího muže.

„Mato?“ pronesl někdo. Gonçalo Ravasco rozpoznal hlas Antonia de Souzy.

„Prosím, pane guvernére,“ řekl Mata. Řezavý hlas se mu chvěl.

„Pojď mi pomoci.“

Bylo slyšet kovové zadunění.

„Co o tom soudíš, Mato?“ řekl hlas Antonia de Souzy.

„Myslím, že to šlo jako po drátkách, pane guvernére. Radové byli slovy Vaší Milosti velmi zneklidnění.“

„Jsou to hňupové. Všichni se napůl pobrazilštili. Nevím, zda se mi některé z nich podaří dostat k milosrdným. Pokud ano, budou mít o důvod víc, aby mi byli vděční.“

„Za pár beden cukru a nějaký ten soudek dobrého vína vás myslím podpoří.“

„Nevím, Mato. Musíme mít na paměti, že jsou to studovaní lidé, kteří si uvykli nejprve všechno ze všech stran probrat a promyslet, a pak se teprve k někomu přidat. Metropolitní soud je ale proslulý svým sklonem k úplatnosti. Všechna ta lejstra, soudcovské povinnosti a pravomoci skýtají spoustu příležitostí a ty zrodily návyky, které sice nelze označit za protiprávní, zato za nemravné ano.“

Kroky se přiblížily směrem ke Gonçalu Ravascovi. Dveře se otevřely. Slabé světlo kahance projasnilo místnost. Kroky ustaly. Mladík ani nedýchal. Slyšel, jak mu tepe srdce, a na spáncích mu vyrazily krůpěje potu. Guvernér Antonio de Souza de Menezes tam byl sám a jistě stál ke Gonçalu Ravascovi zády, neměl zbraň a snad dokonce ani kovovou ruku, která ho ochránila vždycky, když bylo třeba. Byl to okamžik, na jaký Gonçalo Ravasco tak dlouho čekal. Se-

vřel chladný jílec dýky za pasem. Z čela mu do tváře prýštil pot. Mohl se na Antonia de Souzu vmžiku vrhnout a sprovodit ho ze světa.

Gonçalo Ravasco slyšel, jak tekutina dopadá na dno kovové nádoby. Antonio de Souza močí. Gonçalo Ravasco po něm může skočit a utnout mu pýj. Připravila by ho ztráta údu o kuráž? Ztráta pravé ruky to nedokázala. Jistě mu dělalo potíže močit, jíst, psát. Taky jebat. Jak může udržet balanc na ženské, když má jenom jednu ruku?

Znovu se ozvaly kroky, dveře se zavřely. Gonçalo Ravasco se znovu ocitl ve tmě, kterou čpěl kyselý pach. Pak uslyšel další kroky, bouchání dveří, až nastalo hrobové ticho.

Gonçalo Ravasco se ještě chvíli skrýval, kde byl. Když si byl jist, že všichni odešli, vystoupil z úkrytu a znovu vešel do sálu s portréty. Na stole stála nedobytná truhlice okutá zlatem a uzamčená na dva klíče. Když ji mladík vypáčil dýkou, ozvalo se suché prasknutí, jako když se něco rozbije. Zaslechl kroky a vrátil se do skrýše. Kroky přešly po místnosti; určitě hlídka, pomyslel si Gonçalo Ravasco. Anebo Mata. Dveře alkovny, kde se skrýval, zůstaly dokořán, pronikalo jimi matné světlo a Gonçalu Ravascovi bylo srdce jako na poplach, jílec dýky třímal pevně v ruce. Za chvíli se kroky vzdálily. Bouchly dveře. Gonçalo Ravasco se opatrně vrátil k truhlici. Otevřel ji. Z listin, které ležely nahoře, se vyklubaly dosud nepodepsané dopisy, v nichž guvernér zpravoval královské úřady o spáchaném zločinu a obviňoval Vieiru, že k němu zavdal podnět. Protokolární relace stejného ladění. Pod ním ke svému údivu našel opisy satir, kterými Kelku častoval Gregório de Matos. Doklady z veřejné dražby. Na dně truhlice byly mezi několika osobními písemnostmi Antonia de Souzy

rukopisy Bernarda Ravasca. Gonçalo Ravasco je spokojeně zasunut za košili a opatrně zaklapl truhlici.

Podle návržení, které mu načrtl Gregório de Matos, se s dýkou v ruce rozechvěle plížil prázdnými chodbami paláce, až došel k nestřeženému zadnímu vchodu. Nadzvilhl těžkou záporu. Prošel pokojíkem, kde stála prázdná postel s nebesy, otevřel okno a vyskočil ven. Ulice byla liduprázdná.

„Má smutná Bahia! Jak nepodobní jsme oba tomu, čím jsme byli dřív!“ zarecitoval Gregório de Matos. Šel k oknu. Zavanula k němu vůně růží. Vypil ještě jeden džbánec vína. V soudku už ho bylo sotva na dně. „Hned chudá jsi a já jsem na dluh živ, hned bohatneme oba dva den po dni.“ V zátoce kotvily obchodní lodě. Když se Gregório de Matos podíval na město, které měl za své, musel uznat, že první příčinou úpadku jsou kupci, kteří je mají k touze po neužitečném a mámvivém tovaru. „Ruch obchodu, vesele hlaholící, zaplavil tvoji širokou zátoku. Mne také proměnil rok po roku všechn ten kšeft, všichni ti obchodníci.“ Zůstal stát tiše u okna.

„Dopřavdy pojedeš na Velký zábřeh?“ zeptala se ho Anica de Melo.

„Asi ne. Žít tam jako psanec, asi bych tu samotu vyhnanství nevystál. To už raději takový ostrov Itaparica, běloskvoucí písčiny, veselé, svěžné a libostné pláže, znamenité chobotničky, skvostné langusty, hojnost kurev a bohatství velryb.“

„Na Itaparice tě najdou, než se naděješ. Podle mě bys měl jet na Velký zábřeh nebo někam hodně daleko. Dokud tu vojsko takhle řádí, jsi tady ve velkém nebezpečí. Zatýkají všechny, kdo udrží halapartnu v ruce. Mučí je a pak je pustí na svobodu, některé chromé, jiné slepé nebo nadosmrti nemohoucí.“

„Nechci tam. Teď si s Gonçalem jdeme promluvit s arcibiskupem.“

„O čem si s ním chcete promlouvat? Copak mu vážně důvěřuješ? Vždyť sotva přijel.“

„Neřekneme víc, než je třeba. Může nám být dobrý. Kromě toho, napadli přece kolej a nadále ji mají obšancovanou, to je nestoudnost. Chceme, aby in-vaze byla jak náleží oznámena církevní vrchnosti do Evropy, Kelka tak najisto upadne v nemilost. Zlořečit guvernérovi nestačí. Musíme si s arcibiskupem promluvit i o tom, jak to dnes s kolonií vypadá.“

„A co mu chceš o kolonii vyprávět?“

„Že tohle město podle mne sestává ze dvou eš: š jako šidit a š jako šoustat.“

„Toho se neopovázíš.“

„Chceš se se mnou jít podívat na slavnost?“

„Nejde to. Když je svátek, je tu vždycky hora práce. Vrátiš se brzy, vidě? Miluji tě,“ řekla.

Gregório de Matos ji políbil na tvář.

„Jsi můj?“

„Jsem.“

„Jenom a jenom můj?“

„Jenom tvůj,“ řekl.

„Napořád?“

„Napořád.“

Usmála se.

Gregório de Matos přišel do Dolní ulice, kde stály skvostné domy s širokým výhledem na moře, porty a vábné dálavy. Oheň praskal a červeně osvětčoval těla tančících černošek, jejich odvážně rozvlněné boky, nohy podupávající do rytmu, vířící suknice. Některé měly slabiny ovázané pruhem látky a pohybovaly se skoro v křečích. Bubny duněly. Děti vystřelovaly raketle a čertíky.

„Jak se ty mulatky umí točit, jak umí tančit paturi,“ zamumlal si básník. Několik lidí před ním přišlo smeknout a žebrónit o satiru.

Gonçalo Ravasco seděl na jednom schůdku a Gregório de Matos si přisedl k němu.

„Podívej, Gonçalo, na ty skvostné černošky!“

„Nějakou satiru, poeto.“

„Ginga, Babu, Catona a černoška s čertem v bříše přitančily do mé chýše ze slámy: má poklona! Jaká muka, pro Ježíše, když jim hledím na prcinky. Mé angolské fialinky, pro vás trápím se a vzdychám! Puknu, jestli neopíchám tyhle černé krasotinky!“

Gonçalo Ravasco mu podal džbáněk.

„Tak tohle jsem potřeboval,“ liboval si Gregório de Matos.

Pila se kořalka míchaná s třtinovou šťávou, hlava se potom točila jedna dvě. Hudba brala dech.

Gregório de Matos vzal džbáněk a obrátil ho do sebe. Otřel si ústa hřbetem ruky. „Áách, to je pal. Horké a sladké jako čubka,“ řekl. Přitiskl Gonçalu Ravascovi rty k uchu. „Máš ty rukopisy?“

„Jsou tady,“ odpověděl Gonçalo Ravasco a poodhalil plášť. „Měl jsem Kelku na dosah. Je to podruhé, co unikl smrti. Nebo potřetí? Nebo potisící? Přišlo mi ho líto, jak tam bez ruky cedil. Četl jsem přípis, co chystají proti otci Vieirovi. A pak ještě list, který napsal Kelka panovníkovi, obviňuje tam mého strýce a mluví o spiknutí v Paskřivcově cele. A další obžalobné dopisy. Ten člověk ví kdeco. Nepotrvá dlouho a bude vědět, kdo byli ti zakuklenci, co zapíchli purkmistra. Tady jsou otcovy rukopisy. Nech je u sebe, je to bezpečnější. Vyhledej rabína ze synagogy v Matoimu, dona Samuela da Fonsecu, přebývá na plantáži hned u řeky; je to otcův přítel a mů-

že je vydat v Amsterodamu, kde má knihtiskárnu. Něco ti povím. Kelka má v truhlici zamčené ty satiry, cos na něj napsal.“

„Opravdu? Jestli je četl, mám to nahnutý.“

„Že by uměl číst?“

Gregório de Matos se zachechtal.

„Už jsi pod parou?“ dolil mu Gonçalo Ravasco pohár.

„Pod parou je leda svatej Antoníček,“ opáčil Gregório de Matos, muž se zelenýma očima a orlím nosem. Chvilí hleděli do ohně.

„Všichni sedí v šatlavě, ten mrzák pozavíral všechny, co byli v koleji, tys jediný, Gonçalo, vyvázl, protože máš z pekla štěstí,“ řekl Gregório de Matos. „Zbytek sedí v arestu v radničním lochu anebo se skrývá u příbuzných po plantážích. Sanches Del Poços a Diogo de Souza byli zbaveni velení kumpání a jejich posty převzali chráněnci Telese de Menezes. Jmenovali nového purkmistra: Franciscova bratra Antonia de Telese. Je to syčák zrovna jako jeho bratr, v krvi mu koluje pořádná dávka jedu.“

V Dolní ulici zastavila kareta; vystoupila z ní mladá dívka a muž s holí. Šel tápavě. Dívka na sobě měla tmavé kartounové šaty. Vedla slepého manžela a v chůzi k nim vrhla letmý pohled. Gregório de Matos její počínání velmi pozorně sledoval. Když si Gonçalo Ravasco povšiml jeho zájmu, pošeptal mu do ucha: „Ty znáš donu Marii Bercovou, komornou mé sestry?“

„Kdo by spatřil takový květ a zůstal nedotčen?“

Gregório de Matos ji nadále pozoroval. Čím je tak přitažlivá? Že by tím příšerným manželem, se kterým se vede? Jak může tak malá schrána pojmout tolik slunce!

„Pamatuješ si na ten sonet, co složil Filip IV. na jednu pani?“ zeptal se Gregório de Matos.

„S růžemi, sněhem bych vás, paní, sblížil, leč květy bych tím poctil, a vás snížil; řekl bych, že váš zrak dvě vánků tají, měřit se s vámi si však netroufají. Tak sličná jste, tak líbezná.“

„Máme nejvyšší čas,“ řekl mu na to Gonçalo Ravasco. „Pojďme s procesím.“

Museli ujit kus cesty, než došli k novému arcibiskupskému paláci. Povíдали si.

„Takže ten starý slepec je manžel té... dony Marie Bercové?“ vyptával se Gregório de Matos.

„Ta holka tě nějak zajímá! Hezké děvče! Ale prapodivné.“

„Podivné? Co by na ní mělo být divného?“

„Vlastně nevím,“ odpověděl Gonçalo Ravasco. „Říká se o ní, že se chce naučit číst.“

„Jen to?“

„Sestra ji rozmazluje, dělá, co jí na očích vidí. Kdo to kdy viděl takhle zacházet se služebnou? Je hezká, a přitom visí na tom slepci, ani parohy mu nenasadí. Když ji někdo plácne přes zadek, vyvádí jak zdivočelá klisna.“

„Kdyby mě s tou umíněnou kobyolkou nechali jednu noc, jednu jedinou noc, však já už bych si s ní poradil. Tímhle vším je v mých očích jen zajímavější,“ řekl Gregório de Matos.

„Ženy mají dělat, co se na ně patří,“ namítl Gonçalo Ravasco.

„Šoustat, šoustat, dnem i nocí šoustat.“

„Nic takového. Ať jsou hloupé, veselé a spořáda-

né. Nelze připustit, aby ženská byla člověku rovna. Je třeba pořád je taktně držet od těla a nijak se s nimi nemazlit, život je strava chudá na něžnosti a kořeněná hrozbami, jak říká Tiraqueau.“

„Ženy ve mně mají otroka, dusím se, jen je vidím jít kolem. Vidiš tu jizvu, co mám na čele? Jedna černoška mi na ulici tak uhranula, že jsem vrazil hlavou do zdi,“ řekl Gregório de Matos.

„Ale povoluješ jim jediné v chťíci.“

„A po čem víc touží? Ale ani tak to vždycky neplatí, i já mám své lyrické lásky. Teď zrovna hledám velkou lásku, ženu, se kterou bych se mohl oženit.“ Gregório de Matos se zamyslel. Dneska byl přese všechny ty starosti o příští osud všech, kdo byli ve vězení a kdo byli do věci nějak zapleteni, svým způsobem příjemný den. Celé odpoledne strávil s holčičkami v nevěstinci, nechal být to, co muži na takovém místě obvykle dělávají, a jen tak se s těmi milostkami bavil, dělal jim taftová znamínka na tváři a docele si to užil.

Pudroval jim před zrcadlem vlasy, jako by byly francouzské šlechtičny. Panečnice Gregória de Matose a jeho veselé kousky zbožňovaly.

„Udělám ti falešnou pihu,“ řekl jedné, vytáhl z krabičky ústřížky taftu a nůžičkami z něj vystříhal maličká kolečka, jež si důvtipná lidská marnivost vymyslela, aby zdůraznila krásu a úběl pokožky, aby skryla nedokonalosti či vyslala poselství, jehož obsah se lišil podle místa, kde se znaménko stkvělo.

„V koutku oka,“ vzpomínal Gregório de Matos, čemu se naučil u dvora.

„Vášeň.“

„Na čele.“

„Vznešenost.“

„Na nose.“

„Drzounek.“

„Na tváři.“

„Dvoření.“

„Kolem úst.“

„Polibek, jak jinak.“

Gregório de Matos pátral po jiných částech těla, kam by ještě dívkám znamínko umístil, skvěle se bavili a hledali jim pojmenování. Na šíji umístili pokušení, a když Gregório de Matos připevnil jedné z nich znamínko na prs a, přejížděje měkkou tkáň nasliněným prstem, cítil, jak mu erekce takřka trhá úd na kusy, nazvali je šílenstvím.

S Gregóriem de Matosem chtěly do postele jedna jako druhá. Uměl vyprávět zábavné historky a dívky se kolem něj okouzleně hloučily. Některé do něj byly dokonce zamilované, jako by byl nějaký zakletý princ, a snily o tom, že se za něj provdají, opustí dráhu děvky a budou s ním šťastné až do smrti.

Gregório de Matos Gonçalu Ravascovi vyprávěl, jak si vyhráli s taftovými znaménky, a mladík mu nadal bláznů, tolik kund pohromadě a on se věnuje tak krotkým kratochvílím.

„Za ty tři dny, co tam bydlím,“ vyvedl ho básník z omylu, „už jsem oklátíl všechny, co jich tam je.“

Gonçalo Ravasco se usmál. Po prožitém napětí se cítil opravdu skvěle.

Zato Gregório de Matos byl nabroušenější než kdy jindy, a když cestou řekl, že má tisíc nepřátel, kteří jen čekají, až se rozplácne o zem, Gonçalo Ravasco už věděl, co to znamená a co bude následovat.

Gregório de Matos si s přítelem rád povídal, protože mu uměl odporovat a někdy stočil rozhovor na odlehčenější témata, na politiku nebo na poezii. A při tom všem se nezpěchoval zkaženým řečem. Tohohle mladíka, myslel si Gregório de Matos, igna-

ciánská licoměrnost nezkazila. A tak se do toho Gregório de Matos pustil: pomluvil Antonia Vieiru, rozpovídal se o nebezpečí tripla, jemuž byl sám vystaven, vychválil přednosti Gomory, pronesl řeč o nestoudnosti čmýry (vyprávěl, že jsou chvíle, kdy si vůbec nezašoustá, protože v rámci obecného spiknutí proti mužům přijde na všechny ženské zároveň) a o zkaženosti páterů; vyprávěl mu o jednom mnichovi, kterému přezdíval Iebalius panenquibus, o podlých biřících, o jednom tupém hejtmanovi. Jeho kritickému břitu neuniklo nic. A při vši té pestrosti rozvíjel téma pokaždé šízravě a přitažlivě. Nebylo náhodou, že na něj mělo tolik mužů a žen spadeno.

Té noci byl les zalit světlem a Gregório de Matos se svými kadeřavými vlasy a ozářenými rameny vypadal jako nějaký serafín, třebaže mluvil o věcech pekelných a chrлил jednu nemravnost za druhou, zároveň pln elegance a neštěstí. Takový byl Gregório de Matos. Tvář bledou jako sníh, vysoké čelo, klenuté obočí, šermující ruce a tenké nožky, které šoural po zemi jako pometlo.

10

Jan od Matky Boží měl jediné oko a vyvaloval ho, jako by měl za to, že tak lépe uvidí. Slepé oko bylo spatřit málokdy, protože je držel stále sklopené, což mu stav duchovního ulehčoval. Působil dojmem, jako by se bez ustání modlil. Na slepém vodnatém oku měl modravou skvrnu, která mu svou nehybností dodávala bezmála hrozivého vzhledu. Skutečnost, že je na jedno oko slepý, mu poslání náměstka v jistém smyslu Božího usnadňovala. Byl duchovním, který se od ostatních něčím lišil, a proto budil větší dů-

věru. Právě proto, že měl jen jedno oko, si ho král vybral za jednoho ze svých zpovědníků a štedře ho zahrnoval přízní. S jedním okem viděl jen polovic hříchů. Této vadě rovněž vděčil za to, že dosáhl postu provinciála země portugalské, kazatele Jeho Vysostí, examinátora vojenských řádů.

Jedl a přemýšlel u toho o záležitosti, v níž s ním chce mluvit rada Gregório de Matos. Přítomnost tohoto druhu lidí v něm probouzela příjemné vzpomínky na Coimbru. A teď na něj čeká komoří konsistoře a rada metropolitního soudu, básník Gregório de Matos, třebaže básník satirický a proklínaný; a spolu s ním mladý Gonçalo Ravasco, jeden z nejchrabřejších a nejslibnějších představitelů rodu Ravasců, jehož sláva sahá až do Portugal, třeba to je úkladník, který se musí skrývat. Oba byli odchovanci ignaciánské rétoriky, k níž měl arcibiskup, člen serafínského řádu svatého Františka, řadu výhrad. Na velké kudrlinky ho neužilo.

Palác byl prostorný a zel prázdnotou. Jan od Matky Boží se tam právě nastěhoval a ještě nebyl čas zařídit příbytky, ani vyzdobit zdi a stropy. Z mobiliáře tu byl jen stůl a dlouhé stolice z hrubě opracovaného dřeva. Hned nad velepastýřovou hlavou zdobil stěnu kříž z téhož materiálu, vykládaný stříbrem. Kam oko dohlédlo, všude se vršily spousty škatulí. Na lešení stál jakýsi muž a maloval na strop anděly a všelijaké náboženské výjevy.

Stůl byl prostřen k večeři: telecí, kuřata, ryby, langusty, sladká ovocná dřevň místo zákusku. Vzduchem se nesl kyselý zápach a mísil se s lehce nasládlou vůní ledvinovníkového vína.

Gregório de Matos a Gonçalo Ravasco čekali v předpokoji a pozorovali arcibiskupa škvírou mezi dveřmi.

Kolem prošel otrok s podnosem pečeného masa, držel jej ve dvou utěradlech, aby si nepopálil ruce. Jan od Matky Boží seděl v čele stolu, odkud i bez jednoho oka přehlédl celou místnost. Jedním douškem do sebe obrátil číši vína a sotva znatelným pohybem pokynul, ať ji znovu naplní. I přes své vybrané způsoby připomínal se svým jedním okem a ohromnými zpuchlými rukama spíš dřevorubce nežli kněze. Krmi si na talíři naporcoval na tisíc kousků a tato příprava mu trvala snad celou věčnost. Sousta vkládal do úst kvapnými pohyby. Žvýkal a přežvykoval, až si přitiskl obě ruce na čelo a sklonil se nad talířem, jako by přemýšlel o něčem důležitém. Vzápětí vzal ale večeři zuřivou ztečí, překusoval ji s nešťastným výrazem opičky v kleci.

Na stůl putovala další láhev vína. Arcibiskup konečně dovečeřel a dal muže zavolat dovnitř.

Gregório de Matos vstoupil. Gonçalo Ravasco ho zvědavě následoval. Gregório de Matos s líčeným nezájmem přešel očima po místnosti, což byl zřejmý zastírací manévr, neboť tvář Jana od Matky Boží, bělostná nahoře a tmavá dole, se na tom škatulovém pozadí vyjímala příliš neobvykle, než aby to člověk mohl nechat bez povšimnutí, zejména byl-li básník, a satirický k tomu.

„Posaďte se,“ vyzval je arcibiskup a ukázal na stoliče. „Copak vás ke mně přivádí?“

Gregório de Matos si přešel límec košile a začal: „Nejprve tu mám tento sonet, který jsem složil ku poctě Vaší Jasnosti.“

Arcibiskup si jej s úsměvem na rtech přečetl.

„Jsem přesvědčen, že Vaší Jasnosti neunikla bouře, která lomcuje městem,“ pokračoval básník.

„Nějaké zprávy jsem zaslechl. Víím o sporech mezi klikou Menezesů a Ravasců. Jak začala ta půtka?“

„Purkmistr Francisco de Teles de Menezes, jenž si byl získal úřad za úplaty, začal zneužívat svých pravomocí a útočit svým zmijím jazykem na významné měščeniny, kteří nad jeho přehmaty vyjádřili podivení, Ravascovy nevyjímaje. Když loni přijel Antonio de Souza jako guvernér, purkmistr pocítil jeho záštitu a rozpoutal proti svým protivníkům mstivou kampaň. Menezesovi vyhrožovali pomstou každému, kdo by byl s takovými lidmi nějak ve spojení. Pronásledování se museli skrýt, mnozí z nich do jezuitské koleje. Den před svatvečerem navštívil guvernéra otec Vieira a pokusil se dosáhnout smíru. Antonio de Souza ho s urážkami vyhnal. Váda pokračovala na ulicích. Mladý synovec purkmistra Francisca Telese de Menezes napadl bratry Antonia a Andrého de Britovy pod Pranyřovým vrchem nedaleko karmelitského kostela. Mladík a jeho kumpáni zaútočili na Britovy z jednoho domu hákovnicemi a Antonia div že nezabili. Jsou to skety. Když opatrovník André de Brito viděl bratra na zemi, vběhl do toho fraucimoru a donutil útočníky k útěku přes plot kolejní zahrady. Co následovalo, už Vaše Jasnost zná sama.“

„Bahia,“ řekl arcibiskup, „se tedy proměnila v bitevní pole, kde kvetou rodinné sváry s hořkou pachutí krve.“

„Ó svatý pastýři Ameriky v květu, jaká lítost nad tím vším mne jímá,“ pravil Gregório de Matos. „Antonio de Souza si myslí, že je sám král. Nezná mezí. Využívá tohoto zápolení o čest k pomlouvání liberálů. Při pronásledování protivníků jsou mu nápomocni soudní radové a úředníci. A radové,“ sevřel ruku v pěst, „jsou vtahováni do víru intrik a rozepří mezi stranami.“

„Věřím ale, že Ravascové vědí, jak se uhájit,“ řekl Jan od Matky Boží.

„To věru ano,“ potvrdil Gregório de Matos. „Ravascové mají styky s konzistory. Jejich nejlepší obranou je však bezúhonnost.“

„Ovšem,“ souhlasil Jan od Matky Boží. „Tomu je snadno věřit. Ale známosti a styky nejsou ku škodě. Ravascové jsou spojeni s Costa Doreovými, se Sodré Pereirovými, s Carvalho Pinheirovými.“

„Ano, ano, Vieira Ravascové mají svůj vliv,“ uznal Gregório de Matos s jistou netrpělivostí.

„A jsou napojeni ještě na další kliky,“ pokračoval Jan od Matky Boží. „Otec Vieira Ravasců, děd tuhle toho našeho junáka, byl nadmíru mocný člověk. A to samozřejmě nepočítám vliv, jemuž se těší v Portugáliích Antonio Vieira.“

„Jenže to všechno k ničemu nevede,“ řekl Gregório de Matos, „guvernérova zvůle se vymyká jakékoli kontrole. Bahijec João de Gois a jeho věrný brach Palma jsou jako radové naprosto bez skrupulí. Gois je tyran a je pokrevně spjat s velkými sãopaulskými rody.“

„Vidím, že tenhle případ může vyústit ve válku, která se potáhne od severu k jihu,“ loup! Jan od Matky Boží po návštěvnicích svým jediným okem.

„A ještě jeden rada v tom příběhu vystupuje,“ pokračoval Gregório de Matos. „Cristóvão de Burgos, který pomohl svému nevlastnímu synovi Franciscu de Telesovi de Menezes koupit od Anriqua Anriquese, proslulého kuplíře Alfonse VI., úřad bahijského purkmistra. A koupil jej proto, aby mohl krást a vraždit s větší podporou. Tyranie zahalená pláštěm. Mocní se navzájem chrání a zmije se požírají. Od té doby, co přijel Kelka, nejsme si jisti životem. Purkmistr využil guvernérovy moci, aby se mečem vypořádal s nepřáteli, které si nadělal, a nemusel za to pykat. Stačí uvést případ soudního rady Joãa Couta de Andradeho, bezúhonného muže, který se po-

stavil proti purkmistrovým praktikám a musel se ukrýt v kněžské koleji, nechtěl-li zemřít. Můj bratranec Antonio Rolim byl nařčen z přízračného zločinu. João de Couros a Francisco Dias do Amaral byli zbaveni úřadu a na jejich místo byli jmenováni lidé podléhající purkmistrovi. Jiné, méně vysoké posty se staly přímo předmětem exekucí a dosazování, doprovázených nespravedlivým vězněním. Kelka neutlivě jedná s vojenskými hejtmany i adjunkty ve své komnatě a láme jejich oddanost; horlí proti městu Bahii, obléhá domy a za nocí vysílá tuplované patroly jímat spousty nevinných lidí. Mezi vrchností je jen málo takových, které respektuje. André de Brito byl podroben generálnímu vyšetřování u soudního i komorního dvora a vedl je Palma, sudí, o jehož nepodjatosti lze s úspěchem pochybovat. Purkmistr s Antoniem de Souza prohlásili, že se v koleji kují pikle proti vrchnosti, a nařídili četníkům, aby ji hlídali a střežili ty, kdo tam požádali o azyl. Nakonec vzali kolej útokem a znesvětili její právo skýtat útočiště. Je to, jako by šlápli papeži na nos. Anebo na nos Vaší Milosti, mohu-li být upřímný.“

„Sám, doktore Gregório, velmi dobře víte, že jsem Antoniu de Souzovi veřejně řekl, že jsem vpádem do koleje roztrpčen. Připomněl jsem mu, že první kapituly regimentu Roqueho da Costy Barreta kladou důraz na ochranu indiánů a jezuitů, útoků a špitálů a že rovněž stanoví postup pro obsazování uprázdněných míst.“

„Ano. Ale to nestačí. Sekretář dlí neprávem v arestu. Dobří mužové, kteří prodlévali v koleji, byli uvrženi do žaláře pro jediný zločin: že se přátelili s Ravasky. Kdybych měl, Vaše Jasnosti, to, co se v tomhle městě děje, shrnout, řekl bych: schází tu pravda, stud a čest.“

„O tom nepochybuji. Co s tím ale mám dělat? Politika nespadá do mých pověření,“ namítl Jan od Matky Boží. „Ve skutečnosti závisím na světské moci.“ Při řeči natáčel obličej tak, aby se jeho jediné oko dostalo doprostřed.

„Nejjasnější pane arcibiskupe, přece jen lze něco počít,“ trval na svém Gregório de Matos. „Poslat guvernérovi mandát. Je třeba, aby knechti přestali obkličovat kolej a ti, kdo tam byli zajati, propuštěni. A dále: Antonio de Souza napsal Jeho královské Výsosti list, v němž ze zločinu viní Vieiru.“

Jan od Matky se na něj překvapeně podíval.

„Otce Vieiru?“ zeptal se arcibiskup.

„A Bernarda Ravasca. Sepsal snůšku lží. A Vaše Jasnosti přece věří, že páter Vieira je nevinný! O tom nemůže být sporu, je to jasné jako oblázek v řece.“

Jan od Matky Boží si zamýšleně stiskl kořen nosu dvěma prsty, obočí měl svráštělé, prsten mu zářil. „Jistěže věřím. Nu... a s tím mandátem si to ještě rozmyslím,“ řekl. „Musíte pochopit, že stejně jako vy i já náležím k církvi, nikoli ke gubernu. Toto je choulostivá záležitost, budu hodně rozvažovat, než učiním nějaké rozhodnutí, snad se poradím s kardinálem d'Este.“

„Vaše Jasnosti, na porady není času. To vám říkám jako rada metropolitního soudu. Není možné nechat guvernéra bez postihu, znamenalo by to konec práva na azyl. Mně můžete, pane arcibiskupe, důvěřovat. Což jste ještě nepochopil, kdo je Antonio de Souza? K čemu pak všechny ty návštěvy v guvernérském paláci? Chceš být dobrý pastýř svému stádu? Pastýřskou hůl zrob si ze příkladu!“

Jan od Matky zbledl jako stěna. Zvedl se a podal jim prsten k políbení.

„Je od vás, doktore Gregório, přinejmenším ne-

spravedlivé, že o mně takto smýšlíte. Vyslechl jsem také názor dalších zástupců metropolitního soudu. Ne všichni jsou téhož názoru jako vy. Jsem prozíravý člověk a nepřijel jsem se do kolonie svářit. Naopak bych vás o důvěru rád požádal sám. Loajalitou jste povinován vy mně. Rozmyslím se a rozhodnu podle svého přesvědčení.“

Odebral se dovnitř, následován komonstvem páterů a knechtů. Jeden kněz návštěvníkům ukázal, kdy se dostanou ven.

„Všivák,“ rozčiloval se Gregório de Matos cestou po schodech.

„Ty mlč,“ zlobil se Gonçalo Ravasco. „Což nevidíš, že za to můžeš sám? Věci lze říkat různým způsobem. A tobě scházelo jakýkoli takt. Kdybys byl radši mlčel.“

„K čemu je mlčení? Což člověk nemá nikdy říct, co cítí? Říkají, že jsem satirik a blázen, zlolajník, že mám zvilé srdce, ale nekousne jen ten, kdo nemá zuby. Kdo má střechu ze skla, neháže kamením po cizích. Mlčení kanonizuje hovada. Patres jsou huncufti. Víš, kdo byl ten páter, co nám ukázal cestu ven?“

„Děkan, blahorodý pán André Gomes.“

„Přesně. Blahorodý pan Lebka. Kuje proti mně u pana preláta pikle. Obchází kolem s čákou na biskupa. Ale kdo by věřil lebce, která mluví?“

„A co máš s kaplanem z Marapé?“ vyptával se Gonçalo Ravasco.

„Jednou v noci jsem šel městem ze zasedání na radnici, když tu se v jednom okně objevil jakýsi mladík a bez sebemenší příčiny odtud hodil kamenem, který mě trefil do hlavy, až mi vytryskla krev. Složil jsem se na zem a jeden přítel mě počastoval slovy:

„Sotva mu řádně žilou pustili, a už zas na nohy se zvedá!“ Zařekl jsem se, že toho holomka, který po mně tím kamenem hodil, nakopu. A víš, co mi kaplan vzkázal? Ať prý učiním tu ránu kamenem předmětem svých satir namísto velebníčků přibylých z Portugalska. Odpověděl jsem, že když kámen padne do husího hejna, nemá ta, kterou nepotrefil, žádný důvod keřhat. Jenže on ho mít začal, napsal jsem na toho oltářního obejdu takovou kupu satir, že mi nemohl přijít na jméno, i když jako terč pro mé pero to byla slabota. Pitomý ťulpas, pomatený páter, tvarovaný na kopytě jako střevíc.“

„Tobě neunikne nikdo, víd?“

„Jen počkej, až dojde na tebe.“

Gonçalo Ravasco se usmál a pokřižoval se.

„Jednou,“ pokračoval Gregório de Matos, „se jedna jeptiška horšila, že skládám satiry na otce Damasa, když prý je to tak ctihodný klerik, že ji přivedl do požehnaného stavu, takže už mu povila robě.“

„Pro lásku Boží,“ chechtal se Gonçalo Ravasco, „vždyť já z té tvé básnické žíly puknu smíchy.“

„Jeptiška od Ježíše rozehvěle,“ zarecitoval, „vznává plačíc hříšek hambatý. Když nadešel čas jisté odplaty, tu porodila chlapce ve své cele. Plod Matky Církve nosila v svém těle, kanovník Pštros je celý dojatý: hle, fríská tvář a irské pařáty a ústa jak díra do prdele!“

Chechot Gonçala Ravasca se rozléhal prázdnou ulicí.

„Další, na koho jsem skládal satiry, byl páter Manuel Loureiro, vysvěcený špicbub, který přijel z Vila do Conde. Odmítl jet sloužit jako kaplan do Angoly. Zatkli ho a mučili, protože se přičil prelátovým příkazům. Ten hejhula se nechtěl nalodit a museli ho tam dostrkat s řevem a spoutanýma rukama. Radši

na sebe nechá řvát a bude blít v pastoušce, než by chodil srát na příď. Chtěli ho poslat do Lisabonu, ale páter, ožralý jako vždycky, byl ochoten plout jedinež po moři vína. Umíš si představit, co jsem o něm napsal! Pak tu máme toho sodomitu frátera Janíčka, dále pátera Petříčka, který žere jako nezavěřený, frátera Tomáše, který tebou opovrhoval, že ses pozvracel v přítomnosti jeho jeptišky a zvratky přikryl kloboukem.“

„Na tohos taky napsal satiru? Ukaž mi ji!“

„Napsal jsem, že ses pozvracel, když sis vzpomněl, jak fráter Tomáš smrdí, ten vymrdaný kozel, bačkora navlečená na kolohnát, dutější nad bečku. Fráter Tomáš věděl, jak to navléct při jeptišce, jenže sám se z toho nevyvlékl a má vejce na kaši.“

„Myslím, že s drahou u konzistoře máš jednou provždy utrum,“ smál se Gonçalo Ravasco.

„To se ještě uvidí. Pošlu panu arcibiskupovi nějaké lichotky. Mých veršů bude častým chrámem, kde slávu jeho budu opěvat,“ zadeklamoval Gregório de Matos a všelijak se přitom vykrucoval.

„Jak lakonická výřečnost!“

„A to je nějaká ctnost! *Quae fuerant vitia mores sunt*. Ano, ano, věřím, že jsou neřesti, které se obrátí v ctnosti. Všechno záleží na tom, jak a proč se co dělá.“

„Pro tebe jsou všechno samé neřesti, a proto trávíš život mučivým strachem z pekel.“

„Vždyť dneska taky všechno samé neřesti jsou. A neřestmi dneška jsou ctnosti.“

„Francesca da Rimini by v dnešní době přišla do ráje, a ne do pekla.“

„A kam jinam by měla přijít!“ rozhorlil se Gregório de Matos.

„Všechny ženské by měly přijít do pekla. Povím ti

příhodu, která se mi stala: zamiloval jsem se do jedné panny, ve vši úctě jsem se o ni ucházel jako nápadník. Odmítla se za mne provdat. Když jsem se jí ptal po příčině toho odmítnutí, řekla mi: Jste zapálený a ušlechtilý, oddaně mě milujete a dvoříte se mi. Jednou odpoledne jste ale seděl a povídal si se psem, zatímco já jsem se neslyšně připlížila za vás, a vy jste si dál povídal s tím chrtem a vůbec jste si nepovšiml, že stojím za vámi. Jak bych mohla milovat muže, který necítí mou přítomnost za svými zády? Když jsem to slyšel, chtěl jsem ji zabít.“

„Muži chtějí, drahý Gonçalo, vždycky zabíjet ženy, které nad nimi mají vrch. Dám ti pár lekcí svádění. Pro každou dámu jiný způsob. Na děvky s trochou lyriky. Na panny řeči, které jim vženou ruměnc do tváří. Je málo žen na světě, které zrudnou studem při pohledu na vztyčený oud. Jde jenom o to, umět jim ho ukázat.“

Gregóriu de Matosovi se někdy v této oblasti zdály jeho vlastní názory poněkud obhroublé, v ženách se ale obvykle nemýlil.

Bylo dusné vlhké horko. Zdáli se ozývala hra na housle. Zaposlouchali se do smutné melodie a chvíli kráčeli beze slova.

„Nevím, co mají za kouzlo,“ pokračoval Gregório de Matos. „Vezmi si třeba takovou Marii Bercovou; žena hezká i v těch šatech příšerné zemákové barvy je hezká doopravdy. Půvab, s nímž se pohybuje, ta vznosnost, s jakou kráčí. Jsem tak nešťastný! A to ona mě zabíjí, a v jejích rukou je lék. Táž hadí hlava obsahuje dryák i jed.“

„To právě chceš, aby ti udělala,“ konstatoval Gonçalo Ravasco.

„Co?“

„Aby tě uškla.“

Měsíc stál na vrcholu nebe a zářil jako nikdy. Gregório de Matos se odmlčel. Přemýšlel o sobě. Jeho druhové ze studií na coimberské univerzitě, z jezuitské koleje v Bahii, vesměs průměrní duchové, se dávno usadili, měli své obchodnické domy, významné úřady, plantáže, ženy, potomstvo. Jen on, nejbri-lantnější alumnus ze všech, žije jako vagabund, kte-rý odpoledne kráší v bordelu ženštiny, ráno čte zbytečnosti a večer propadá zahálčivým fantaziím o neskutečných ženách. Nebo skutečných?

Gregório de Matos jistě nebyl největším smilníkem ve městě, jak se o něm proslýchalo. Někdy se s dá-mou nesešel celé dny i týdny. Domníval se, že za své hříchy nenese vinu sám. Ve městě byla spousta žen-ských k mání, Gregório de Matos tvrdil, že všechny, ale zejména vdovy, ženy opuštěné manžely a pro-vdané za „kapouny a nemrcouchy“, za ty, co s žena-mi nespali, protože se jim nedostávalo potence, i za bláhovce, co nevysvítili vosk, protože jim nechytíl knot. K mání byly skoro všechny starší.

Ležel nahý v posteli a prohlížel si kokot. Ženské ří-kaly, že černoši mají klacky ze žakarandy, kdežto bě-loši z korku. Třesky plesky.

Copak musí tolik tahat pilku a namáčet brko? Při-šla na něj jedna z těch chvil, kdy si říkal, oč líp by mu bylo, kdyby netrávil tolik času se ztopořeným údem. Ta věc mu působila utrpení. Držela ho v pod-ručí.

Včera viděl jednu z holčic, co znal z nevěstince, jak dělá čáry, které měly na toho jejího přivolat ne-plodnost, a strká sémě muže, na něhož měl trest do-padnout, pod karhan na vodu. Tyhle kejkle nefun-govaly už od časů Ovidiových, neboť země se plnila dědici. A na léčení šulanů není nad dryják z lemou-

nů. Jenom hovadu to svědčí, strkat citron mezi ký-ty: tím lze léčit sodomity, kurvu to však nevyлéčí.‘ Kdyby ženské mohly, nadělají ze všech chlapů zvad-lé fíky, pomyslel si. Jeho názory na ženy byly vlastně dost rozporné. Miloval je i nenáviděl.

„Jsi duchem jinde. Co se stalo?“ vyptávala se Anica de Melo a přestala ho líbat.

„Ale nic. Přemýšlím. S někým jsem se setkal.“

Anica de Melo se posadila na posteli.

„Je to žena?“ dychtila vědět a pokoušela se přitom skrýt své pocity.

„Ano, mladá žena.“

Anica de Melo vstala.

Nejraději by to byl vzal zpět: Která byla by tak hloupá, aby se jen po rozmaru štěstěny, ne k svému zdaru rozdělila o dobroty: dámy přece nejsou boty, abychom je měli v páru. Dej mi, Lásko, na vybranou jednu ďáblíci z těch dvou! Ani jednu neopustím, ani jednu nevyvolím, neboť je jen skutkem holým, že jsou obě k zulíbání, a když smrt mi nezabrání, obě dvě je sevru v dlaních! Ať se spolu sprátelí, ať jsou k sobě pěkně vlídné; každá dostane kus týdne a svůj příděl veselí; obě dvě se podělí o mou přízeň i mou gázi. Učencům pak toto vzkáží: Slast se vzpírá logice a mýlí se velice, kdo ji dělit nedokáže.

Anica de Melo nevěděla, co říct. Mlčení, do něhož se Gregório de Matos propadl, jí nebylo po chuti. Věděla, že myslí na tu mladou ženu, kterou poznal. Věděla, že ji jednoho dne opustí pro jinou. Ale po-myšlení to bylo bolestné.

„Koupila jsem si kus hedvábí a ušila si novou suk-ni. A halenu. Šla jsem do toho třetího krámu, k hed-vábníku Simãovi, co má kvelb v tom modrém domě, a přinesla jsem si hedvábí, má barvu jako slonovina. Mám se obléknout?“

„Anico,“ posadil se Gregório de Matos na posteli a vzal ji za ramena. „Dávej si na mne pozor. Nejsem k ženám moc hodný.“

„Ne. Nechci si dávat pozor.“

Anica de Melo odešla.

Gregório de Matos si vzpomněl na Góngoru y Argoteho. Jednou šel don Luiz pěšky ulicí, která byla samé bláto. Potkal nějaké ženy. Když ho spatřily, pobídly ho, ať jde první, protože najednou projít nemohou. Utahovaly si tím z básníkovy ohromného nosu. Góngora ohrnul nos, pokynul jim rukou a pravil: „Jen račte, kurvy.“ Gregório de Matos se v duchu usmál: *Donde están los galanes de Castilla?* Kam se ti kastilští frejři poděli?

Gregório de Matos byl unaven a nechtěl už myslet na Anicu de Melo, na Góngoru y Argoteho, na Kelku, na vraždu, na svého otce, na Antonia Vieiru ani na dovádění na loži. V zasetí smyslných pocitů spojených s Marií Bercovou zavřel oči.

Cítil, jak se mu pyj vztyčuje pod rukama, jen když tam sám na ni myslí. Má právo chovat k Marii Bercové takové city? Co po ní může chtít?

Zakokrhal kohout. Do morny, kam vsadili spiklence, pronikalo úzkou vodorovnou průlinou v horní části zdi bělavé ranní světlo. Nedosahovalo až na zem a sedící muži se navzájem tak tak viděli. Olej za tři dvacetníky, který jim byl přidělen, na celou noc nestačil, takže miska z polévané hlíny s hubičkou, kterou měli za kahanec, byla zhašená.

Se spiklenci kobku sdíleli ještě čtyři vězňové. Jeden mordýř, dva zloději, jeden kacíř. Kromě vězňů tu přebývalo ještě několik krys. Čas, který kdo strávil v kobce, se dal vyčíst z jeho zevnějšku: ti, kdo tu byli déle, byli vyzáblejší a šedivější, delších a špinavějších vlasů a nehtů.

Byla tu pryčna s provlhlým slamníkem, na němž se za teplých nocí muži střídali, v zimě se tiskli zády k sobě, aby se vešli všichni.

Antonio de Brito bez hnutí pozoroval paprsek světla, který se rýsoval nahoře na stěně. Přejel si rozedraný, zkrvavený šat. Cítil výpary výkalů a moči, které vzlínaly z nádob rozstrkaných po místnosti. V dáli vyzváněly zvony katedrál a ohlašovaly první ranní mše. Postavit se a dojít ke kavalci bylo nad jeho síly. Někdo zažehl kahanec a sklonil se k němu. Antonio de Brito spatřil tvář Joãa de Courose. I ostatní ho obklopili. Hleděli na jeho zkrvavělé ruce, pořezaná chodidla, popálené nohy. Brito měl celé tělo jako rozlámané a točila se mu hlava. Sáhl si na ústa a zjistil, že přišel o pár zubů.

Diogo de Souza, Paskřivec, cosi říkal. Antonio de Brito nedokázal rozlišit slova, zmocnil se ho ale nezměrný pocit úlevy, když si uvědomil, že už není v mučírně.

1

Bílý měsíc v úplňku stál rovnou nad středem guvernéřského paláce a jeho paprsky prosvěcovaly oknem.

Antonio de Souza seděl v pohodlné sesli, s nohama opřenýma o podnužku se nepřítomně díval na odlesky vrhané stříbrnou rukou a obíral se věcmi, které s tím vším neměly nic společného. Mata, jeho sluha, mu nahlas předčítal.

„Četné ztráty, jichž jsme zde byli utrpěli, naplňují nás proto žalem. O smrti výše dotčené bylo rozhodnuto předešlé noci v koleji, k čemuž radou přispěl pater Antonio Vieira a jiní patres, jakož i jeho bratr a jiní časní páni, jakž lze snadno a skrze mnoho svědků dokázati. Gonçalo Ravasco měl na vraždě, již spáchal Antonio de Brito, účast, neboť v téže době prodléval v koleji, kde již se od nějakého času ukrýval, an kázal jsem ho do arestu uvrci.“ Mata pozvedl zrak ke guvernérovi.

„Je to tak správně, pane?“

„Ano, správně,“ přikývl Antonio de Souza. „Pokračuj.“

Matův hlas v takřka nezařízené prostorné komnatě zanikal. Dočetl list. Antonio de Souza jej podepsal.

„Zatracená práce. Pikle, pikle, jen a jen pikle. Tam i tady.“ Na chvíli se zadumal.

„Ráčíte si, Vašnosti pane guvernére, přát, abych vám to znovu přečetl?“

„Ne. To stačí. Má se tu zastavit Antonio Teles. Až přijde, zanech nás o samotě. Doufám, že se nezdrží. Jsem velmi unaven, špatně jsem dnes v noci spal.“

Uslyšeli zaklepání na dveře.

„Purkmistr Teles,“ ohlásil majordom.

Antonio de Souza se napřímil v židli, upravil si kovovou ruku a zaujal patřičnou polohu.

Purkmistr vešel s úsměvem na rtech.

„Nesu ti dobré zprávy, Antonio,“ řekl. „Podařilo se.“

„Dveře,“ sykl Antonio de Souza. Mata odešel a zavřel.

Purkmistr Teles odložil plášť, který měl přehozený přes záda, a posadil se k Antoniu de Souza.

„Antonio de Brito,“ pokračoval purkmistr, „statečně vzdoroval všemu mučení, když jsme ale pohrozili, že sprovedíme ze světa Bernarda Ravasca, zalekl se a řekl, co věděl.“

„Opravdu?“ Antoniu de Souza zasvítily oči. „A je to tak, jak jsme se dohadovali?“

„Zčásti. Sekretář Bernardo Ravasco skutečně nemá ruce potřísněné krví. Ale všechno se připravovalo v jeho přítomnosti a za účasti kněží z koleje, jak jsme mysleli. Bernardo Ravasco byl na setkání, které se konalo v koleji bezprostředně po zločinu. Pak šel do kostela, tam se sešel s bratrem a vydali se na kněžský dvorec, předtím se ale zastavili vyzvednout rukopisy v sekretářově kanceláři. Zbytek už znáš.“

„Hmm, Ravascové v tom mají prsty tak jako tak.“

„Mého bratra bodl sám Antonio de Brito, jak jsme předpokládali. A teď se, Antonio, podrž: mezi těmi osmi zakuklenci byli také Luiz Bonicho a ten plavolasý fechtmistr.“

„Konšel? Tak to mě, Telesi, navzdory tvému očekávání ani v nejmenším nepřekvapuje. Vypadal, jako by držel s námi, ale nedržel. Nedržel nikdy s nikým, leda s ďáblem. Ten samcoložník s vějířem! Nebere na vědomí, že společenské mravy mužům vějíře zapovídají, a vykračuje si s ním jako šlechtična. V Por-

tužalsku už by byl za katrem. A určitě to byl on, kdo za mnou poslal fechtmistra, aby mě zapíchl.“

„Další byl João de Couros. Potom Diogo de Souza, Paskřivec. Ten zase odepnul rubínový kříž z Francisova koláru. Zdá se, že patřil jeho otci, asi jej proštěvil ve hře. Dále tam byl písař Manuel Dias. A jako poslední Moura Rolim, bratránek satirika Gregória de Matose.“

„To tedy máme obrázek skoro pohromadě. Zopakujme si to: Antonio de Brito, Luiz Bonicho a Donato Serotino, João de Couros.“

„To bychom měli čtyři.“

„Diogo Paskřivec.“

„Pět.“

„Manuel Dias.“

„Šest.“

„Moura Rolim.“

„Sedm.“

„Sedm. Takže co?“

„Takže nám jeden chybí,“ dokončil purkmistr Teles. „Kdo by to jen mohl být?“

„Však on Brito promluví. Zkuste ho víc stisknout.“

„Sázal bych na Gonçala Ravasca. Antonio de Brito ho určitě kryje. Kdybychom chytili Ravasca, to by byla velká ryba.“

„Těžko, Telesi. Velké ryby si na sebe dají dobrý pozor. Chodí v rukavičkách a ruce si najmou. Žádný Gonçalo či Bernardo Ravasco by se nedal přistihnout, jak někoho přepadá na ulici ze zálohy. Mají dost prestiže – nebo peněz –, aby ostatní přesvědčili – nebo koupili. Takový Ravasco se drží v kanceláři a léto tráví na svém dvoře. Odpoledne si hodí barvičku nebo si vyjede na lov, zahude na kytaru či na cavaquinho; muž jako Ravasco se nehájí, najme si plnomocníka. Neříká oplzlá slova, nebije otroky ka-

rabáčem, chodí v hedvábných punčochách, košili z holandského plátna a k ruce má tajemníka. I jeho psík se nosí v senftě. Páter Vieira se sám nikdy na žádném násilí nepodílí, ani mouchu snad v životě nezabil. Velí. My se jim ale dostaneme na kobyliku, ať to stojí, co to stojí.“

„Ale jak, Antonio?“

„Ty, kdo jsou na svobodě, dáme přimknout a zahájíme s nimi proces,“ prohlásil Antonio de Souza.

Purkmistr Teles vstal tak prudce, že guvernéra přerušil. Zamyšleně učinil pár kroků sem a tam a držel se při tom rukama za hlavu, jak míval ve zvyku, když přemýšlel. Pak se znovu posadil.

„Jak jsi sám řekl, Antonio, jsou to všechno mohotiví lidé. Budou mít lži pohotově, aby dokázali, že byli ve chvíli zločinu někde jinde. Mají mocné přátele u dvora, a pokud jim nic neprokážeme, budou ihned omilostněni a propuštěni. Jako vždycky. Dobře víš, jak to s naší spravedlností chodí. Mimoto máme co dělat s nejednotným soudem. Najdou se tam tací, kteří podpoří Ravasky jen proto, že se tak postaví proti tobě.“

„Ale u tribunálu máme Palmu a Goise. Mají vliv a udělají, co jim řeknu.“

„Myslíš, že je to dostatečná záruka?“

Antonio de Souza se na chvíli zamyslel.

„Není, Telesi. A soudním radům taky nevěřím. Copak můžeme dohlédnout, jak se zachovají před soudním dvorem? Soudcové hledí k dvorským radám, Brazílie je pro ně pouhým stupínkem v kariéře, nesejde jim, zda jsou dnes na té straně a zítra na oné, jen když tak dospějí, kam míří. Piliře postupu a odměny jsou založeny na služebním věku, zasloužilosti a precedentu, samozřejmě že vedle všemožných kmotříčků. Zasloužilost radů tkví jedině v tom,

že se nestavějí příliš na odpor. Do služebního věku lze započíst i léta odsloužená v zastoupení. Na soudcovské dráze je vlastně nejdůležitější datum složení slibu, a to je nezřídkakdy příčinou šarvátek a nevybíravých slovních potyček. A precedens je dobrý leda k tomu, aby poskytl větší moc soudcům, kteří mají v moci úřad a doklady o předchozím působení na postu magistrátních úředníků. Zavolej sem Matu.“

Purkmistr zazvonil na zvonek.

Mata nesměle vstoupil.

„Mato, kolik vydělávají soudní radové?“

„Platu mají kolem šesti set tisíc reisů, pane guvernére. Pominu-li to, co si vyslouží na odměnách. Služební požitky vydají za víc než sto tisíc reisů, ale na svátek Jedenácti tisíc panen požadují zvláštní emolumenty a o řadě dalších zrovna tak. Nepočítám-li poplatky, které vybírají za zvláštní služby, a ty, co jim plynou z komisí nebo vizit, vydělají si bezmála dvanact set tisíc reisů. Žádají, aby dostávali tolik co radové u lisabonského dvorského soudu. Ale panovník je proti.“

„Na svatého Antonína jim dáme zvláštní příplatek. Sestav mi list pro Jeho Veličenstvo prince regenta se žádostí o zvýšení platu soudních radů. A opis listu pro každého z nich.“

„Jak si přejete, pane guvernére.“

„Můžeš jít, Mato.“

„Prosím, pane guvernére.“

„Antonio de Brito bude souzen,“ pokračoval purkmistr Teles, „a nebudeme s tím řízením spěchat. Pobude si v kobce, jistě kratší dobu, než by zasloužil. Na šibenici ho ale dostaneme jen sotva. Opatrovnický post je výnosný a André de Brito musí mít peněz jako želez, to jim s bratrem pomůže na svobodu. João de Couros je taky boháč. Šibenice je bezectná

smrt a tihletí lumpové jsou z dobrého lůže. Pokud si zaplatí obratného řečníka, uniknou ale i katově sekyře. A my nic nezmůžeme.“

„Co tedy navrhuješ, Telesi?“

„Tu nebude platno nic, co vede po cestách zákona,“ odtušil Teles.

„Neporozuměl jsem.“

„Nedaruji jim nic jiného, než co oni uštedřili mému bratru Franciscovi.“

Guvernér váhavě zavrtěl hlavou. Pak kategoricky prohlásil: „Ne. Žádné mordy. Neklesejme tak hluboko jako Ravascové. Máme účinnější prostředky, máme vrchnost, máme vojsko, sílu, panování. Nebudu se zaplétat do žádných zločinů. Mám svou kariéru, u dvora jsou mi milostivě nakloněni, nemohu nic riskovat. Ty, co jsou v šatlavě, nemůžeš zabít v žádném případě, svědčilo by to proti mně i proti tobě. A ty, co prchli, sotva najdeš. Gonçalo Ravasco, Luiz Bonicho, Manuel de Barros, Donato Serotino jsou už teď možná v jiném kapitanátě.“

„Tomu nevěřím, Antonio. Dal bych krk, že se schovávají někde po hanbincích a čekají na flotu do Portugalska, která vyplouvá počátkem července, sotva začnou vát příznivé větry. A pokud si nepospíšíme a neuděláme, co je třeba, ztratí se nám jako rejnok.“

„Já bych byl spokojen, kdyby se ti podařilo zatkout Gonçala Ravasca a Luize Bonicha. Nenávidím je. Dělalí si ze mne dobrý den, zesměšňují mě, znectívají mě.“

„Když zajmeme jejich příbuzné, tu otce, tam bratra, mohou nám posloužit jako rukojmí.“

„Každý ale nemá otce nebo příbuzného, kterého bychom mohli zajmout.“

„Ale mladý Ravasco má sestru,“ řekl purkmistr. „To je další důležitá zpráva. Byl zatčen jeden židov-

ský šperkýř, kterého přistihli s bratrovým prstenem na ruce. S prstenem, co měl bratr na ruce, kterou mu stáli. Šmukýř vypověděl, že mu ten prsten dala do zástavy nějaká Maria Bercová. Vypátral jsem, že ta Maria Bercová je komornou dony Bernardiny Ravascové, sekretářovy dcery. Určitě ten šperk sekretářů ukradla. To ho usvědčuje.“

„Ta dívka patří do rodiny?“

„Je vdaná za Joãa Berca, starého slepce, který vlastní četné statky a zboží, ale v lakotnosti mu není rovna. Žije v bídě a nutí ženu pracovat, i když toho nepotřebují. Aťsi jeho zlato žerou krysy.“

„Když tu ženskou strčíme do žaláře, manžel ji odtud vyručí.“

„Kdyby přišel, dáme mu peníze. Purkmistrovství to zapraví. Kromě dony Bernardiny můžeme vzít za rukojmí sestry a ženy Britových, které pobývají ve městě jakoby nic. Viděli je na tržišti. Sám sekretář Ravasco nám poslouží za rukojmího, abychom našli jeho syna,“ řekl purkmistr.

„Předvolej mi sem jeho dceru, donu Bernardinu Ravascovou. Vydá mi bratra výměnou za otce. My ale žádnou výměnu neprovedeme. Sekretář bude hnít v kobce, anebo ho odsud vypovím. Jsem ti ochoten poskytnout cokoli, co budeš proti těm vrahům a spiklencům potřebovat: muže, peníze, nástroje. Je i v mém zájmu, aby byli vyhnáni, zavřeni, vyhoštěni, vypovězeni. Ale žádné mordy.“

„Ale Antonio, konšel proti tobě strojí úklady, nasadil na tebe tvého fechtmistra. Zrádný Donato Serotino nebude scházet nikomu, je to pouhý stín. Což se netoužíš pomstít?“

„Ne. Ten mladík dával dobré lekce našim soldátům. V hloubi duše jsem mu snad vlastně odpustil. Když tasil meč, zračil se v něm velký soucit. Dělal, co

mu přikázali. Ale Luize Bonicha nenávidím, je to zmije.“

„Konšel ví věci, jichž může užít proti nám.“

„Má-li na ně důkazy, seber mu je. Zajmi ho a zmlkne. To mi postačí.“

„Ale mně, Antonio, ne. Já chci krev, chci krev těch zrádců.“

„Ne!“ rozkřikl se Antonio de Souza. „Dělej, co ti nařizují, sic toho budeš litovat. Je nutné, abychom postupovali podle zákona, jen tak sklídíme ovoce. Věznění, vyhoštění, mučení, soudní řízení, přelíčení, pronásledování. Už jsem měl mnoho nepřátel, ale poražen jsem ještě nevyšel. Krádeže, hloupé pomsty, zločiny, nepokoje, to je dobré leda pro někoho, kdo má kariéru před sebou. Moje postavení už mi něco takového nedovoluje. Poslechni mě.“

„Dobře, poslechnu.“

„Zjistí, jestli za tím spiknutím nevězí ještě další lidé. Ten italský jezovita, ten plavovlasý sahan, vysoký jako kostelní vrata, co se tu ochomýtá a dělá si notace, kdoví s jakými zámysly. Anebo ten Žid, co se přátelí s Ravascovými. Nebo ten veršotepec, Tomás Pinto Brandão. Pedro de Matos. Pedro Gomes. Chci, aby byli pronásledováni a vyslýcháni všichni přátelé Ravascových. Chci, aby byl jeden z Ravasců důvodně obviněn. Dej zavřít tu komornou, co zastavila prsten. Zajmi a vyslychej Gonçala Ravasca. Muč ho, dokud z něj nevymáčkneš pěkné přiznání. Pak je pošli panovníkovi. Dej Bůh, aby v tom zločinu měl Gonçalo prsty a aby se nám to podařilo dokázat. To mi postačí, abych násilnickým manýrám těchhle Ravasců, jejichž prohnílost zavání až za humna světa, zatnul tipec. Kéž nás při našem spravedlivém poslání ochraňuje Bůh. Ovšemže bych je rád sprovodil ze světa vlastníma rukama.“ Antonio se zarazil a pohlédl na

své ruce. „Totiž svou vlastní rukou. Nejsem sketa jako páter Vieira. Jsem voják. Ale na taková dobrodružství už jsem příliš stár. Doufám, že dostanu nějaké zprávy, potřebuji, aby to k něčemu vedlo. Ať to jde ráz naráz. Máš spolehlivé lidi, kteří se zhostí zatýkání?“

„Udělám to sám, Antonio,“ řekl purkmistr Teles. „Potřebuji pár mužů k ruce. Určil jsem profousem João Lobata, zvaného Špekoun, má své lidi. To Špekoun dosáhl na Britovi doznání. Jeho chlapi jsou mistry v pátrání i v mučení.“

„Dobře. Dej jim peníze a ponaučení, aby neselhali.“ Antonio de Souza si pohladil řídký knírek. „Jsou to opravdu ti praví?“

„Ti nejlepší, Antonio. Jsou oddaní a k tomu dobří křesťané.“

„Ten Špekoun je svobodný?“

„Ano, svobodný.“

„Netočí se kolem merhyň a povětrných ženštin?“

„Ne, je to zbožný člověk, a jak jméno správně napovídá, nemyslí než na jídlo.“

„Výborně. Je známo, že v bahijských postelích se udílejí a zamítají privileje a snovají osudy. V bahijských postelích přestávají být jakékoli tajnosti tajnostmi. A když už mluvím o bahijských postelích, myslím, že bys měl do svého seznamu pronásledovaných zahrnout i konzistorního radu, toho satirika. Určitě je v tom namočen taky, má silné vazby na Ravascovy. Sám jsi říkal, že mezi těmi spříseženci byl i jeho bratranec. Kromě toho mě zesměšňuje a provokuje svými hříšnými satirami. Viděli ho, jak ráno v den zločinu vychází z jezuitské koleje. Potrap ho. Vyštví ho, a pokud nezkrátí svůj jazyk, strč ho do šatlavy jako ostatní, vypověz ho do Angoly, na ostrov Svatého Tomáše, kamkoli daleko odsud. Nebude nám tu ani trochu chybět. Jak pravilo Jeho

Veličenstvo, pánů literáků už máme beztak v kolonii habaděj.“

Antonio de Souza vybídl purmistra Telese, aby se vzdálil.

Osaměl ve velké komnatě a zahleděl se přes sklo na měsíc, který stál v okně. Přejel si ztvrdlé svalstvo u kořene šije, zmučené řetězem, na němž visela stříbrná ruka.

2

„Můžeš zhasit kahan,“ přikázal purkmistr Teles se soustředěným výrazem v tváři.

Profous Špekoun, muž nadaný osmi arrobami váhy a volským pohledem, došel ke kamenné zdi a sňal odtud kahanec. Sfoukl ho. Čpavý čmoud Bernarda Ravasca rozkašlal. Seděl na mokré zemi v rohu cely. Pokusil se vstát, ale purkmistr Teles mu v tom zabránil. Vzduch prořízl ochraptělý hlas.

„Světcové a Satanáši!“

„To je Rouhavec,“ řekl purkmistr Teles na vysvětlenou. „Drží ho ve vedlejší cele. Kde jsou ty časy, kdy to ještě býval člověk. Dneska je z něj jen scvrklá třtina plná svinstva, hnusná bezzubá ústa, frncoch špinavých vlasů. Takový je osud těch, kdo tu zůstanou nadlouho.“ Purkmistr Teles se naklonil nad vězně. „Tvůj osud.“

Bernardo Ravasco byl dobře živený, zachovalé a jemné pleti. Býval to šťastný člověk, teď a tady se však štěstí beze zbytku vytratilo. Možná že navždy, pomyslně si sekretář.

„Máš štěstí, Ravasco,“ řekl purkmistr Teles, „dostal jsem příkaz, že ti nemám zakroutit krkem. Prozaťím.“

„Toto věznění je protiprávné, z ničeho jste mě neobvinili,“ zaprotestoval Bernardo Ravasco.

„To není naše věc, blahorodý pane, my zde rozhodujeme o jiném,“ ukázal purkmistr Teles na železné rožně, které Špekoun nesl v ruce. Rouhavcův hlas se znovu ozval.

„Sůl na Kaifáše, sůl na Piláta, sůl na Heroda a kulhavého ďábla.“

„Jediné, co můžeš, je držet zobák. Ani sekretář už nejsi. Jsi tady, Ravasco, nikoli venku,“ řekl purkmistr Teles, „a tohle je neblahé místo, ještě horší než ulice, které vedou nad ním. Sedlina světa. Nad námi,“ pokračoval bratr zabitého purkmistra, „nejsou nebesa, ale marast, ve kterém se brodí pán i kmán.“ Odmlčel se, strčil ruku do kapsy a vytáhl odtud krabičku. Otevřel ji, nabral si do prstů zemitého prášku a na jeden záťah ho vdechl. Rouhavec zařval.

„Rouhači...,“ zaklel purkmistr Teles.

Šestkrát za sebou kýchl.

Odfukoval jako vyčerpaný psík. Znovu si kýchl. Zhluboka se nadechl. Se zarudlýma očima pomalu vypouštěl vzduch. Prstem si ťukl do nosu, jako by se chtěl přesvědčit, že i nadále zůstal na svém místě.

„Rouhači jedni bídní...,“ opakoval purkmistr Teles, jako by si něco vybavoval. „Víc než polovinu obyvatelstva Paříže a jejích venkovských okrsků tvoří bídáci. A v Nýdrlantu, v Anglicku jakbysmet... Ve Švýcarech si muži, kteří vlastní nějaké statky, zoufají z lůzy, která ohrožuje jejich paláce, číhá kolem silnic a plundruje jim lesy, a shromažďují vojenské kumpanie, aby tuhleto sebranku vyhladili. Jakže se těm lidem říká?“

Bernardo Ravasco mlčel.

„Bezdomí. To je dobré opatření, nemyslíš? Měli bychom ho zavést i tady.“

Bernardo Ravasco se na něj podíval, oči mu byly pod obočím sotva vidět.

Špekoun seděl na stoličce a přežvykoval.

Rouhavec se znovu rozeřval.

„Špekoune,“ přikázal purkmistr Teles, „ať ten kacír zavře hubu.“

Špekoun odešel do vedlejší cely a domluvil Rouhavci tak, že ten začal vyrážet nesouvislá slova a vzápětí zmlkl.

„Je to nebožák. Zítra ho dám propustit.“

„Jak jste milosrdný!“ neodpustil si Bernardo Ravasco ironii.

„Nicméně, jak jsem byl pravil, zákony mi, Bernardo Ravasco, umožňují získávat doznání metodami, abych tak řekl... nelítostnými. Já už ale vím všechno. Naštěstí pro tebe.“

„Ty ses, Antonio Telesi, zákonů jakživ nedržel. Tentokrát by to bylo prvně.“

„Vím, že všechno bylo zosnováno, jaks přikázal ty a tvůj povedený bratr, bytostný neznaboh v lůně Tovaryšstva.“

„Můj bratr není žádný neznaboh.“

„Pokrytecky si říká páter, ale je to jen prachobyčejný kacír.“

„Kacír? A křesťan je kdo? Ty snad? Co si myslíš, že tu s těmi svými mučícími instrumenty děláš? Že vymítáš z kolonie zkaženost? Rozdáváš požehnání?“

„Jen zahajují svou mstu, Bernardo Ravasco. I kdyby mě to mělo stát veškeré mé jmění, osobní i dědičné, i kdybych přitom měl cedit vlastní krev, postarám se, aby tu nezůstal naživu jediný Ravasco, ani jeden zasraný Ravasco. Nic mě nezastaví. Sloužím panovníkovi a Bohu. Z pekla strach nemám. Ani z Antonia Vieiry ne. A tady Špekoun taky ne, nemám pravdu, Špekoune?“

Profous zahuhňal.

„Špekoun je nebojsa k pohledání. I ďábla už viděl, vidí, Špekoune? Pověz, jak to bylo!“

„Jo, viděl jsem ďábla,“ zamumlal Špekoun.

Nový purkmistr pokračoval: „Ďábel, co ho Špekoun viděl, se prý jmenoval Asmodeus a přišel si pro krev chudáka Špekouna, chtěl, aby mu opatřil lidi, kteří by se s ním spaktovali, a panenská děvčata k různým nepravostem. Zjevoval se v podobě muže, ženy, hada.“

„Já jsem ho ale zapudil,“ pyšnil se Špekoun, „a teď mám před očima jedině Boha.“

„Dost, dost,“ řekl Bernardo Ravasco, „už mám těch vašich řečí po krk.“

„Vieira byl vždycky úskočný a zrádný, měl prsty v kdejakém úkladu,“ pokračoval purkmistr. „Dávejte si pozor, Ravasco, co říkáte a do čeho se mícháte. Budu na vás číhat za každým rohem, na vás, který máte na svědomí mého bratra Francisca de Telese de Menezes.“

Usouzená Bernardina Ravascová čekala v pohroužení do starostí o otce na přijetí u guvernéra.

Venku ve voze ji očekávala Maria Bercová, usazená vedle vozky. Úzkostí si žmoulala ruce. Dumala, zda má Kelkovo předvolání co společného s purkmistrovým prstenem. Stáhla si šlojír hlouběji do tváře. Proč jen udala šperkyři své jméno! Pokud na to přijdou, je s ní ámen.

Hluchý úder knechtova kopiště o kamennou podlahu guvernérského paláce vytrhl Bernardinu Ravascovou z přemítání.

„Guvernér Antonio de Souza de Menezes káže, abyste vstoupila, milostivá paní,“ řekl majordom.

Bernardina Ravascová vstala a vešla do guvernérovy úřadovny.

Antonio de Souza seděl u stolu a ani posunkem nedal najevo, že ji vidí, jen si ji prohlížel temnými očima, v nichž se zračilo chladné násilí.

Když ho Bernardina Ravascová spatřila, lehce se otřásla.

Souzův vzhled týraného zvířete jako by ji ale přitahoval, protože z něj po celou dobu nespustila oči.

„Posadte se, milostivá,“ vybídl ji Antonio de Souza. Bernardina Ravascová si sedla.

„Přejdeme rovnou k věci,“ začal guvernér. „Rád bych našel Gonçala Ravasca. Víte, kde je tomu mláďenci konec?“

„Ne.“

Antonio de Souza si zlehka přešel tmavý knírek. Přemítal, co je v Ravascích pýchy, ženské toho rodu nevyjímaje.

„Nabízím vám výměnný obchod,“ pokračoval guvernér.

Bernardina Ravascová čekala.

„Pokud se ten mladík vydá sám, propustím otce sekretáře na svobodu,“ řekl Antonio de Souza.

„To je vše, co mi chcete?“

„Ano.“

„Rozmyslím, co dělat. Otcí se daří dobře?“

„Tak dobře, jak se mu jen v takové šatlavě může dařit.“

„Je tam velké vlhko a otec je slabý na plíce.“

„Můžete mu velmi prospět. Doufám, že budete dobrou dcerou.“

„A špatnou sestrou?“

„A dobrou sestrou.“

Bernardina Ravascová byla v černém. I přes mladý věk se jí po tváři táhly od očí dolů a kolem úst tenoučké vrásky. Antonia Vieiru pozdravila chladně.

„Počestná žena nevychází na ulici, leda k vlastnímu křtu, na svou veselku či pohřeb. Víš, že tady na dvorci nevidím ženy rád,“ hněval se Vieira.

„Jsem vaše neteř.“

Posadili se na balkonovou lavici. Špice pahorků halila řídká mlha. Bylo slyšet zurčení vody tekoucí do rybníčku.

„Co chceš?“ snažil se Vieira zkrátit rozhovor. Neklidně podupával nohou o zem.

„Byla jsem u Kelky.“

Vieira na ni užasle pohlédl. Přestal podupávat.

„Zavolal si mě do paláce.“

„Nemělas nikam chodit. Takové věci nejsou pro tebe.“

„Jenže já jsem tam, strýčku, šla.“

„A co ti guvernér chtěl?“

Bernardina si prsty přejela po perlovém náhrdelníku, který jí zdobil hrdlo.

„Tak co chtěl?“ opakoval Vieira podrážděně.

„Říkal, že propustí otce, když vydám Gonçala.“

Vieira rozhorleně vyletěl z lavice.

„Opovážlivec. Drzoun. Cos mu řekla?“

„Nic. Nevím, kde je Gonçalo. Přišla jsem k vám, strýčku, o radu.“

„O radu? Cožpak bys dokázala udat vlastního bratra?“

„Do toho svádu se zapletl on, nikoli otec. To byly samé léčky a šermování, a tatínek za to teď pyká.“

„Poslouchej dobře, děvenko, tvůj otec by seděl v arestu, i kdyby Gonçala vůbec nebylo. Kelka ve skutečnosti pase po mně. To já ho ohrožuji. Nesmíří se s tím, že existuje někdo silnější duchem nežli on, třeba jsem to byl já, starý páter. Neřesti srdce jsou úporné a zavilé. Rozkol názorů plodí velké změtení svědomí. Lidé nevědí, koho se držet, a jdou

na život i na smrt za tím, kdo k nim nejspíše promlouvá po jejich zájmu. Lék není prostý ani jednoduchý. Vyměnit jednoho Ravasca za jiného ničemu neposlouží. Antonio de Souza si nechá jednoho a ponechá si i druhého, protože čím více Ravasců bude mít, tím více dalších bude toužit získat. Králové jsou vazaly Božími, a neztrestají-li králové své bezectné vazaly, Bůh ty své ano.“

„Matematik!“ zvolal Antonio Vieira. „Ovšem, matematik jsem měl být, matematik. Jen matematikové mohou shledat vysvětlení, jisté a očividné důvody, díky nimž je všechno jasné ze své vlastní podstaty.“

Páter José Soares tiše naslouchal. Vieirova neť právě opustila dům s balkonem, kam se starý jezuita uchýloval před světem. Kopyta koní, kteří odváželi kočár zpět do města, bylo dosud slyšet.

„Matematik, to by bylo ono,“ opakoval Vieira. „Jen se, příteli, podívej, co jsem já měl za život. Vandroval jsem po cizích královstvích a cestoval jsem tolik, až jsem se stal ve všech zemích cizozemcem. Býval jsem ovšem muž své země, to ano, nakonec ale nevím, zda je to ta, kde jsem se narodil, ta, kde jsem žil, nebo kudy se toulaly mé představy. V porážce jsem se utekl do sebe sama. Byly doby, kdy jsem rozhodoval spory mezi říšemi, spory mezi vojsky, spory mezi papeži a králi, ba dokonce věřím, že i spory Boží. A teď sotva dokážu přesvědčit jednoho bezrukého koloniálního guvernéra, že jeho nenávisť je bezpředmětná.“

„Ale, otče Vieiro, ještě lze mnoho učinit.“

„Ano, příteli, mnohé lze učinit, já vím. Jsem však unaven.“

„Po pravdě řečeno, otče Vieiro, neúspěchy si u nás

poslední čas podávají ruku s nepříjemnostmi. Jako by dnes bylo všechno svízelnější.“

„Dobrá, jde-li jim zrovna o tohle, pak tedy neochabnu. Bratra mám v žaláři, synovce mi odsoudili do vyhnanství. Když už válka vypukla, svedu ještě jednu bitvu.“

„Co budete dělat, důstojný otče?“

„Do Portugalska odjede kurýr. Odveze mocným mé listy.“

„Kdo to bude?“

„Konšel Luiz Bonicho.“

„Jenže jak chcete, aby se konšel vydal do Portugalska, když se ani na ulici nemůže ukázat, jak ho pronásledují?“

„Vetře se na admirálskou loď. S ním odjede Gonçalo, aby nás ospravedlnil u Jeho Veličenstva. A ještě něco udělám: vyhledám bratrova přítele, který se těší velkému vlivu u dvora. Je to bohatý a mocný muž. Snad nám dokáže pomoci, třeba to byl Žid.“

„Žid?!“ zhrozil se páter Soares. „Už zase se chcete zaplést s Židy?“

„A napíši Roquovi da Costa Barretovi. Byl brazilským guvernérem a zná útroby koloniálního světa jako nikdo druhý, má dobré známosti a těší se důvěře u dvora. Mám vysvětlovat, proč nemohu napsat všechny kopie vlastní rukou, když mé písmo sestává jen z klikyháků, jaké píše nepokročilý alumnus?“

„Myslím, že toho není třeba, otče.“

„Blahorodý pane,“ četl Vieira, co psal, „předem svého listu vzdávám Vaší Milosti dík za čest, již povždy ráčíte prokazovati mému bratru a synovci. První z nich V. Mti. sotva bude psáti pro tíseň, jaké je vystaven v šatlavě, kamž byl uvržen; s druhým se shledáte v Portugalích, ačli mu nebude zabráněno se naloditi; a neboť i já jsem byl vyhoštěn či vyobcován

z paláce a nadto obžalován na hrdle, nechávám povšechné stesky těm, kdož odjíždějí či zůstávají, a v tomto listě vypíše V. Mti. ku svému uspokojení jen příčiny, jež mne se tknou, aby o nich byla V. M. se všemi náležitostmi zpravena. Anžto obmyslem následníka V. Mti. bylo kupčit se všemi úřady a posty, kteréžto tarmarčení mělo procházeti jeho rukama či rukama jeho věrných, první jeho starostí bylo vyštvat sekretáře Bernarda Vieiru Ravasca. Z purkmistrova popudu mu záminkou bylo nařčení, podle něžž měl tento padělati list, v němž se Jeho Výsost ráčí zastávati Sebastiãa de Araúja; a neboť nebylo dosti na tom řečenou rekomandaci ukázat, zlíbilo se Bohu, aby se dotyčný objevil sám; pochop, který z tohoto osvědčení o poctivosti jednoho a falši druhého guvernér sobě vzal, byl ten, že se ještě újeji přimkl k purkmistrovi a sekretáře počal chovat v nenávisti ještě zavilejší. Docela jej zbavil výkonu úřadu; a aby zboží co dávka stržené bylo lze výhodněji prodati a sekretářství si naň nárok činiti nemohlo, odmítal vyplácet provize, řka těm, již zboží odváděli, i těm, již je kupovali: *Pročpak bychom zdeť to měli sekretáři dávatí?* Pakliže byla jakás provize vyplacena (neb jinak nebylo možná) a nedošla-li účinku, kázal, aby sekretář bez meškání navrátil, čeho obdržel; a tak se dělo do poslední mrtě. Takto prohlásil, že lodi z Boipeby, Cairu atd. nepocházejí z pobřeží, aby je uchránil před placením dávky. A závěrem přikázal, aby se sekretářství nepřidržovalo ediktu Vaší Výsosti, nýbrž toho, který byl vydal hrabě z Óbidosu a ježž Vaše Výsost posléze ráčila zrušit.“ Vieira se na okamžik zamyslel. Pak pokračoval.

„Z té příčiny sekretář mřel hladu, zůstaven též bez prostředků, jež mají být vkládány do věcí veřejných; důstojní otcové měli za to, že by bylo ku pohoršení,

abych v takovou chvíli nepřispěl svému bratru pomocí, i odebral jsem se v předvečer Narození Páně za guvernérem, a aby měla V. M. celý ten dialog před očima, takto jsem mu pravil: *Přicházím V. Mti. pěkných svátků vinšovat a také V. M. v jisté věci prositi; nečinil bych tak, nebylo-li by to v pevné víře, že tak posloužím i V. Mti., poněvadž jest to věc práva a dobrého svědomí.* Ihned vyrozuměl, oč se mi jedná, opáčil, že byl doposavad nebyl knězem Tovaryšstva, jest lepšího svědomí než já a i Pána Boha v lepší známosti nežliť já chová. A to hlasem tuze rozladěným. Z takového tónu by jednoho každého přešla trpělivost; leč zlíbilo se Pánu, že mne jí v té věci obdařiti ráčil, i odvětil jsem mu, že od J. Mti. neočekávám ničeho menšího, než že na sekretářství mého bratra bude nadále zachováván edikt panovníka, jehož je co guvernéř náměstkem, a nikoli edikt hraběte z Óbidosu. I nyní se mi v odpověď dostalo řevu. Mám napsat řevu, otče?“ zaváhal Vieira.

„Lépe by snad bylo křiku,“ mínil páter Soares.

„Křiku: *Chcete si osobovat větší moc, než mám já.* Načež jsem trval na svém, totiž na tom, že se na J. M. v důvěře obracím právě proto, že v jeho moci jest vše, a připomněl jsem rovněž, že pokud jsem sám mohl co učinit, bylo to k službám J. Mti. Narážel jsem tím na službu, již jsem vévodovi prokázal, když mne o ni onen šlechtic přijel požádat do Santo Antãa, a tehdy jsem ho též jednou jedinkráte v Portugálich uhlídal. Vtom se ten vztyčí a stejným hlasem vece, že ode mne nikdy ničeho nežádal. I opáčil jsem mu: *Ale žádal, ale žádal. Nedůvěra tu není na místě; vždyť v těch časech jsem mohl kromě panovníka prospět a posloužit i jiným velmožům.* Odvětil, že lepšího nad něj není. *Nemluví o jakosti,* děl jsem na to, *nýbrž o úřadech a titulech.* Načež pravil se stále stej-

nou zuřivostí: *Klidte se odsud a v mém paláci už se neukazujte.* Část této výměny zaslechli Mata a další komorník, jižto právě přicházeli, i zasmál jsem se a řekl všem: *Nechodit do tohoto paláce bude jistojistě zdrojem neskonalé lítosti pro toho, kdo se tak odlišné úctě těšil v palácích všech králů a vládařů Evropy.* Obrátil se ke mně zády a odsekl: *Však já dobře vím, kam přijdeš, židáku. Dobře vím, kam, židáku, přijdeš.* A tím skončila naše rozmluva, v níž si V. M. povšimne, že kde mi byl upírán můj kněžský stav, opomenul jsem stavu panského, čehož jsem litoval a pro čej jsem se při zpytování svědomí, jež nedostojí svědomí páně guvernérova, bil v prsa.“

Vieira se odmlčel a na okamžik se zahloubal.

„Mám zmínit purkmistrovu smrt, otče Soaresi?“

„Ano, soudím, že ano.“

Vieira pokračoval v psaní dopisu. Nakonec požádal pátera Soarese, aby bez prodlevy pořídil opis listu, aby bylo před odjezdem floty všechno připraveno.

„Bahia, červen 1683. Kaplan a V. Mti. služebník Antonio Vieira.“

Vieira otevřel pergamenový foliant. Přečetl odtud naučení: „Sedáš-li ke stolu s mužem mocným, měj dobrý pozor, co ti předloženo. Nelačni po jeho lahodných krmích, jsou to krmě, které tě obloudí.“ Obrátil se k Josému Soaresovi. „Nemám již čas se vyspat, čas si zdřímnout ani čas složit ruce k odpočinku. Dej vědět básníku Gregóriu de Matosovi, k čemu se guvernér chystá. Ať vyhledá Gonçala a znovu ho varuje. Ještě uvidíme, kdo si z téhle šarvátky bude vylizovat rány,“ řekl Vieira.

3

Rouhavec byl propuštěn ze své cely v temnici. U východu musel zavřít oči, světlo ho oslepovalo. Jeho seschlá schrána bloudila ulicemi, a teprve po setmění si vzpomněl, že má důležité pověření.

S lucernou v ruce se vlekl do kopců, jimiž město oplývalo, a hledal jistý dům.

Silný vítr ohýbal stromy a rozechvíval plamen v lucerně, div ho nezhasil.

Po dlouhém chození nakonec spatřil dům, který hledal. Prostorný dům se nacházel na východ od hlavního portu, nedaleko pobřeží. Stál o samotě. V průčelí byla mohutná dřevěná vrata a ve druhém poschodí dva malé balkonky. Vedle stála velká pec. Při okraji střechy se rýsovaly malé, těžko rozpoznatelné sošky.

Rouhavec zabušil klepákem a čekal. Nikdo nikde. Dům byl ponořen do tmy, jen v jednom z horních oken blikalo nezřetelné světýlko.

„Luizi Bonicho, ty starej hrbatej nosatej smraďochu,“ zakřičel Rouhavec. „Luizi Bonicho, Luizi Bonicho, ty zsranej nosále, otevř ty dveře, než přijde rohatej s klanicí a budou dokořán na to tata.“

V okně se objevil stín. Chvilí se tam pozdržel.

Pak se otevřely dveře.

Zevnitř se vynořil Donato Serotino a hlavní muškety mířil na Rouhavce.

„Co tu hledáš touhle dobou, Rouhavče?“ zeptal se Donato Serotino. „Řekl jsem ti, ať sem ani nepácheš. Cožpak jsi nebyl v šatlavě?“

„Lepší osel, co mě odveze, nežli kůň, který mě shodí.“

Donato Serotino sklopil zbraň. Za ním se objevil Luiz Bonicho.

„Pusť toho nebožáka dál, jest přec výkvětem této země, hned po krysách ovšem,“ ušklíbl se Luiz Bonicho.

„Co tu chceš, Rouhavče?“ zeptal se Donato.

„Vše, co zví, mi poví, vše, co bude mít, mi dá, všechny lidi opustí a jen mne v lásce bude cít.“

„Vidíš to, Donato?“ řekl Luiz Bonicho. „Což to není největší mudrc všech dob? Posad' se, příteli, posad', nechceš talíř jídla? Uvidíš, že koně tu a tam neshazují a tvá mezkovská moudrost bude úplnější. Polívku, Donato, nalej tomu nebožákovi polívčičky, umíš-li ještě zatopit pod hrncem. Anebo probuď ten otřesný měch a poruč mu, ať ohřeje vývarek, tenhle darebák potřebuje něco na zahřátí. Posad' se do čela stolu, kde jídám, Rouhavče; tvá přezdívka je dobrým doporučením. V téhle zemi patří do maštalí a chlívků guvernéri, purkmistrové, páteři, soldáti a ti, kdo o sobě tvrdí, že jsou zdraví. Právě ti jsou totiž ve skutečnosti choří, lidstvo je choré, jsme starý rakovinný nádor, který jsme zdědili po předcích. Narodit se je onemocnět. Život je vleklá choroba. Aneb jak pravil Démokritos, *totus homo ab ipso ortu morbus est*, což je totéž. Že ano, Rouhavče?“

Rouhavec se usmál a přikývl.

Objevila se tlustá černá otrokyně a položila na stůl talíř, z něhož se kouřilo.

„Koukej to sníst, a ať už tě tu nevidím,“ řekl Donato Serotino.

„Počkej, Donato, jen klid, možná má pro nás nějakou zprávu.“

Rouhavec hlučně polykal chléb namočený v polévce.

„Vino, ty náno stará, dones tady tomu zloději oslů vína. Tyhlety otrokyně už o práci ani nezavadí, žijí pitkami a v sračkách, šoust sem šoust tam,“ vztekal se Luiz Bonicho.

Otrokyně přinesla pohár vína.

Když dojedl polívku, Rouhavec pohlédl malýma ztýranýma očkama na Luize Bonicha. „Jsi osel a syn oslice ty, jenž zůstáváš, zatímco po tobě pátrají, aby tě zabili,“ řekl Rouhavec s pohledem upřeným do očí Luize Bonicha. V dásních přežvykoval chleba.

Luiz Bonicho si ho nejistě prohlížel.

„Aby mě zabili?“

Luiz Bonicho a Donato Serotino se po sobě podívali.

„Rozvázali Britovi jazyk, řekl všechno.“ Rouhavec se zachechtal. „Ať zhyne přísluhovač, ha ha ha,“ další chechot.

„Koukej mluvit jasně, dělej, než se zesereš k smrti,“ uhodil na něj Luiz Bonicho.

„Všechno vědí,“ oznámil Rouhavec. „Jména zakuklenců. Sedmero prutů ďáblova obtahováku, sedmero bejkovců.“

„No, to je jasná řeč,“ pochválil ho Luiz Bonicho. Serotino byl bledý jako stěna.

„Jména? Naše jména? Ztraceně!“ zaklel Luiz Bonicho.

„Musíme to dát vědět ostatním,“ řekl Donato Serotino.

„Co tě nemá,“ oponoval mu Luiz Bonicho. „Ukryjeme se a každý za sebe. Nemůžeme ke koleji, k jezuitům, ani k Ravascovým. Příliš bychom riskovali.“

„Slušný člověk by to ale udělat měl. Najdu si nějakou cestu, jak jim dát vědět,“ prohlásil fechtmistr.

Rouhavec odešel a odnášel si pěták, který mu dal Luiz Bonicho.

„Moje tvář kéž je ti světlem, mé tělo měj za hvězdy, začnou-li mne pomlouvati, tvé srdce ať nevěří,“ prozpěvoval si do kroku.

Nešpory končily v podvečer. Maria Bercová doběhla domů, cestou nehleděla napravo ani nalevo. Byla pohroužená do myšlenek. Kněz s Bibli v ruce hřímal z kazatelny: „Nebo rtové cizí ženy strdí tekou, a měkčejší nad olej ústa její; poslední pak věci její hořké jsou jako pelyněk, ostré jako meč na obě strany ostrý. Nohy její sestupují k smrti, krokové její hrob uchvacují, aby stezky života nezvázila. Vrtkél jsou cesty její, aniž toho poznává.“

Šla s jediným jménem na rtech: Gregório, Gregório de Matos. Jméno měkčejší nad olej. Kdyby si mohla vyrvat rty a odvrci je, uchránila by celé své tělo před peklem. Její ruka však netoužila po jiném, než dotýkat se jistého muže. Moci si ji tak setnout a odvrci! Neboť by bylo lépe, aby zahynul jeden oud její, než by celé tělo bylo uvrženo do ohně pekelného. Kdyby se tak dokázala ukáznit mocí, s jakou Jezukristus větry a moře ukáznil! Kam se poděla její opatrnost hada a mírnost holubice? Ba ani v domě jejích pánů ji nemohou se ctí pozdravit, vždyť se provinila krádeží.

„Může-li kdo skrýti oheň v klíně svém, aby roucho jeho se nepropálilo? Může-li kdo choditi po uhlí řevavém, aby nohy jeho se nepopálily?“ Knězův hlas jí burácel hlavou jako hrom. Dopustila se krádeže, ano, tak je to. Nezasloužila nic než peklo. A teď ji tělo chtělo vrhnout do propasti cizoložstva. Neměla už doma stání. Tu bloudila ulicemi, tu zas prohlížela kouty kdejakého rynku v naději, že se znovu setká s Gregóriem de Matosem. Bylo to dílo Boží, že šla na mši, právě když kněz varoval před zrádnou že-

nou. Musí na Gregória de Matose zapomenout. Kde asi zrovna je? Třeba zahybá kolem rohu domu, kde bydlí, kde ona bydlí, jde tmavou, temnou nocí do hospody. Kdyby ho spatřila, přistoupila by k němu a nestoudně ho políbila na tvář, řekla by mu: „Koberci jsem obestřela lůžce své, vykadila jsem ložce své mirrou a aloe a skořicí. Pojď, opojujme se milostí až do jitra, obveselíme se v milosti.“ Což se to v Bibli nestalo? A přece páter pravil: „Žena statečná jest kornu muže svého, ale jako hnis v kostech jeho ta, kteráž k hanbě přivodí.“

Maria Bercová otevřela oči. Stála před zrcadlem. Viděla se, jak sedí na šelmě se sedmi hlavami a deseti rohy. Byla oděná šarlatem a brunátným rouchem, pokrytá zlatem, drahým kamením a perlami a v ruce držela zlatý kalich. A na čele měla napsáno: Babylon veliký, Mátě nevěstek a ohavností země. Pokusila se sesednout, ale nepodařilo se jí to. Byla opilá. Pohlédla vzhůru. Pochopila, že se nachází na dně propasti. Kolem se rozkládaly páchnoucí vody. Vůkol vod oheň. Směrem k ní se vrhali ptáci hartusící jako psi. Zavdala si doušku vína a vyplila jej: byla to krev. Její tělo se pomalu proměňovalo v dřevo a začínalo hořet. Probudila se v jednom ohni. Vstala z postele a šla k zrcadlu. Měla svou obvyklou tvář.

Zažehla kahanec a odebrala se do komnaty. Vzala tam bič a vrátila se zpátky do ložnice. Noc lásky nezažila už celá léta, manžel byl starý a už s ní nespával. Před zrcadlem si rozepnula blůzku a sukni. Šaty se jí svezly k nohám. Svlékla si spodní prádlo. Viděla svůj obraz v zrcadle, které rozostřovalo a zpotvořovalo její nahotu. Její pleť vypadala jako sýrová. Přikročila blíž k zrcadlu. Od tváře se odrážela ústa s lepe prokresleným horním rtem. Viděla zuby, lehce

přiostržené špičáky jí dodávaly zvířecího výrazu. Jazyk byl červený, neklidně sebou mrskal sem a tam. Malá oblá prsa vyrážela už od klíčních kostí. Uprostřed bílých křivek pasu a boků se táhlo tmavé chmýří až k břichu, kde se rozvíralo v černý trs. Dech se jí zrychlil, srdce rozbušilo. Gregório de Matos. Před mužem se jaktěživa nesvlékla. Sama před sebou jen málokrát. Nahota byla hříšná, řítí se do propasti, do té, o níž se jí zdálo. V Římě prý stojí v kostelích sochy nahých mužů. Políbila se na ústa v zrcadle. Pomyslela si, že se v ní usadili ďablové. Její poslední věci budou hořké jako pelyněk. Vzala bič a začala se mrskat, jak to viděla u kajicníků v procesích, kteří bosky kráčeli za nosidly se sochou světce, vlekli se po kolenou, trýznili tělo důtkami a nechávali za sebou v ulicích stopy krve na dláždění. Musí vrátit ten prsten, musí zapomenout na Gregória de Matose.

„Gregório!“ chraplavý ženský hlas pronikl hlukem nevěstince. Byl tam pořádný rumraj.

Gregório de Matos se rozhlédl, kdo na něj volá. Uviděl ženu ověšenou náušnicemi, náhrdelníky a bracouny. Byla samodruhá a nohy se jí pod tíhou břicha mírně rozestupovaly.

„Gregório,“ rozrušeně vyhrkla, „hledá tě Anica de Melo, potřebuje s tebou mluvit.“

„A kde je?“ rozhlížel se Gregório de Matos.

Dívka ukázala nahoru.

I Anica de Melo nad úzkými schody se zdála celá bez sebe. Když spatřila Gregória, rozpřáhla ruce. Měla na sobě vybledlé pestrobarevné šaty vyšíváné lesklými nitkami a za uchem rudý květ.

Kývnutím Gregóriu de Matosovi naznačila, že se jde dolů.

Gregório de Matos na ni počkal.

„Pojďme dovnitř, honem,“ řekla mu se smrtelně vážnou tváří.

Gregório de Matos se rozhlédl. U jednoho stolu seděli opilí guvernérovi žoldáci. Jakási mladá žena si upravovala vlasy na temeni. Z holých podpaží se mu na okamžik zatmělo před očima. Muži vedle ní ale pili a hráli, smyslný ženský pohyb je zanechal chladné.

Celá místnost se halila do jakéhosi medového světla. Sytily se jim šaty, pleť i vlasy.

Vedle dveří zatažených firhankem seděl muž s hromotluckýma rukama a zarudlýma ušima a něco si psal na papírovou škartici, kterou si opíral o stehna.

Gregório de Matos a Anica de Melo šli do kuchyně. Cestou myslel Gregório na to, že se všemi těmihle ženskými už ležel, černoška, která si česala vlasy a ukazovala přitom podpaží, představovala výjimku. Byla tam nová.

V prostranné kuchyni, kterou osvětlovalo jen hořící dřevo, seděla u kamen mezi hrnci ze zlatavé mědi s červeným nádechem nějaká dívka a jedla vývar, z něhož se kouřilo.

Když je spatřila, povstala. Na nohou měla sametové opánky.

„Přihřej něco pořádného k jídlu a prostři doktoru Gregóriovi,“ poručila Anica de Melo.

Dívka odložila talíř s polévkou, otřela si ruce o zástěru a jala se z velkých hrnců nabírat rozličná jídla, která pak v menších hrncích přihřívala na ohni.

„Byli tady,“ řekla Anica de Melo.

„Kdo?“ vyptával se Gregório de Matos.

„Však dobře víš. Kelkovi muži.“

„Hledali mě?“

„Nahrnuli se k tobě do pokoje a všechno tam prohledali.“

„Byli mě hledat i u soudu. Co mi jen můžou chtít?“ vyhybal se jí pohledem.

„Mluvili o nějakých papírech. O jakých? Jsi bleď jako stěna.“

„Jak mě tu k čertu objevili? Co mi chce Brazílie, která je mi v patách? Se svou nenávisť, co chátra dokáže? Že ničemové jsou tu v úctě a velduchové pro posměch.“

Otrokyně postavila před Gregória de Matose vrchovatě naložený talíř. Z jídla se linula libá vůně. Anica de Melo nalila do dvou číší vína. Gregório rychle zhltnul jídlo, Anica de Melo ho zatím pozorovala.

„Obtěžovali tu někoho? Holky? Tebe?“ chtěl vědět.

Dívka se vrátila ke sporáku, aby dojedla polévku, a nedůvěřivě po těch dvou pokukovala.

„Jerônimo, ať už tě tu nevidím,“ rozkřikla se na ni Anica de Melo. Dívka odešla a polévku si vzala s sebou. Anica de Melo ztišeným hlasem pokračovala. „Mám strach.“

„Já zase ne. Kromě toho mi nikdy nic nedokážou, protože jsem nic neudělal.“

„K tomu, aby tě zavřeli, žádné důkazy nepotřebují. Stačí podezření.“

Anica de Melo si Gregória de Matose prohlížela. Naložila mu další talíř.

„Byla tu nějaká ženská.“

„Ženská?“

„Ano. Někjaká Maria Bercová. Říkala, že víš, o koho jde.“

„Co chtěla?“

„Chtěla s tebou mluvit. Prosila, abys dnes večer určitě přišel do Dolní ulice. Dívala se na mě, jako bych byla čarodějnice já, a ne ona.“

Gregório de Matos zavřel oči a zhluboka vzdychl.

„Co je to za holku?“ vypytavala se Anica de Melo.

„No... patří k Ravascovým.“

„Podvádíš mě. Myslíš, že nevím, co ve městě tro-píš? Je to tvoje milenka?“

„Ne. Je vdaná.“

„Copak jsi nešahal na cecky Córdule, té kuběně pátera Simão Ferreiry? A přímo před mýma očima?“

„Páter Simão není Córdulin choť.“

„Zamotala ti hlavu?“

„Ne,“ odsekl Gregório de Matos.

Snědl ještě několik lžic.

Anica de Melo si povzdychla, odpověď ji povzbudila.

„Ještě že ti zbyla aspoň špetka rozumu. Jestli mě necháš, jestli mě podvedeš s cizí ženskou, půjdu ti po krku.“

Gregório de Matos zalétl myšlenkami k černošce s lysým podpažím. Cítil ve tváři Aničin dech. Voněla mátou jako venkovanky nahoře na Panaventose, kde jeho otec sázival vinnou révu. Anebo jako hrozny. Jak vlastně voní hrozny? Možná že právě ta vůně dokáže člověka opít. Z Aniky de Melo dýchalo teplo a cit. Vřelé a citlivé jsou ženy do jedné. Zadeklamoval: „Kéž se vám, paní, zlíbí dopřát mi trochu lásky, dovolte alespoň, nechť miluji já vás. Mé srdce prudce buší, když pouť mi zkrřížíte, a v líbeznosti té ztracuji svou duši. Já ve vás život tuším, a vy mne vraždíte.“

Jerônima si prozpěvovala na zahradě. Zdáli sem zaléhalo tlumené halasení lidí v salonu.

„Dolej mi vína,“ poručil si.

Anica de Melo nalila Gregóriu de Matosovi nový pohár.

„Chci vypít všecko, chci umřít nasáknutej pálen-

kou, zpít se jak Dán. Ach, tyranská láska! K čemu ale žít život nezáživný?“

Ucítil ruku Aniky de Melo v rozkroku.

„Opustíš mě, protože jsem ošklivá?“

Ujistil ji, že ne, že je bohyně děvek, absolutní děvka, a že ji nikdy neopustí. Co pohledává tak krásná venkovská kurva uprostřed tohoto koloniálního vyhnanství?

„Jsi prolhaný hlupák.“ Z takových zubů, jaké měla Anica de Melo, na něj šly laskominy. „Když mi bylo sedm, byla jsem hubená jako lunt. Vyhrnovala jsem si suknice a prohlížela si dlouhé tenké nožky, které se ke kolenům rozšiřovaly a k chodidlům zase ztenčovaly. Byla jsem ještě dítě, ale odrostla jsem si všechno najednou, jen nohy jsem měla pořád jako špejle. Co chvíli jsem upadla nebo se uhodila do hlavy. Brala jsem o cinkostny, o dveře, o pletence cibule. Vidíš tady tu jizvu? Je stejná, jako máš ty.“ Ukázala mu malé znamínko u kořínek vlasů. „Pak se mi tělo zakulatilo, prsa i stehna se zaoblila a začali za mnou brousit mládenci z Alta, oč jim šlo, to ti nemusím vyprávět, že ne? Já jsem se pokaždé zamilovala. Oni ale smočili brko a byli ti tam.“

„To byli pěkně vychcaní, prevíti.“

„Pak jsem se dostala do Lisabonu. Mladíci na mne po ulicích pokřikovali, že jsem venkovanka. Styděla jsem se za venkovské růže ve tvářích a za tu věčnou nudli u nosu. Chtěla jsem mít úbělový obličej jako šlechtičny.“

„To je pudr, ty bláhová.“

„Mým osudem je samota.“

Gregório de Matos se na ni pozorně zadíval. Poprvé si v její tváři povšiml jemných příznaků stárnutí, rýsujících se vrásek kolem úst a maličko hrubší pleť, jisté zralosti v očích.

„Nikdy ses nevdala?“

„Ne. Chtěla jsem se vdát a mít děti. Ale nemám na ně trpělivost. Děti a chlapi mě otravují. Nebyla bych manželka, jakou se muž může chlubit. Kurtizány mají chlapi rádi, pokud zůstávají, kam patří.“

„Všichni takoví nejsou,“ namítal Gregório de Matos.

„Svět je všude na jedno kopyto. Svět a chlapi.“

Anica de Melo zvažněla, oči se zahleděly do neurčita. „Otravuje mě taky být venkovskou dcerkou. Myslím, že proto jsem odjela z Portugalska. Vybrala jsem si Brazílii, protože tady se jako slamotrus cítí každý. Sním ale o tom, že jednou odjedu na nějaké nádherné místo.“

„V Habeši,“ řekl, „se možná rozkládá bájně království kněze Jana.“

„Tam bys chtěl?“

„Vynasnažím se tam dostat. Nakonec ale zkejsnu tady.“

„A co tam je?“

„Modrá řeka.“

„Jen to?“

„Jen to.“

„Tady je modrých řek habaděj.“

Když Gregório de Matos vstoupil do pokoje, zjistil, že se mu ryli v knihách. Nehrabali se v nich jen tak, aby něco našli, knihy byly poházené po podlaze, dílem potrhane: všechno prozrazovalo velkou zuřivost.

Gregória de Matose to ranilo v hloubi duše, myslel si, že určitou úctou ke knihám chovají i lidé nejhrubší a nejzkaženější. Nenávidí ale všechno, čemu nerozumějí. Kelkovi muži neumějí číst. Nikdo tu neumí číst. Knihy jsou nepřátelé.

Holčice, které obývaly přilehlé pokoje, hleděly na Gregória de Matose s lítostí v očích. Některé mu přišly nabídnout pomoc s úklidem místnosti a s poškozеныmi knihami. Jedna z nich přinesla hrnec s lepem, aby mohli slepit vyrvané stránky. Byla to ta nová černoška. Gregório de Matos vyhnal ostatní ven. Zůstal ve světnici sám se ženou. Shrnul knihy na podlahu, beze slova jí svlékl šaty a nahou ji uložil na postel, ani na jméno se jí nezeptal. Byla velkolepá, jako noc. Náruživě ji chytil a zmocnil se jí mnohokrát za sebou, bez jediného slova. Pak si vzal jednu z knih, a zatímco se trochu vyděšeně oblékala, začal jí předčítat:

„Kdo na Andaluzana s citem nepohlédne? Kdo Andaluzana svou přízní nezahrne?“

4

Na posteli ležely sametové, hedvábné a lněné šaty. Maria Bercová svlékla Bernardině Ravascové sukni. Pak ji vyprostila z drátěné výstuže, která spadla na zem, baňatá jako hruška; zapřela se jí nohama o boky a uvolnila tkanice šněrovačky. Pak si přidřepla, aby jí stáhla punčochy, přichycené podvazky pod koleno; nakonec jí navlékla noční košili.

„To je úleva,“ vydechla si Bernardina Ravascová. „Nenávidím šaty.“

„Vaše šaty jsou, paní, překrásné.“

Bernardina Ravascová se podívala po své společnosti, mladší, než byla sama.

„Pověz mi, Marie, opravdu jsi odhodlaná jet?“

„Ano, paní. Udělám pro vás všechno na světě.“

„Jestli se ti něco stane, já to na svědomí nemám. Sama ses nabídla, že bratra najdeš.“

„Není to nijak nebezpečné, milostpaní.“

„V téhle zemi stačí, že žijeme, abychom si nebyli jisti bezpečím. Víím, že máš pro strach uděláno. Kde ho chceš hledat? Po hampejzech? Po nálevnách, kde se holduje vínu? Po temných a špinavých koutech tohoto města? Může být daleko, někde na plantážích. A co když tě chytí na silnici?“

„Nechytí.“

„O tom, že jsem se setkala s Kelkou, nikomu ani slovo. Přesvědčím Gonçala, aby se vzdal, a otec bude na svobodě. Jeho kamarádčkové by na něco takového nepřistoupili. Jsou to nelidové. Můj vlastní strýc, jezuita, muž Boží, takovou výměnu odmítl. Aťsi radši zajde jeho bratr. Gonçalo je mladý a silný a do téhle šlamastyky se nadto zapletl sám, bez ohledu na otcovy rady. Má ale dobré srdce, jakmile se dozví, co se děje, nebude meškat a hned se vydá.“

„Upokojte se, paní, na všechno se najde lék.“

„Běž, Marie, běž. Nevím ani, vrátí-li se mi otec zpět. Možná je to jen další Kelkův špinavý tah. Nemá žádné zábrany, je schopen všeho. Ale já to nebezpečí podstoupím. Dávej na sebe, Marie, pozor.“

„Ano, paní.“

Bernardina Ravascová vzala pistoli, nabila ji a vstříčila do koženého váčku. Ten předala Marii Bercové.

„Pro každý případ.“

„Pro pána krále, milostpaní!“

„Když jsou naši muži mrtvi, vězňeni nebo na útěku, jsme muži rodu my. Ukážeme jim, že Ravascové jsou stateční bez výjimky. A já jsem z Ravasců.“

Gregório de Matos byl zase v Dolní ulici, teď se tu ale žádná slavnost nekonala, ani černošky tu netančily. Čekal na Marii Bercovou a cítil, že opojení vínem ještě nepominulo.

Město jako by se za té frišné noci zastavilo. Vzduchem se linul pach mrtvých velryb. Gregório de Matos spatřil blížící se ženskou postavu. Byla to ona. Když ji viděl přicházet, proběhl jím lehký třas. Vyšel jí vstříc. Byla to Maria Bercová. Podíval se na ni. V myslí mu vytanula Vieirova slova: „Lásku zase láska splácí, lásku zase láska zhasí. Nikdy nebylo nemoci srdce, kde nebylo slabosti rozvahy.“

„Pane, přejí si s vámi mluvit ve věci, která velmi sužuje mou paní. Don Bernardo jednou říkal, že vám můžeme důvěřovat. Teď nastala příležitost, kdy se mohu přesvědčit, co na tom bylo pravdy. Dobře víte, že rod Ravasců je právě těžce zkoušen, a pokud se mi nepodaří promluvit s milostpanem Gonçalem, bude ještě hůř. Hledala jsem ho, ale bezvýsledně. V koleji se dušovali, že se uchýlil někam jinam. Můžete vy mi říct, kde ho mám hledat?“

Gregório de Matos nic neříkal. Marii Bercovou uvádělo mlčení, s nímž ji pozoroval, do rozpaků.

„Nuže?“ přerušila ho.

„Nevím, kde byste ho mohla najít.“

„Snažně vás, pane, prosím.“

„Opravdu to nevím.“

„Žádám vás na kolenou.“

„Už jsem vám řekl, nevím, kde Gonçalo je, ale i kdybych to věděl, neřekl bych. Už vím, co mu chcete. Než jsem sem šel, přišel mě navštívit... přítel, který mi řekl o setkání dony Bernardiny s Kelkou. Chtějí, aby se vzdal výměnou za sekretáře.“

„Tak prosté to není,“ protestovala Maria Bercová.

„Udělal bych pro vás, nač si vzpomenete. Přítele ale nezradím. Prátelství stojí výš než láska.“

„Nejspíš nevíte, co znamená milovat.“ Přitiskla si ruku na ústa, nejraději by to, co řekla, vzala zpět.

„Co to pravíte, paní? Dovolte mi, abych vám pově-

děl o svých citech. Můj duch neklidně bloudí, mé voskové srdce hoří v ohnivých plamenech. Nikde nemohu dojít klidu, chvěji se jako osika, a zimou to není. Sotva mohu oka zamhouřit. Perutě touhy jsou silnější nad perutě času. Od chvíle, kdy jsem obdržel váš vzkaz o této schůzce, mračna i hvězdy se loudaly, hodiny mlčely, čas nebral konce.“

„Nemluvte tak, pane, jsem vdaná a miluji svého chotě. Mé srdce nepojme dvě lásky.“

„Možná jednou uznáte, že mám v lásce větší stálost, než je ona vytrvalost, s níž přede mnou prcháte,“ zarecitoval.

„Pane, přišla jsem ve věci Ravascových.“

„Toho jsem se obával. Tím spíše, že Kelka vás hanebně vodí za nos. Bernarda Ravasca jakživ nepustí. Mít pod zámek oba dva Ravasky, o to mu přesně běží. Pokud ovšem Gonçala raději rovnou nesprovidí ze světa. Bernardo odtud vyvázne, ale z jiných příčin. Máme co činit se šílenci, paní Marie Bercová, nalézáme se v krobiánské a drsné zemi, která si nevází nikoho. Pes tu dává co proto kočce nikoli z té příčiny, že by byl odvážnější, ale že jednomu psu pokaždé další přijdou na pomoc. Pan Gonçalo se skrývá a skrývat se bude i nadále. Tak zní vůle dona Bernarda a tak učiníme.“

„Řekněte mi, pane, kde bych ho našla, a rodina už rozhodne co dál.“

„Rodina? Kdo? Dona Bernardina? Tyhle ženské ambice jsou střídavky, které pomínou jak bahenní zimnice,“ poznamenal Gregório de Matos.

„Prosím!“

„Dobře. Žádost je podložena mnohým úpěním a já vám slibuji, že se vydám hledat Gonçala Ravasca a pokusím se ho přesvědčit, aby promluvil se

sestrou. Ale varuji vás, jen těžko na to přistoupí. Ne že by snad nemiloval otce, ale má všech pět pohromadě.“

Když Maria Bercová vstoupila, panovala v domě tma. Jako obvykle zamířila nejdřív do kuchyně, aby připravila něco k jídlu. Už nějaký pátek v domácnosti ničeho nechybělo. Vzala od pasu váček mincí a přepočítala je. Peněz bylo u konce. Jak se jí podaří získat je zpět, aby mohla vykoupit prsten? Jako komorná si za měsíc na moc nepřišla, a skoro všechno padlo na jídlo. I kdyby po nocích šila, nedala by tu částku dohromady ani za rok. Proč na to nepomyšlela dřív?

S rozsvíceným kahancem v ruce se vyplížila po schodech. Pootevřela dveře do ložnice Joãa Berca. Usnul v křesle. Otrokyně, která mu spala u nohou, otevřela oči. Maria Bercová jí pokynula, ať klidně spí dál. Šla do své ložnice.

„To se mi dějou pěkné věci,“ povzdychla si. „Jsem husa.“ Vzpomněla si na setkání s Gregóriem de Matosem. Miloval ji. Toužila ho znovu spatřit. Natáhla si dlouhou košili, lehla si do postele a modlila se k Bohu, aby už bylo ráno.

Na druhý den ráno se Gregório de Matos vydal směrem k Recôncavu. Slunce pálilo, pot se mu z čela, z vlasů i z krku jen lil. Cesta vedla písčitým a skalnatým krajem s příkrými srázy.

Najít Gonçala Ravasca byla hračka.

„Ty máš tedy skrýš,“ vysmál se mu Gregório de Matos. „Vždyť o tobě ví kdekdo. A v noci se beze všeho touláš po Bahii jako každý druhý.“

„Aby je čert vzal,“ řekl Gonçalo Ravasco. „Kelka si touhle dobou určitě vyprazdňuje střeva.“

„Nemyslíš, že po tobě půjdou? Donato Serotino vzkazuje, že purkmistr Teles už má jména.“

„Tak to mezi nimi bude i to tvoje.“

„Byli v mém pokoji, všechno zpřevraceli, potrhali mi knihy. Hanebně mě očerňují u preláta. Ten proklatý lid mě poštvál proti kdekomu. Vyhledávají mě úkladní pokrytci, vlezlí darebáci, mnohomluvní návštěvníci, otravní politikové, obřadní tuláci, chtějí se pobavit, prosí mě o pár satir. Oslové mě mají za osla. V Portugalsku jsem býval moudrý, důvtipný a světa-znalý. Básník lepší nežli mnozí, v učenosti rovný těm vůkol. S příchodem do tohoto města jsem všeho pozbyl. Tady jsem kacír, hovado, prachmizerný křesťan a ještě horší rada.“

„Zanech nářků, básníku, všem nám tu trápení naměřili stejným metrem. Řekni mi, co je nového.“

„Vrchním vyšetřovatelem zločinu neustavili nikoho jiného než Palmu, pravou ruku Antonia de Souzy. Spolu s Goisem u soudu zahájili procesní řízení proti Antoniu Vieirovi, jehož činí odpovědným z purkmistrovy smrti.“

„Další nevinný. Má snad strýc pykat za nás?“

„Nebylo by to špatné,“ poznamenal Gregório de Matos. „Je to kněz. Je nedotknutelný a je to přítel králů. Kromě toho, že je skutečným cílem vši téhle mely.“

„To by nebylo spravedlivé. Kdyby k něčemu takovému došlo, přivedlo by mě to do hrobu. Člověk jako on si vůbec nezaslouží pobývat na zemi. Filozof, světec. Proto je tak nevrlý.“

„To mi tedy pověz, proč by měl Bůh zrovna filozofy a světce ušetřit utrpení. Jsou to lidé jako my. Což nechodí po ránu na stolici? Sraní a strádání bylo stvořeno kvůli básníkům a ctnostným. Ti ostatní takové úlevy nezaslouží. Spávám s jednou ženskou

a ta se ráda kouká, jak chčiju. Já chčiju na ni a ona zas na mě. Sraní a chcaní nikdo neunikne. I Bůh sere. A rovnou nám na hlavu. Požehnaný buď čurák mého Pána, jenž právě ráčí na mne chcátí,“ Gregório de Matos se zjevně bavil. „Víš, že Ježíš byl teplouš?“

„Nechápu, jak je možné, že tě Svaté officium ještě neupálilo. To je skutečný zázrak.“

„Bůh je na mé straně. Vedeme spolu náramně přátelské hovory a on ví, že si na pokrytectví nepotrpím.“

„To jsi na tom pořád ještě líp než já,“ řekl Gonçalo Ravasco. „Já už ani nedokážu věřit, že existuje.“

„On se rouhá, rouhá se,“ pokřičoval se Gregório de Matos. „Vlastně mě sem ale přivádí žádost pátera Vieiry, abych tě varoval. Kelka se porůznu dává slyšet, že propustí dona Bernarda, dozví-li se, kde je ti konec.“

„A co si o tom myslíš? Mám se odevzdat?“

„Ať tě ani nenapadá!“ zrazoval ho Gregório de Matos. „Byla za mnou společnice tvé sestry, schází jí, chudince, pořádněj pich. Dona Bernardina tomu syčákovi sedla na lep. Ty dvě ať do toho vůbec nestrkají nos. Purkmistr chce zabít tebe. Zabitím Bernarda Ravasca nic nezíská.“

„Nevím nevím. Známe, jak to v šatlavě chodí. Otec je starý a dlouho to tam nevydrží.“

„Ale vydrží.“

„Ženské jsou prostomyslné a přecitlivělé. Kelka je panchart.“

„Co jim mám říct?“

„Řekni, žes mě nenašel.“

„Ta kobyłka je bujná, bude dotírat jako štěnice. Nedá mi pokoj. Ale nebude špatné ji tu a tam vidět. Dosáhnu toho, po čem toužím. V téhle zemi abys na

ulici ctnostnou ženu pohledal. Rozumné panenky se skrývají za žaluziemi.“

Marii Bercovou probudilo bušení na dveře. Vystrašeně seběhla ze schodů. Otrokyně mezi dveřmi mluvila s muži v hnědavých stejnokrojích, kteří stáli na prahu. Maria Bercová se pod schody zastavila.

Už tu byl i João Berco, opíral se o hůl a tápavě hledal cestu.

„Kdo je?“ ozval se obvyklým chraplavým hlasem.

„Máme tu příkaz k zatčení dony Marie Bercové,“ hlásil voják.

Maria Bercová zkameněla.

„To bude nějaká mýlka,“ nedal se stařec. „Marš odsud!“

„Žádná mýlka to nebude, pane,“ odstrčil voják otrokyni, která mu bránila vstoupit. Zastavil se před pobledlou dívkou u schodů. „To jste vy?“

„Já?“ hlesla Maria Bercová přiškrceným hlasem.

„Alou, táhni odsud,“ zařval na vojáka João Berco. „Nebo uvidíš, zač je toho loket.“

Marii Bercové se zalily oči, nevěděla, co si má myslet, co si počít.

„Bez té dívky se odsud nehnu,“ trval na svém voják.

„Trombon!“ poroučel João Berco. „Přineste mi můj trombon! Pošlu toho holomka do pekel.“

Maria Bercová se přitočila k manželovi. „Já věděla, že to tak dopadne. Já to věděla.“

„Co jsi provedla, ty ničemnice? Cos provedla?“

„Chystala jsem se ti to říct.“

Voják ji popadl za ruku.

„Dovolte, abych se alespoň oblékla,“ prosila Maria Bercová.

Voják ji pustil a žena vyběhla plačky po schodech.

Když se oblékla, odvedli ji houfem zvědavců, který se shromáždil u dveří.

„Spánembohem, ty poběhlice!“ mával za ní João Berco holí.

5

Vieira v doprovodu Josého Soarese pokračoval v cestě podél Matoimu. Kolem řeky dojeli k malé osadě, odkud se dali úzkou cestou lesem a ta je dovedla před opuštěný cukrovar s mlýnem. Polorozpadlá vysoká a prostorná budova, skrytá mezi stromy, se zvedala při břehu řeky na mohutných cihlových pilířích. Prejzová střecha seděla na obvyklých trámech, krovech a nosnících, ven vyčnívaly dva balkony, z nichž jeden patřil k mlýnici, druhý k várně.

Jezuité vešli přistavkem až k velkým železným vratům na konci. Páter Soares zabušil. Za malou skulinou zahlédli stín. Po nějaké době se zevnitř ozval hlas.

„Co chcete?“

Vieira požádal, aby ho ohlásili.

Nato zůstali páteři dlouho čekat. V okolí se pásali dva vyzáblí volci. Po lese se válely klanice, roury, loukotě; na podlaze bodce, kovové obruče a závlačky.

Jezuité zaslechli za dveřmi dupot bot a řinčení kovu. Podívali se po sobě a s obavami sledovali, jak se dveře otvírají. José Soares ucouvl. Objevilo se pět ozbrojenců.

Antonio Vieira jim podal list, nejstarší z mužů si ho od něj vzal a přečetl. List koloval z ruky do ruky a všichni ho pozorně prozkoumali. Pak pustili návštěvníky dál.

Dovedli oba kněze přes dvůr do prostorné komnaty, kde stála jen almara se zapálenou lampou a dlouhý stůl s měděnicí. Sloupy podpíraly markýzu, pod níž byly seřazeny židle s vysokým lenochem. Jediné světlo vnikalo shora, škvírami mezi rozbitými taškami.

Vešli do další místnosti, která byla cítit zatuchlinou a díky dřevěnému obložení stropu působila ještě temněji než předešlá. Stál tu obrovský stůl a kolem něho masivní stolice. Vzadu ve tmě spatřil Vieira v bílé říze rabína. Měl oválnou lysou lebku a na nose hluboké rýhy od malých okulárů, které držel v ruce, spočívající na jakési knize. Rabín kněžím pokynul, aby se posadili.

„Vítejte,“ uvítal je vřelým, chraplavým hlasem a nasadil si okulary, zvětšující melancholické a těkavé černé oči, pod nimiž visely dva spojivkové vácčky samá vráska. Sňal z hlavy jarmulku, podrbal se za špičatýma ušima, usadil se na židli v čele stolu a přimhouřenýma očima se dlouze zahleděl na Vieiru.

„Samuel da Fonseca?“ otázal se Vieira.

„Ano, otče Vieiro, osobně. Takže mám tu čest se slovným jezuitou, o němž jsem tolik slyšel od svého přítele – a vašeho bratra – Bernarda Ravasca. Přese všechny rozdíly mezi našimi věroukami dokážete nepropadat vytěsněným pudům, které mají spolu s chamtivostí vrch nad tolika vašimi souvěrci. Náš lid vám za to může jen vzdát dík. Myslím, že si na mne už nevzpomenete, ale setkal jsem se s vámi před lety v Rouenu, kam jste se tehdy rozjel za portugalskými Židy, uprchlými před inkvizicí, a zašel jste i k básníkovi Antoniu Anriqu Gomesovi, chráněnci kardinála Richelieua. Bude tomu dobrých dvacet let, psal se rok 1664, a já jsem tudy náhodou také projížděl, neboť jsem bydlel u strýčka v Amsterodamu.“

„Ale ano, matně si vzpomínám, i když už mám svůj věk. Takový věk, že před dvaceti lety je pro mne jako včera o půl deváté večer.“

„V Amsterdamu jsem měl to potěšení být přítomen řeči slovnatého Manašeho ben Israele, jehož jste si velmi laskavě ráčil jít rovněž poslechnout. Manaše, který věděl, kdo je mezi posluchači, se vynasnažil předvést všechn svůj řečnický um a dokázat výsostnost mojžišského zákona. Doslechl jsem se, že jste *chachama* Manašeho u východu vyhledal a že jste pak vedli dlouhou řečnickou disputaci, jíž mi želbohu nebylo přáno se účastnit. Dva mistři teologie, dva mudrci. Dva muži s rovnou mohutností argumentace, s rovnou láskou k výměnám názorů, oba zběhlí v Písmech, se znaveně rozešli, aniž se jednomu podařilo přesvědčit druhého.“

„Ano, vzpomínám si. Byl to pro mne čas těžkých zkoušek,“ řekl Antonio Vieira. „Želel jsem, že jsem se v Amsterdamu nemohl setkat s vaším slavným strýcem Isaakem Aboabem da Fonseca, gramatikem, básníkem, prvním brazilským rabínem, který založil v Recife první zdejší synagogu, však to víte lépe než já. Nesnášenlivost mu pohřichu život v Brazílii znemožnila. Do vyhnanství v Amsterdamu ho provázely stovky Židů. Mnoho jiných odjelo do Nového Amsterdamu v Novém světě. Veliká ztráta... hanebná ztráta...“

„Nevadí,“ řekl Samuel da Fonseca. „Fénix je stravován ohněm a obrozuje se z vlastního popele. Tento pták je znakem pro Newe Šalom. Inkvizice nás může upalovat, ale nikoli s námi skoncovat. Láska je stejně mocná jako smrt.“

„Váš strýc je dosud naživu?“

„Jak to mám vědět? Ještě loni, ze kdy mám zprávy, byl. Byl tehdy, a možná ještě je, učitelem v rabín-

ských školách Torah Or a Ješiva de los Pintos. Ztratil svou první ženu a teď je ženat podruhé.“

„Na Nýdrlant mám dobré vzpomínky,“ řekl Vieira.

„Tehdy jste vypadal docela jinak.“

„Jak by ne,“ usmíval se Vieira a zakrýval si rukou ústa. Neměl už zuby a navykl si při smíchu zavírat ústa nebo si před ně dávat ruku. Většinou se však úsměvu vyhýbal. „Připouštím, že jsem vypadal jinak. Voják musí činit své úlitby. Jelikož mi kalvínská nesnášenlivost nedovolovala chodit v jezuitském hábitu, musel jsem obléci karmazín, okázalý šarlat, nosit meč za pasem, vlasy bez tonzury a ten příšerný knír. Musím říct, že laický život mě nevábí, poněvadž jsem si jej vyzkoušel. Cítím se lépe v této staré reverendě. Chrání mě před návštěvami u dam a kavalírů, před planým vysedáváním, před lehkovážnými hovory, dvornostmi a vtipkáním nad moučnickem. Ale i když byl laický život v Nýdrlantu tvrdý, byl mi nakonec k užitku. S o to větším západem a znalostmi jsem pak mohl hřímat o hříších a marných rozkošech světa.“

José Soares, který se držel v koutě, si prohlížel Žida a nevěděl, co si má myslet. Jaktěživ rabína neviděl a ten zbožný muž před ním nevypadal ani jako člověk, který přibíjí křesťanská pacholátka na kříž, aby z nich mohl vysát krev, ani jako někdo, kdo bičuje krucifixy a znesvěcuje požehnané hostie; neměl ďábelské hnáty ani rohy na hlavě, jeho líc nevyhlížela modlářsky ani kacířsky. Naopak vypadal utrápeně a smutně, jeho tvář byla tváří moudrého, velmi ušlechtilého muže. Navzdory všemu pronásledování neztratili ti lidé nic ze své osobitosti, národní ani náboženské.

„Z toho, co jsem si přečetl v dopise,“ řekl rabín, „soudím, že máme před sebou velmi důležitý rozhovor.“

„To tedy, pane da Fonseca, máme,“ souhlasil Vieira. Vyprávěl starci o roztržkách mezi jeho přáteli a guvernérem, o přeapadeních, nevidaných šermířských soubojích, které se mezi oběma skupinami na bahijských ulicích vedly, o pronásledování, mordech, věznění, špatném zacházení, jemuž byl v šatlavě vystaven Bernardo Ravasco, o smrtelném nebezpečí, v němž se octli muži obvinění z vraždy purkmistra. A nakonec i o soudních spisech, které vinily ze zločinu Ravasky. Palma, vrchní vyšetřovatel zločinu, nařizuje věznění, zdržuje slyšení; nový purkmistr přikazuje prohlídky a slibuje exemplární tresty.

„Jak je to všechno, otče Vieiro, k pláči. Kdo by si jen představil, že člověk, jehož mezi tolika jinými zvolilo samo Veličenstvo, propadne tak mrzkým zájmům. Myslím, že byste měl užít svého vlivu u Jeho Výsosti, aby ten strašný člověk byl zbaven vlády.“

„Kdepak, můj drahý příteli,“ vrtěl Vieira hlavou, „nemohu udělat víc, než jsem již učinil. Tam, kde mi dříve zachovávali přízeň, jsem upadl v nemilost, u ministrů i milců, mezi nimi i u markýze z Gouveii. V Portugalsku všichni vědí, že jsem stranil králi Alfonsovi proti jeho bratru, jak velela spravedlnost. A že jsem z té příčiny byl pronásledován a soužen jako ten, kdo má menší moc. Nevím, zda se mi vladařovy nepřítěně dostává po zásluze, vzpomenu-li, jak odlišně se mi vedlo za jeho otce, jehož je Jeho Výsost dědicem a v jehož službách jsem podstoupil tolik námahy i nebezpečností. Nemohu ten rozdíl nevnímat, necítit lítost a podiv. Jako bych měl na jednu svázané ruce.“

„V Portugalsku je památka vašich služeb dosud živá, vévoda z Cadávalu nad vámi s obvyklou srdečností drží ruku, u královského soudu najdete starou

náklonnost z časů dona Teodósia. Budou s vámi jednat, jak se patří.“

„Tím si nejsem tak jist.“

„Snad bych i já mohl pomoci, jsem koneckonců neutrální a mám stejně jako vy přátele mezi vrchností, třeba jsem Žid a psanec, nebo snad právě proto. Nemohu zapomenout, kolik vděčíme vašemu působení a důvtipu, s nimiž jste se zasadil o vytvoření Generální společnosti pro obchod s Brazílií, která pro nás byla nesmírným dobrodiním, ba ještě víc, byla tvrdým úderem inkvizici, naší staré opovědnici, a znemožnila jí nadále týž z konfiskací našich statků a za naše vlastní peníze nás upalovat na hranici v okázalých autodafé. Všichni Židé jsou vlastně vašimi dlužníky.“

„Co vás nemá,“ odsekl trochu netrpělivě Vieira, „jakýmipak dlužníky, ale pokud mi nabízíte pomoc, je to přesně to, oč vás pokorně prosím. Obvinění vznesená v souvislosti s purkmistrovou smrtí jsou pouhým prostředkem, jak zničit ty, kdo se staví proti nynější vrchnosti. A hlavní zbraní je Palma, vrchní vyšetřovatel z Kelkovy přízně. Nejsem proti tomu, aby byl zločin vyšetřován, pokud se tak stane ve vši poctivosti. Nestranný rada by byl spravedlivější.“

„Ovšem, to je zřejmé. Ale kdo by to mohl kupříkladu být?“

„Myslím, že jediný neposkvřený muž u celého metropolitního soudu je João da Rocha Pita. Bude mluvit pravdu, padni, komu padni.“

„Snad znám způsob, jak učinit Rochu Pitu vrchním vyšetřovatelem, který povede pátrání po pachatelích zločinu. Vaši plnomocníci by museli odpřisáhnout podezření z Palmovy podjatosti a já už se postarám, aby je kancléř přijal.“

Rabín otevřel tlustý foliant, který měl před sebou,

byla to Tóra, již roku 1557 přivezl z Portugalska Heitor Antunes. Zalistoval v ní a vyňal zevnitř popsany list papíru.

„Přečtu vám pár slov, která napsal můj strýc, možná je to první báseň napsaná v této kolonii: ‚Ó Pane, Bože můj,‘ překládal rabín, ‚s radostí zpívat budu tvé jméno v kahal. Pro hříchy své byl jsem vržen do daleké země. Spadl jsem z nebes do propasti, mou hlavu pohřbily vlny moře. Léta 5405 usmyslel si portugalský král, že zničí, co pozůstalo z Izraele. Vynesl ze škarpy zvráceného muže, syna černé matky – muže, který neznal jméno svého otce. Tento muž nahromadil množství zlata a stříbra a postavil se v čelo vzpoury. Skrze úskoky chtěl si podrobit holandskou vládu, jeho zámysly však byly odhaleny. Poté vystavil Židy velikým nesnázím. Vzpouora vedla k obkličování měst na souši i na moři. Vybízeli jsem lid, aby se postil a vykoupil své viny. Vůkol zuřil zvenčí meč a zevnitř strach. Nedostávalo se chleba, obléhané Recife zmíralo hladu. Lidé jedli místo chleba ryby. V devátý den měsíce tamuzu připrulo devět lodí a přivezlo mému lidu pomoc. Kdo mezi bohy je ti, Pane, roven?‘ Tyto lodi byly *Valk* a *Elizabeth*.“

Samuel da Fonseca natáhl k Vieirovi ruku a ukázal mu prsten, do něhož byl zasazen zlatý medailon s nápisem: *Door de Valk en Elizabeth is het Recief ontzet.*

Vieira zkoumal minci hmatem, prohlížel si ji zblízka, ale dvojverší se mu přečíst nepodařilo.

„*Valk* a *Elizabeth* zachránily Recife.“

„A nyní, kdo zachrání nás?“

„Věřím, otče Vieiro, že Rocha Pita by mohl napomoci sesazení Antonia de Souzy, kdoví.“

„Tolik nečekám. Stačilo by mi, kdyby se prokázala má nevina. Ale kdyby byl Antonio de Souza sesazen, lidé ve městě by si vydechli.“

„Tak jsme nakonec připadli na něco, co můžeme udělat. Rád bych vám dal k dispozici svůj cukrovarnický dům. Je to osamocené a opevněné místo. Mohu tu vašim přátelům poskytnout ochranu.“

„Děkuji vám i za tuto laskavost. Těch, kdo mají odvahu vzepřít se guvernérovi, není mnoho.“

„Doufám, že nic z toho, co jsme tu dnes rozhodli, nebude dvojsečné. Můžete mi, otče Vieiro, důvěřovat.“

„Však já vím, pane Samueli da Fonseca, však já to dobře vím.“

„Proč říkají páteru Vieirovi ‚brazilský židák‘?“ zeptala se Anica de Melo.

„Člověk, který tak a tak zabíjí drůbež a dobytek,“ vysvětloval jí Gregório de Matos, „zkouší ostří nože nehtem u palce, nejí zaječí maso, špek, mořské úhoře či rejnoky, který má tak a tak vysoký jídelní stůl, koupe zemřelé, čistí svícny, mění šněrovačku a jí o sobotách pletený chléb, se dopouští prohřešků, za něž zaslouží vyobcování a smrt. Jsou to znaky židovství.“

Anica de Melo se pokřižovala a políbila škapulíř, který nosila přišpendlený mezi ňadry. Bála se Boha a celým srdcem věřila v hřích. Mívala pocit, že se v ní uhnízdili ďáblové, které je třeba vyhnat, už si na ně ale zvykla. Občas ji jala malomyslnost nad tím, že je majitelkou nevěstince, prostitutkou, třeba movitější, a prosila Boha, aby jí dal sílu to vše opustit. Byly chvíle, kdy se ženské v bordelu bavily, a ona se s pláčem zamykala v pokojíku. Většinou však byla veselá a poddajná.

„Židé byli od časů krále Jana III.,“ pokračoval Gregório de Matos, „nevědomého, fanatického a neschopného vladaře, vystavení pronásledování a po-

sléze dohnání k útěku do některých obchodních měst jako Flandry, Livorno, Bordeaux, Antverpy či Amsterdam, kde našli útočiště a dokonce i bezpečí. Jakmile byl králem prohlášen Jan IV., Vieira mu navrhl, ať založí dvě obchodní společnosti, jednu pro obchod s Východem a druhou se Západem, aby bylo zajištěno bezpečné obchodování Portugalska s Indií a Brazílií, bez újmy na majetku královské komory.“

„Jako společnosti v Holandsku?“

„Ano, skoro takové. Peníze vložené do těchto obchodních společností neměly podléhat daním, aby byli k účasti podníceni cizí židovští i křesťanští kupci, stejně jako obchodníci domácí.“

Podle návrhu, který Antonio Vieira předložil, neměl inkviziční soud napříště Židům konfiskovat majetek. Inkvizice, vykládal Gregório de Matos, se návrhu vzepřela. Obchodní společnosti ale byly neodkladnou nutností a společnost pro Západ se podařilo založit. Nejenže v krátkém čase splnila svůj obchodní cíl, ale přinesla prospěch i ve válce s Kastilií, napomohla k záchově království i při obnově Pernambuca. Antonio Vieira se stal mocným spojencem krále, který ho měl vždy při sobě jako rádce a nesčíslněkrát ho vyslal na choulostivé a namnoze i tajné diplomatické mise. Za několik let Antonio Vieira navrhl monarchovi, jak skoncovat s portugalskou bídou: poskytnout Židům takové záruky, aby se vrátili z různých koutů Evropy, kam se rozutekli, a přinesli s sebou obchodní zdatnost a bohatství, které měli v rukou. To by ale vyžadovalo změnu inkvizičních a berních regulí. Vieira si představoval, že by „do tohoto království přibyli nejen kupcové, kteří teď v Nýdrlantu a Kastilii přebývají, ale i ti z Francouz, Vlach, Němec, Benátek, Zá-

padních Indií a mnoho dalších, takže by království nadobycí zmocnělo a poplatky z cel vzrostly natolik, že by samy o sobě unesly válečné výlohy, aniž by lid musel být mačkán a ujařmován. Tak by ustalo volání a všeliká nespokojenost. Úroky, důchody a obročí, na něž se z královských výnosů nedostává, by byly vyplaceny a vazalové měli by zač sloužiti. Počet lidu, z něhož se dílem odvozuje moc, by vzrostl a zajištěné království vzkvétalo. Král by měl od svých vazalů velký počet mocných lodí a od cizích lidí by jich nemusel najímat ni kupovat, ani svých vlastních udržovat pro případ, že by mu přišlo vypravit loďstvo nebo dobyvatelům na pomoc vyjeti. Jeho Veličenstvo tylo by rovněž z důvtipu a pilnosti židovských, neb nejen by král jejich pilností od cizích národů za velmi mírné ceny věci nutné k válce získal, ale díky jejich tajnému vědění mohl by seznat zámysly druhých a získat zprávy z jejich království, bez nichž nelze s úspěchem království vlastnímu panovati“.

Židé nebyli žádní cizinci. Jak říkal Vieira, Židy byli apoštolové, Židovka byla Maria, i sám Ježíš byl Žid. V Římě byly veřejné synagogy, kde se vyznával mojižský zákon. Proč mohli být v Portugalsku přijímáni kacíři z Nýdrlantu, Francie a Anglie, a vlastní portugalské kupci odtud byli vyháněni? Židé odcházeli a na jejich místo nastupovali cizí lutriáni a kalvinisté. Vieira navrhoval stejný postup, jaký zavedli Židé, když se pomocí egyptských pokladů zmocnili zaslíbené země. Ideje, které Vieira hlásal, rozrušovaly pohodlné myšlení. Přemocná inkvizice upalovala filozofy, jako byl Giordano Bruno, arcibiskupy, jako byl ten ze Splitu, vědce jako Marcus Antonius de Dominis, ba dokonce i krále, jako byl Karel I. Anglický. Ale Vieira se před takovou mocí nezalekl

a čelil inkvizici tak neohroženě, až o něm Cristóvão Soares prohlásil, že nezemře v řadách Tovaryšstva Ježíšova. Spíše se lze nadít, že skončí v rukou Svatého oficia. Vieira byl tehdy nejnenáviděnějším mužem v Portugáliích. A čím víc ho inkvizice nenáviděla, tím více se jí stavěl na odpor. Obviňoval ji, že se opevnila na lisabonském Rossiu a dopouští se tam jedné zrady za druhou; že se chce s Bohem dělit o vládu nad světem; že pokrytecky vyznává víru, ale využívá ji k jiným cílům.

„Kdy jste se vy dva vlastně poznali?“ chtěla vědět Anica de Melo.

„Poprvé jsem se s Vieirou setkal v Lisaboně, když jsme měli na coimberské univerzitě ferie. Bylo mi šestnáct let a Vieira právě přijel z misie v Maranhão. Obcházel dvůr a dvorský soud, aby si vymohl zákon o svobodě indiánů. Již několikrát předtím jsem ho spatřil u soudu, ale neodvažoval jsem se ho oslovit. Jednou odpoledne se ke mně posadil, vzal mě za ruku a řekl mi nezapomenutelnou větu: Zíráš na mne jako koura Athanasia Kirchera.“

Anica de Melo se usmála.

Později Gregório de Matos zjistil, že Kircher je německý jezuita od hessenské Fuldy, který se zabývá okultními naukami a fyzikou, žije v Římě a vynalezl mezi jinými podivnými mechanismy magickou lanternu a psací stroj. Podnikal pozoruhodné experimenty se slepicemi, uspával je kyvadlem, kterým jim komíhal před očima, a pak je budil poplácáním po hřbetě. Před tím mužem, který ho okouzloval – a možná stále ještě okouzluje, i když jiným způsobem – ze sebe Gregório de Matos nedokázal vypravit ani slůvko. Když mu naslouchal, zjistil, že je to svého druhu prorok. Ne že by Vieira věštil budoucnost nebo uhadoval myšlenky druhých, ale měl dar

přitahovat lidi, kteří se mu svěřovali, a s velkým rozmyslem si skládat jednotlivé střípky mozaiky.

„A pak měl ten starý jezuita ještě jednu důležitou stránku,“ pokračoval básník. „Nevrlost.“

„Každý starý člověk je nevrlý. Zná svět příliš dobře, než aby s ním ještě měl strpení.“

„Ano, také jsem si říkal, že staří lidé bývají nevrlí, ale otec Vieira překračoval všechny meze.“

Roku 1661 se jezuita a básník setkali v Lisabonu znovu. Gregório de Matos vystudoval kanonické právo a oženil se s donou Michaelou de Andrade. Vieira byl spolu s ostatními jezuitou vyhnán z Maranhão a zatřpl. Gregório de Matos se mu nabídl, že u něj zůstane jako pomocník, ale Vieira nikoho nepotřeboval, měl pátera Josého Soarese, který už celou řadu let zastával téměř zbožně všechno, co bylo třeba. Pracovali spolu v maranhãoských misiích. Páter Soares zouval starému jezuitovi boty, psal podle jeho diktátu, pořizoval opisy jeho listů a v jeho přítomnosti se nikdy neposadil, což byla uctivost, kterou Antonio Vieira mnohokrát označil za kacírskou. I tak ale Gregório de Matos nějaký čas po Vieirově boku zůstal a sloužil za terč jeho nevrlosti. Když zrovna nehřímal proti bezpráví páchanému vrchností či neřestem lisabonských obyvatel, bral si na paškál Gregória de Matose. Obviňoval ho, že napomáhá korupci, že se oženil ze ziskovosti, že se nestará o zotročování amerických indiánů a nehájí novokřtěnce proti inkvizici; spílal mu, že je Brazilec „divý po Evropě“, a vyčítal mu i věci trpčící a nespravedlivější, jako například že kdyby mohl, upálí ho na hranici zaživa, jako by byl nějaký kacír, pobožník či Žid. Gregório de Matos to všechno odevdaně snášel.

Až na tyto okamžiky řečových přívalů byl Antonio

Vieira mírný a přívětivý. Ustavičně mu přicházely na mysl zábavné vzpomínky na dobré časy u francouzského dvora, na amazonských kánojích, v maranhãoských misiích, v předpokojích paláců, na amsterodamských rokováních. Gregório de Matos se snažil držet těchto chvil Vieirovy jemnosti a duchovnosti, jeho snů a vzpomínek, pokoušel se pochopit jeho duši a napájet se – či loupit? – z jeho moudrosti a vědění. Jednou páter dokonce prohlásil, že Matosovy satiry nesou více plodů než Vieirovy misie. Když se však básník k tématu pokusil vrátit, jezuita popřel, že by takovou hovadskost kdy řekl, a prohlásil, že by si Matos mohl spoustu věcí, které říká bez zevrubné znalosti, odpustit, protože jich jednou jako křesťan bude litovat.

Gregório de Matos, jenž získal svůj titul doktora práv v Coimbre s birýtkem na hlavě, vkleče a s rozervěnou knihou v ruce, byl bystrý mladík a dobrý diskutér, ale scházely mu životní zkušenosti. Věřil v sílu a vášeň.

Po palácovém převratu roku 1662 byl Vieira vypovězen do Porta a Gregório de Matos byl hned vzápětí jmenován soudcem, prokurátorem a bahijským plnomocníkem u dvora. Jan IV. Antonia Vieiru před inkvizicí chránil, když ale král zemřel, královna Luiza de Gusmão odvolala přijatá opatření ve prospěch Židů a obchodní společnost zrušila. Inkvizice krále posmrtně vyobcovala a zahájila proti Vieirovi hrdelní při. Byl podezříván z hebrejského původu, ale ani důkladné prošetření jeho předků nevyneslo na světlo nic, než že babička z otcovy strany byla mulatka, že přišla z Afriky, že snad byla Arabka a sloužila u hrabat z Unhãu. Žádná hebrejská krev mu prokázána nebyla. To, co Vieira dělal pro Židy, nebylo věcí krve, ale myšlenky. Když mo-

cipáni jezuitu opustili, stal se předmětem všemožného pronásledování. Vznesených obvinění bylo bezpočtu. Kaplani, soudní radové, páteři z řádu dominikánů, ale i odjinud, ba i jezuité a dokonce i židáci se hrnuli k Svatému oficiu, aby oznámili Vieirovy přečiny: že pronášel kacířské soudy, že věří v nadpřirozené síly, že obviňoval papeže z kanonizace nesprávných svatých, že vozil do Portugalska zakázané knihy, že se v Amsterodamu oženil s bohatou Židovkou, že se chová k Bohu, jako by to byl pouhý člověk, žárlivý, závistivý a hněvivý. Nic z toho nebylo prokázáno, Vieiru ale vsadili za mříže, protože vynášel proroctví.

„Pokoušel jsem se o Vieirovi mluvit s advokáty a soudními rady,“ pokračoval Gregório de Matos, „ale všichni to jméno odmítali být jen zmínit. Měli strach. Špicly se to jen hemžilo. Antonia Vieiru jsem miloval, ale pomoci jsem mu nesvedl. Ani promluvit o něm ne. Trápily mne hrozné noční můry, cítil jsem se jako neschopný zrádce. Pravda byla taková, že Svatého officia jsem se bál já sám.“

„Co to bylo za noční můry?“ zeptala se Anica de Melo.

„Na jeden z těch snů si dobře vzpomínám. Vieira v něm klečel před inkvizitory. Hlavní inkvizitor vypadal jako ďábel, měl kopyta, ocas, rohy, rudé oči, opičí uši, byl to příšerný zjev. V ruce měl karabáč, kterým Vieiru bičoval, a naléhal na něj, aby mu řekl, kdo ho udal. Vieira odvětil, že ho žaluje celé Portugalsko: dominikáni; pochlebníci krále, následníka trůnu i královny; ti, kdo se jím cítili ukráceni o své privileje; ti, kdo ho žádali o něco, čemu nemohl vyhovět. Všichni vyslanci a vyslanečtí komoří, kterým viděl do účtování; všichni nepřátelé jeho příbuzných; všichni nepřátelé jeho jezuitské-

ho řádu; guvernéri a maranhãoští mocipáni; ti, kdo brali do zajetí indiány a schvalovali otroctví; ti, kdo nedokázali či nechtěli myslet nestranně. Průměrní kazatelé, nedouci, kteří se považovali za vzdělance. Zbabělci, nevědomci, závistivci. Žádný z doktorů kanonického práva nebyl ochoten zmínit jeho jméno. Křičel a ukazoval na mne: ‚Všichni mladí zbabělci, kteří mě milují a kteří mi věří, a přesto pro mne nic nečiní. Jeden všivák, který mi cosi ukradl. Zloděj! Ukradl mi má kázání! Ukradl mi můj styl! Gregório de Matos e Guerra!‘ Díval jsem se na inkvizitora a krve by se ve mně nedořezal: byl jsem to já sám! Probouzel jsem se z těch snů zkoupaný v potu. Na spodkách jsem měl krev. Žraly mě blechy.“

„Jak se jen mohou odvážit strčit do šatlavý světce?“

„Za mříže putoval ne jeden svatý. A Antonio Vieira byl u konce s dechem. Nejen proto, že král zemřel, ale i proto, že mu nevyšla prorocství, v nichž předvídal, že král Jan IV. vstane z mrtvých a roku 1655 nastolí Pátou říši.“

„Jako šebestianisti.“

Rok minul, a nic mimořádného se nestalo, jediné že vyšla La Rochefoucauldova kniha aforismů *Reflexions ou sentences et maximes morales*, Juan Cabanilles byl jmenován varhaníkem valencijské katedrály, zemřel nýdrantský malíř Pieter Jansz Saenredam – ačkoli na žádné smrti nic mimořádného není –, v Londýně řádl mor a na nebi se objevilo pár komet.

„Antonio Vieira mlčky trpěl v cele zděli patnácti palců, kam za dne vrhala světlo průlina ve dveřích a za noci malý hliněný kahanec, mezi krysy a hmyzem, prostřed přismahlé chátvy, aniž mohl číst či s někým slova promluvit, a přitom mou duši mučil jako ďas.“

6

S východem slunce byl Luiz Bonicho na nohou. „Pernambuco? Rio de Janeiro? Lisabon? Paříž? Hm, naše stará Paříž. Falešné jméno, přestrojení, a je po problémech, aspoň prozatím. Potom se vrátíme.“

Luiz Bonicho si povídal před zrcadlem.

„Kampak se, pane konšeli, vrtáme?“ prohodil ke svému obrazu.

V obavách z guvernérových sankcí spěšně prodal statky. Šperky a peníze si ponechal. Měl dost, aby mohl v Portugalsku či v Paříži pár let vyžít.

„Ach, Paříž! Křišťálové paláce a zahnojené ulice.“

Luiz Bonicho se utekl do jedné staré barabizny v dolním městě. Z oken viděl na nakládání a vykládku lodí.

„Při scvrklých olivkách a jemném kordovánu,“ pokračoval Luiz Bonicho. „Tak zase jednou budu prchat jako starý štokfiš v podpalubí, sloužit za návnadu žralokům a pirátům.“

U vchodu do hanbince hlídalo několik po zuby ozbrojených mužů. Donato Serotino, ten přelétavý, nezodpovědný a zřeštěný holobrádek s povrchními představami o světě, si chodí po ulicích jakoby nic, pomyslel si Luiz Bonicho. Proč nemůže sedět doma? Co ho tak táhne ven? Ještě k tomu ubohému baráku, kde se skrývají, přivábí pozornost purkmistra Telese a Špekouna.

Dveře se otevřely. Vstoupil svalnatý muž s kloboukem vraženým do čela, v dlouhém plášti a tmavých botách.

„Kde ses flákal? Už je noc. Chceš uniknout pozor-

nosti, a převlékneš se za kriminálního,“ spílal mu Luiz Bonicho.

Fechtmistr Donato Serotino odložil klobouk a usmál se.

Ten má ale zuby! pomyslel si Luiz Bonicho. Zářily i v matném svitu kahance, dokonale bílé a pravidelné, symetrické a klasické jako řecké sochy. Takové měl i tělo, pohyboval se neobyčejně ladně. Serotino byl dokonalost oděná do lidského těla. Nejkrásnější nohy ze všech kolonií, z celé Evropy, krásnější než nohy všech Venuší, co jich sentimentální pohané vytvořili, krásnější než všechny sochy Říma, než nohy vykreslené na freskách kaplí, krásnější než celý palác, než celá Paříž!

„Můj převlek je bez vady. Toulal jsem se inkognito po ulicích,“ řekl Donato Serotino. „Chodil jsem uličkami, bavil jsem se hovorem se známými, kteří mě nepoznali a v domnění, že jsem zámožný benátský kupec, mi prokazovali největší pocty. Ve městě je klid. Na ulicích jsou vojáci, víc než obvykle, tak o půl setniny, řekl bych. Jsou ve střehu, ale nebyl jsem jim podezřelý. Víc je znepokojovali nějací alumnové, kteří se rozhodli vyjít si do ulic v peleríně, třebaže to Kelka zakázal. Setkal jsem se s Gonçalem Ravaskem.“

„To je pěkněj sroula, tenhle Gonçalo Ravasco,“ řekl Luiz Bonicho. „Mohl Kelku zabít, a měl v kalhotách.“

„Asi měl nějaký důvod, proč ho nezabil.“

„Na povrchu zemském neexistuje důvod, který by mohl někoho pohnout, aby toho dacana nezabil. Ale na tom nezáleží, když jsme ho nedokázali zabít ani my, ani Gonçalo, pojedeme se pobavit do krásné Evropy a počkáme, dokud mu nevyprší mandát. Bez úřadu z něj bude zase jen jednorukej chlap. Veličenstvo splatí svůj dluh a Kelku pošlou do něja-

ké špinavé díry v Africe, ještě horší než tahleta *culis mundi*. Mně při mém založení vyjde nastejno, jestli jsem v Brazílii nebo v Portugalsku. Ale být ve Francii, to je jiná, tam je dobře. Teď si asi říkáš, co že jsem tu celá ta léta dělal, vid? Tady jsem mocnější a známější. Mezi třemi tisícovkami bohatých ve městě jsem já možná jediný hrbáč. V Paříži je jich aspoň stovka. Stačí spočítat ty od komedie. Tam je naše místo vždycky obsazeno, člověk musí nakopat jiné do zadku, aby mu ho uvolnili. Tady si žiju po svém a cítím se líp, protože každý obyvatel této kolonie trpí zpotvořeností větší, než je ta má. Takže teď strávíme nějaký ten rok v Lisabonu, Paříži, pak se vrátíme. Pohřbíme všechny stesky. A já se třeba vrátím jako guvernér, co ty na to? Máš nějaké zprávy?“

„Ehm... já...“

„Chodíš po městě a nic jsi neviděl, nic nevíš. To já, který tu sedím v tomhle smrdutém pekle, pro tebe zprávy mám.“

„Jaké?“ usadil se k němu Donato Serotino.

„Na Červené řece se našla provrtaná zřítelna, mrtvola, plavala tam jako utopená kočka.“

Donato Serotino zbledl.

„Byl to Rouhavec,“ pokračoval konšel. „Někdo ho zavraždil. Zjistili, že to nebyl žádný blázen a že pracoval pro mě. Ti dacani nežertují, právě tak jako jsme nežertovali my a žertovat ani nebudeme. Kdo nezná Kelkovo šílenství, kdo nezná toho mrňavého Potosího, ten stříbrný výkal? Má ruce plné kamení. Tím prvním už trefil a trefil se i všemi ostatními, co hodí, proto nechci, aby nás vyšťoural.“

Na dvorec U rybníčku dopadal lehký déšť. Dům se svými prejzovými taškami i les na úbočí potemněly.

Voda se přelévala přes žulové hráze. Antonio Vieira se díval, jak kapky buší do oken, a oddával se vzpomínkám.

Mnoho let uplynulo od doby, co vládní radové a ministři v královské kapli lisabonského paláce na nábřeží poslouchali *Te Deum laudamus* a u východu z galerie líbali králi ruku, až přišel Vieira a řekl:

„Právě jsem se, Veličenstvo, dozvěděl, že Vaší Jasnosti všichni líbají ruku z té příčiny, že Dunkerque byl dobyt, pročez vám já naopak vyjadřuji svou soustrast.“

Král chtěl znát důvod a Antonio Vieira mu vyložil, že Holanďané drželi před Dunkerquem loďstvo, aby zajistili svým lodím volný průjezd kanálem; nyní, když jsou z nich spojenci Francie, toto nebezpečí pomínulo. Následkem toho odtud loďstvo uvolní a pošlou je do Brazílie, jakž si podle toho, co páter zvěděl v Amsterodamu, tuze přejí. Zikmund, který měl teď podruhé v rukou vládu nad Pernambukem, nyní učiní, co slíbil v časech Dioga Luize de Oliveiry: zmocní se Bahie, aniž ho to bude stát kapku prolité krve. Postačí, když svým loďstvem zabrání vjezdu portugalských flot s proviantem.

„A co máme podle vás udělat?“ zeptal se král.

Jeden velmi zmocnělý Holanďan v Amsterodamu nabídl Portugalsku patnáct plně vybavených fragat s třiceti kanóny, které by Lisabonu přepustil za tři sta tisíc cruzadů. Ta částka by se dala snadno získat, kdyby král uvalil daň na opulentní flotu, která právě přijela s více než čtyřiceti tisíci bednami cukru, co nakoupila v Brazílii za pár šupů a teď ho v Lisabonu prodá za horentní ceny. Kdyby zaplatili z každé arroby jeden tostão nebo šest dvacetníků, potřebných tři sta tisíc cruzadů by bylo pohromadě. Antonio Vieira si představoval, že až přibudou fra-

gaty z Holandska, Portugalsko by mělo dvě námořní loďstva: jedno v Lisaboně a jedno, které by pomohlo Bahii.

Král Vieiru požádal, aby to všechno sepsal na papír, „bez velkých cavyků“, a když měl listinu v rukou, poradil se se svými ministry.

Ti odpověděli, že to je „notně nedopečený obchod“.

Neuběhlo ani šest měsíců, když si král dal jednou zrána zavolat Vieiru do Carcavelosu.

„Jste prorok,“ řekl. Předchozí noci přijela z Bahie karavela s jedním páterem Tovaryšstva Ježíšova na palubě, který přivezl zprávu, že se Zikmund opevnil na Itaparice.

„Co máme podle vás dělat?“

„Pomoc je, pane, velmi snadná,“ opáčil Vieira. „Což ministři Vašeho Veličenstva neřekli, že je to notně nedopečený obchod?“

„Řekli.“

„Když ho tedy shledali nedopečeným, ať si ho nyní dopekou.“

Ano, nenávist, kterou k němu chovali, měla své oprávnění. Po tom všem se jezuitovi ještě podařilo získat od Židů peníze na loďstvo.

Se vděkem ani věrností nemohl počítat, už ne. Z něho samého, který tolikrát pro korunu nasadil život, se stal psanec. Ani ho nenechali, aby si dál v klidu psal svá kázání a vyložení Písem, jimž dal název *Clavis prophetarum*.

Zamlada Antonio Vieira věřival slovům, najmě těm, jež byla pronesena s vírou. A přesto ze všech těch slov, která kdy řekl, z pulpitů, ve třídách, na rokováních, při katechezi, v kuloárech, ze slov, která našeptával králům, duchovním hodnostářům, inkvizitorům, vévodům, markýzům, sudím, guver-

nérům, ministrům, vládním radům, královnám, následníkům trůnu i domorodcům, z těchto milionů slov pronesených s nasazením ducha jich účinek přineslo mizivě, možná že dokonce žádná. Svět byl navlas stejný jako vždycky. Člověk se nezměnil.

Kolik se jen našerموval jazykem, tisíckrát a tisíckrát otevřel a zavřel ústa, říkal si, a to vše zanechalo jen hrozivý pocit prázdna. A jistotu, že nebyl pochopen. Jak jen mohl být tak řečný? Přišlo mu na mysl podobenství o neplodném fíkovníku.

Na výklad Písem Vieira skoro nesáhl, zaobíral se tím, co se v posledních dnech přihodilo. Ale aspoň cítil, že je naživu, pohyboval se na dobře známé půdě politiky. Ano, takový byl jeho osud a takovou měl duši. Duši jezuity. Kdyby byl naživu Ignác z Loyoly, sklídil by jeho voják potlesk a podporu.

Bernardina Ravascová s pláčem složila hlavu do dlaní. Gregório de Matos ji konejšil.

„Ubohá Maria,“ naříkala Bernardina. „Nejdřív otec, teď ona. Mám takovou hrůzu, že se jim něco stane.“

„Ještě máte strýce, bratra, přátele, kteří mohou najít nějakou pomoc.“

„Jestli se Gonçalo do zítřka neobjeví, dám se do díla sama.“

„Proč tyhle starosti, paní, nepřenecháte mužům?“ domlouval jí Gregório de Matos.

Bernardině Ravascové vyskočil na klín psík. Odehnala ho. Psík se jí stočil u nohou.

„Mužům je nepřenechám, poněvadž se zatím o nic nepostarali. A mezitím tatínka v temnici zahubí.“ Na chvíli se zamyslela. „Vy věříte, že purkmistrovi ten prsten z ruky ukradla?“

„Je to chudá dívka, třeba potřebovala peníze. Neměli bychom ji soudit.“

„Já tomu nevěřím,“ řekla Bernardina Ravascová. „Nechci. Jak si jen něco takového mohli vymyslet? Co pro ni, doktore Gregório, můžeme udělat? Vy jako advokát musíte vědět o nějakém řešení. Určitě jí pověsí.“

„Kdyby mě Kelka nepronásledoval, hájil bych ji u soudu. Pokusím se najít nějakého prokurátora, který by ji obhajoval.“

„Na peníze, doktore Gregório, nehleďte. Ať jí hájí dobrý advokát. Slepý manžel je bez prostředků, i když se o něm říká, že je skrblík a své statky drží v tajnosti. Stalo se to koneckonců všechno pro to, oč jí požádal můj otec. Ubohá Maria, v mládí ji otec bil, pak ji hodili do temných habitací sirotčince, odkud odešla po boku starého mrzouta. Nepoznala štěstí ani v manželství, ani v životě. Taková krásná žena, když je tu, psi se k ní vrhají a olizují jí nohy, třou se jí o lýtka jako roztoužené vydry. Mládenci jí padají k nohám zrovna tak, a ona je stále ctnostná, věrná tomu starému slepci. Jak může takového muže milovat?“

Gregório de Matos sotva vytáhl paty, když někdo u Ravasců zabušil na dveře.

„Kdo to jen může být?“ divila se Bernardina.

„Že by pan Gonçalo?“

Služebná otevřela dveře. Stál tam sádelnatý muž v hnědavé uniformě s pozlacenými knoflíky a kloboukem na hlavě. Dům byl obklíčen guvernérovými vojáky.

Bernardinu odvedli do temnice. Tam ji hodili do cely, kde už seděly nějaké ženy. Byly to manželky a sestry Britových.

Kola starého kočáru jako by se kotácela. Kuň uvyklý volnému pobíhání po zahradách dvorce neklidně pohazoval hlavou a snažil se zbýt udidel, která ho ujařmovala.

Vieira nasedal se vzpomínkou na jelínka, kterého skolili při jednom honu v Sintře. Přemýšlel, zda má být poslušen rad svých přátel a opustit Brazílii. Možná měl odjet do Švédska, kde si ho královna Kristýna žádala za svého zpovědníka. Se zdravím na tom byl mnohem hůř než v době, kdy ho generál Tovaryšstva Ježíšova zprostil představenství domu profesů. Překročil už sedmdesátý rok života, na jedno oko neviděl vůbec a na druhé každým dnem hůř; ani paměť mu nesloužila jako dřív; v pravé noze se pořád ozýval neduh, který ho sužoval odedávna. V Římě je chladno a vlhko, při svém stavu už by další evropské zimy nepřestál. S Lisabonem je zase potíž v tom, že tam čeká inkvizice, jeho staří protivníci, stará zlořečení. Bahia byla přese všechno místem, kde mohl ještě s jistým pohodlím pokračovat v práci na svých kázáních. Dny plné úzkostí, které právě prožívají, nepotrvají navěky.

„Nač myslíte, důstojný pane?“ chtěl vědět José Soares.

„Loni se v Coimbře konalo sročení lidu, při němž skupina fámulů a láje v nápodobě autodafé upálila mou figurínu. Co víc proti mně mohou podniknout? Upálit mě zaživa? Vskutku důstojná poslední pocta. Mezitím mi na univerzitě v Mexiku připisují jakési teologické rozklady. Nepřikládám váhu potlesku a vytrubování, poněvadž všechno je vítr a kouř.

Ale přesto mě zraňuje, když mě v jeden čas na univerzitě v Portugalsku hanobí, a v Brazílii zrovna tak, a na jiné univerzitě mi Španělé skládají hold. Přirozeně si nezasloužím takové projevy od jedněch, ani od druhých. Kdybych byl Švéd nebo Španěl, takhle by tu se mnou nezacházeli.“

„To jste na omylu,“ oponoval mu José Soares. „V téhle kolonii nemají v úctě ani Pána Boha.“

„Únosy žen! Až tak daleko sahá guvernérova vášeň a nenávisť. Tohle je země, odkud prchá každý, kdo může, a právem. A takovému člověku, či půlčlověku, dají spravovat stát, svěří mu komory, pocty, v jeho rukou je svoboda a život tolika věrných poddaných. Jen z poslušnosti a úcty k tomu, kdo tak nehodně zastupuje osobu Jeho Veličenstva, trpíme takové urážky. Zajímat ženy!“

Po půlhodině cesty vjel jejich kočár do šlakovitých, krivolakých uliček města. Projeli rušnou ulicí lemovanou řadou vysokých domů se špičatými štíty a okny zataženými žaluziemi, s množstvím tovaru visícího na dveřích. Projeli náměstím, kde podomní písaři za drobný peníz sestavovali suplikace. Na tomto rušném místě se obchodovalo brazilským cukrem a tabákem, cejlonskou skořicí a nekonečným množstvím zboží. Vůně koření přebíjela puch, který se linul z ulic.

Odpoledne už se schylovalo k večeru. Vieira zahlédl rybáře prodávající ryby, langusty, humry a jiné mořské živočichy; benediktini nabízeli z košů naložených na oslech zeleninu; hokynářky prodávaly krajky, látky rozvěšené na mřežoví, kousky stříbra či vzácných dřev.

Dnes se konalo procesí. Někteří se oblekli do čistě vypraných nedělských šatů, i boty měli vycíděné až po spodek, jímž zabředali do bahna. Ti nejchud-

ší chodili bosky, účesy i ošacením se ale tak jako všichni ostatní pokoušeli napodobit pofrancouzštělou módu šlechty.

Dívky si při chůzi nadzvedávaly nařasené suknice, aby je necouraly po zemi, některé se halily do černých mantil. Ženy v oknech stavěly na odív šperky. Bohatí se mísili s chudými, žebraví mniši s alumny, šlechtici zakopávali o toulavé psy.

Vieira míjel kočáry projíždějící ulicemi. Kopyta koní hlučně tloukla o dláždění. Ti zámožnější – kupci, politikové, královští úředníci, mohovité kurtizány či plantážníci – si seděli v senftách, karetách a nosidlech. Kola rýhovala bláto na zemi, železné obruče rachotily, zapřažení běhouni ržáli, a jak vbíhali do louží, stříkali vodu na kalhoty nosičům, vozkům, lokajům, otrokům, sluhům, huncuftům, vagabundům, všem, kdo se tiskli ke zdem a pozorovali ten nezvyklý rumraj vozů.

Slunce barvilo moře narudo, stíny domů se dloužily na shromážděný dav. Když Vieira před kolejí vystoupil z kočáru, někdo křikl:

„Smrt židáku Vieirovi!“

Z kočáru doprovázeného tělesnými knechty pozoroval rabín Samuel da Fonseca s obavami dav. Cesťou k rynku si vyslechl na deset úrazů, výhrůžek a pohan. Stiskl rty, zavřel oči a zhluboka se nadechl. Kdy tohle všechno skončí?

Dal zastavit před šatlavou. Z vozu se narychlo domlouval se strážným u vrat, cosi mu odevzdal a spěšně odjel.

Do paláce Antonia de Souzy vešla družina, již provázal malý peloton. Vepředu jel kočár s rady Palmou a Goisem. Nakrátko zapřažení koně ržáli, rystuňky

zvonily. Za nimi následoval v senftě purkmistr Teles. Byl bledý jako stěna.

Shromáždili se v guvernérově komnatě.

„Špatné zprávy,“ oznámil Palma.

„Metropolitní soud schválil podezření z Palmovy podjatosti,“ řekl Gois.

Antonio de Souza zůstal zamyšleně stát.

„Musíme něco podniknout,“ naléhal Teles.

„Vieira určitě slaví,“ podotkl Palma.

„Slaví předčasně a z nerozumu,“ ucedil guvernér.

„Je ve městě,“ hlásil Palma. „Projíždí ulicemi s důstojenstvím dávných císařů.“

„A takový člověk hlásá život v ústraní,“ neodpustil si guvernér. „A přitom je všude, kde se něco šustne. Že by přijel na slavnost? Příští slavnost bude na rozloučenou, až se bude z panovníkova nařízení poroučet do Espírito Santa. Tam se pan páter jistě nepohrne s takovou kuráží a rozšafností. Byl jsem k němu milostiv, požádal jsem Jeho Veličenstvo, aby ho poslalo jen do Espírito Santa, a ne zpět do Portugalska, kde si na něj brousí zuby inkvizice.“

„Moc by mě pobavilo, jak by se škvířil na hranici,“ pravil purkmistr.

„Kazatel není mrtev, ač to o sobě vykládá,“ pokračoval Antonio de Souza. „A politika se nedělá po každé na kazatelně. Potřebujeme, aby mlčel, aby oněměl.“ Obrátil se k purkmistrovi. „Ať s sebou flota nebere žádný Vieirův list. Předvedte mi vrchního poštmistra.“

Purkmistr se s nedůvěrou zadíval Antoniu de Souzovi do tváře. Guvernéřův postup, jak se vysmát nepříteli, ho neuspokojoval. Antonio de Souza vypadal vzdáleně a neúčastně, staral se jenom o Vieiru. Pro jeho záludnou zchytralost prohrávali bitvu, ne však jako Holanďané, kteří odtáhli z Bahie a zane-

chali po sobě zem nasáklou krví, nýbrž neslavně, ospale, hanebně. Guvernér s paličatostí mezka trval na své politické cti. Až se ale rendlík překotí, budou vězet ve sračkách až po uši.

„Obžalovaný, který nepromluví, jest odsouzen,“ poznamenal Palma. „Páter se pro vysoký věk odmítl, nyní se ale znovu rozmluvil, aby ulevil vlastnímu svědomí.“

„Jeho svědomí k sobě musí být dosti shovívavé,“ odušil guvernér. „S žalujícím svědomím si starosti nedělá. Ví, že jeho synovec zabil purkmistra, udělá nicméně, co bude v jeho moci, aby ho osvobodil. Nezalekne se pekla, ani trestu Božího ne.“

„A teď sklidil své první vítězství. A jistě ho zrovna jako v tom podobenství o svíci vytrubuje do světa,“ řekl Palma. „Nikdo nerozsvěcuje svíci, aby ji postavil pod kbelec či pod lůžko.“

„Měl by kázat spíš podobenství o tom, že se nesluší vraždit početné muže,“ podotkl Antonio de Souza. „Teď Vieira obchází s prosíkem. Dělá pokoutné obchody jako nějaký partykář. Nejsem žádný číšník, co ve špíznici nalije víno a pak ho běží servírovat králi. Já piju s králi u jednoho stolu. Můj otec byl nejvyšší komorník, vrchní hejtmán gardistů a komtur. Byl komorníkem u tří králů. Žádný nedomrlý velebníček mě do kapsy nestrčí.“

„Obvinění vznešené vůči Ravascům je velmi vážné, Jeho Veličenstvo je jistě nepřejde jen tak,“ doufal Palma.

„Nedopřejí si oddychu, dokud zůstane kost na kosti,“ prorokoval Teles. „Musíme si počínat tak, aby všichni Ravascové litovali, že vůbec kdy spatřili světlo světa.“

„Antonio Vieira sem nepochybně nepřišel na slavnost. Co tu jen může chtít?“ přemítal Palma.

„Sleduj ho a hled' to zjistit,“ nařídil Antonio de Souza purkmistrovi.

Purkmistr Teles zůstal po odchodu soudních radů v komnatě.

„Potřebuji s tebou mluvit,“ řekl guvernérovi. „Není pochyb, že tvé rozhodnutí nám přivodí nejen újmu, ale i naprostou zkázu. Staráme se tak málo o příští, že se nám děje, co nám Vieira prorokoval.“

Antonio de Souza zamyšleně naslouchal.

„Ale ještě je naděje,“ pokračoval purkmistr. „Pokud mě necháš jednat.“

„Jednat? Jak jednat?“

„Nech mě, Antonio, jednat, jak uznám za vhodné, ze svých vin se zodpovím a tebe to nikterak neohrozí. Soud tě zrazuje, ukazuje se, že proti otci Vieirovi nemá dost sil. Vojenskými prostředky se dosáhne lepšího ovoce.“

„Chceš, abych ti vydal krále židovského?“ zacytoval Antonio de Souza evangelistu Marka.

„Nejsi žádný Pilát a Vieira není žádný Ježíš. Jde mi o ty zakuklené katany, o ně a o nikoho jiného. Tvému páteříčkovi, o němž říkáš, že ho nenávidíš, ačkoli to spíš vypadá, jako bys ho miloval, nezkřívím ani vlas.“

„Ať je po tvém,“ přikývl Antonio de Souza. „Ale všechno jde na tvůj vrub, na tvou zodpovědnost, na tvé svědomí. Nenesu žádnou vinu. Vyříd' si to sám.“

Slunce zmizelo. Vál studený vítr. Lidé se vytratili z náměstí stejně, jako přišli, po skupinkách, a zanechali po sobě zem pokrytou udusaným blátem.

Vieira se z koleje vydal do šatlavy. Rozcuchaný Bernardo Ravasco v zašpiněných šatech z man-

chesterského sametu bratra přivítal se zoufaleckou radostí. Jeho tvář byla lehce zčeřena strachem. Samota temnice ho mučila, z vlhkosti kašlal a bolelo ho na prsou.

„Jak se daří mé dceři?“ vyptával se Bernardo Ravasco.

„Je na plantáži, nedělej si starosti,“ lhal rozpačitě jezuita. Říct pravdu o dívčině uvěznění by však ničemu neprospělo.

„Bojím se o její zdraví.“

„Mám pro tebe zprávy,“ řekl Vieira, předával je vězni truhlici s věcmi: houně, knihy, papíry, péro a černidlo.

„Dobré?“

Vieira sekretáři vylíčil něco z toho, co se seběhlo po jeho uvěznění. „Znáš Palmu, navikletova syna?“

„Jak by ne, toho zloděje, co dělal v Paraíbě čachry s výplatou za vyšetřování. Shrábl tehdy tisíc cruzadů měsíčně. Drží se guvernéra za šos. Mocipáni se vždycky obklopují hňupy a donašeči. Jsme mu vydáni na milost a nemilost.“

„Už ne. Palma byl tohoto případu zbaven.“

„Zbaven? Tomu nemohu uvěřit,“ podivil se Bernardo Ravasco. „Jak se to stalo?“

„Poslali jsme soudu několik podání. Pak se vzbouřil bahijský lid. Spojení tohoto rady s Menezesovými je obecně známo, přišlo se na řadu křivých svědectví a kancléři nezbývalo, než pověřit dalším šetřením jiného úředníka.“

„A kdo přijde na jeho místo?“

„Rocha Pita,“ řekl Vieira s úlevou.

„Rocha Pita, ten Bahijec.“

Rocha Pita stál nad špínou místní politiky. Nezaplétal se do přátelských ani zřetných spojení, která se ve městě uzavírala. Alespoň se to o něm ří-

kalo. Prováděl nebezpečná šetření. Bez bázně se pouštěl do doupat lupičů, uprchlých otroků, vagabundů a mordýřů, kteří zamořovali město a stezky vedoucí do vnitrozemí. Stavěl se na odpor majitelům třtinových i tabákových plantáží, dobytkářům, těm nejobávanějším a nejnestoudnějším zločincům, třeba i ve vnitrozemí, kde měla ochrana bohatého plantážníka a jeho mužů mnohem větší váhu než královský mandát.

„Uvidíme, zda Rocha Pita tohle šetření přežije,“ řekl Bernardo Ravasco.

„Žaloba proti mně rozděljuje soudní rady vedví, půl na půl. Kdo by byl řekl, že naším největším nepřítelem u soudu bude zrovna Gois, švekr naší sestry. Takříkajíc člověk z rodiny. Banha jede do Luandy co guvernérův rezident, to hraje pro nás. Máme podporu některých soldátů. Od přepadení koleje při nás stojí klér. Arcibiskup... dobře nevím, když přijel do Bahie, zalíbil se všem, ale v hadruňcích je nestranný a němý. Někteří šlechtici a kupci nám také vzkazují své požehnání. Budeš odsud, než se naděješ, to ti slibuji. Jsem starý, zlomený a churavý, ale nedám se.“

Na chvíli se odmlčeli.

„Jak se ti sem, bratře, podařilo dostat?“

„Samuel da Fonseca. Pomáhá nám, jak může.“

„Ovšem, tento zbožný muž, člověk by řekl opravdový křesťan,“ řekl Bernardo Ravasco. „I společnice mé dcery sedí v temnici, připravují jí horké chvílky. Co se mohlo přihodit? Co udělala, že ji zavřeli a trápí na mučidlech?“

Vieira mu vyprávěl, jak ukradla a zastavila purkmistrův prsten.

„To je ale zmije,“ rozhořčil se Bernardo Ravasco. „Provést něco takového! V tom případě si zaslouží,

čemu je vystavena. Vidiš to? Tohle se dá čekat od ženských. Zrada, chlípnost, marnivost.“

Patent královského dvora povoloval útrpný výslech, jen aby bylo dosaženo výpovědi, třebaže regiment jej nedoporučoval. Pokud k němu došlo, mělo se mučení odehrávat za přítomnosti ranhojiče, kněze a bratra od milosrdných. Obviněný mohl žádat soud, aby toto nařízení zrušil, tohoto prostředku však využil málokdo.

„Na tomto místě se násilí páchá i na nevinných,“ řekl Bernardo Ravasco nepřítomně. „Slyším tu nářek noc co noc.“

„Ubohé stádce, tak nechráněné a pronásledované. Zdaliž Bůh vůbec ví, že je tato kolonie také na světě?“

Ze stěn vyhloubených do kamene v podzemí tu a tam prýštily kapky vody. Čadící světlo se odráželo v kovové misce na stole. Špekoun v poklidu jedl. Purkmistr Teles byl ve střehu, špicoval uši, ale co si oba bratři v cele povídají, zjistit nedokázal. Neklidně přecházel sem a tam, svaly napjaté jako struny. Ponořil prsty do jakési krabičky, pak je nesl k nosu a vzápětí kýchl.

Špekoun byl špinavý a zpocený. Z uší mu trčely frncochy tvrdých chlupů.

Purkmistra znepokojovalo, že se z cely neozývají žádné zvuky. Přitiskl se k železným dveřím do cely, kde Vieira rozmlouval s bratrem.

„Hej, Špekoune, co se to tam děje, že nic neslyším?“ rozčiloval se purkmistr Teles.

Špekoun vzhlédl k purkmistrovi a cpal se dál.

Když Vieira vyšel z cely Bernarda Ravasca, purkmistr Teles mávl na Špekouna a skryl se.

Jezuita požehnal žaláříkovi a odešel. Milujte ne-

přátely své a modlete se za ty, kteříž vás utiskují. Následovat křesťanské učení nebylo jen tak. Služba Pánu si žádala odříkání.

V noci písař Manuel Dias opustil svůj úkryt a šel za svou milostenkou, otrokyní Ursulou do Congo.

„Už je skoro ráno. To sis nevším?“ uvítala ho Ursula do Congo.

Písař ji objal v pase a přitiskl hlavu na ženina prsa, která jako by se prodírala halenou.

„Měl jsem příšerný sen,“ řekl.

„Tak si ho nech pro sebe.“ Vysmekla se mu. Jako obyčejně si toho, co řekla, nevšímala.

„Stravovalas mě. Byla jsi létající žena s netopýřimi křídly a sálas mi krev, víš odkud?“

„Z kulek.“

„Kéž by. Z toho bych měl aspoň nějakou rozkoš. Však ty dobře víš, co mám rád. Měla jsi drobné zoubky a vysávalas mě jazykem.“

„Ukaž, já ti to předvedu.“

Vyplázl dlouhý červený jazyk a Ursula ho začala sát. Rozesmálo je to.

„Co ten sen znamená?“ zeptala se.

„Hrátky. Hrátky.“

Manuel Dias byl pohledný a přitažlivý. A Ursula ho milovala, třebaže se navzájem neměli nijak zvlášť v úctě.

„Nemám peníze na útěk, nějaké mi ale sežene páter Vieira. Musím odjet do Lisabonu.“

„To mě tu necháš samotnou?“

Chvilí zamýšleně mlčeli.

„Beru čtyřicet tisíc reisů měsíčně,“ řekl. „Nestačí to, abych tě mohl vzít s sebou. Ale jakmile se to tady utiší, zase se vrátím.“

„Tolik peněz jsem jakživa neviděla.“

„Je to dost, právě pro tu odměnu je můj úřad tak žádaný a vznikla kvůli němu celá síť intrik a protekcí.“

„Jak jsi k němu přišel ty?“

„Já? Mám hezký rukopis.“

„A co ty další úřady, co máš?“

„Moc mi nenesou. A mám víc práce, než dokážu zastat. Někdy si musím vzít k ruce adjunkta, aby mě zastupoval, takže na mě zbude jen část výdělků. Písařská práce mi zabírá skoro všechnen čas. Všechny záležitosti, které se týkají dvora, se vyřizují písemně, zejména pokud se nějak týkají krále, kterého máme na čtyři tisíce mil odsud. Píšu tolik, že už jsem z toho měl i nemoc, písařská křeč se jí říká. Palec mi nadobro ochrnil. Tanečnický to bere do nohou, cembalisty a houslisty zas do rukou. Ať už ale s křečí nebo bez, úřad je to vzhledem k nezbytnosti prohlášení, svědectví, dotazníků a písemných svědectví nadmíru důležitý. Kromě toho děláme prostředníky mezi soudci a stranami, můžeme urychlovat či zpomalovat procesy. Na tom se dá trochu přivydělat. Ani tak ale nemám dost, abych mohl utéct do Portugalska.“

„Kdybys tolik neroztočil... Kolik běhen obděláš za noc, co?“

„Roztočím, ale s tebou. Už mám své ženy po krk. Mám po krk toho věčného schovávání. Mám po krk toho být chudý.“

„Já jsem na tom hůř, snášet ty bláznoviny, co tu celé noci povykují. Však jsem ti říkala, abys dal od toho mordu ruce pryč,“ ztlumila Ursula hlas.

„O jeden zločin víc nebo míň. Ze zločinu, jako je tenhle, dokonce číši určitá vznešenost. A důvody, abych si přál purkmistrovu smrt, mi taky nechyběly. Od té chvíle, co přišel na to, že jsem zadobře s Ra-

vascovými, mi začal šlapat na paty a nedopustil, aby se mi v úřadě dařilo. Bral mi příležitosti, abych tak řekl. Choval se ke mně hrubě a velkopansky. Nenáviděl jsem ho. A on mě zrovna tak.“

Manuel Dias přešel k malému okénku a zahlédl soldáty, kteří stáli u fortny koleje.

„Co když tě dostanou, až odsud půjdeš?“ strachovala se Ursula.

„Nevím. Stát se může všechno. Slib mi, že kdyby tě zatkli, nic jim o mně neřekneš.“

„Slibuju.“

Manuel Dias ji objal.

„Miluju tě,“ řekl. „Uhranulas mě. Se ženou už notný čas nespávám, přitom je hezká a nešoustá se s ní špatně, i když se tváří jako svatoušek, pořád v té *chemise cagoule*.“ Vzal ji za ruce. „Kvůli tobě je se mnou nešťastná. Už po ní netoužím.“

„Takových už bylo, co říkali, jak dají vale rodině a půjdou žít s černoškou. Co tě u ní drží?“

„Nevím. Něco, co mám v sobě, co do mě uložila matka.“

„Jdu pryč,“ Ursule se v očích objevily stíny.

„Miluju tě,“ řekl.

„Ale tu zhejčkanou paničku k vodě nepustíš. Vždyť je to živoucí strašák. V jednom kuse se povaluje na lehátku uprostřed černošek a vypráví dětem pohádky jako nějaká maurská jedubaba.“

„Neobracej proti mně to, co jsem ti sám řekl.“

„Je to pro tvoje dobro.“

Ano, miloval Ursulu, ale všechno mohlo zůstat, jak bylo. Políbil ji na rozloučenou a vrátil se do svého úkrytiště v malém domě na předměstí.

Sotva Vieira opustil šatlavu, pověsil se mu Špekoun na paty. Kočár, který jezuitu vezl, co chvíli zastavo-

val, aby cestující vystoupili a kuň mohl vyjet kopec. Tehdy pátera zastavovali kolemjdoucí, aby s ním vyměnili pár slov nebo ho poprosili o požehnání.

Čas od času se ze skrytu ozval výkřik: „Ty židáku!“

Špekoun ho zpovzdálí sledoval. Šel na něj hlad. Cestou domů nebo do práce si s oblibou kupoval celé trsy banánků, za chůze je pořádal a šlupky odhazoval za sebe. Zabrousil rukou do kapsy, vytáhl cihličku hnědého třtinového cukru a naráz ji slupl, nelízal ji postupně, jak bylo zvykem, ale drtil ji v drobných obléch zubech, které se černaly v ústech jeden vedle druhého. Pak vyndal pomeranč, oloupal kůru bez bílého spodku tulichem a po kouscích ho zhltl, pecky vyplivoval stranou. Vždycky měl s sebou balíčky s pečeným masem a maniokovou moukou nadrcenou v hmoždíři, a když na něj přišel hlad, jeden vytáhl a nacpal si ho do úst, bez ohledu na to, čemu se právě věnoval. Zásoba balíčků se během dne tenčila a obaly Špekoun pohazoval po zemi. Kdyby ho někdo hledal, snadno by ho vystopoval podle odpadků, které po sobě na ulicích nechával: zbytky sezamové drti, skořápky z ořechů z Pachiry, palmová jádra, kostry nasolených ryb, stopky od papriky, obratle drobné zvěřiny, šlachy z dušené kozliny, kornout od sucharů, list, v němž měl zavínutu maniokovou mouku s máslem. Na varování, do jaké čarodějnické šlamastyky by se mohl dostat, kdyby ty zbytky padly do rukou jeho nepřátel zběhlých v magických obřadech, nic nedal. K obědu míval ryby, kozlečí, hovězinu, skopové, slípku, zvěřinu, cokoli mu mohli přinést na stůl. Nikdy neměl pocit, že je nacpaný, naditý či přesycený; ledví i žaludek mu sloužily, koliky ani nestravnost ho nesužovaly. Zdraví měl podle všeho pevné jako andělé na nebesích. Nikdy ho nesvrbělo, neměl horkost,

vyrážky, bolení v játrech, běhavku, kožní neduhy, kašel ani vadné zažívání. Nedbal rad, ať nechodí do lázně po vydatném jídle. Pil mléko na mango, vodu na kávu, jedl nevychladlé pečení, kupu ovoce najednou, teplé melouny, nezralé chlebovníky, ryby s kůží, limounové pecky, dvakrát ohříváné jídlo, hovězí sádlo, kůžičku z pečené koury a říkal, že jeho tajemství tkví v hrníčku třtinové pálenky navrch. Nahnáno měl jedině z Boha a svatých. A taky z ďábla.

Po dlouhé cestě k zašlému dvorci se Vieira zastavil před malým domkem, kde se skrýval Manuel Dias. Písař seděl za stolem se ženou, mladou a pěkně rostlou osůbkou. Malé děti jedly u otrokyň na klíně. Černošky braly jídlo z misek, hnětly je v prstech a kuličky strkaly dětem do pusy, a při tom jim všelicos vyprávěly.

Když Manuel Dias spatřil pátera, poslal ženu s dětmi do zadních místností domu.

Špekoun zvenku viděl oba muže, jak sedí u stolu a něco si potichu povídají. Při pohledu na jídlo na stole se mu sbíhaly sliny.

Rozhovor neměl dlouhého trvání. Vieira odevzdal písaři nevelký balíček, zvedl se, dal mu požehnání a odešel.

Špekoun si dobře poznačil cestu k domu a sledoval Antonia Vieiru až do města, kde se dali dolů úvozem, který ubíhal z kopce pod guvernérským palácem souběžně s rumpálem, jímž se přepravovalo zboží. Zabočili do uličky, která vedla kolmo na Pobřežní ulici. Až na nějaké muže, kteří šli stejným směrem, tu bylo pusto. Na mangových plodech, které spadaly ze stromů, se popásali mezci.

Antonio Vieira se zastavil před polorozbořeným domem, kde mu otevřeli po zuby ozbrojení muži

a uvedli ho dovnitř. Jezuita měl v ruce balíček. Špekoun nemohl blíž, protože muži zůstali u dveří. Dobře si však zapamatoval ulici i dům a čekal.

Kolem šlo klouče s košem kokosových suků a Špekoun si k němu šel nějaké koupit. Vybral si ty nejtlustší, zaplatil hošíkovi a vrátil se k domu, který hlídal, kočár už ale byl ten tam. Návštěva byla ještě kratší než předešlá.

Špekoun nemohl udělat nic než se vrátit do vězení, ale šel tam přinejmenším se dvěma dobrými zprávami.

Luiz Bonicho seděl na vysoké stoličce, na sobě měl ošoupanou jezuitskou kleriku, která mu sahala až na paty, a v ruce zrcadlo.

Donato Serotino mu s nůžkami v jedné a hřebem v druhé ruce vystřihoval na temeni tonzuru.

„Co ti to dal Vieira s sebou do Portugalska za lejstra?“

„Dopisy šlechticům, ministrům a oblíbencům, buntuje proti Kelkovi a purkmistru Telesovi. Páter Vieira by měl uvažovat, co by dělal na panovníkově místě. Jeho Výsost by uvažovala takhle: kují pikle proti mému regimentu. Kují-li pikle proti mému regimentu, jako by je kuli proti mně. Kují-li pikle proti mně, jak je mám brát vážně a odpouštět jim? To chtějí, abych bral na lehkou váhu svého guvernéra? On totiž princ regent není úplný tupec, Donato, to mi věř. Tupec by byl, kdyby pocházel z dělných lidí jako ty. Jenže on je královského rodu a o jeho výchovu dbali preceptoři, učitelé, hudebníci, básníci, filozofové a rétoři, kteří měli za úkol, aby jako tupec neskončil. A Jeho Výsost tak akorát bude věřit spiklencům, to zrovna. Ty listy budou dobré leda k tomu, aby princ vydal příkazy k arestu

a vyšetřování spříseženců. A to jsme my. Copak to Vieira nechápe? Není tak mazaný, jak vypadá, tuhle bitvu prohraje, ví, že se pustil do ztraceného boje, že proti Kelkovi nezmůže nikdo nic. Jak bych ale mohl páterovi něco odepřít? Zatočil by se mnou ráz naráz. Vezmu ty dopisy s sebou.“

„Je to nebezpečné. Co když tě chytí? Copak se, Luizí, nebojíš?“

„Je to hrůza, ale musím se ti k něčemu přiznat,“ řekl Luiz Bonicho. „Mám v kalhotách. Mám strach. Budou slídit, postupovat, hloubit si tunely pod zemí jako krtci, dokud se nedostanou až k nám, dokud se nám nedostanou na kobylku, cítím to v kostech. Srdce mám jako kus ledu a svět za to nestojí. Se způsoby koloniálních potentátů nic nenaděláš. Za dvě stě let se ty počty, v nichž se jedna hanebnost účtuje s druhou, jaksepatří zaběhly. Peníze, královská moc, veřejné kupčení se všemi nechutnými neřestmi, které je provázejí, rozdílení úřadů nalevo napravo, majetky podložené zlodějnou, a když k tomu přičteš přirozenou zkaženost jedné každé lidské bytosti, všech těch studnic jedu, máš povahu a chod kolonie jako na dlani. Vrcholem toho spletnice je metropolitní soud, ačkoli justice mi hrůzu nenahání, tu si lze koupit a ani to nepřijde moc draho; bojím se Souzovy krysí duše, jeho dlouhých a neomylných pařátů. Cítím, že rejdy Antonia de Souzy se přiblížily na dosah, a myslím, že budu první, na koho přijde řada. Rouhavec zařval dřív, protože to nebyl člověk, takže ten se nepočítá. Víš, že Římané pálili mrtvé na hranici a že je to přesně ta hranice, na níž pálí inkvizitoři živé? Ještě že nejsem Žid a plamenů se v Portugalsku bát nemusím.“

Pod množstvím beden cukru skladiště praskalo ve svech. Skladník páchnul plesnivinou, chrčel jako zvíře, obcházel kolem a uděloval příkazy nosičům.

Gregório de Matos se rozhlédl. Před skladišti, arzenály a ostatkem menších kupeckých budov procházeli lidé. Kousek opodál vybíhala do modrých vod námořní pevnost.

V zátoce kotvily velké lodi. Okolní pobřeží bylo poseto rybářskými chatrčemi, plachtovím a starými lany. V hlavním portu stály sudy se smolou, olejem a pálenkou a vršily se tam bedny.

Kolesa povozů skřípěla, dřeva do sebe narážela, v pecích praštělo. Vzduch byl cítit tabákem smíšeným s pachem kouře a koží.

Obyvatelstvo jako by už zapomnělo na purkmistovu smrt, a protože se nedělo nic, co by pro svou světobornost zasluhovalo komentáře, vracelo se v třinácti kostelích a kaplích, putykách, nevěstincích a ulicích města ke každodenní rutině. U stolů se nad karbanem ovšem vedly řeči.

Postupující konkurence třtinových ostrovů v Karibském moři, nejistá situace plantážníků a pokles cen cukru vyvolaly krizi, jež přivedla množství výrobců na buben.

S třtinovými velmoži soupeřili pěstitelé tabáku, vesměs drobní dodavatelé, kteří pro své obchody nepotřebovali velkých investic. Tak se k moci dostávali lidé nižšího původu. Objevovala se nová skupina venkovského panstva spřažená s plantážníky: chovatelé dobytka. Ve městě, odkud se vyvážely zemědělské plodiny, rostla vrstva bohatých kupců

a vývozců, kteří si získávali nová a nová pole působnosti a drali se o nejvyšší posty společenského žebříčku. Onoho léta 1683 muselo mít město Bahia ke stovce kupců ovládajících obchodování s Portugalskem a Afrikou, svázané s rozmachem obchodu se Zlatonosným pobřežím, kde bahijský rum a tabák soutěžily s evropským zbožím. Jen z přístavu Whydah přijíždělo do Bahie, která byla čím dál afričtější, na osm tisíc otroků ročně. Veškeré zemědělství i obchod závisely na černých otrocích, kteří byli odsouzeni ke krátkému životu stejně plnému bídy a útrap na plantážích, v cukrovarech jako ve městech. „Kdyby Brazílie přišla o Angolu,“ tvrdili radové pro zámoří, „bude to její konec a ani k tomu nebude třeba nové války.“ Bez Afričanů by nebylo Bahie. Bez Angoly by nebylo Brazílie.

Přes zdání blahobytu bylo chudé obyvatelstvo stále hladovější a zuboženější. Chudáci den za dnem dál čekali, že jim Bůh shůry sešle něco, co udělá přítrž jejich mrzutostem a strádání. Bůh přece musí vědět, čeho zasluhují.

Nejprve zastavily dva kočáry a ozbrojení muži, kteří z nich vyskákali, prošli pobřeží a okolí skladu. Vešli do skladiště a všechno skrz naskrz prozkoumali. Nato dal jeden z nich návěští a teprve pak se objevil vůz se dvěma vybraně ošacenými kočími v červeném sametu. Uvnitř jel Samuel da Fonseca.

Gregório de Matos zvědavě přihlížel rabínovu příjezdu. Z kočáru starci pomohl bělovlasý otrok.

Samuel da Fonseca s námahou zdolal malý plácek, kudy se vcházelo do skladiště, až došel ke Gregóriu de Matosovi. Mlčky se přivítali a pozdravili. Bylo slyšet táhlé vrzání kol žebříňáku s volským potahem, který vezl do skladiště bedny.

Básník s rabínem se pustili spletitou cestou mezi naskládaným dřevem, až došli pod širší schodiště. Konstrukce skladu silně připomínala kostru čehosi ohromného, temného a dusného. Vystoupali po schodech a Gregório de Matos stupeň za stupněm trpělivě čekal, až rabín zdolá své obtíže.

„Kdybych jen nebyl tak starý a tlustý,“ naříkal cestou nahoru Samuel da Fonseca. V těsném závěsu za ním šla otrokyně a pozorně ho sledovala. Byla mladá a hezká. Na sobě měla sukně z bílého saténu a živůtek z konopného plátna. Zdobila se kroužky a prsteny z barevných kamenů; na šlechtovém řetěze jí visel kříž, který se nořil mezi řadra.

„Vaše Milost mi promine všechny ty tělesné strážce, ale časy si toho žádají,“ omlouval se Samuel da Fonseca, sotva popadaje dech. „Židé jsou v posledních dobách vystaveni hrozným protivenstvím. A teď došlo i na Ravascovy.“

Konečně dospěli do nejvyššího bodu skladu. Sehnuli se, aby mohli projít nízkými dveřmi, a octli se v pohodlně zařízené místnosti s velkým oknem, odkud se naskýtal výhled do všech čtyř koutů skladu. Dole námezdníci skládali bedny.

„Tenhle sklad není můj. Patří jednomu příteli. Ale chovejte se tu, jako by můj byl. Buďte tu jako doma.“

Gregório de Matos se posadil. Otrokyně se otočila na patě a na odchodu si neznámého změřila. Gregório de Matos jí pohled opětoval.

Muži osaměli.

„Ašantka,“ poznamenal Samuel da Fonseca, který si povšiml předmětu básníkova zájmu. Jeho otroci pocházeli výhradně z tohoto kmene. Ašantům ze Zlatonosného pobřeží se říkalo Fantové. Byli to vynikající rybáři a jejich ženy platily za vyhlášené kuchařky. Byly to snad nejkrásnější otrokyně ze všech,

jemné, s pleťí barvy na pomezí olivové a spězné. Rabín se naklonil ke Gregóriu de Matosovi a potichu mu svěřil do ucha: „Ašantky jsou vyhlášené svou smyslností,“ a očka se mu smála, když vzal z podnosu do dvou prstů sklenky s likérem a nabídl hostu. „Proto,“ rozvíjel svou úvahu rabín, „je Portugalci a Francouzi mají nejraději. Já jim dávám přednost z jiného důvodu. Hrozně rád dobře jím.“ A pohladil si zakulacené břicho.

„Na práci v cukrovaru,“ pokračoval rabín, „zase kupuji Hausy. Jsou velmi silní, zdatní, výkonní a skoro všichni jsou mahometáni. Ale věřím, Vašnosti, že jste si se mnou nechtěl popovídat o otrocích.“

Ozvaly se lehké kroky a vstoupil chlapec, oděný do lesklých šatů.

„To je můj syn Gaspar,“ představil ho rabín. „Velmi vás, Vašnosti, obdivuje.“

„Jak se vede, Gaspere?“ pozdravil ho Gregório de Matos. Gaspar zrudl v tváři jako rak.

„Jméno Gaspar jsem mu dal ku počtě prvního Žida, který kdy vkročil do Země papoušků, jak se původně Brazílii říkalo. Byl to vrchní hejtman loďstva ve službách Sabaye, arabského guvernéra v Góe. Ztroskotal na ostrově Angediva a odtud zahlédl loďstvo Vasca da Gamy, pozdravil je a Portugalci ho na lodi srdečně uvítali. Vzápětí ho ale dal Vasco da Gama uvěznit, spoutali mu ruce a obvinili ho, že je vyvědčák. Svlékli ho, zbičovali, mučili a už ho nepustili, protože ten Žid uměl mnoho řečí, znal Indii, Turecko, Mekku a četné vzdálené říše. Vzali ho s sebou do Portugalska a donutili přijmout křest, při kterém obdržel jméno Gaspar da Gama. Vzhledný, bystrý a vzdělaný muž dlouhých zlatavých kadeřů se zalíbil králi Manuelovi I., ten ho osvobodil, oblékl z vlastního šatníku, dal mu koně ze svých maštalí, sluhy i pe-

níze. Gaspar da Gama si krále získal vyprávěním o tom, co ve světě viděl. Král ho ustanovil znatelem, radou a tlumačem admirála Pedra Álvarese Cabrala pro výpravu, během níž byla objevena Brazílie. V *Legendách indijských* se vypráví, že Gaspar da Gama byl syn bosenských Židů, kterým nezbylo než se vystěhovat do Jeruzaléma a posléze do Alexandrie, kde se Gaspar narodil. Jak rače vidět, příběhy o Židech jsou jeden jako druhý, od století ke století.“

Gregório de Matos se díval zpoza okulárů a mhouřil oči.

„Můj synek má za ušima, i když je jako lunt.“

Gaspar trhl rameny a znovu se zapýřil.

„Odjel jsem s rodinou z města, jakmile jsem přibyl z Nýdrlantu, utekl jsem od veřejných zástojů, městských kratochvílí i všeho sočení. V tomto městě, jak rače vědět, člověk těžko něco skryje a to, že jsme Židé, ví skoro každý. Anebo *marranos*, jak nám říkají; *marranos*, podle jednoho druhu sviní. Náš Gaspar ale zůstal ve městě a pokračuje ve studiích Talmudu a Tóry. Příští rok se vrátí zpátky do Evropy – samozřejmě do Holandska, tam jsou Židé přijímáni v dobrém. Do Portugalska v žádném případě. To by se zrovna mohl vrhnout inkvizici na hranici.“ Rabín hostu nalil novou číši likéru. „Aby byl pamětliv náboženských obřadů, které má dodržovat, a nepropadl neřestem či oněm ostudným nemocem, jež mezi mladíky jen bují, zůstává Gaspar ve městě u přísných příbuzných, kteří mu nepopřávají nevřanosti: mají ho k vážnému studiu a spořádanému životu skoro bez peněz. I tak si ale, jako všichni v jeho věku, vždycky najde nějakou tu chvíli, aby mohl zajít do putyky, vidě, Gaspare?“

Gaspara ruměnc neopouštěl.

„A i když se to pokouší zatajit, vím dobře, že si na-

jde i čas zajít mezi lidi, co vedou řeči o politice a snovají prostomyslné plány, jak by se Brazílie zbavila portugalského jha. Dostává, chlapec, dobrou školu,“ pokračoval Samuel da Fonseca. „Ale dávám se příliš unést slovy, nejsem tu, abych vedl řeči, ale abych naslouchal.“

Gregório de Matos vytáhl z kapsy balíček se štůskem papírů.

„Tohle jsou rukopisy Bernarda Ravasca. Guvernér je sekretáři zabavil a Gonçalo Ravasco je s velkým nasazením získal zpět. V Portugalsku tiskem vyjít nemohou, Ravascovi se bojí, že by mohly dojít úhony. Svěřili mi za úkol předat je Vaší Milosti s prosbou, abyste je u sebe uschoval.“

Samuel da Fonseca opatrně převzal balíček, který mu Gregório de Matos podával. Rozbalil jej, nasadil si okuláry a bedlivě si prohlédl několik popsaných čtvrtek. „Bože můj!“ pozastavoval se nad každým úryvkem, který přečetl. „Tahle drahocennost vydá za poklad bohaté rouenské nevěsty. Jak jen mohou chít takovou věc zničit! Pošlu to do Amsterdamu, jak opatrně to jen půjde.“

„Myslím, že by se panu Bernardovi zamlouvalo, kdybyste je dal pod jeho jménem vytlačit. Tohle je poslední opis, který se zachoval. Originál Jeho Výsost předala generálnímu inkvizitorovi s úmluvou, že jej navrátí do její královské ruky, což se ovšem nestalo. Původní rukopis byl prohlášen za ztracený.“

„Doktore Gregório, tady máme o dobré truhlice postaráno,“ řekl Samuel da Fonseca, „a tam všechno vyjde tiskem jak dlužno. A chtěl bych vám nabídnout ještě jednu věc. Myslím, že by vám to mohlo udělat radost.“

„Oč jde?“ chtěl vědět Gregório de Matos. „Poslední dobou se mi radosti vyhýbají obloukem.“

„O něco, co už chci dávno udělat: rád bych dal vytlačit vaše básně, udělali bychom z nich krásnou knihu, všechno nejvybranější jakosti. Víte, že mám v Amsterdamu impresí. Můžete shromáždit své originály a pošleme je spolu s rukopisem Bernarda Ravasca po Gasparovi do Holandska. Tam už je sličně vytisknou.“

K rabínovu zklamání Gregório de Matos nevypadal, že by ho nabídka potěšila.

„Ze svých veršů nemám ani řádku,“ řekl básník. „S básněmi, co tu kolují, nemám nic či mnoho společného, je v nich bezpočet chyb, záměn, vynechávek či přídatků, nezůstal v nich, jak řekl páter Vieira, kámen na kameni.“

„Mohli bychom dát dohromady soubor básní ve správné či opravené podobě, takže by plně odpovídaly vašemu původnímu znění.“

„Větším dílem beztak nejsou vhodné k tištění. Hodí se spíš do úst obyčejným lidem než pro oči vzdělanců. Nepatří se je tisknout.“

„Nejsem si jist, zda vám rozumím,“ řekl Samuel da Fonseca.

„Snad vám to mohu objasnit. Je mi zřejmé, jaké povyražení skýtám lidem, kteří jsou okouzleni tím, co píšu, ale ještě okouzlenější zkázou, do níž se říším.“

Básníci, kteří hýří výstřednostmi, třeští, poddávají se chmurám či vraždí, jsou pro každé město k nezaplacení. Gregório de Matos se topil v pochybách. Nebylo mu dost na tom, že vystudoval kanonické právo a že je *de genere* způsobilý k bakalářskému čtení. Jako mladík se s hlavou plnou klasických snů vrhl do skládání veršů; časem ale začal psát, jen když cítil, že není zbytí. Sluch měl jen ucházející, což nestačilo, aby se mohl stát, čím by si býval přál: muzi-

kusem. Jeho bratr Eusébio byl odjakživa lepší ve hře na portugalskou kytaru i ve skladbě. Gregório de Matos si skládal písně pro vyrazení. Lyrické básně, které psal, mu připadaly hluboko pod úroveň veršů Góngory y Argota. A k ničemu. Ve dvou tisícovkách bahijských domů lidé žili spíš požívačností a touhou po majetku než nějakým duchem. Rozhodl se, že bude psát jenom lyriku, jenže básník nepíše, co chce, ale co svede. Pln neuvznešenějších úmyslů se usadil k psacímu stolu a nakonec zjistil, že napsal jen světácké verše o chytráctví, švindlu a šoustání v jazyce, který se skoro nelišil od hovorového. Jímal ho úzkost. Nenáviděl svůj úřad rady u metropolitního soudu, hříchy a licoměrnost kléru znal jak své boty. Jako správce konzistorní komory byl svědkem krádeží i nestydatého užití, jehož peníze docházely v rukou řady velebníčků. Svých úřadů se držel jen pro důchod a ochranu, jež mu skýtaly. A pro dobrou vůli arcibiskupovu, s níž už bylo možná utrum. Cítil se jako zbabělec, sprážený s tím, co zároveň nenávidí i obdivuje. A co je člověku do peněz? Tehdy mu přišla na mysl Francisca, nemanželská dcera, kterou mu dala Lourença. Co ta si asi myslí o otci, který se vypořádal? Musí jí do Lisabonu poslat něco peněz. Ale jak, když žije čím dál méně podle toho, co se od něj při jeho postech očekává? Bylo ho vídat namol po nejvykřičenějších koutech Bahie. A teď byl na útěku, nevěděl přesně před čím, ale byl na útěku, pojede do Recôncava, pak dál a dál a ještě dál.

„Už nemám žádné povolání,“ řekl.

„Vaše Milosti, jste přece správce konzistorní komory, a básník k tomu,“ utěšoval ho Samuel da Fonseca.

„Být básník není žádné povolání; to je jako být

vdovec. Básník je básník, tak jako kůň je kůň. Z koní plyne užitek. Ale já, Gregório de Matos e Guerra, vdovec, Brazilec, k žádnému užitku nejsem. Co si o mně myslí ostatní? Cítím se více nenáviděn, nežli milován.“

Básníků jako on ale chodilo po světě odjakživa nepočítaně: Afonso Eanes de Coton žil po hernách a u helmbrechtů býval jako doma; Galicijec Pero da Ponte, ožungr a pobuda, si bral na paškál sodomáře, kteří ho znásilnili; Martim Moxa, klerik, byl milovníkem tělesných slastí; Chiado utekl z kláštera, aby mohl nasávat na účet kurtizán, oddávat se sodomii a pasáctví; šlechtic Tomás da Noronha spával v podruží a celé své jmění roztočil ve smilstvu; Francisco Manuel de Melo byl zapleten do vraždy a vypovězen do Bahie. Gregório de Matos na tom ještě nebyl nejhůř. V tomto světě bylo dokonce pochopitelnější, že je takový, jaký je. Lid básníky jako on ctil, nejen proto, co psali, ale i pro hříchy, které páchali. I přes božskou svatozář poezie zůstali obyčejnými lidmi. To světci se naobtěžovali mnohem víc.

Záchvěvu smyslné lásky dal zpod filozofického roucha čistoty vystoupit na povrch i sám Camões. „Přejemná vlna, hedváb rozdílný, jež probouzejí v lásce divokost. A v lese nenasytné polibky, rozverný smích a letmá laskání.“ Gregório de Matos věděl moc dobře, co chtěl Camões těmi slovy říci. Taková je neodbytná podstata člověka. Góngora y Argote napsal: „moje maxima zní tak: dobře-li žítí, líp pít.“

„Už mě unavují ty věčné pokusy být jako Góngora y Argote,“ povzdychl si Gregório de Matos. „Moje skladby jsou víc do světa. Abych pravdu řekl, bojím se, co by jim řekla inkvizice.“

„Mám na mysli vaši tvorbu lyrickou,“ řekl rabín. „Proti té by nebylo námitek.“

Gaspar, který zpozoroval, do jaké tísně Gregória de Matose rozmluva na toto téma uvádí, přispěchal básníkovi na pomoc. Vytáhl ze své mošny knihu.

„Znáte, Vaše Milosti, tento skvost?“ ukazoval mu svazek.

„Mám ve mlýně mnoho knih, bude jich ku stovce,“ řekl Samuel da Fonseca s jistou pýchou, „hodně jsem jich přivezl z Amsterodamu, kde je lze snáze získat. Některé jsem si objednal ze Španěl či zakoupil v Portugalích. Jiné jsem sám vydal, skoro všechny se týkají náboženství. Znáte *Arnalta a Lucendu* od Diega de San Pedra?“

„Ano, znám, to je židovský autor.“

„My, Židé, svůj národ obyčejně podceňujeme. Proti svému založení ale musím připustit, že tady v Brazílii máme z pera židovských spisovatelů dobré knihy. Znáte *Prosopopeiu* od Benta Teixeiry? Jeden Žid. A *Dialog o znamenitostech brazilských* od Ambrósia Fernandese Brandãa? Další Žid. Mohl bych strávit mezi knihami celý život. Mé skrovné špargály jsou vám plně k službám. Mám řadu vzácností, o některých z nich patrně v této kolonii nikdo nikdy neslyšel. Vy jste, Vašnosti, velmi sčertlý muž. To mě těší. Celé dlouhé dny se pokouším číst obtížné knihy a vždy vyjdu poražen, poražen životem, který se točí kolem obchodu, kolem náboženství. Chovám však nesmírný obdiv k těm, kdo mají kuráž věnovat se literatuře jako vy, náš básník.“

„Nejsem básník. Ne takový, jakým bych chtěl být.“

„Ve vašich verších je plno poezie, jako je poezie v očích ženy, ať je to Židovka nebo goitka. Souhlasíte?“

„Souhlasím,“ přitakal Gregório de Matos.

„A přesto nelze popřít, že v ženě jest obsaženo

zlo!“ dokončil rabín. „Počínaje Evou či Lilith, královnou ďáblů.“

„Jen spravedlnosti, páni filozofové, chci být práv,“ pronesl Gregório de Matos. „Ne ve svůj prospěch, ale pro náš lid, který hubí nevědomost a hlad. Skládám verše pro ty, kdo neumějí číst.“

9

Namísto lůžka hromada koží na slámě. Písař Manuel Dias ležel se ženou. Spočívali nehnutě vedle sebe a koupali se ve vlastním potu. Myslel na Ursulu do Congo. Po chvíli se Aldonça otočila a zahleděla se na manžela. Viděla jeho bledý a posmutnělý profil.

„Co se děje, Manueli? Co přinesl otec Vieira za zprávy?“

„Nic, ženo, nic.“

Na dřevěch, o něž se opíraly tašky z tmavé hlíny, viseli netopýři. Jeden z nich zlehka mávl křídly, jako by někdo dýchl. Aldonça se vyděsila.

„Vždyť jsou to jen staré krysy,“ řekl. „Staré polétavé krysy.“ Vzpomněl si, co se mu zdálo o Ursule.

„Netopýři, páteři, každou chvíli sem někdo přijde. Tajná umlouvání. To se mi nechce líbit. A tahle stará barabizna se zapotovým stromem v sousedství k tomu.“

„Co máš, prosím tě, se zapotou?“

„Je to oblíbený strom netopýřů. Její stín proto přináší zkázu. Děti mají zakázáno si tam hrát.“

„Babské pověry. Ale máš pravdu. Chodí sem spousta lidí. Co je tohle kčertu za úkryt? Zítرا nám hned zrána najdu něco jiného.“

„Jak dlouho se budeme muset skrývat?“ chtěla vědět žena.

„Dlouho ne, ženo, dlouho ne.“

Zaslechli plakat děcko. Aldonça se chystala vstát, ale písař ji chytil za ruku.

„Nech ho být, však ony už se otrokyně postarají,“ řekl.

Objali se.

„Už dlouho ses ke mně takhle neměl,“ řekla.

„Měl jsem spoustu starostí.“

„Víc než teď?“

Podíval se na ni a usmál se.

Několik metrů odtud stáli ve skrytu větvení dva koně.

V kuchyni přitiskl Špekoun otrokyni s děckem v náručí špičku nože na krk.

„Ať drží hubu, nebo vás zabiju všechny, jak tu jste,“ pohrozil. Druhá otrokyně podala dítěti misku mléka, aby se utišilo.

„Co teď?“ prohodil Špekoun ke druhému muži, purkmistru Telesovi. „Viděly nám do tváře.“

„Budeme mlčet jako hrob, pane kapitáne, jako hrob,“ dušovala se vyděšená otrokyně. „Vezměte si, co chcete, nic tu není, tady žijí chudobní lidé.“

„Chacha, že prej tu nic není. Slyšels, co říkala? Nic tu není,“ zachechtal se purkmistr Teles.

Černošky zmlkly. Vyušily, co muži hledají.

„Kde máš pána?“ zeptal se purkmistr Teles.

„Je nahoře,“ řekla jedna z otrokyň.

„Není doma,“ odpověděla zároveň druhá.

„Dej to dítě na zem,“ poručil purkmistr Teles. Žena uposlechla.

Zemřela jako první. Špekoun jí uštedřil rychlou, smrtící ránu do prsou a žena padla k zemi, krev jí z hrudníku prýštila jako voda ze studánky. Klouček se znovu rozbrečel.

„Slyším zespoda nějaký hluk,“ vyskočil znenadání Manuel Dias. „Jdu se tam podívat.“

„Nechoď tam,“ zaprosila Aldonça. „Mám strach.“

Když Manuel Dias otevřel dveře, octl se tváří v tvář dvěma mužům. Ruce i oděv měli potřísněny krví, rukávy u košil vykasané.

Aldonça zaječela. Písař křečovitě sevřel zlatý řetízek, který nosil na krku.

Purkmistr Teles za sebou zavřel dveře.

„Přinesli jsme ti něco od kamaráda na památku,“ ukázal mu nůž.

Manuel Dias ucouvl.

Špekoun přiskočil a nůž do něj vši silou vrazil. Pád těla na podlahu zanikl uprostřed ženiných výkřiků. Hned ale utichla a poklekla vedle manželova těla. V té poloze, na kolenou, po ní Špekoun sekl. Svíjela se v krvi a chroptění.

Purkmistr Teles Špekounovi přikázal, ať ji dorazí. „Nemusí trpět víc než on.“

Špekoun pak sňal Manuelu Diasovi pravou ruku, zabalil ji do hader a vzal s sebou.

Když se muži vraceli přízemím nazpět, viděli chlapce sedět na podlaze vedle těl otrokyň. Přestal plakat a vzlykal.

Vál jižní vítr, moře zprudka tlouklo do skalisek. Nahloučené mraky do sebe na popelavém nebi navzájem narážely.

Gregório de Matos cestou myslel na Marii Bercovou. Toužil po ní a to ho povzbuzovalo a pohánělo. Byl příliš troufalý, když jí ukvapeně vyklopil své city. Bylo by lepší vzít si svůj cit do hrobu než promluvit a přijít o všecku naději. Byl s láskou v koncích a skoro nebylo pomoci, protože možnost, že by mohla dojít naplnění, byla mizivá. Uvrhli ji do

morný. Pověsí ji? Na něco takového nechtěl ani pomyslet.

Anica de Melo zazářila, když uviděla Gregória de Matose stát uprostřed nevěstince.

„Šoustejme, má lásko,“ pravil.

Prošli kolem panečnic, které se česaly ve světle otevřeného okna, a šli do pokojíku.

Anica de Melo zmizela úzkými dveřmi a objevila se v lesklé, bílé, dosti průsvitné noční košilce s paspulkou.

„Už jsem myslela, žeš mě opustil,“ řekla.

„A co kdybych byl umřel?“

„Ne! O takových věcech nemluv. Miluju tě. Miluješ mě? Chci slyšet, že mě miluješ.“

„Ale Anico, nech těch pitomin. Dneska tě zklam.“ Posadil se.

Sedla si k němu.

„Podvádíš mě, já vím. Proto jsi tu nespal.“

„Ale vůbec ne,“ ohradil se. „Strávil jsem noc dole pod radnicí, umlouvali jsme se na něčem s přáteli. Zabili Manuela Diase, písaře, který se podílel na purkmistrově vraždě.“

„Myslíš, že v tom má prsty Kelka?“

„Nebo purkmistr. Viděl jsem strážce. Sledovali mě. Nevím, co mám dělat, ale vím, že tady zůstat nemůžu.“

„Ne, pro Boha živého, nechoď odtud. Kam bys šel? A tvůj úřad? Nemůžeš všeho nechat a jít.“

„Stejně jsem tam chodil jen proto, že mi vypláceli služné.“

„Najdu ti úkryt.“

„Kde?“

„Ve skladištích Vicenta Lasa. Chceš?“

„Chci,“ řekl.

„Až se to všechno přežene, vezmeš si mě za ženu?“

„Nemyslím na ženění,“ odpověděl.

Anica de Melo vstala a šla k truhle. „Mám pro tebe dárek.“ Vytáhla z krabice dřevěnou hlavu, na níž seděla paruka. „Líbí se ti?“

„Nebudu lidem pro smích?“ nasadil si paruku na hlavu. Podíval se na sebe do zrcadla. „To se ti zdá, že už mi vlasy tak prořídly?“

Anica de Melo se položila. Lehl si vedle ní. Nehybně se díval do stropu. Polaskala mu úd.

„Co je?“ zeptala se.

„Nemám chuť.“

„Tak proč jsi přišel? Proč jsi mě dal zavolat? Tak ty sis ze mě, Bože drahý, udělal dobrý den. Bodejť, zamiloval ses do jiné, každá ženská pozná, když jí chlap myslí na jinou.“

„Na nikoho nemyslím, už jsem řekl.“

„Tak už mě máš dost. A já husa jsem si myslela, že jsi jiný.“

„Jsem jako všichni, Anico, jako všichni. Ne každý den je stvořen pro šoustání, buď ke mně, sakra, aspoň spravedlivá! Jediné, co umíš, je něčeho se v jednom kuse dožadovat, připadalaš mi zdvořilá, a zatím jsi tyran. Co na mně ty ženské mají? Hrubého mě chtějí mít ti, co hrubostí mě vraždí, ti, kdo nepřejí mi klid. Na tak krátký život trvá tvá láska trochu dlouho.“

Anica de Melo se s tváří skrytou v dlaních dala do pláče. Bože, tohle už bylo moc, pohled na plačící ženu nesnesl. Vyskočil na ni, vyhrnul jí košili a ponořil se do jejího těla v nejistotě, zda to, co cítí, je nezávist, či rozkoš.

Na ulici bylo pekelné horko, Anica de Melo na sobě však měla plášť s narudo obarveným králičím lím-

cem, který bil svou nezvyklostí do očí. Ani maličko se nepotila a vypadala, jako by se v šatech chystala vybuchnout. Měla kruhy pod očima a v tváři byla i přes jiskřivě lesklou barvu límce silně pobledlá. Rty si lehce přibarvila růžem. Šli do jedné pusté ulice, kde měl Vicente Laso skladiště.

„Je to daleko a nejsou tam ženské,“ řekl.

„Tak strašné to zas nebude. Zvykneš si.“

Šli po stinné straně ulic a dávali si pozor na hlídky a patroly. Minulo je několik nafrčených nadutců v senftách nesených otroky s bílými chodidly a kotníky. Jiní o překot vyvolávali své zboží; šli vytyčenou trasou, na sobě měli šaty, které jako by vytáhl z mäselnice, na dálku z nich táhl alkohol a šlapali do většího svinstva než obyvatelé kteréhokoli města pod sluncem. Zabočili do zaneřádané uličky, kde domy měly potlučenou omítku a shnilé trámy a všechno pokrýval jemný nános soli a prachu. I tak to ale byla jedna z ulic, které měl Gregório de Matos nejraději, vedla k pláži, kde moře chrtilo pěnu na černé kameny. Jít tudy s Anicou de Melo, která vypadala jako boží umučení, bylo k nesnesení.

Duši mu zaplavily černé myšlenky. V té paruce, co dostal, a s vousy, které mu zarůstaly obličej, takže vypadal špinavě a zanedbaně, se cítil pod psa. Když nikde v ulici neviděl guvernérovy knechty, navrhl Anice de Melo, aby se posadili na skaliska na břehu, kde rostly košaté mangovníky s růžovými listy.

Uprostřed výparů moči, které sem zanášel vítr z města, jehož obyvatelé jako by měli útroby vyhřezlé z těla a spolu s city z nich samo sebou vycházely i tělesné šťávy, láska Aniky de Melo ke Gregóriu de Matosovi narůstala a to se mu vzhledem k jeho prudké vášni k Marii Bercové jevílo jako obzvláštní katastrofa. City, které k Marii Bercové choval, se mu

zdály nízké, ale nedokázal jim odolat; a tak objímal Anicu de Melo, snažil se přitom zapomenout na tu druhou a Anica do toho žvatlala tenkým hláskem, jako by se poznenáhla vracela do dětských let. Laskali se na kamenech a Gregório de Matos vdechoval rmutnou směs pachů králičí kožky, líčidla a laciné ženské voňavky.

Gregório de Matos se přitom obíral tím, co ho pudí k takovému jednání, když čím víc bude Anicu de Melo vyhledávat, tím víc ji raní, až se jí bude chtít zbavit, a to bude muset jednou tak jako tak udělat. Potíž byla v tom, že se pokaždé cítil dlužníkem lidí, kteří ho milovali a nějakým způsobem mu to dávali najevo, bez ohledu na to, že jeho dluhy, ať u žen či u lichvářů, měly zůstat navždy nesplaceny.

10

„Je tu mladý Gonçalo, otče Vieiro, přišel se s vámi, než odjede do Portugalska, rozloučit,“ oznámil José Soares.

„Proč jsi ho nechal za dveřmi? Cožpak nevíš, jaké nebezpečí mu hrozí? Ať jde dál, honem, možná je to naposled, co ho spatřím,“ hudroval Vieira.

Vieira si ustaraně přešel rukou po bradě. Zůstali mu jen dva dospělí synovci, kterých si považoval: Gonçalo Ravasco a Francisco Dorea. Filipa, Gonçalova matka, byla sestra spanilé Marie, do níž se v letech bahijského vyhnanství zamiloval sám básník Francisco Manuel de Melo. Když se Vieira vrátil roku 1681 s flotou do Evropy, zjistil, že mnoho jeho příbuzných a přátel je po smrti. Nejvíce ze všech těch ztrát želel smrti svého oblíbeného synovce, ka-

pitána Cristóvão Ravasca, který zahynul velmi mlád v královské službě, další daň, již Ravascové zaplatili, aniž dostali co oplatou. Po smrti byli také skoro všichni jeho sourozenci.

Gonçalo Ravasco vstoupil do Vieirovy cely. Poklekl u kavalce a políbil strýci ruku.

„To je dobře, že jsi přišel, chlapče,“ uvítal ho Vieira.

„Je všechno v pořádku, strýčku?“

„Víš... hodně jsem o té tvé cestě do Portugalska přemýšlel, Gonçalo. Plavba není prosta nebezpečností, mohou přijít bouře, nepřátelé, tišiny, mohou tě zastihnout vzduť moře či výpad korzárů, to všechno dobře víš, mezi troskami lodí a ranami z děl ti zahynuli strýci, bratrance i přátelé. A je-li plavba nebezpečná už sama o sobě, co říci o cestě, kterou podstupuješ potají? Ne, Gonçalo, rozmyslil jsem se, myslím, že bys neměl jezdit.“

„Ale, strýčku, je třeba, abych jel. Na mém pobytu v Lisaboně závisí možnost obrany pro celý náš rod. Naše jméno! Naše čest! A zůstat tady je možná ještě nebezpečnější. Kelka se rozmáchl a jeho ruka hrozí dopadnout na naše hlavy.“

„Ta dobrá, nebo ta mizerná?“ zažertoval zpola trpce Vieira.

„Žádnou dobrou nemá.“

„Každý má jednu ruku dobrou a jednu, která nestojí za nic. Podívej se na sebe. Na mne. Král Jan III. byl znám jako Pobožný, a přesto dal pro záchranu víry upálit na tisíce Židů. A byl to křesťan. Dobrý křesťan. Nebuď, chlapče, zbrklý, nadešel čas, kdy je třeba být opatrný, jak jen lze.“

„Nic mě neodradí, strýčku, odpusťte mi mou tvrdohlavost.“

„Dobře, Gonçalo, jeď. Ale buď opatrný. Řekni Je-

ho Výsosti několik slov z kázání, které jsem pronesl v královské kapli za přítomnosti krále Jana VI. o třetí postní neděli roku 1655. Jsou to slova, která znovu našla svou situaci, a situace si, po tolika letech, žádá stejných slov. Řekni principi regentovi, ať uváží, že země portugalské jsou nejrozmanitější, nejdalekosáhlejší a nejrozlehlejší ze všech monarchií světa, a všem nechť sadí místokrále, guvernéry, generály, kapitány, hejtmany, biskupy a arcibiskupy. Leč mnoho rozvahy, mnoho pravdy, mnoho poctivosti, mnoho svědomí je dlužno Portugalsku, aby byli rozsazeni po pořádku. Sadí-li vladař chamtivce v místo, které skýtá příležitost krást,“ pokračoval, „a slabocha v místo, kde třeba je se bránit, věrolomníka tam, kde se lze odrodit, chudáka tam, kde se může zahojit, pokud Jeho Výsost své lidi takto bude sadit, jak se povede tomu, co bylo dobyto, i těm, kdo toho za cenu mnohé vylité krve nabyli? Potřebujeme mužů, kteří by konali dílo hodné svých předků,“ vztyčil ukazováček. „Ať nešetří na soldátech, aby bojovali, hájili, vítězili, dobývali a spravedlnosti za dost činili.“ Odmlčel se.

„A netřeba nám mužů, kteří z nás budou týt a nás uničovat,“ pokračoval Vieira nadobyčej vlídným hlasem. „Mužů, kteří zmocňují sebe a odírají stát. Mužů, kteří nedosáhnou vítězství, a vrátí se obtěžkáni kořistí. A čím dále se nalézá místo, kam jsou sazeni, tím důvěryhodnější a ctnější mužové na ně mají přijít, to řekni, Gonçalo, Jeho Veličenstvu Petrovi. Pověz mu, že kdo má vládnout na čtyři tisíce mil od panovníka, kde po tři léta není proti jeho skutkům odvolání, ba ani o něm není zpráv, musí brát pravdu, spravedlnost, víru a příčinnivost za své!“

Gonçalo Ravasco ani nedutal, jak pozorně strýcovým slovům naslouchal. Byl plný napětí, svaly na kr-

ku se mu rýsovaly, v ruce mocně tiskl rukavice. Vieira se na lůžku s námahou posadil.

„V zemích brazilských, angolských a malackých,“ pokračoval jezuita, „stejně jako v Góe nebo Macau, kde je panovník znám jen z doslechu a poslouchán jen pro své jméno, je třeba služebníků věrnějších a talentů ctnostnějších. To řekni, Gonçalo, Jeho Výsosti. Nedostojí-li svým povinnostem vysoce postavení mužové v Lisaboně, kde panovníkovy oči vidí a jeho křik se rozléhá, což teprv *in regionem longinquam*? Což teprv v nejdlehlších krajinách, kde se panovník, zákony, právo, pravda, rozum, ba i sám Bůh zdají daleko?“

José Soares ustaraně naslouchal. Vieira byl rozlícen, s každým trhnutím hlavou vypadal rozčepýřenější. Na čele se mu perlil pot.

„Jak přišel Abakuk do Babylonu? Anděl ho uchopil za vlasy a odnesl ho mocí. Ať se tedy portugalská mužová rozjedou vládnout koloniím, ale ať je přivlekou andělé mocí za pačesy, ať je vedou, osvěcují, ochraňují. Co se však stane, pakliže místo co by byli mocí za pačesy přivlečení, přibudou pro mnohé potěšení, mnohé žádosti a mnohé... tarmarčení? A nepřivedou-li je andělé, ale dva ďáblové, jeden zvaný Ctižádost a druhý Chtivost? A ponесou-li je tito dva pekelní duchové do všech koutů, jak by je neodnesli taktéž do pekla?“

Vieira v tu chvíli nevyhlížel jako stařec pronásledovaný neduhy a podřtý únavou, následky malárie a prsní slabostí, chrlením krve, které v něm vyvolávalo obavy ze souchotin, běžné choroby Tovaryšstva Ježíšova, kterou si páteři předávali v refektářích, pítternách a na prevétech.

„Z jakých důvodů? Z jakých pohnutí? Co k tomu vede?“ pokračoval Vieira. „Není na světě, Gonçalo,

moci, která by člověka zavedla do pekel bez důvodu. Důvody zaslepují, vláčejí, postrkují největší muže světa.“

„Příčinou toho všeho jsou, strýčku, peníze.“

„Neupírám penězům jejich moc. Leč nebojím se tolik toho, co lze ukrást, jako toho, co ukrást nelze. Je na světě mnoho služebníků, kteří se nikdy nedali uplatit penězi. Ale dají se podplatit přátelstvím a rekomendací, a neboť nic z toho není zlato ni stříbro, tam tkví pravé důvody bezpráví ve světě. Pokušení výhod má nad pokušením peněz vrch a má i větší váhu. Z protekce kynou věci, jež není vidět, kterými se nezařídí dům, které si nikdo nerozvěsí po stěnách a které nezvoní po kapsách. Kdybys měl zaprodat duši, ať už svou nebo svých přátel, učin tak raději pro peníze než pro výhody.“

„Nikdy svou duši nezaprodám, strýčku,“ prohlásil Gonçalo Ravasco. „Ani své přátele ne.“

Vieira pokynul Josému Soaresovi. Páter odevzdal mladíkovi škapulíř.

„Ten tě, Gonçalo, ochrání. Posílám po Luizi Bonichovi nějaké listy, protože pošta je pod dohledem. Jeden je pro Roqua da Costu Barreta, druhý pro vévodu z Cadavalu, další dva jsou pro markýze z Gouveii a Dioga Marchãa Temuda. Budeš nás hájit před Jeho Výsostí princem Petrem, ale v ty listy vkládám důvěru mnohem větší. Kdyby se něco stalo s konšelem, postarej se o ně. Kdyby se něco stalo tobě...“

„Nemějte starost, strýčku, nepojedu sám. Pojede se mnou Barros de França, jeden z předních bahijských šlechticů, jehož připravili o konšelský úřad. Pojedou také kapitáni domobrany Diogo de Souza a José Sanches Del Poços, kteří přišli o velení, jehož je zbavila táž nenasytná menezesovská smečka. Nic neblahého se nám nestane.“

„Pán vám žehnej,“ řekl Vieira, znamenaje ho křížem. Pak s pomocí Josého Soaresa znovu ulehl.

Gonçalo Ravasco se vzdálil.

Luiz Bonicho si oblékl jezuitský hábit.

Donato Serotino měl na sobě plášť z mykané vlny.

Přesvědčili se, zda je všechno, jak má být, truhlice, listiny, všechno zevrubně prohlédli. Zavazadla už odnesli na loď. V jedné z truhlic byly uloženy Vieirovy listy. Lodi odplouvaly za hodinu, ale oba muži se měli nalodit až na poslední chvíli.

Dveře střežili dva zbrojníci a třetí hlídal na molu, sledoval každý nezvyklý pohyb.

„Hmm, to je nepředstavitelné, čeká mě Paříž.“

„Přišel čas,“ řekl Donato Serotino. „Už je tu pro nás zbrojník z mola. Naše šalupa je hotova odplout.“

Luiz Bonicho a Donato Serotino v doprovodu ozbrojených mužů spěšně vyrazili. Nesli s sebou malou bezpečnostní truhličku, v níž měli šperky a peníze.

Přešli ulici na pobřeží, a sotva došli k zátocce, zastavila před narudlou dílnou, kde kovář bušil vší mocí do kovadliny, dvojice strážných na koních. Za jezdci vylétaly myriády jisker a rozléhaly se pravidelné kovové údery.

Strážní v mundúru vojenské kumpanie, ozbrojeni mušketami a meči, sesedli s koní. Byl to Špekoun a jeho adjutant.

Luiz Bonicho je uviděl jako první a podíval se na Donata. Vojáci po někom pátrali, prohlíželi chodce a ty, kdo se nalodovali. V jejich pohybech se zračila jakási popuzená pečlivost a i na dálku bylo vidět, že jsou zpocení a rudí. Další soldáti se rojili u vchodu na loď a prohlíželi cestujícím doklady.

Luiz Bonicho zbledl jako stěna.

Když strážní na koních spatřili konšela, vyměnili si napjatý pohled, prohodili několik slov a vyrazili jeho směrem.

Luiz Bonicho cosi pošeptal Donatovi do ucha. Fechtmistr a jeho muži se s rukou na jílcí zbraní postavili před Luize Bonicha a vytvořili před ním jakousi zeď. Mezi nimi procházeli nic netušící lidé.

Guvernérovi muži zarazili koně a prohlíželi si skupinu, která chránila uprchlíka. Špekoun vypadal, jako by nevěděl, co počít. Rozhlédl se na obě strany, otáčel se za sebe.

„Udělalj z nás na místě fašírku,“ strachoval se Luiz Bonicho.

„Je nás pět a oni jsou jen dva,“ řekl Donato.

Špekoun byl celý nespůj, jako by na něco čekal. Znovu se rozhlédl. V tu chvíli se z obou konců ulice vynořili další vojáci. Vojáci náhle seskočili z koní a vyrazili směrem k Luizi Bonichovi a Donatu Serotinovi.

„Je nás čtyři a půl, oni byli dva. Dvě nebohé heny, hladová smečka. Teď jich je deset. Co budeme dělat?“

„Vylákáme je do úzkých uliček a ty mezitím utečeš na šalupu,“ rozhodl Donato Serotino.

„To je dobrý nápad,“ souhlasil Luiz Bonicho. „Už běžím. Rychlost sice nepatří k požehnáním, jimiž mě příroda obdařila, ale už běžím, kčertu s tou těžkou truhlicí, běžím, Donato, uvidíme se na admirálské lodi nebo v Paříži.“

Donato Serotino a jeho otroci se vydali směrem k uličce před sebou. Na Špekounův pokyn za nimi vyrazilo několik vojáků.

Luiz Bonicho pokračoval k šalupě, jak nejrychleji mohl. Když se otočil, uviděl Špekouna s namířenou pistolí skoro za sebou. Kdyby byl chtěl, už mohl vystřelit, vypadal ale rozhodnut, že ho dostane živého.

Proč? Aby ho vsadili do temnice? Co by z toho měli? Aby ho odsoudili podle zákona? Vyloučeno.

Lidé v přístavu mezitím zjistili, co se děje, a běželi se schovat do veřtatů. Ve skulinách dveří a oken se objevil bezpočet tváří. Tlučení perlíku do kovadliny ustalo.

Luiz Bonicho osaměl se Špekounem na břehu řeky, před šalupou plnou bezdechých pasažérů, kteří se k sobě tiskli s vyvalenýma očima.

„Půjdeš se mnou,“ namířil na něj Špekoun pistolí. Vešli do temné uličky.

Luiz Bonicho podal kapitánovi truhlici.

„Tohle si vezmi, kdybys ses náhodou chtěl vláčet s něčím těžším, než je ubohá hubená mrtvola bez ceny. Vevnitř je bohatství, o jakém se mnoha křupaňům, jako jsi ty, ani nesnilo, natož aby jim patřilo.“

Špekoun se usmál.

„Už vím, co se ti honí hlavou,“ pokračoval Luiz Bonicho. „Truhlice plná cenností a jeden mrtvý vydají za víc než truhlice plná cenností bez mrtvého.“

„Pohni kostrou, ty otrope,“ řekl Špekoun.

„Kam mě chceš odvést, Špekoune, co? Do paláce? Výborně, půjdu sám, trefím tam, nemusíš mi ukazovat cestu. Pan guvernér mě čeká na čaj?“

„Přestaň mlít tím odporným jazykem, ty sodomníku zasraná,“ přikázal Špekoun. „Nevidím na tom nic vtipného. A jestli se začnu smát, může se stát, že se mi prst z ničeho nic smekne a prásk – kdo půjde přede mnou, je v Pánu.“

Luiz Bonicho se snad poprvé v životě rozhodl držet jazyk za zuby.

„Vlez tam,“ ukázal mu Špekoun dveře vyhořelého domu, z něhož zůstalo pouze průčelí.

Vevnitř byla jen tráva a harampádí. Kapitán zavřel dveře prožrané ohněm na petlici.

„Dozadu,“ řekl.

Luiz Bonicho se prodíral houštinou.

„Co když tu je nějaký had?“

„To si piš, že je,“ řekl Špekoun.

„V tom případě tu musí být dva,“ řekl Luiz Bonicho. „Ty a já. Ty jsi had, který polkl nosorožce.“

Špekoun do něj prudce strčil a otočil ho čelem k sobě. Postavil ho ke zdi, na níž plameny zanechaly své temné stopy.

„Koukej tam zůstat, a ne aby ses hejbal.“ Ucouvl o pár kroků, sklopil zbraň, rozvázal si tkanice na kalhotách, vytáhl konec a začal se vyprazdňovat.

Tekutina stříkala Luizi Bonichovi na hábit a pach moči kysele čpěl. Po zemi se válely kusy zkrouceného železa, dřevěné odštěpky, zničené škorně, zažloutlá lejstra.

„Polož ten cajk na zem,“ poručil Špekoun, který pořád ještě močil pěnivou tekutinu. Luiz Bonicho položil truhlici na zem.

Kapitán domobrany se vyprázdnil a zastrčil si konec zpátky do kalhot. Objevila se na nich kulatá vlhká skvrna. Nařídil Luizi Bonichovi zvednout ruce. Prošacoval ho. „Do prdele,“ řekl Špekoun, „šmatat na takovýhohle špinavého hrbatého vopičáka.“

„Jó, všude je chleba o dvou kůrkách,“ poznamenal Luiz Bonicho. „Víš, že Silén byl hrbáč?“

„Nic nevím.“

„Frygický duch pramenů a řek, otec satyrů. Hrbatý a zrůdný. Scaramuccio, ten skvělý harlekýn z vlašského divadla v Paříži, zrovna tak. Piero Della Francesca měl nos jako schody. Louisa de La Valière sice kulhala, i tak ale líbezně tančila a přebrala vévodkyni z Orléansu krále Ludvíka XIV. Ty jsi šeredný jak belzebub, vypadáš jako soudek a na křivých nohou k tomu a v této chvíli přicházíš k vel-

kému majetku, takže už nikdy nebudeš poslouchat řev svého pána, toho zavšiveného Kelky, nebo snad ano?“

Špekoun se na něj se zájmem podíval.

„Chceš šáteček?“ zeptal se Luiz Bonicho.

„Drž hubu!“

„Abys dal chudobě vale.“

„Otoč se ke mně zády, ty parchante.“

„Chceš střelit ubohého neozbrojeného hrbáče do týla?“

Kapitán neodpověděl.

Luiz Bonicho se otočil čelem ke zdi.

„Ruce vzhůru.“

Luiz Bonicho uposlechl.

Špekoun se přikrčil a pokusil se otevřít truhličku. Byla zamčená. Jediným výstřelem zničil zámek. Za bedlivého dohledu Luize Bonicha, který schýlil hlavu a pozoroval ho pod rukou, ji otevřel. Kapitán si napsal kapsy šperky a mincemi.

„Nečum. Otoč se čelem ke zdi,“ poručil Špekoun. „Něco tu chybí. Kde je to?“

„Na lodi. Já pro to skočím, počkáš tu na mě, ano?“

„Nech si ty vtipky, hnuse.“ Špekoun se vztyčil a přitiskl hlaveň pistole konšelovi k nosu. „Chceš ho mít o chlup kratší?“

„Byl by roztomilejší, co myslíš?“

„Mluvím o lejstrech. Kde jsou?“

„V impresi, v knihkupeckém krámě, v královské kanceláři, na stole soudcově.“

„Moc dobře víš, o jakých papírech je řeč.“

„Je libo papíry kšaftovní? Papíry na podpal? Cenné papíry? Cetle bankovní? Papírový lampion? Škartíci na psaní? Papír krepový? Papírovou zem? Papundekl? Papanbroeck?“

Špekoun dal Luizi Bonichovi pažbou muškety

přes hubu. Vytryskl odtud pramínek krve a tvář v místě úderu zpuchla a zfialověla. Luiz Bonicho vyplivl krev a zuby.

„Pápias, Papillon, Papin, Papinianus, papež, papoušek, parchant pitomej.“

Dostal další ránu, tentokrát do žaludku.

„Listy pátera Vieiry, ty parchante.“ Kapitán mu uštědřil kopanec. „Budeš mluvit, nebo nebudeš?“

„O žádném listu nevím.“

Dostal další dvě rány a složil se na zem.

„Posero,“ svíjel se bolestí.

„Listy, mluv, ty dacane.“

„O žádném listu nevím.“

Ozvalo se bušení na dveře, Špekoun šel k jednomu z oken v průčelí domu, rozrazil okenici a vyhlédl ven. Otevřel dveře. Vešel purkmistr Teles. Tak takhle to je, proběhlo hlavou Luizi Bonichovi a zatrnulo mu u srdce.

„Výborně, Špekoune, výborně. Kráva ve chlívě, mléko na stole,“ pochvaloval si Teles. „Fechtmistr leží bradou vzhůru. Na ulici. Vzpíral se šatlavě. Má hrbáč listy?“

„Nic jsem nenašel, pane purkmistře.“

Purkmistr Teles dobyl meč z pochvy.

„Natáhni ruku, Luizi Bonicho. Pravou.“

„Proč?“

„Zapomněls? Na to ráno tehdy, na to už jsi zapomněl, co? Zbabělci, osm chlapů. Natáhni pravou ruku, Luizi Bonicho. Tu, kterou jsi stál mému bratru Franciscovi.“

„Ne! Ne! Já jsem žádnou ruku nestínal,“ záupěl Luiz Bonicho.

Špekoun vzal Luize Bonicha do pevného sevření, ruku mu podržel na kameni.

„Hej, počkej, přestaň, to je –“

Špekoun mu svou silnou masitou rukou zacpal ústa.

Purkmistr pozdvihl meč a napřáhl ho oběma rukama až za hlavu. Chvilku tak zůstal a prohlížel si konšelovo tenké bělostné zápěstí.

„Jako sušinka.“

Profousova ruka tlumila konšelovy výkřiky. Luiz Bonicho se vzpouzel, pokoušel se vyprostit.

Meč byl rázem dole, zasvištěl, uhodil o kosti a o kámen a odštípl Luizi Bonichovi ruku. Netrvalo dlouho a konšel omdlel.

„Můžeš ho dorazit, Špekoune.“

A odešel, ani se neohlédl.

11

„Jedenáct hodin,“ šeptl dohlížitel vrchnímu majordomovi. Na guvernérovo návěští majordom otevřel dveře. Vešel arcibiskup Jan od Matky Boží.

„Děkuji vám, Vaše Milosti, že jste mě tak promptně přijal,“ řekl Jan od Matky.

„Posaďte se, pane arcibiskupe,“ řekl guvernér, když políbil arcibiskupovi nastavenou ruku.

Zasedli proti sobě. Antonio de Souza si arcibiskupa pozorně prohlížel. Přes sutanu měl přehozený purpurový plášť, manžety a okružní byly z prosvítavých krajek.

„I přes smutek, jenž na mne dolehl,“ opáčil Antonio de Souza, „mám na starosti tolik záležitostí, že se nezastavím ani na okamžik.“

„Ovšem, dejž Pán Bůh purkmistrovi věčnou slávu. A co řízení?“

„Řízení, pane arcibiskupe?“

„Ano, řízení. O tom jsem si s vámi přišel promlu-

vit. Velká část duchovního stavu v Portugalsku i v Římě bude na Vaši Milost velmi rozhořčena, čemuž jest snadno rozumět. I přes drobné rozdíly od řádu k řádu jsme všichni údy církve Boží. Pronásledování Antonia Vieiry dolehne až k papežovu sluchu. Tento případ vyvolá pozornost nejen Inocence XI., ale též velkovévody toskánského jakož i kardinála d'Este. Žádám vás proto, Antonio de Souza, jménem církve a papeže, jménem Božím i jménem svým, abyste učinil konec těmhle vádám, abyste zapomněl na minulost a stáhl své podání proti Antoniu Vieirovi. Je to starý muž. Žádný z nás přec nevěří, že by mohl být do takové věci zapleten, ač je nám známo, že věnuje značný zájem hmotným věcem, kupříkladu diplomacii, vlastenectví či taktice.“

„Ačkoli je nám známo, že brojí proti tomu, aby jedna osoba zastávala vícero placených úřadů,“ doplnil guvernér ironicky myšlenky Jana od Matky Boží, „že brojí proti šlechtickému stavu. Ačkoli je nám známo, že hlásá z pulpitu své představy, že vydává toleranci k Židům za lék k obnově Portugalska, že káže o svobodě svědomí pro Židy, o zrušení Svaté inkvizice. Ačkoli je nám známo, co piklí se nakul proti dominikánům, ve prospěch těch indiánských *nheengaibas* a misií. Ačkoli je nám známo, že byl vyháněn z Maranhãa, že je proti otroctví, že si vymyslel teorii o rasách a kázal o mezích Boží všemohoucnosti. Ačkoli si dělá větší starost o bludné hvězdy, vzduchoprázdno, tchyni svatého Petra a válčení než o křesťanské dušičky a své náboženské povinnosti. Ačkoli je podezřelý, že je autorem anonymních knížek proti Svaté inkvizici. A tak dále. A po tolika ačkoli,“ pokračoval Antonio de Souza, „mám věřit, že nemůže být zapleten do zločinu? Což se nepletl i do válek? Všechno bude prošetřeno, jak se sluší a patří.“

Zpočátku jsou podezřelí všichni. Je-li jezuita nevinen, dokáže se obhájit. Což není vynikající řečník?“

„Byl bych, Vaše Milosti, rád, kdybyste tu věc zvážil nikoli jako žádost mou, ale jako žádost celé církve. Z větší snášenlivosti, Vašnosti, vám vzejde toliko prospěch. Neviditelný prospěch, jak jinak, prospěch duchovní. A pokud jde o našeho správce konzistorní komory a soudního radu Gregória de Matose? Je-li práv pravdě, budí to, co mi vyprávěl, obavy, jak daleko to v našem království může dospět. Přesto jsem ve své nevěřivosti stále ještě trochu na vážkách. Je prý pronásledován. Z jaké příčiny?“

„Gregório de Matos? Ale ten přece vůbec pronásledován není!“

„Soudní rada Matos se skrývá, protože se vás bojí.“

„Protože se mě bojí? To je omyl, pane arcibiskupe. Doktor Gregório de Matos nepochybně využívá situace, aby si užil prázdně. Zdá se, že spořádanému životu příliš nehoví. Je to šelma partycká. Říká nebezpečné věci.“

„Ne vždy, done Antonio de Souza, ne vždy. Mně například věnoval pochvalné básně.“

„To je celý on. Prve složit poklonu a pak žádat o laskavost, skoro vždycky o peníze. S ohnutým hřbetem zdraví arcibiskupy, následníky trůnu, krále, opatrovníky, soudce, soudní rady. A když nedostane, oč žádá, začne být uštěpačný. Zdánlivě je nepřítelem hierarchií, ale nezřídka se neostýchá poníženě poklonkovat. Račte si dát, pane preláte, na zdobná slůvka toho veršotepce pozor. Ani jeho skládání o zástupcích církve nejsou pouhé slovní hříčky. Jeho výmluvnost nezná mezí, pokouší se zničit všechny bez milosti.“

„To není žádná novinka. Básníků, kteří mluví proti zástupcům církve, je bezpočet.“

„Ovšem, ale zachovávají jistou noblesu jazyka, který se na rozdíl od řeči našeho bahijského poety neřítil peklům do chřtánu, copak mu tak nepřezdívají? Což mu neříkají Pekelná huba? Z celého srdce bych vás chtěl varovat, důstojný pane Jene od Matky Boží, tato země je plná úskalí. Vaše Důstojnost přijela před krátkým časem, buďte opatrný, komu popřáváte sluchu.“

„Opatrný? Ach, Vašnosti, nejsem člověk, který se míchá do politiky, a nepřátel nemám. Nikdo by mou škodou nic nezískal.“

„V Bahii jsou, pane arcibiskupe, nepřátelé všichni. A z jakéhokoli úřadu, najmě vysokého úřadu velepastýřského, kyne prospěch. I v tomto ohledu je Gregório de Matos velmi nebezpečný. Má ctižádost, míří nesmírně vysoko, udělal by všechno na světě, aby se stal biskupem nebo arcibiskupem. Proto se drží církve. Myslíte snad, že cítí nějaké povolání? Takový člověk, tak... jak bych to řekl? tak necudný.“

„Necudný?“ zajímal se Jan od Matky. „Ctižádostivý?“

„Nemám-li užít urážlivých slov. Když někde zrovna cos neosnuje, zpíjí se po hospodách, vyvolává jednu potyčku za druhou.“

„Gregório de Matos není jedinou naší nesnází tohoto druhu. Kdyby se měla církev zbýt všech hříšníků, neměli bychom zástupce prakticky v žádné farnosti, neměl by nám kdo spravovat pokladny, zůstali bychom bez děkanů i bez misionářů. Ba ba, kam jen ta naše církev spěje. A není tomu tak jen tady, done Antonio de Souza. Časy, kdy se muži stávali kněžími ze skutečného náboženského povolání, jsou ty tam. Dnes, a v této koloniální zemi především, se musíme spokojit s neřestníky. Naší hlavní starostí je, aby ctnostní neobcovali s hříšníky. Gregório de Matos je skvělý defenzor našich zájmů, ještě

v žádném sporu nebyl poražen. A kromě toho neobléká kleriku, jeho dětinné chování na nás nemůže vrhat špatné světlo.“

„Dětinné chování? V den, kdy se mladíci a děti začínou chovat jako on, nadejde konec světa. Všichni vědí, že je ten básník zaměstnán v konzistoři.“

„Klerika není všechno, souhlasím,“ připustil arcibiskup.

„A Gregório de Matos má ve zvyku zapomínat na své nezmary mezi poběhlicemi z města. Když, pane preláte, očistíte konzistoř od Gregória de Matose, člověka, který je proslulý v metropoli stejně jako v kolonii, zahájíte tím, co si Jeho Výsost tolik přeje: umravení církve. Zvony v těchto končinách i za mořem budou vyzvánět jméno Jana od Matky Boží. Není snad přáním Jeho Výsosti i samého papeže obnova církve?“

Jan od Matky přemýšlel o slovech Antonia de Souzy. „Můj předchůdce, dom Gaspar Barata, dej mu Pán Bůh věčnou slávu, byl doktoru Gregóriovi značně nakloněn,“ řekl arcibiskup. „A páter Vieira ho má ve velké vážnosti.“

„Jsou všichni ze stejné smečky, pane arcibiskupe. Nebuďme prostomyslní. Na čí straně stojí Vieira?“

„Jistě na straně Boží, done Antonio de Souza.“

„Tady nežijeme, drahý pane preláte, v kouzelném světě pohádek. Vaše Milost brzy uvidí, v čem se brodí.“

„Vaší zbraní je odvaha,“ uzavřel arcibiskup. „Mou soucit.“

Nosidla s arcibiskupem stoupala přískoky po úbočích města. Otroci, kteří je nesli, se potili a všelijak sklíbili.

Chodci, kteří arcibiskupa poznali, smýkali klobou-

ky a poklekali, a když vzápětí zase povstali, měli kolena zamazaná blátem.

V dřívějších dobách, kdy mezi šlechtou a lidem panovaly velké rozdíly, patřilo k arcibiskupským pravomocem svolávat provinciální koncily, potvrzovat zvolené sufragány, vysvěcovat je a přijímat od nich slib poslušnosti; dohlížet na to, jak spravují diecéze, v nepřítomnosti je vynahrazovat a napravovat jejich nedbalosti, obsazovat uprázdněná místa v jednotlivých chrámech.

Papežové dosazovali a sesazovali krále. A stejně jako papežové, kteří měli větší moc než monarchové, byli biskupové hierarchicky nadřazeni guvernérům.

Od doby, kdy papež Julius III. ustavil bulou *Specula Militantis Ecclesia* biskupský stolec v Bahii, oslovovali biskupové guvernéry Vaše Milosti, a ti je na oplátku titulovali Vaše Jasnosti. Dnes s ním, s arcibiskupem, guvernér mluvil jako s prachsprostým šlechticem. Kam se ty staré dobré časy poděly, pomyslel si Jan od Matky. V dnešní době nejsou pallium, dvojitý kříž a odznak tří třapců po každé straně klobouku než pouhou ozdobou. Justice a radnice se princovým jménem pokoušejí umenšit moc církve.

Svět už není, co býval, velcí mužové se vytrácejí jeden po druhém. A on, arcibiskup, se tu vláčí těmi nekonečnými špinavými úbočími, pohybuje se uprostřed méněcenných lidí, míšenců, maňasů, *marranů* a místních mezulánů, vede malicherné a nesmyslné spory. Ocítl se v pekle, v pekle, které netkví v ulicích, v domech, ani v přírodě. Je v lidech.

Po cestě strmým svahem dolů dal zastavit před zanedbaným skladištěm s opadanou omítkou a zpuchřelými okenicemi; ze všeho tu dýchal věk, smutek a chlad. Dalo mu notnou práci, než zjistil, že se Gregório de Matos skrývá právě tady.

Jeden z otroků, kteří nesli senftu, zabušil na dveře. Bylo jedenáct hodin před polednem.

Gregório de Matos přišel otevřít. Vyhlížel špehýrkou mezi dveřmi. Jeho pomačkaný obličej nasvědčoval tomu, že spal. Když spatřil arcibiskupa, scísl si rukou vlasy a zastrčil podolek košile do kalhot.

„Vaše Jasnosti!“ řekl básník, vyveden z míry.

„Rád bych s vámi mluvil, pane rado.“

Gregório de Matos ho uvedl dál. Ve skladišti stály zašpuntované holandské fióly se zelinkami, a jak na ně dopadalo sluneční světlo, připomínaly hustý les. Fióly byly vyrovnány napravo i nalevo, ingredience čekaly na proměnu v léky či esence. Vzduch byl prosycen směsicí neurčitých vůní. Ve vnitřní části skladiště se nacházely habitace, dvě velké komnaty oddělené patiem s fontánem v maurském stylu a kuchyně s kamny. Vzadu se rozkládala opuštěná zahrada. Jen uschlé větvičky připomínaly, že kdysi hýřila květy a rostlinstvem.

Gregório de Matos přinesl z kuchyně dvě sesle a posadili se v pokoji čelem k patiu s vyschlým fontánem.

„Promiňte sprostnost tohoto příbytku,“ omlouval se Gregório de Matos.

„Hojnost, nikoli sprostnost třeba promíjeti. Neřekl snad Syn Boží, že snázeť jest velbloudu skrze uši jehly projíti...“

„Nežli bohatému vejíti do království Božího,“ dopověděl Gregório de Matos.

„A o království Božím jsem si s vámi přišel pohovořit,“ řekl arcibiskup. „Nadešel, Vašnosti, den, kdy vám přišlo rozhodnout svůj osud. Doslechl jsem se o vašem chování, které u zástupce církve svaté budí podiv, o tom, jak se odmítáte příslušným způsobem oblékat, jaká navštěvujete místa, jak se stýkáte s lid-

mi, kteří nesvědčí vaší dobré pověsti. Řekni mi, s kým chodíš...“ vyčkával, ale Gregório de Matos se sklopenou hlavou sentenci nedokončil.

„V konzistoři mi řekli, že se objevujete, jen abyste si vybral služné, že nedbáte svých povinností, na vašem úřadovacím stole se kupí stohy a stohy nevyřízených spisů. Co je to s vámi, Gregório de Matosi?“

„Done Jene od Matky, nemám své chování jak ospravedlnit, jedině svou přirozenou povahou. K takovému počínání mě ale dohnalo pronásledování, kterému jsem, jak jsem již byl Vaší Jasnosti vypověděl, vystaven ze strany Kelkovy. Sotva mohu v Bahii vyjít na ulici, nejsem-li obklopen přáteli, kteří se dovedou dobře ohánět mečem a nosí za pasem zbraň. Jsem v nebezpečí života. Kelka na mne poštvá nebezpečné muže, kteří se neštítí ničeho. Nový purkmistr je mi v patách. Jak mohu za takových okolností pracovat? Žiju v tomhle bahijském kutlochu a utíkám před každým žoldákem, kterého zahlédnu na ulici. Pokaždé, když uléhám, riskuji, že se probudím ve vlastním hrobě.“

„Přijmete-li, Vašnosti, kněžské svěcení, jak jsem již vícekrát navrhol, budete pod ochranou. Nikdo se vás nebude smět ani dotknout.“

Gregório de Matos se zamyslíl.

„Vzmůžete se,“ pokračoval arcibiskup.

„Co je básnické duši po vzmachu?“

„Duchovnost a poezie jdou ruku v ruce. V klášterních celách najde Vaše Milost vhodné podmínky, abyste mohl psát jako Góngora y Argote, jehož si tolik ceníte.“

„Ale, Blahorodí, vždyť já skládám básně o samých mastikulcích, fanfaronech, samcoložnících, darmošlapech a krkounech – a o jiném mě mluvit netěší.“

„Můžete mluvit, o kom se vám zlíbí. Duchovně

a líbezně, chválit ctnosti, místo abyste odhaloval neřesti.“

„Poezie má čerpat ze špatných mravů.“

„Kdo vám, Gregório de Matosi, namluvil takový nesmysl? Náboženští básníci patří k těm nejlepším vůbec. Cynewulf, Einhard, Eckhart, Petr Damian, Andreas Capellanus, svatý František z Assisi, svatý Tomáš Akvinský, biskup Tomáš Simonsson. Já sám si, i přes svůj chabý zrak, tu a tam najdu čas na nějaký ten sonet.“

„Být špatný laik není tak zavrženíhodné a pobuřující jako být špatný kněz. Nemohu Bohu slíbit, o čem vím, že to pro slabost povahy nebudu moci splnit.“

„Je to jediná cesta, Vašnosti, jak nepozbýt úřadů, které zastáváte.“

„Všechny poklady i pocty tohoto světa dám,“ odpověděl Gregório de Matos rozhodně, „abych nemusil lhát.“

„To je vaše poslední slovo?“ zeptal se arcibiskup.

„Obávám se, že ano, Vaše Jasnosti.“

Gregório de Matos se myl v nevábné špeluňce, stál nahý ve velkém škopu a lil si vodu na hlavu. Bez šatů vypadal hubenější.

„Kdepak,“ říkal si, „musím si najít ženskou, která mě bude koupat, bude mi vařit, dělat marmeládu, sýr, likéry... a nosit mi poštu.“

Vysušil se a ještě nahý si lehl na rohož, která mu sloužila za lůžko. Podlahy v celém domě byly pokapány voskem.

Zamyslíl se nad tím, co se právě stalo.

Uslyšel bušení na dveře. Zavínil se do utěradla a šel dolů.

Za dveřmi stála ostražitá a vylekaná Anica de Melo.

„Co se děje?“

Anica de Melo mu vyprávěla o Donatově smrti i o tom, jak se Luiz Bonicho pokusil uprchnout.

„Stáli mu pravou ruku. Ztratil vědomí, knecht, který ho měl zabít, nějaký Špekoun, si šel nacpat vak konšelovými šperky, a než se vrátil, Luiz Bonicho přišel k sobě, střelil po něm malou bambitkou, kterou měl schovanou pod hrbem a zabil ho. Pak běžel do portu a s krvácející rukou zabalenou do hadru ještě stihl nasednout do šalupy, která ho odvezla na admirálskou loď. Pokud je na palubě obvyklý ranhojič a pokud není, jak je zvykem, ožrala, může ho ještě zachránit.“

„A Gonçalo Ravasco? Podařilo se mu odjet?“

„Podařilo. Zatímco měli plné ruce práce s konšelem a s Taliánem, Gonçalo tajně proklouzl na admirálskou loď. Teď přijdeš na řadu ty.“

Gregório de Matos si šel lhostejně do kuchyně ohřát hrnek mléka. V kuchyni si počíнал jako motovidlo a nedařilo se mu rozdělat oheň. Anica de Melo mu pomohla. Gregório pil po malých doušcích vlahé mléko a s potěšením ho vychutnával.

„Umíš vařit?“ chtěl vědět Gregório de Matos.

„Ne.“

Gregóriovi zůstaly kolem úst vousy od mléka.

„Neslyšels? Teď přijdeš na řadu ty,“ řekla Anica de Melo. „Ženy a sestry Britových pořád sedí ve vězení a dona Bernardina taky. Tu dívku, co tě tak okouzli-la, tu donu Marii Bercovou, opravdu pověsí. Že ukradla ten prsten. Je to prachsprostá zlodějka. Ravascové jsou v louži. Kdo neutekl, je v louži.“

Gregório de Matos cosi mlčky kutil v kuchyni.

„Proč spolu neodjedeme do Portugalska jako Luiz Bonicho a Gonçalo Ravasco?“ naléhala Anica de Melo.

„Na to, abych jel do Portugalska, nemám peníze. Jsem nejčerstvější pobuda ve městě. Teď zrovna tu byl Jan od Matky Boží.“

„Toho jsem se mohla nadít. Tvoje rodina ti nemůže dát na to, abys mohl utéct?“

Gregório de Matos, který se s Anicou de Melo v patách vracel do pokoje, myslel na rodinu. Pocházeli z Vila de Guimarães v severním Portugalsku. Byli to osadníci, kteří zbohatli v Brazílii, kde stavěli mosty, krkolonné ulice, paláce. Koupili rumpál k přepravě tovaru mezi dolním a horním městem, dobytkařské statky ve vnitrozemí, velké třtinové plantáže a v Sergipe do Conde měli v držení mlýn s cukrovarem, který býval majetkem Mema de Sá, jednoho z prvních generálních guvernérů Brazílie. Patřilo jim na sto třicet otroků. Gregóriův otec, vlastník třtinových plantáží v Patatibě, v Recôncavu, byl proběř, dohlížel na váhy a berně z potravního zboží. Bratr Eusébio byl páter, proslul jako kazatel a vlastnil ohromný úd, byl to ostatně, jak říkával básník, náruživý vizitátor jeptišek, dívčin a poběhlic. Druhý bratr, Pedro, byl plantážník, štal se k smrti, aby udržel otcovy pozemky, a těšil se stejné pověsti jako oba jeho sourozenci.

Gregório de Matos býval různolící zdravé dítě, rozumné, ale i zasmušilé. Rád si hrál s dětmi a zvedal černoškám sukně. Jeho děd, vysoký muž s bohatou kšticí, ho vodil po kasárnách, kašnách a ryncích, které vystavěl, sdílel se s ním o všechna tajemství zdí a prostranství, možná snil o tom, že chlapec jednou bude stavitelem po něm. Gregório de Matos se ale raději díval po černoškách, už tehdy se zaslíbil lásce a ženám, čili: peklu. Oženil se s dívkou, která patřila k rodině s velkým vlivem v soudních kruzích. Devatenáct let, „nosík jako čerstvé máslo, rety

co koflíček z Estremoza“. Manželovým vzplanutím moudře nepřikládala žádnou váhu, jak se ostatně slušelo na ženu přisedícího soudce z Alcácer do Sal, ctěného soudního úředníka chvalně známého svými básněmi. Kde jsou ty časy. Když si dona Michaela brala za chotě Gregória de Matose, nedokázala si zdaleka představit, jaký život ji po jeho boku čeká. Většinu času – a peněz – utrácel v nevěstincích, v ženských klínech, dívčích lůžkách, v klášteřích, kde ho obezřetně vítaly líbezné řeholničky. Miloval ženy bez rozdílu: mladé i zralé, komorné i vévodkyně, sněhobílé, židovky i mišenky – i když míšenci a Židy mužského pohlaví lehce pohrdal –, kokety z Nové ulice, na které se mlsným fráterům od Svatého Františka sliny jen sbíhaly, venkovanky s čepci, obyčejné trajdy, kuběny či cácorcky od Coimbr. Dona Michaela ho zatím po nocích doma bezvýsledně vyhlížela. Když se žena provdá za básníka, nemá čekat, že bude jako všichni. Manžel je manžel. Básník je básník. Na národu Gregória de Matose byl každý krátký. V Portugalsku už nezbyla ani jedna ženská, kterou by ještě mohl obtáhnout. Už ani čemu přiučít se tam neměl. Teď ho stravuje neviditelné monstrum, žije v městě bez ladu a skladu, rozpolcen mezi svým plodným duchem a uštěpačnou duší. Mohl se rozhodnout pro lyriku či pro náboženskou transcendenci jako Vieira, ale zřekl se milosti slunečného jitra a libých tajemství, zůstal ve vleku nižších stránek, proto mu přezdívali Pekelná huba. Ale do jícnu pekel nelákal on. To město. Kolonie.

Podílu po otci se mu dostalo před nějakými dvěma či třemi lety, když byl ještě v Portugalsku. Už z něj ale neměl skoro nic. Roku 1659 otci přestaly sloužit

ruce a nemohl už psát. Gregório de Matos vymámil spoustu peněz z matky. Prodala své šperky, prodala pozemky, a vlastní zuby neprodala jen proto, že by je nikdo nekoupil. Matky se k dětem chovaly, jako by neměly rozum. Všechny. Vysával jí krev a ona ho milovala den ode dne víc. Říkávala: „Bože můj, proč mi dal tři syny, kteří jsou jak nože bez rukojeti.“ Nůž bez rukojeti. Tak se cítil. Ještě hůř: jako tupá čepel. A teď ke všemu začínal rezatět. Neměl odvahu žádat něco víc od rodiny, od bratrů, od strýce. Také neměl odvahu vzít nohy na ramena. „Mám-li zemřít, ať se tak stane tady. A Bůh mi pomáhej, ať to není na ránu z muškety, ale na ženskou pičku.“

V paláci pozdvihl purkmistr Teles číši vína, kterou mu podával guvernér Antonio de Souza.

„Konečně jsme se dočkali vítězství, Antonio,“ řekl purkmistr bez radosti, triumfálnosti či jiné známky potěšení v hlase.

„Vítězství?“

„Konšel je daleko, pokud bezruký neskonal na admirálské lodi. Donato Serotino je mrtev. Gregório de Matos ztratil ochranu církve a svůj úřad. Vieira ztratil sílu. Bernardo Ravasco ztratil svobodu. A to jsou vůdci, banda zůstala bez vůdců. To je jejich konec.“

„Konec? Kde jsou Vieirovy listy? Kde je rukopis Bernarda Ravasca? Co se stane, až přijde Rocha Pita? Je možné, že se Luiz Bonicho dostane do Lisabonu živý, nebude sice mít pravou ruku, ale zato přehršel žalob a důkazů proti nám. Gonçalo Ravasco unikl a vzal s sebou jednoho konšela urozeného původu a kapitány domobrany. Vraždy, které jsi napáchal, nám nejsou k sebemenšímu užítku. Jeden šíle-

ný rouhač, jeden bezvýznamný písař, jeden kepský fechtmistr, nevinná žena a mizerné otrokyně. Kromě toho jsme přišli o dobrého kapitána domobrany, o chudáka Špekouna. Nevím, kam jsem dal hlavu, když jsem ti dovolil jednat na vlastní pěst. Pitomost na pitomost. Přebírám zpět velení.“

„Děláš chybu, Antonio. *Finis coronat opus*,“ uzavřel purkmistr.

Šetření

Kodex, jímž se po portugalském vzoru řídily cesty koloniálního práva, v sobě slučoval *Extravaganty*, směrodatné pro kanonické právo, a *Alfonsovská* a *Manuelovská zřízení*. Tento sumář vyústil ve *Filipovská zřízení*, nazvaná podle toho, že vyšla za času Filipa Prvého Portugalského – a zároveň třetího toho jména ve Španělich.

Brazilští právní znatelé, auditoři a plnomocníci, rozsudí, bakaláři, soudní radové i soudci se pohybovali na neutěšené a zaostalé půdě. Převažovala nesooudá směsice římských, barbarských a kanonických principů. Právo sahalo od zakotvení životních obyčejů k definici hříchu.

Dům, kde sídlil metropolitní soud, byl prostranný. Z okna bylo vidět míjející senfty a nosidla, kterak se proplétají mezi lidmi a hovady. Zevnitř byly stěny tmavé a rozpukané, zem pokrýval neřád a papíry, hrubě opracovaná prkna na podlaze byla samá díra. První poschodí bylo vyhrazeno čekárnám a auditořím. Ve druhém, čistším a udržovanějším, byla rokovácí síň s Velkým stolem a komnaty soudních radů. Ve třetím se pod bezmála palcovou vrstvou prachu bez ladu a skladu hromadily spisy; svěží větrík pohupoval pavučinami s polapeným hmyzem.

Když Rocha Pita právě nejezdil po výseších, pracoval tady. A ne ledajak.

1

Z okna vozu mohl Antonio de Souza sledovat lidi, kteří ustavičně pobíhali po rozlehlém náměstí, jež se klonilo k portu. Náklad se hromadil, kam oko dohlédlo: arroby hrubého i jemného hřebíčku, petržele, balsámu, bedny cukru, spředená bavlna, barvířská *Bixa orellana*, zvaná urucum, želví krunýře, kožky.

„Rocha Pita tu bude co nevidět,“ řekl Antonio de Souza. Mata si vedle žmoulal ruce. „Ten nám dá, Mato, zabrat. Přejde nás dráž než ti ostatní. Ale svedeme to, Ravascové se v tomhle muži přepočítali. Pokud jde o kancléře,“ pokračoval jakoby pro sebe guvernér, „nemá větší moc než já a já ho obviním, že nese podíl na smrti Francisca Telese de Menezes. To ten rabín ho přesvědčil, aby přistoupil na to, že existuje podezření z Palmovy podjatosti. Pokud si ale rabín myslí, že zláká také Rochu Pitu, přijde s křížkem po funuse. My ho dostaneme první; však já už přijdu na to, co má za slabůstku, co by to bylo za člověka, aby nějakou neměl? Rocha Pita si myslí, že má všechno pod palcem on. Budou ho proti mně poštvát. Stačí jedno uklouznutí, a všechno, čeho jsem za cenu tvrdého boje nabyl, může přijít vniveč. Musíme podniknout potřebné kroky. Když jsme měli svého vyšetřovatele, bylo všechno jinak, nález by se byl ze starých přátelství z dob školních škamen upravil podle společných zájmů. Moc, kterou mají soudní radové nad guvernérem, se vždycky ruší guvernérovou pravomocí usměrňovat a umravňovat tribunál. Regiment mi skýtá právo pohnat je k odpovědnosti. Já to však nedělám. Mezi dvěma vlád-

ními orgány není žádného napětí. Ale s Rochou Pitou bude všechno jinak. Nebude to člověk, kterému se dá snadno hrát na city. Musíme se mít na pozoru.“

„Není třeba ctížádostivý? Nebo nemá slabost pro ženy?“ rozvažoval Mata.

„Rocha Pita je mrzout, paličatý jako mezek. Žije jako starý mládenec, s příbuznými se nevidá, statků nemá. Vystačí si se svými příjmy a s čistými rukama. Peníze, pití, veselice i karban jsou mu cizí. Už jsem se jednou s podobným případem setkal. Byl to můj nepřítel, jeho poctivost se zdála nezlomná. Pak jsem přišel na to, že má slabost pro plavovlásky. Ty nejbělostnější, bledší než mrtvola. Polačky.“

„Rozumím, pane guvernére,“ řekl Mata.

„Všem těm pořádkům, co tu zjednával purkmistr Teles, je utrum?“

„Ano, pane guvernére.“

„Nechci, aby se tu v příštích dnech něco semlelo.“

„Bernarda Ravasca máme pustit na svobodu, pane guvernére?“

„Nebudeme spěchat. Možná se dočkáme nějakého překvapení.“

Brigantina poháněná marináři ve sprostém vyšisovaném šatu přirazila ke břehu. Vyskočili dva muži v černém. Jeden z nich, vysoký, silný, nepříjemně arogantního zevnějšku jim razil cestu vpřed.

„To je Rocha Pita?“ vyptával se Mata.

Antonio de Souza ho chvíli pozoroval.

„To je on,“ potvrdil.

„Vypadá hrozně. Jen se koukněte na ty obrovité ruce. A nohy taky. Jako by ani nepřijel po řece, jak zdravě a odpočatě vypadá. Musí mít sílu jako hrom. Ale vypadá jako moula, pane guvernére.“

„Nenech se mýlit, Mato. Rocha Pita není ten kolohnát. Je to ten druhý.“

Za kolohnátem, což byl ve skutečnosti dráb, šel malý, schýlený, křehce vyhlížející človíček se špatně padnoucí parukou na hlavě. Měl na sobě ohromné bílé okruží, které mu skrývalo krk a část brady i samic. V ruce nesl troubu z volského rohu, kterou přikládal k uchu, kdykoli na něj někdo promluvil.

„Rada neslyší?“ chtěl vědět Mata.

Antonio de Souza neodpověděl. Mata chvíli čekal na odpověď a pak začal vemlouvavým hlasem:

„Neměli bychom pamatovat na případ jezuity Francisca de Vilheny, pane guvernére?“

„Co ten s tím má co dělat, Mato? Vilhena za podpory vojska sesadil úřadujícího místokrále a dal ho deportovat do Portugalska.“

„V Lisaboně byla prokázána místokrálova nevina a Vilhena byl potrestán.“

„Ale markýz z Montalvãu, místokrál, vládl jen půl roku a svůj mandát nikdy nedovršil. Jenže to bylo za časů krále Jana IV. To bylo ještě všechno jinak.“

„Náš panovník, kéž mi Bůh nepopřává sluchu, je obyčejný mydlář.“

„Však ono si to mýdlo tuhle s tím špinavým prádlem přece poradí,“ řekl Antonio de Souza.

Na rynku vojáci rozvířili bubny. Soudní rada Rocha Pita, syn vzdělance, stár šestačtyřicet let, z čehož patnáct strávil ve službách královských a pět u metropolitního soudu, znalec světského práva, profesor univerzity v Coimbře, nemotorně škobrtal o vlastní nohy. Pod paží vlek foliant, který se zdál větší než on, vysmekal se mu a každou chvíli hrozil, že už vypadne na zem.

Netečně se rozhlížel na všechny strany, aniž kde utkvěl pohledem. Díval se brzy vzhůru, brzy zas na zem, jako by byl nadobro duchem nepřítomen. Čas od času si přitiskl troubu z volského rohu k uchu a nasměroval ji otvorem nazdařbůh. Jeho chování jako by bylo docela beze smyslu. Svými potřeštěnými manýrami vybízel lidi k smíchu a vtipkování.

Dráb, zahalený do dlouhého tmavého taláru se zladenými knoflíky, kterého posměch zjevně nevyváděl z míry, rozvinul pergamen. Vojáci přestali bubnovat.

„Z vůle Jeho Milosti kancléře a pro náležité koruně posloužení,“ předčítal dráb, „zahájeno jest šetření, jemuž připadá ve vši přesnosti a zevrubnosti vydati počet ze všech udání ve věci hrdelního zločinu, spáchaného na Franciscu de Telesovi de Menezes v kapitanátu bahijském.“

Lidé umlkali, až ztichli docela. Dráb četl mocným hlasem a jeho slova pocházela od kancléře, což všechno probouzelo kromě běžné zvědavosti i jistou bázeň.

„Naplňuje toto přikázání,“ pokračoval dráb, „soudní rada João da Rocha Pita na vědomost dává, že ve vši tajnosti a obezřelosti bude vyslyšati osoby důvěryhodné a pátrati po důkazech a dokumentech, s jejichž pomocí budou stížnosti a pravé skutečnosti prozkoumány.“

Dráb dále vyhlásil, že každý, kdo má v moci důkazy či indicie, je pod přísným trestem povinen předati je k rukám soudu. Nikdo není nucen svědčit, kdo tak ale učiní, musí pod stejnými tresty vypovídati pravdu a nic než pravdu.

Rocha Pita podle všeho nevěnoval ničemu z toho, co se tu dalo, pozornost. Tu a tam pohlédl na některého z posluchačů, hned ale zas přešel pohledem na jiného. Vzdychal, pokyvoval hlavou, div si pro se-

be nemluvil. Někteří odtud odcházeli v přesvědčení, že to rada nemá v hlavě v pořádku.

Říkalo se, že hluchý sudí je náramně případným výrazem přání metropolitního soudu, aby stížnosti na guvernéra zůstaly oslyšeny, a že je tu na posměch Ravascům. Všichni věděli o neúčtě, v níž princ regent chová jezuitu Vieiru. Tenhle soudní rada je odpovědí. To se zdálo nade vši pochybu.

Rocha Pita se ve své radní komnatě posadil, natáhl ruce na stůl a zhluboka se nadechl.

„Tohle šetření,“ řekl drábu Manuelovi do Porto, „není otázkou práva. Vítězem tu patrně nebude ten, kdo jest bez viny, nýbrž ten, kdo má větší sílu. Nesmíme zaváhat ani na okamžik.“

Prvním svědkem byl rada Manuel da Costa Palma. Přišel ve své dlouhé černé tabardě, holý krk se mu červenal a tvář si uchovávala stále stejný dravčí výraz.

„Už je tady,“ oznámil Manuel do Porto, dráb.

„I když má náš návštěvník jako všichni ostatní radové a oficiálové vysoké vzdělání,“ pravil Rocha Pita, „záležitosti ducha ho pramálo zajímají. K takovému Juanu de Solórzanu Pereirovi či Juanu de Matienzovi má daleko jako Slunce k Zemi.“

Manuel do Porto se usmál.

Rocha Pita mu dal návěští, aby radu uvedl. Dráb odešel a vzápětí ke sluchu Rocha Pitově dolehly kroky dvou mužů, které se nesly chodbou.

Palma vešel, následován drábem, který mu nabídl příslušnou stolicí.

Soudní radové měli v kolonii dohlížet na instalaci zvolených sudí, na osvojování, dary mezi soukromými stranami, udílení výsadních listů, legitimace, nápravu urážek na cti, potvrzování způsobilosti

a podobně. Dobře znali zákruty zákona a jak jich využít, po právu či nikoli, a neomezovali se na pouhé pozorovatele obchodních a politických vztahů v kolonii.

Palma se usadil a čekal, až Rocha Pita promluví.

„Vaše Milosti, pane rado, přistupujete před nás z vlastní, svobodné vůle, že ano?“ začal Rocha Pita. Hlas se mu chvěl.

„Ano,“ odpověděl Palma. Zatímco Rocha Pita zapisoval do knihy a muži před sebou nevěnoval pozornost, Palma poťukával prsty o stůl a dával najevo netrpělivost. Vyšetřující soudce trval na tom, že některá svědectví bude zapisovat osobně. Byl levák. Pravou rukou si přidržoval u ucha troubu, širším otvorem natočenou směrem ke svědkovi. Rada si vzpomněl na posměšky o hluchém auditorovi, které se mu donesly.

„Oči mi slouží dobře,“ poznamenal Rocha Pita, jako by uhadoval radovy myšlenky. „Slova klamou, pane rado.“ Vyšetřovatel při řeči užíval pera po způsobu ukazovátka, jako by byl učitel rozmlouvající s žákem. Pak se sehnul nad knihou a zapisoval do ní drobnými, pečlivě krouženými literami, opatrně smáčel péro v kalamáři, aby nenadělal kaňky. Na rtech mu pohrával zneklidňující úsměv.

Rocha Pita si připravil seznam otázek, které hodlal ohledně zločinu položit. Vzhledem ke spolenectví Antonia de Souzy s Manuelem Palmou bylo v souvislosti s předchozí odpovědí velmi důležitým bodem šetření objasnit guvernérovy vztahy k tribunálu. Nešlo jen o to odhalit zločin, ale také se dozvědět, nakolik tu hrály roli politické zájmy žalobců a nakolik byli viníci předmětem pronásledování. Hluchý rada si dobře prohlédl kolegu před sebou.

„Pokusil se guvernér,“ tázal se Rocha Pita, „Antonio de Souza de Menezes, vaším prostřednictvím zabránit, aby se do rukou tribunálu dostaly výpovědi ve prospěch jezuity Antonia Vieiry Ravasca?“

„Nikoli,“ odsekl Manuel Palma, podrážděný vyšetřovatelovým učitelováním.

„Vstupoval generální guvernér do této kauzy, jako by byl jednou z účastných stran?“

„Nikoli.“

Rocha Pita zapisoval.

„Chcete říci, že ve věci smrti Francisca de Telese de Menezes není guvernér zúčastněnou stranou?“

Zdálo se, že Palma zaváhal. Pak odpověděl:

„Nikoli.“

„Kdo jí tedy je?“ naléhal Rocha Pita a vypadal přitom, jako by si chtěl špičku trouby vrazit do ucha.

„Právo. Zločinci mají dojít trestu. Nikoli ze msty, pane Rocho Pito, ale aby se lidu dostalo odstrašujícího příkladu.“

„Odstrašujícího příkladu. Výborně.“

Sehnul se a dal se znovu do psaní. Pak si znovu prohlédl soudního radu. Palmovi se na čele perlit pot. Nenápadně si tiskl ruce. Pod pláštěm se mu rýsovala objemná pistole.

„Máte, pane Palmo, ve zvyku chodit ozbrojen?“

„Víte dobře, Vašnosti, že tady nosí zbraň každý. Při rozkvašené povaze osadníků to jinak nejde.“

„Všichni ne, pane Palmo. Mnoho soudních radů spoléhá na své tělesné knechty. Není tomu tak?“

„Je.“

„Neslyšel jsem,“ přiblížil Rocha Pita troubu k Palmově tváři.

„Ano,“ křikl Palma.

Rocha Pita se odmlčel. Odkáslal si. Dráb mu přinesl koflík vody. Vypil doušek. „Kolik jich je?“

„Kolik je čeho?“ Palma se pokoušel ovládnout nečekanou nervozitu, která se ho začínala zmocňovat.

„Kolik tělesných strážců?“

„Pár. Proč na tom záleží?“

„Tři?“

„Nu... v některých případech...“

„Vidím, Vašnosti, že vašich tělesných strážců není právě málo. Osm? Deset?“

„Nejsou všichni z mé osobní gardy. Někteří patří guvernérovi a přišli se mnou, abych mohl bezpečně vypovídat.“

„Cožpak svědecká výpověď obnáší nějaké nebezpečí?“

„Vládne zde mnoho nevraživosti. Ravascové mají velkou moc.“

„Ravascové jsou proti vám?“

„Řekl bych. Myslím, že ano.“

„A z jaké příčiny?“

„Nevím.“

„Nevíte?“

„Nevím.“

Rocha Pita se zatvářil nechápavě. Pokýval hlavou. Chvilí přemýšlel a pak pokračoval.

„Jsou Ravascové proti guvernérovi?“

„Není mi známo.“

Dráb, který byl zjevně podrážděn Palmovými lakonickými a zpupnými manýrami, podupával špičkou nohy o zem, přes tu chvíli měnil polohu, vstával a zase si sedal. Rocha Pita však vypadal chladně. Trpělivě, ba dokonce se shovívavým výrazem v tváři kladl otázky.

„Vraťme se k Antoniu de Souza de Menezes. Zvýhodňoval generální guvernér soudce a ostatní zástupce v úřadech a během jejich výkonu či se nějakým způsobem vměšoval do jejich záležitostí?“

„Ne.“

Dráb slyšitelně podupával nohou.

„Bránil generální guvernér exekuci nějakého trestu, nebo ji naopak vyžadoval?“

„Ne.“

Rocha Pita se na okamžik zamyslel. „Tehle proces proti Vieirovi je nadmíru zajímavý. Zdá se, že se ho všichni bojí, jako by to byl ďábel.“

Palma prohlásil, že se guvernér stal obětí hanebného a pomlouvačného pronásledování, vedeného páterem Antoniem Vieirom a jeho bratrem, sekretářem Bernardem Ravaskem.

„Ti jsou, drahý pane Palmo, neškodní. Nemají ani moc, ani peníze.“

„Vím ale, co Vaší Milosti patrně zůstalo utajeno,“ řekl Palma. „Ravascové jednájí pod ochranou sefardských Židů.“

„Jména těch Židů,“ uhodil vyšetřující.

Rada se usmál. Pomalu, aby vyšetřovateli usnadnil zapisování, vyjmenoval veškeré vlivné Židy, co znal.

Vstoupil majordom v karmínové livreji a vycíděných střevících a uvedl sluhu, který nesl podnos s čajem a cukrovím z citronové kůry.

Antonio de Souza, který seděl v křesle, odlil trochu horkého odvaru do šálku na podnose, vybral jeden ze zákusků a obé podal lokaji, který vypil čaj a snědl vybraný kousek. Pak obsloužili Antonia de Souzu.

Když si vypil čaj, usadil se k pracovnímu stolu. Zdravou rukou odsunul listiny, které měl před sebou, a poručil Matovi, ať se posadí.

„Nuže?“ zeptal se Antonio de Souza.

„Podle všeho neúplatný. Velmi dobře zpravený.“

„Podle všeho?“ pozastavil se zamýšleně Antonio de Souza.

„Tak to řekl pan rada Palma. Mám tu jména několik lidí, kteří se dostavili k výpovědi. Opatrovník statku, kupci, majitelé cukrovarů, několik *marranů*, nádeníci, dokonce jedna kurtizána. Bere v potaz svědectví lidí ze všech tříd. Skoro všechna jsou ve prospěch Vaší Milosti.“

„To může změnit mnoho.“

„To nevím, pane. Váš sluha Lamzelezo je v šatlavě, jak jste nařídil,“ hlásil Mata.

„Výborně, Rocha Pita má o jednoho našeptavače méně.“

„Prý vykřikuje skrz latě vězení, že byly doby, kdy mu ten, který mu nyní spílá do zlodějů, poroučel a on jednal z jeho příkazů. Že ho posílalo loupit deset dravých ptáků. Že byl pouhopouhý smlouvač trhu.“

„Ať mu dají roubík.“

„A ještě jedna novinka: otec Vieira poslal k soudu své plnomocníky.“

„Máš to za dobré, či za zlé, Mato?“

Mata zvažoval.

„Nevím, pane. Liška může změnit kožich, ale slepice dávit nepřestane.“

2

V rozhovoru s drábem se Rocha Pita obešel bez trouby. Ne že by svou hluchotu předstíral, ale za ta léta, co s Manuelem do Porto strávil, se soudní rada naučil naslouchat jeho myšlenkám, odečítat mu z očí i ze rtů, číst v jeho pocitech. Kromě toho měl dráb mocný hlas, jehož nabyt při veřejném heraltování.

„Co bys dělal na mém místě?“ zeptal se Rocha Pita.

„Nevím, pane. Snad co radové obyčejně dělávají.“

Prohlásil bych proces za uzavřený. Propustil bych obviněné. Dal pardon těm, kdo byli obžalováni.“

„Když chodím po ulicích, slyším skrze zavřené okenice, z míst, kam pohled nedosáhne, jak lidé hlasitě reptají proti guvernérovi.“

„Já zrovna tak,“ řekl dráb. „Lidi nepromluví.“

„Hm.“

Manuel do Porto vyčkával.

„Nechat to být a nepřijít na to, jak se věci mají? Ne. Vyšetřím, co mám vyšetřit, i kdybych měl káčet hradby pouhým dechem. Promluví si s Antoniem de Souza,“ rozhodl se Rocha Pita.

„S Kelkou? Vy chcete mluvit s Kelkou?“

„Zaříd' mi u něj slyšení, Manueli. Zatím pro tebe budu mít něco na práci.“

Generální guvernér se usmál, když se dozvěděl, že ho Rocha Pita chce navštívit v paláci. Vždyť to říkal, že se bude držet ve svých mezích, a stejně tak mu prorokoval potíže, s jakými se setká. Guvernér ví, že oficiálové a jiní potentáti hájívají svá práva a brání své soukmenovce.

„Neví kudy kam,“ řekl Antonio de Souza. „Proto jde za mnou.“

Pršelo a oděv Rochy Pity byl poset velkými kapkami, které ho stihly, když stoupal po schodech do paláce. Jeho paruka nestála za moc, tabardu měl z obyčejného sukna. Na nohou nosil kožené opánky, jako by byl nějaký páter.

Guvernér se v paláci obklopoval prostými, nijak zvlášť cennými věcmi. Nedával si zlatit knoflíky, meč ani kalamář. Bylo tu jen pár předmětů z leštěného, méně vznešeného kovu: bronz, měď, cín. Obrazy rozvěšené po stěnách zakoupili už jeho předchůdci

a nábytek byl docela všední. Komnata, kde guvernér úřadoval, se příliš nelišila od ostatních v paláci. Neřipomínala ani privátní světnice obchodníků, které byly takřka vždy přepychovější.

Rocha Pita rychle přešel pohledem po místnosti.

„Vaše přítomnost mě, pane rado, svým způsobem uvádí do rozpaků,“ zahleděl se Antonio de Souza do tváře muže před sebou. „Všechno, co případně řeknu, může být použito proti mně, že ano? Nemáte ve zvyku mě vyhledávat, setkáváme se jen u rokování za Velkým stolem. Je to pocta, jíž se mi od vás dostává? Nebo snad výtka?“

„Ani pocta, ani výtka. Rád bych vám jen předeštel několik svých úvah.“

„Na jaký námět, pane rado?“

Rocha Pita se měl k odpovědi, ale odmlčel se, jen se lehounce usmíval. Nespouštěl z Antonia de Souzy oči. Oba mužové se okamžik vzájemně zpytovali. Antonio de Souza věděl, že nejslabší nepřítel je ten, který se dá unést city. Rada byl zjevně klidný, opíral se loktem o stůl a pevně si držel troubu u ucha. Nic, co by připomínalo slabost, pomyslel si Antonio de Souza. Guvernér si na oplátku během svého vojenského života osvojil přísnou fyzickou disciplínu a zdánlivou myšlenkovou nepohnutelnost. Naučit se ovládat jezdeckého koně či plachty ve větru bylo kromě jiného dobrou školou, jak se naučit ovládat sebe sama, ba snad i druhé.

„Přes tuto, řekněme, poněkud zvláštní situaci,“ pokračoval Antonio de Souza, „mohu prohlásit, že jsem rád, že bezpráví, k němuž se proti mně spikli ti zločinní Ravascové, bylo před princem regentem dáno odhalit člověku tak bezúhonnému – alespoň celá řada mých mocných přátel v kolonii i v Lisaboně mě o tom vždy ubezpečovala –, jsem rád, že prá-

vě takový člověk má stvrdit mou počestnost. Lidé rádi pozdvihují řeči. Stačí, že patříme k vrchnosti, abychom byli obklopeni zlovolnou závistí, zlomyslnými poznámkami, neúctou, bezohledností, úštipky. Viní vrchnost ze všech nezdarů, které plynou z jejich vlastní nemohoucnosti a zatemnělosti. Nestydí se brát do úst ani samého panovníka.“

Při těchto slovech se Antonio de Souza obrátil k ohromnému obrazu, na němž byl vypodobněn král Jan IV.

„Už jsem si u jednoho místního malíře,“ řekl Antonio de Souza, „ostatně velmi šikovného mladíka, objednal kontrfekt našeho prince regenta, Jeho Výsosti Petra. Právě je s tímto pověřením v Portugalsku. Vaší Milosti je však známo, jak si zdejší lidé umějí dávat na čas, a onen malíř mě zůstává v dychtivém očekávání obrazu, který má vyhotovit. Hodlám zřídit zvláštní sál, kde budou vystaveny portréty našich zesnulých panovníků, dejž jim Pán Bůh věčnou slávu.“

Rocha Pita věděl, co guvernér těmi slovy ve skutečnosti míní. Zemřelý král býval nakloněn otci Vieirovi, kdežto princ mu dával najevo jistou nepřizn, kterážto ztráta důvěry se vztahovala i na celou skupinu, v jejímž čele Vieira stál. Obraz krále Alfonse byl z místnosti prozíravě odstraněn. Antonio de Souza tak syndikovi jemně naznačoval, že by mohl u prince upadnout v nemilost, kdyby byl ke klíce Ravascových shovívavý.

„Ale já mluvím a mluvím a nepustím Vaši Milost ke slovu. Co pro vás mohu udělat?“

„Zjistil jsem, že příbuzní mrtvého, jmenovitě purkmistr Teles, se zasadili, aby Vaše Milost dala vsadit do arestu dva brigadýry, Pedra Gomeze, který se proslavil v severovýchodním sertáu a v dobách rio-

dejaneirské vlády, a Álvaro de Azeveda, co jezdíval lovit divočáky. Dozvěděl jsem se též, že to nebyl nikdo jiný než purkmistr Teles, kdo předložil Vaší Milosti žádost o zatčení žen Britových a dony Bernardiny Ravascové. Považuji toto rozhodnutí spíše za pomstu než za trest, kromě toho, že nutně znamená zásah do pýchoty a šlechtického stavu této země, spojený s určitým pohybem v obou těchto skupinách. Už k němu také došlo a věřím, že není ani v zájmu mém, ani vašem. Mým úkolem je objasnit hrdelní zločin spáchaný na purkmistrovi, není však důvodu, aby z vůle Vaší Milosti a pánů radů Goise a Palmy byli jako purkmistrovi katani drženi v zajetí všichni jeho opovědníci. Právní postup proti viníkům byste měli, pane guvernére, s panem radou svěřit mně. Přimykát obviněné šatlavou dříve, než byla přednesena obžaloba, není nutno. Víme-li, kdo jsou vrazi, a máme-li na ně četná udání, nebudeme jímat šlechtičny, proti nimž nemáme jiných důkazů než takové, které jsou vyřčeny po straně, abychom je mohli vsadit do štokhauzu a pomstít se tak jejich manželům, otcům a bratřím.“

„Jakmile jsem se o jejich uvěznění dozvěděl,“ řekl guvernér bledý jako stěna, „poručil jsem, aby je pustili na svobodu. Rozumím-li tomu dobře, Vaše Milost si přeje vidět přípisy a akta? Dveře do paláce jsou vám otevřeny, všechno tu budete mít před sebou jako na dlani. Cokoli budete chtít, je k vašim službám. Určím jednoho adjunkta, aby vám připravil listiny, které určíte. A žádám Vaši Milost, aby se přesvědčila o mých poctivých úmyslech. Uvidíte na vlastní oči, že mi z této kolonie pražádné ovoce nevezšlo, ba dostalo se mi tu jedině překážek a zábran. Ničeho jsem nezískal; naopak, přišel jsem tu o hotové jmění,“ řekl Antonio de Souza.

Tehdy Rocha Pita pohlédl na kovovou paži muže před sebou, čemuž se po celou dobu vyhýbal.

„Purkmistrovy smrti, pane guvernére, upřímně želiím.“

„Doufám, pane rado, že tento zločin vyšetříte beze zbytku.“

To, že se mu podařilo přimět radu, aby vyjádřil lítost nad skutkem, jehož byl obětí, měl Antonio de Souza za jedno vítězství navrch. Dal zavolat Matu, který uctivě vstoupil.

„Doprovod' pana soudního radu, kamkoli si bude přát, a bez dalšího mu odevzdej, oč požádá.“

Antonio de Souza vstal. Velká postava ho činila ještě hrozivějším.

Malý, sehnutý Rocha Pita se poroučel a Mata ho zdvořile vyprovázel.

Když Rocha Pita časně ráno slyšel přibíhat cválajícího koně, neslyšně slezl z postele a vyhlédl oknem.

Za dveřmi stál Manuel do Porto a v náručí svíral stohy lejster. Rada se svíci v ruce namáhavě sešel ze schodů patrového domu.

„Výborně, výborně. Vidím, že jsi pracoval dlouho do noci. Co neseš?“ zajímal se Rocha Pita.

„Měl jste pravdu. Objevil jsem, co jste tušil. V sekretářské kanceláři mě přijali s otevřenou náručí. Vzali mě do tajného archivu jednoho aktuára, který mě požádal, abych ho nejmenoval, protože listiny měly být z guvernérova příkazu zničeny. Umožnili mi, abych si ověřil, co jsem chtěl. Tady jsou ty dokumenty, nechybí ani čárka.“

Rocha Pita a Manuel do Porto se vrátili po schodech do komnaty. Starý rada byl v dlouhé bílé košili, na nohou měl nataženy sametové papuče. Na hla-

vě mu seděl bílý čepec. Posadil se a začal prohlížet listiny.

„Hm, hm,“ mumlal si.

Manuel do Porto s rozzářenýma očima čekal.

„Výborně. Soupis majetku některých členů guvernérůvy a purkmistrovy rodiny, jehož nabyli za Souzova mandátu prostřednictvím Luize Bonicha a který z větší části prodali třetím osobám. Jen se podívejme: na úbočí pod karmelitány dva přízemní příbytky; u kachlového kříže další; před arestem patrový dům; pozemek a dům poblíž Nazaré a pevnosti Barbalho; v Palácové ulici dům; v ulici Poyeira pozemek; jatka v Rybném koutě, další před apatykou u milosrdných a rybárna za šatlavou; dům v Ximenesově ulici, další před Pátorskou kašnou na Hoře, a v Taboãu hospoda. Plantáže cukrové třtiny v okrsku Svatého Amara; sto sáhů země v Jequitaie; při řece Paraguaçu hospodářství o sto šedesáti a půl sázích našír a osmi stech naděl směrem do vnitrozemí, pak pozemek v zátoce řeky Curumataí. V Itapicuru těžební úděl s pramenem. Dva domy v Ilhéusu, díl země na řece Missão až k močálům, plantáže v Tukaním sertãu, klučeniny Lima Ventura a Matança, v Pitinze plantáže s cukrovarem, domy, otroky, dobyt看em a pozemky. V Porto Seguru dvě míle země na Taperském výběžku. Dvě karavely, jedna holandská pinasa, jeden malý škuner a několik kánojí. Koně a maštale v Itapicuru a v Piquaraçá. Skoro všechno jim bylo přiklepnuto v dražbách a později prodáno za mnohem vyšší cenu. Zásilky peněz do Portugalska. Otroci koupení v přístavu Ajudá,“ ukončil výčet Rocha Pita.

„S čím jste se, Milosti, setkal v paláci?“ zeptal se dráb.

„Já? Ale s ničím zvláštním. Snad... snad až na

jednu bezvýznamnou chybičku,“ odpověděl Rocha Pita.

„Jakou, pane?“

„S příliš otevřenými dveřmi.“

3

Gregório de Matos se vypravil na soud. Když se prokázal prstenem kanonisty a rozdál několik dvacetníků, podařilo se mu proniknout do komnaty se soudními spisy. Z jedné hromady úředních akt vytáhl proces Marie Bercové.

Pouhé čtyři strany, bez obhajoby, chladné a neúčastné. Zevrubně je přečetl. Pak nahlédl do knihy pardonů a kaucí. Udělal si pár poznámek a papír schoval do kapsy. Kde se žádal hrdelní trest, bylo zapotřebí tří hlasů.

Proces se obvykle vlekl od dvou do čtyř let. Spis Marie Bercové byl uzavřen v několika dnech. K rozhodnutí se dospívalo metodou takzvané rozpravy. Každý sudí si přečetl doličné spisy, písemně předložil své dobré zdání v latinském jazyce a to spolu s ostatními dokumenty putovalo k dalšímu členu tribunálu. Nález nebyl podepsán, aby nevznikal prostor k písemným různicím. Jednoho z posuzovatelů Gregório de Matos poznal podle šroubovaného stylu dobrozdání: byl to Gois. Předkladatele druhého poznal podle gramatických chyb: Palma. K čemu tolik pečlivosti? Povolání vinice: kurtizána. Lež. Vinna: krádeží a napomáháním hrdelnímu zločinu. Zase lež.

Pohybovat se na poli zákona bylo v Brazílii nadmíru svízelné. Směrnice přicházely v podobě zákonných listů, patentů, královských ediktů a výno-

sů, regimentů, ustanovení, pragmatických sankcí, chart, konkordát, privilegií, dekretů, rekomendací, věstníků a vyhlášek, které vytvářely nesourodou směsku předpisů, z nichž každý měl vlastní dobu působnosti.

Právomocnost bývala vykládána dle portugalských právoznalců, značně ovlivněných Cujaciem, právníkem z Toulouse, který vykládal římské právo po humanistickém způsobu a byl autorem proslulých děl jako *Animadversiones et Observationes, Recitationes* a *Tractatus ad Africanum. Filipovská zřízení*, jež byla základem trestního práva, byla tak přísná, že za některých okolností byla zhora neproveditelná.

Půtky a zločiny byly v Bahii na denním pořádku. Gregório de Matos listoval soupisem případů, které přišly toho roku na pořad. Bylo tu na dvě stovky mordů či úkladných zločinů vedoucích k odúmrti z příčiny ran tulichem, probodení rapírem, zastřelení hákovnicí; na tři sta výhostů, které postihovaly povýtce černochoy a mulaty, neboť mnoho otroků se dopouštělo zločinů z příkazu svých pánů a trest pak dopadl na ně; na tisíc pardonů a vyručení; šestnáct set drobnějších deliktů; sedmnáct set soukromých pří, testamentů či majetkových případů; celkem přes tisíc sedm set přečinů. Na obyvatelstvo čítající zhruba sto tisíc lidí to nebylo málo.

Z podnětů, které se dostaly před soudný stolec, vystával portrét města. Moc se omezovala na malou skupinku, jež vyšla téměř vždycky bez úhony; obyvatelstvo, které nedodržovalo pravidla soužití, podstupovalo tresty, jež sahaly od peněžitých pokut, vyhnanství, galejí až k poznačení rozpáleným železem, ranám holí, oběšení a stětí.

Na Pranýř umístěný před kolejí jezuitů – kteří usílovali o to, aby byl přemístěn jinam, neboť úpění

odsouzců a hlomození davu prý narušovalo chod koleje – vězni, nad nimiž byl vynesena soud, jen proudili. Věšení a stínání se odehrávalo před milosrdnými, kde se tyčilo dřevěné břevno.

Bahijskému soudu podléhaly i všechny ostatní kapitanáty. Koruna se pod záminkou nedostatku peněžních prostředků na vydržování sudích stavěla odmítavě k jakýmkoli návrhům, že by vlastní soudní dvory mohly vzniknout i v jiných oblastech. V Portugalsku panovalo přesvědčení, že v Brazílii nemá být mnoho učenců, neboť kolonie „potřebuje soldáty, a ne advokáty“. Ve městě bylo advokátů pořádku. Advokátem se v Bahii nemohl stát nikdo, kdo neměl osvědčení o zkoušce z lisabonského Dvorského soudu či o osmiletém studiu na univerzitě v Coimbre. Většina advokátů, kteří nepocházeli z mohovitých rodin, a nemohli proto na univerzitě studovat, však neprošla studii ani zkouškami, a regule jim byly dobré leda pro smích. Falešných právníků bylo habaděj, „prsteny z mědi s kamenem od zedníka“. V kolonii však byli i velcí právníci s úctyhodnou klientelou. *Zřízení* stanovovala honoráře, ale vyhlášení advokáti si počítali, kolik se jim zmanulo.

Tribunál měl povoleno pouhých osm soudců. Procesy postupovaly pozvolna. Soudní úřadové si naříkali na přetíženosť: dlouhou řadu případů rozhojňovala zvláštní šetření, která koruna ukládala provést přednostně, a mimořádné povinnosti správní povahy. Mnoho zločinů zůstalo nepotrestáno, protože se nepodařilo shromáždit quorum šesti přísedících.

Postup v soudnici byl pevně stanoven: nejprve byly posuzovány soukromé pře; po nich následovaly zločiny; nakonec přišly otázky zájmu koruny. Soukromé pře byly tak početné, že na ostatní se ni-

kdy nedostalo. Následkem toho lidé, kteří se měli zodpovídat ze zločinů, chřadli v mornách a většinou zašli nemocí či hladem. Žalářiníci pěstovali výnosný obchod založený na vydírání rodin obviněných, a jen málo vězňům bylo dopřáno pomoci od milosrdných bratří, kteří se jim snažili v nouzi ulevit.

Pro Marii Bercovou se jistě něco udělat dalo. Jen bylo třeba vyvinout nadlidské úsilí.

„Jak má se nám vésti v těchto krajích, kde úskoky a lstí se právo hájí?“ povzdychl si pro sebe Gregório de Matos.

Rocha Pita proseděl celou noc v pracovně, probíral se výpověďmi svědků a zapisoval si body, které ho zaujaly. Několikrát si znovu přečetl zápis z vyšetřování purkmistrova mordu a pátral po nesrovnalostech: po neshodách, očividných lžích, nejasnostech a dvojsmyslech, které se daly vykládat všelijak; po častých protimluvech, zamlčovaných indiciích, pochybných důkazech. Jak mohly takové zásadní chyby tak proslulému koloniálnímu právníkovi, jakým byl Palma, uniknout?

V Rocha Pitově domě si Gregório de Matos prohlížel nádherně vázané svazky pocházející z lisabonského kláštera svatého Vincenta za branami – jediného tiskařského domu, jenž obdržel privilej tisknout *Zřízení* –, které stály v příhradě. Vedle těchto pěti svazků se tu vyskytoval bezpočet dalších, které k Rochovi Pitovi vábily rady i sudí bez rozdílu. Rocha Pita má co číst do nejdelší smrti, pomyslně si Gregório de Matos.

Rada pozdvihl oči od listin na stole a dlouze si advokáta, který před ním stál, změřil.

„Matos e Guerra, Gregório de Matos e Guerra... váš otec se jmenoval zrovna tak. Jste v úzkých, vidíte?“

„Pane,“ odvětil Gregório de Matos, „nepřišel jsem, abych orodoval za sebe. Něco takového bych nikdy neučinil, poněvadž je mi známa vaše nestrannost i smysl pro spravedlnost. A nepřišel jsem se zastávat ani otce Vieiry, jenžto má své vlastní plnomocníky, k nimž se nepočítám.“

„Vaše dobré vychování či vážnost, jíž se těšíte, by vám měly velet, abyste ctil svůj majetek a svou pověst. Je politováníhodné, že jako satirik dosahujete takové vytríbenosti, a své soudcovské povinnosti necháváte ladem. V Lisaboně se mi naskytla možnost číst líčení jedné soukromé pře o majorátní majetek, která připadla advokátovi, jenž byl mým přítelem; byl to tak objemný proces, že akta muselo nést několik slouhů. Muž, jehož se pře týkala, měl pramalou naději na vítězství a rozhodl se, že ku zmírnění svého zla zašle proces Vaší Milosti, neboť jste byl znám svým důvtipem a bystrozrakem. Odvezli vám ten hlavolam domů, a když vás klient několik dní nato zastal u okna, kterak se rozhlížíte po kraji, začal naříkat, že se dost nezabýváte jeho spisem. A nebylo třeba, vidíte?“

„Nebylo,“ řekl Gregório de Matos. „Podařilo se mi proces anulovat, aniž jsem ho vůbec četl. Toho roku vydal Filip IV. dekret, jímž vyhlašoval za neplatné procesy, jejichž akta začala být vedena na papíře bez pečeti se znakem Kastilie. Ten hlavolam ji neměl, z čehož plynulo, že je neplatný.“

„Výborně, výborně. O tomhle vašem bravurním kousku mluvil celý Lisabon. Býval jste orel nejostřejšího zraku. A teď mi odpovězte: proč jste výměnou za post u apelačního soudu odmítl vyšetřovat zločiny Salvadora Correii Benevidese? Měl jste snad

strach z moci obžalovaného? Nebo nedůvěřujete slibům, třeba byly královské?“

„Ani jedno, ani druhé,“ odpověděl Gregório de Matos.

„Jaké pohnutky vás tedy vedly?“

„To by byla dlouhá historie, jednou ji Vaší Milosti vypovím.“

Rocha Pita chápatě nenaléhal. „Už jsme se setkali u soudního dvora, nesetkali?“

„Ano, chodíval jsem tam za metropolitní soud, kde jsem působil.“

Pak se Gregório de Matos odmlčel.

„Tak dál!“ pobídl ho rada. „Co vás za mnou přivádí?“

„Přišel jsem za Vaší Milostí ve věci jedné dámy, která je odsouzena ke ztrátě hrdla. Dona Maria Bercová.“

„Ano, její případ je mi znám. Co byste rád?“

„Nemám na té věci, pane, pražádný osobní zájem. Víím jen to, že bude-li pověšena, bude dán průchod velké nespravedlnosti.“

„To je váš osobní názor. Soudcové míní jinak. Předneste svou věc!“

„To je mi známo, pane,“ pokračoval Gregório de Matos. „Ale je mi také známo, že soud je v zájmu toho, co se hodí mocipánům, schopen odsoudit k trestu, který dalece převyšuje prohřešek.“

„Zločin.“

„Zločin. Moc soudních úředníků leckdy přebije sílu zákona. Justiční omyly neznají nápravy. Soudní úřadové na všech stupních, sudí, vzdělanci, písaři i notáři, jako by byli stříženi ze stejného sukna.“

„Takové věci nemám zapotřebí poslouchat,“ přiostril Rocha Pita hlas. „Kromě toho dobře znám vaše satiry, zejména tu, jež se zabývá soudním stavem

v Brazílii. Byl jste, Vašnosti, všechno líčil v poněkud ostřejších barvách, příkládám vašim kritikám jistou dávku důvěry. Nemám však za to, že by všechna justice byla ‚bezprávná, prodejná a zprzněná‘, jak ráčíte tvrdit. Nelze přisuzovat všem, co je vlastní jen některým.“

„Rovnost všech před zákonem je zásada, která nepřipouští zpochybnění. Byl jsem si na soudu pročíst proces té dámy a shledal jsem, že v tomto případě nebylo dovoleno vyručení. Proč ne? Vyskytly se obdobné případy žen, které se dopustily obdobných deliktů a byly vyručeny, obdržely glejt, svolení zůstat na svobodě či byly dokonce omilostněny. Stačilo, že měly manžela, otce či bratra, který zasáhl v jejich prospěch. V případě Marie Bercové však žádné takové východisko nezůstalo. Žádného zločinu se nedopustila. Byla jen natolik prostomyslná, že přistoupila na to, sprovodit ze světa státou purkmistrovu ruku. Kdo vám zaručí, že věděla, či je to ruka?“

„Jakákoli státa ruka věští zločin. A ukradla z ní prsten. Nedomyslela, jaké to ponese následky.“

„Nedokázala domyslet. Ani nemohla.“

„Nese podíl na zločinu. Napomáhala mu. I to je zločin. Nebyl tu vynesena žádný záhadný trest za nerozřešené provinění. Všechno je jasné jako den.“

„Ale Antonio Brito odsouzen není. Což provinění té ženy převyšuje jeho?“

„Antonio Brito bude souzen.“

„A omilostněn.“

„Jak si můžete být tak jist? Předneste své důvody!“

„Její přečin není vážný. Dopustila se ho z příkazu jiné osoby.“

„Předneste své vysvětlení.“

„Mohl bych se dovolávat toho, že tu neblahou státo ruku našla ve splašcích na ulici, což by se vpo-

sledku tvrdit dalo. Budu k vám ale upřímný. Dona Maria Bercová byla společnicí dcery Bernarda Ravaasca a ten jí ruku nařídil zahodit. Sám na sebe vzal odpovědnost za osud purkmistrovy ruky proto, aby znemožnil vrahům s rukou naložit způsobem nedůstojným člověka. Sekretář, který na tom odumrtí ostatně nenese viny, hasne v žaláři. Konšel Luiz Bonicho je možná už dokonce po smrti. Fechtmistr Donato Serotino je pod drnem. Stejně tak písař Manuel Dias. A všechny ty zločiny napáchal tentýž muž. Guvernérův muž, nemilosrdný purkmistr Teles, který se zapřísáhl, že bratrovu smrt pomstí, ať to stojí, co to stojí. Guvernér toho zákeřníka využívá, aby ztrestal, ne-li zničil všechny, kdo vystupují proti jeho vládě. Podílel se Kelka na těchto zločinech? Napomáhal jim? A je na svobodě, rozkazuje, předsedá soudu a vládne celému kapitanátu a celé kolonii. Ty, kdo se mu protíví, odpraví podle zákona nebo jemu navzdory, s účastí soudních radů a sudích či bez ní, tak snadno, jako když pes zvedne nožku.“

„Ač je mi zřejmo, že ráčíte znáti Seneku, čímž v mých očích zasloužíte ještě většího obdivu nežli dříve, musím vám říci, že nevěřím, že bych pro tu ženu mohl cokoli učinit.“

„Ani pokusit se nemůžete?“

„Spravedlnost má své cesty, jež se ubírají skrze protimluvy a nerozum. Proč bych vám měl přikládat víru? Řekněte!“

„Protože mluvím pravdu.“

Rocha Pita si básníka změřil přimhouřenýma očima. Rozeznávat darebáky a lháře od poctivých a upřímných lidí bylo jeho denním chlebem.

„V nemoci nic neublíží víc než nevhodně podaný lék,“ řekl Gregório de Matos.

„Tohle není nemoc, nýbrž soudní pře. Dál!“

„Soudní pře, která připomíná lakchův soud nad Claudiem. Nebo ještě něco horšího,“ řekl Gregório de Matos. „I guvernéři podléhají lásce a nenávisti. A nemyslím, že by tato nenávist měla dopadnout právě na Marii Bercovou.“

„Rozumím.“ Rocha Pita začal mlčky chodit po místnosti. „Manžel té dámy by se jí byl ochoten zastat a zaplatit důklad?“ obrátil se na Gregória de Matose.

„Pokusím se, pane rado. Budu potřebovat pár dní, abych získal obnos na vyručení a souhlas manželův.“

„Dávám vám dva dny,“ řekl rada.

„Jsem vám nesmírně zavázán. Vždy jsem slyšel, že nekupujete zajíce, dokud ho nemáte na pekáči.“

„O chválu nestojím. Jsem prachobyčejný smrtelník a k nebesům mám daleko jako každý druhý.“

Gregório de Matos musel dlouho bušit, než mu přišli otevřít. Ve špehýrce se objevil malý mužík oblečený v hadrech a mířil na něj zrezatělou arkebuzou.

„Přišel jsem za vámi ve věci dony Marie Bercové,“ uvedl se Gregório de Matos.

„Ta zkurvená čubka už tu nebývá.“

Gregório de Matos čekal.

Dveře zůstaly přivřené.

„Jsem přítel, pane. Byl byste tak hodný a dal pryč tu zbraň?“

Zase čekal.

João Berco za dveřmi chvíli rozvažoval. Pak otevřel.

„Pane? Řekl jsi ‚pane‘? V tomhle městě znají jen nadávky, každý si s každým na potkání tyká, po lidech s vychováním je veta. Hned mi bylo jasné, že ty k téhle chamradi nepatříš. Pojď dál, holomku. Tenhle trombon už nestřílí. Stejně jsem slepý, nevidím, kam mířím.“

Gregório de Matos vešel do místnosti zanesené přišerným haraburdím.

Po starcově boku stála mladá černoška, hubená jako lunt, prsa jí sotva rašila. Neměla boty ani halenku.

„Dones hostu vody,“ poručil jí stařec, jen ho usadila. Zabořil se do odraného křesla z vínového aksamitu. I vsedě se opíral o dřevěnou hůl.

„Můžeš si sednout, brachu,“ pobídl návštěvníka.

Gregório de Matos si sedl na lavici, která stála na protějšku.

„Jsi manžel dony Marie Bercové, že ano?“

„Jsem. Koupil jsem ji od otce, abych tak řekl. Žila jako sirota u milosrdných. Měl jsem to podkurevče radši někomu prodat za služku či za nevěstku. Vidíš, co mi způsobila? Ta děvka mě stála hotový majlant. Zlato. Peníze. Celý měďák. Jsem zbídačený a chudý. Co tě sem přivádí?“

„Je způsob, jak ji můžeme zachránit před oprátkou.“

„Můžeme?“

„Podepsal bys záruku? Požádal bys guvernéra o milost?“

„Kolik dělá záruka?“

„Záruka a všechny ostatní výdaje by dohromady přišly na nějakých šest set tisíc reisů.“

„Za to bych dostal dobrou mulatku a vychovanou černošku. Nebo tři dobře stavěné negry. Anebo náhubek a tři soumarské koně. Anebo zbrusu novou ženu, pěknou třináctiletou holčičku, a ještě by mi zbylo. Co bych z toho měl?“

„Přece...,“ začal Gregório de Matos. João Berco mu vpadl do řeči.

„Sto párů nohavic z jemného sukna. Padesát hedvábných košil. Tři stovky lněných spodků. Osmdesát

klobouků z nejjemnější bobřiny. Čtyři sta padesát perořízků. A co by mi vyneslo tohle? Ta čubka je určitě pomrvená. Nestojí za zlámanou grešli. Dobře víš, jak s nima žoldáci v morně nakládají. Moc dobře víš, co dostane ženská do těla, když je za katrem. Dal bych krk na to, že jí nezůstalo oko vedle oka, zub vedle zubu.“

„Požádáš o milost, když ji vyručím?“

„Jestli se vrátí ke mně, požádám,“ nezaváhal. Pak ve svých úvahách zjevně dospěl k jakémusi objevu. Několikrát neklidně uhodil holí o zem.

„Nezdá se ti, že se tím vystavuju nebezpečí?“ zeptal se. „Do téhle šlamastyky se nechci zaplést. Víím, do čeho se namočila, to víím náramně dobře. A to není žádná psina, to smrdí peklem, zapletla se s pánama, chraň Bůh, abych tam spadl s ní.“

„Nic nebezpečného na tom není, João Berco. Manželé se o své ženy před soudem brávají. Jsou přece součástí jejich statků. O žádném zapletení nemůže být ani řeči. Co by si na tobě vzali? Proč by tě měli chtít poškodit? A jak? Nemáš žádný úřad, o který by ses musel trást, nemáš nic, co by je mohlo zájimat. Prosím tě, abys neodmítal. Můžeš na tom jen a jen vydělat.“

João Berco se na chvíli zamyslel. „Kdo mi zaručí, že se ke mně vrátí, když ji vyručíš ty?“ strachoval se.

„Je to poctivá dívka.“

João Berco se rozmýšlel. „Tak dobře,“ uzavřel.

Gregório de Matos se zvedl.

„Nechceš trochu vody?“ nabízel stařec.

Otrokyně mu podávala čerstvou vodu. Gregório de Matos se napil.

„Proč to všechno děláš pro ženskou, která patří mně?“

„Vím, že je nevinná.“

„Jenom proto? To je všechno?“

„Pro mne to všechno je,“ opáčil Gregório de Matos.

Stolice byly obsazeny podle hodností, vrchnost, soudní radové a bakaláři, několik páterů. Vzadu v sále se hloučil lid, pár nuzáků v nedělských šatech. Ti nejubožejší zůstali venku.

João Berco se vmáčkl mezi lůzu a prorážel si cestu holí směrem, který mu naznačovala otrokyně. Prošel řadou radničních holomků a gardistů.

Na opačném konci místnosti trůnilo na koberci prázdné křeslo, v němž sedával guvernér. Jeho příchod byl již nějaký čas očekáván, jak bylo patrné z omrzlosti přítomných, kteří zívali, rozmlouvali, něco si psali nebo prohlíželi papíry, které měli v rukou či na kolenou. Všichni se snažili tlumit hlas.

Antonio de Souza měl přijít opantoflenou uličkou. Vedle čestného guvernérova místa seděl se sepjatýma rukama arcibiskup, hladil si prsten a své jediné oko upíral do země. Na hlavě měl malé sametové solideo karmezínové barvy, zpod nějž mu vyčuhovaly prořídle bílé vlasy. V tváři se mu zračily chmury.

Antonio de Souza rázně vpadl do místnosti. Někteří okamžitě povstali; jiní nečinně zůstali, jak byli. Guvernér znuděně zahájil slyšení.

Jako první promluvil arcibiskup. Jeho věc se týkala církevního vymezení lichvy, které stanovilo výši úroků na šest a čtvrt procenta, což byla nejvyšší sazba, jakou bylo dovoleno vybírat. Pak mluvili o kaplanovi, který sloužil mši před každým zasedáním církevního tribunálu, a o námětech, na něž by měl kázat. V těchto diskusích strávili drahně času.

Slyšení pokračovalo.

Následoval soudní rada, který svůj čas vyčerpal

spřádáním lyrických úvah o vlastních ctnostech a který „sloužil svému úřadu s autoritou a spravedlností, jaké mu může i ten nejprozíravější konšel závidět“.

Po něm se dostalo slyšení jezuitovi, který plédoval za založení právnického učení v kolonii.

Pak přišli na pořad ještě nějakí právníci, páteři, šlechtici a po nich lidé peněžití. Ti nejchudší nespěle čekali, až dojde řada i na ně.

Antonio de Souza chvílemi využíval řeči lidí předstupujících ke slyšení k dalekosáhlým úvahám, zejména pokud se ho vznesené záležitosti bezprostředně nedotýkaly; někdy netrpělivě zadupal nohou, čímž řečníka propouštěl. Všem sliboval, že jejich věc prošetří a že se jim vbrzku dostane rozhodnutí. Na místě nebylo vyřízeno nic.

Sál se zavřenými okny páchl lidským potem.

Když se dostalo sluchu několika nuzákům, kteří si vesměs stěžovali na ceny, žádali o nějaké dobrodiní pro sebe či žalovali na bezpráví, které na nich bylo spácháno, Antonio Souza dal návštěví Matovi a slyšení uzavřel.

João Berco vyrazil uličkou vyloženou kobercem ke guvernérovi, stále vedený za ruku mladičkou černoškou. Zastavil se před nevelkými dřevěnými lavičkami se dvěma stupínky. Několik knechtů vyrazilo proti němu, aby mu zabránili pokračovat dál.

„Pane guvernére,“ křikl svým hrobovým hlasem. „Vaše Milost nemůže oslyšet starého João Berca. Nohy už mi dosloužily a jsem slepý jako krtek.“

Když Antonio de Souza zaslechl starcovo jméno, zastavil se. Zkoumavě se na něj zahleděl. Pokynul strážím, ať ho nechají být.

João Berco zůstal stát vedle tribuny. „Ani po těchto stupíncích vylézt nemohu.“

„Můžete mluvit z místa, kde stojíte, pane. Poslouchám.“ Antonio de Souza se znovu posadil.

„Nepřicházím, Vaše Milosti, abych žádal o blahovůli, ale abych se domohl práva. Práva, pane, pro svou ženu, donu Marii Bercovou. Je odsouzená k šibenici, neudělala však ničeho, zač by zasloužila tak krutý trest. Je obviněna, že napomáhala při mordu purkmistra, dej mu Pán Bůh věčnou slávu, ale mohu dokázat, že je nevinná. V den zločinu nevyšla z domu. Půjčoval jsem ji panu sekretáři, aby dělala společnost jeho dceři, šlechtičně. Je to dělná žena, zatkli ji s chvostičem a škopem v ruce.“

Antonio de Souza nevěřičně, leč trpělivě naslouchal. „A taky je to dobrá hrobnice, že ano?“

„Dobrá hrobnice? Nedokáže vzít do ruky lopatu a nezlámat si pritom prst.“

Bylo slyšet potlačovaný smích.

„Nemohu bez ní žít, pane guvernére, vždyť jsem slepý a nemajetný. Vaše Milost odsuzuje nás oba.“

Jakýsi adjunkt přistoupil ke guvernérovi a cosi mu pošeptal do ucha. Antonio de Souza se usmál pod vousy.

„Nemáte snad otroky?“

„Mám jedinou otrokyni, ale ta nestojí za nic. Je to pitomá nána chycená od souhotí. Jen mě stojí peníze, jí jako nezavřená a od rána do večera chrápe.“

„A copak dělá v noci?“ vykřikl někdo ze shromážděných. Otázka vyvolala bouřlivý smích. João Berco zuřivě zašermoval holí ve vzduchu. „To bych si vyprošoval, v noci spí taky. Ale na tom nesejde. Dona Maria Bercová je nevinná. Prosím vás, pane guvernére, abyste jí udělil milost.“

„Udělovat milost nevinnému je jako chtít smočit studánku dešťovou vodou,“ řekl Antonio de Souza.

V obecenstvu se ozvaly další posměšky.

„Paroháč!“ vykřikl někdo.

Další úštipky.

„Jeden z našich radů za tuto odsouzenkyni orodoval,“ pravil guvernér. „Žádal, aby byla propuštěna na kauci. Zaplatíte a podepíšete záruku?“

João Berco cosi zblekotal a pak řekl, že jistě. „Snažně vás prosím,“ padl na kolena a bil se v tvář. „Jsem starý nuzák.“

„Máte příbuzné?“ zeptal se Antonio de Souza.

„Ne. Nemám, Vaše Milosti,“ odpověděl, nevěda, kam otázka míří. Věděl, že nic, co tu je řečeno, není prosto postranních úmyslů.

„Dobrá, pane,“ řekl guvernér, „dobrá. Příkážu, aby byl spis té ženy znovu přešetřen.“

Antonio de Souza se zvedl a odešel. Když vycházel, mnozí poklekali a pokoušeli se mu políbit ruku.

Knechtové vyvedli Joãa Berca až k východu z paláce. Pomohli mu ze schodu a João Berco, jemuž se očividně ulehčilo, se s pomocí hole a otrokyně odšoural.

4

Nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu, nisi intellectus ipse, neřekl snad otec Vieira, že není žádného porozumění mimo to, co bylo prve pročitáno, s výjimkou porozumění samého?, pomyslel si Gregório de Matos. Říkal si, že mu přeskočilo, když v takovou chvíli dokáže myslet na Aristotela a Leibnize. Ve světě možného jde všechno nazadmo.

Bernardinu Ravascovou připoutala nemoc na lůžko, ležela obklopená služebními, standličkami

a mokrými obklady. Barvíř, který stál u postele, jí zasekával baňky. Na bledé pokožce nemocné vyrážely krvavé krupěje.

„Ouvej,“ vykřikla Bernardina Ravascová, „buďte od té dobroty a přestaňte už s tím kurýrováním.“

Lazebník jí vložil nohu do měděnice se studenou vodou. Pro případ, že by nemocná pozbyla vědomí, si vyžádal sůl.

Gregório de Matos zničeně čekal ve světnici. Za nějaký čas lazebník přešel příbytek, pozdravil básníka a vyšel dveřmi na ulici. Vzápětí byl Gregório de Matos uveden do panina pokoje.

Vešel stísněně, po špičkách, v ruce kytičku květů, které vytáhl z vázy na stole ve světnici. Bernardina Ravascová na lůžku byla bledší a křehčí než kdy jindy, kolem očí se jí rýsovaly zarudlé kruhy, bezkrevné ruce měla složené na prsou.

„Odpusťte mi, paní, že přicházím v takovou chvíli. Přijměte, prosím, tento svazeček kvítí.“

„Ach, konečně trocha úlevy v mém soužení. Ochuravěla jsem ze dní, které jsem strávila v žaláři, místě patřičném leda pro nějaké barbarské vládce a dráče. Kelka nám z licoměrnosti posílal krmě od svého vlastního banketu, fakule na svícení a čistá roucha na kavalce; nic nám ale nemohlo přinést ulehčení. Ani té útěchy, abych spatřila otce, se mi nedostalo. Jak nesnadno je žít mezi šílenými! Přeji si však na to zapomenout, nikdy víc o tom nepromluvit. Co vás sem přivádí? Dobré zprávy?“

„Kéž by tomu tak bylo. Potřebuji vaši pomoc.“

Gregório de Matos vyprávěl o procesu s Marií Bercovou. „Potřebuji peníze na záruku, paní. Mluvil jsem se všemi lichváři, ale nepůjčili mi. Mé majetné příbuzné se mi nepodařilo najít.“

„Kolik?“

„Šest set tisíc reisů. Do zítřka.“

Bernardina Ravascová vytáhla nohy zpod podušnice a namáhavě vstala z lože. Na posteli se povalovaly podnosy a šálky, talíře s drobty, poháry; na stole bylo další nádobí se zbytky potravin.

„Pán Bůh s námi!“ zahořkovala Bernardina Ravascová. „Šest set tisíc!“

„Jen tak ji můžeme vyručit z vězení.“

„Což je možno žádat na záruku tak velký obnos?“

„O tom nemám pochyb, paní.“

„Trpím, jen když pomyslím na Marii, jak s rukama v preclíkách a hrdlem v železných okovech vězí mezi těmi neurvalci. Tolik peněz nemám, otec je ve vězení a rodinný majetek uzamčen v truhlici. Jediná pomoc, která mi přichází na mysl, je Samuel da Fonseca.“

„Žádat o peníze Žida? Leda na dvanáctiprocentní úrok.“

„O donu Samuelovi to ale neplatí. Jako by to byl křesťan.“

„Kde ho najdu?“

„Snad v Matoimu, tam, kde čítají Tóru. Nevěřím, že by měl tolik peněz ve své truhle, mají však fundaci, z níž vyplácejí Židy zajaté na moři piráty, jimiž se to všude jen hemží.“

„Z čeho jsou ty peníze?“

„Z berní, jež všichni Židé platí z tovaru, který je odsud odvážen; ze zlata, stříbra, drahého kamení, jantaru; poplatky z naloženého cukru, ze zisků na provizích, z černočů, z prodeje domů, z korzářských lodí, kterých se zmocní. Drží velmi pospolu.“

„O tom dobře vím, paní Bernardino, kolikrát jsem se pokoušel vypáčit ze Židů svědectví o zločinech či rozepřích.“

„Nesvědčí proti svým bližním.“

„Tahle tajná synagoga... Což nemají strach z hranice?“

„Ale ano, mají. Jenže od dob Isaaca de Castra, kterého upálili roku 1646 nebo 1647, jak říká otec, se brazilského Žida na svatý oheň odvést nepodařilo. Aby byl, jak říkají ‚zbožní‘ inkviziční soudcové, ‚ve vši zbožnosti upálen pro spásu své duše‘. Synagoga v Matoimu se nachází v kamenné budově skryté v lese. Zavezu vás tam.“

„Myslím, že byste odsud, paní, raději neměla vycházet. Jste přece churava.“

„Jeďte tedy s Gasparem da Fonsecou. Povede vás a otevře vám dveře.“

Jeli v kočáru. Gregório de Matos s sebou vezl soudek, skoro prázdný.

„Piju, vypadám jako ludrák, toulám se,“ řekl básník. „Nejsem dobrou společností pro nikoho. Každému jsem se vzdálil. Rozptýlit se dokážu jen s černoškami, trdlo mi v jednom kuse stojí. Nevidíš, jak jsem na tom? Vlasy si nestříhám od doby, co jsem se začal skrývat ve skladišti, jak ono je to vlastně dlouho?“

„Jak bych to mohl vědět?“

„O sametovou pelerínu mě obehráli a teď nosím tuhle sprostou hazuku. Kelka měl navíc tu drzost peleríny zapovědět. Je nevědomý jako koura, alchymista, co dokáže proměnit fejn ve frncoch chlupů. Nohy mám rozpukané, tvář popelavou a vlasy mi zeshedíví, než se naděju.“

„Ale takový život sis, milý básníku, zvolil sám,“ namítl Gaspar.

„Někdy jsem na pochybách, zda jsem si ho zvolil, či zda mě k němu dohnali. Dohnali, ale kdo? Vlastně se takhle cítím dobře. Jenom ženské chtějí, abychom byli jako ze škatulky, aby je kat spral, ženské

chtějí mít všechno jako ze škatulky. A po šoupané nedokážou držet zobák. Hned se pustí do žvanění. Někdy si myslím, že ženské šoustaj nerady. Dělej to jen proto, aby si pak mohly popovídat. Jak se daří Terese? Vidáš se s ní?“

„Tuhle jsem ji odpoledne viděl na ulici. Šel jsem s Tomášem Pintem Brandãem. Koukla se po nás, jako by se chtěla zastavit a na něco se nás zeptat, na tebe nejspíš.“

„Ach Teresa, bledá jako sníh a zlatá jako klasy,“ povzdychl si Gregório de Matos. „Před zraky mužů si vykračuje ulicemi. Já jsem ji ztratil, protože jsem mlčel. Ale ještě ji vyhledám a milostně s ní promluví. A Maria João?“

„A to je kdo?“

„Isabelina dcera.“

„Aha, už vím, tu jsem teď nikdy neviděl.“

„A ta řeholnička? Ta řeholnička?“

„A já, na básníka už zas přišly klášterní choutky.“

„Nikdy mě neopustily. Věčně se budu ochomýtat kolem mřížky ve zpovědnici, kola a fortny. Mé sladké zástoje. A abatyše dona Marta! prelátka, fortnýřka kláštera v Odivelasu. Ženské v takovém vytržení se jen tak nevidí. Dělalý, příteli, všechno, jako žádná druhá. Ten rozmysl!“

Gaspar se smál a bavil.

„V Odivelasu jsem se ucházel o jednu jeptišku, jejíž jméno už si nevybavuju, a když jsme se dali do kýženého díla, z postele začaly šlehat plameny. Vzňala se. Co bys tomu řekl! Jiná jeptiška, kterou jsem měl, Armida, mě zase přijímala v drahých zvířecích kožešinách. Sibiřské popelky, hranostaje, uf! Pak byla dona Mariana do Desterro, která si žertem přezdívala Žahavka. Zpívala hlasem, který mě přiváděl do transu, jímá mi duši. Jestliže, paní,“ zarecitoval,

„ve své pevnosti na tisíc mlsků máte pro mravence, co uslyšíte asi od milence, nedočká-li se větších sladkostí?“ Na chvíli se odmlčel a ponořen do vzpomínek hleděl na krajinu s lesem a řekou. „Jednou se stalo, že mi jedna jeptiška chtěla poslat naducaného ploutváčka a druhá jí v tom zabránila, že prý bych o té rybě napsal satiru. Víš, co jsem udělal?“

„Napsals ji na tu jeptišku, která tomu zabránila.“

„Přesně tak. Nechat umřít ubohého lačnického člověka hlady! Jiná jeptiška, dona Fábria Carrilhosová, mi zase poslala jelito. Ó krásné vzpomínky! A ty holky! Viděl jsi Anu Marii?“

„Tu, co přijela z Indie?“

„Zrovna tu. Tisíc dní jsem se kojil nadějí na jeden jediný a žil z pouhého hledění. A Brites? Sněhobílá Brites s černýma očima a havraními vlasy, skoro jsem oslepl, když jsem ji spatřil. Neodvážuji se popsat ten pas, jak byl útlý, a přitom hutný. A Betica? rej úst, bitva žil, příboj půlek.“

„Betica je ta od Svatého Františka?“

„Kdepak, to je Beleta. Betica ode mne chtěla sto tisíc za jednu projížďku, jen považ. Jako bych byl nějaký nabob, co včera přijel z Angoly. Abych si vydělal jednu mergli, musel jsem proležet celou noc v knihách. Sto tisíc reisů po mně chtěla, sto tisíc, ta čertice! Po mně, chudém studentisku, které žilo pouhým kejklem?! Jak mohla chtít za jedno zvednutí suknice takový majlant?“

„Takžes ji neobtáh?“

„Co tě nemá. Přitvrdlo i bez placení.“

Gaspar se usmál.

Gregório de Matos se na chvíli smutně odmlčel.

„Nač myslíš?“ chtěl vědět Gaspar.

„Vzpomínám na jednu ženskou.“

„Kdo to je?“

„Jedna, po které toužím na zapřenou i sám před sebou. Nechme toho, studentíku,“ přetrhl Gregório de Matos své úvahy. „Budeme mluvit o Joaně, té krásné, jedinečné štabajzně se stříbrnými zuby, batisťovou košilkou a jemným krajkovím, s poprsím skýtajícím fíky. Znáš Anicu de Melo?“

„Kdo by ji neznal?“

„Všechny tyhle ženské mám pod kůží víc než svou krev. Čas se sune plouživým krokem vpřed. Bůh buď pochválen, že ještě mohu obskakovat krásné ženské, voňavé černošky. Chlastám, hodím si partičku, zabrnkám si na kytaru a hledím obtáhnout nějakou bělošku, která je co k čemu.“ Gregório de Matos si přejel rukou čelo zbrocené potem. „A jakpak se má náš milý Tomás Pinto Brandão? Melu jako kafemlejnek, vid', příteli.“

„Rád poslouchám. Škoda, že už tam budeme.“

„Viděl jsi? Nic se nestalo,“ řekl Gregório de Matos. „Jdou opravdu po Vieirovi. K čemu bych jim byl já?“

„Mají strach z toho, co napíšeš. Lidem se to líbí. Lidé ti naslouchají.“

Na čistém vzduchu se listy stromů zelenaly a blyštěly čím dál víc.

„Zdalo se mi o dvou mužích,“ řekl Gregório de Matos. „Měli hlavu posazenou tváří vzad, a protože se nemohli dívat dopředu, chodili pozpátku. Je mi sedmačtyřicet let. Je tohle život pro člověka mého věku?“

Několik desítek metrů jeli mlčky. V dálce se rýsovala vesnice. Na tvrdém písku zaslechli kopyta koní.

„Ještě se umíš bít?“ ohlédl se Gaspar.

„Umím,“ odpověděl Gregório de Matos. „Proč se ptáš?“

„Jsou nám v patách.“

Gregório de Matos se otočil a na konci silnice zahlédl dva muže v sedle.

„Vynikám v ódách, žalozpěvých, antifonách. To nám asi v tuto chvíli nebude moc platné, vid’?“ podotkl Gregório de Matos.

„Bože můj!“

„O kterém Bohu je řeč?“ zeptal se básník. „Zbožná přání? Duchovní poslání? Oddanost církvi? Jisté iracionální sklony? Jezuitská rétorika?“

„Musíme rychleji. Ti chlapi jdou po nás.“ Šlehl koňě po hřbetu.

Vzduchem se ozvalo zasvištění. Rabínův syn vyskočil z kočáru a strhl Gregória de Matose s sebou. Oba se odplazili do úkrytu v křovinách.

Zazněly další výstřely.

„Kurvař a krutibrko,“ zaklel Gregório de Matos. „Připrav se na smrt, kamaráde. Pomodlí se se mnou, já jsem šoustal, ty jsi šoustal, zdrávas Maria milostiplná. Bože můj, zhřešil jsem, nesmekal čapku, když mýjelo procesí, odpusť mi, Pane.“

Gaspar se vytasil s mušketou a váčkem plným munice, který měl u pasu. Rozvázal uzlík a nabil zbraň kulkou z váčku. Vystřelil.

Muži sesedli a ukryli se o kousek dál z druhé strany silnice. Bylo slyšet další výstřely. Kulky svištěly mezi listy.

„Podej další!“

Gregório de Matos mu podal další náboj. „Už máme jen jeden.“

„Co budeme dělat?“

Gregório de Matos se ohlédl. Řeka Matoim tekla několik metrů opodál. „Umíš plavat?“

„Umím,“ řekl Gaspar da Fonseca.

Gregório de Matos ukázal k řece.

„A ty?“ strachoval se student.

Lesem proletěla další kulka.

Gaspar naposledy vystřelil.

„Já ne,“ zaúpěl básník zoufale. „Ale teď se to naučím.“ Sundali si kabátce a střevíce a při krčení běželi až na břeh řeky. Vrhli se do strhujícího proudu studené vody.

Gregório de Matos ležel vysíleně na břehu řeky s žaludkem plným vody. Za zavřenýma očima se pokoušel vybavit si tvář Marie Bercové. Rozmazaně ji zahlédl uprostřed pableskujících lahvic, kovových pohárů a smyslných ženských tvarů, které se objevovaly a zase ztrácely v matném světle. Jak mohl zapomenout na tak známou tvář? Ani tvář Aniky de Melo se mu nevybavovala. Už ji nemiluje. Při pomýšlení na Marii Bercovou jako by ho ale do sebe vtahovala propast. Tak proč si tedy nemůže vybavit její tvář? Bože můj, pomyslel si zničeně, to mu tvář Marie Bercové zmizí jako voda z děravého škopku? Slyšel hučení proudu. Otevřel oči. Co tam na břehu řeky dělá? Vzpomněl si na knechty. Proč se neutopil? Ochránil ho Bůh? Kolik let mu je? Co v životě udělal? Co je vůbec zač?

Gaspar da Fonseca Gregóriem de Matosem cloumal nahoru dolů, doprava i doleva, ve snaze přivést ho k vědomí. Nakonec básník otevřel oči.

Chvíli na sebe udýchaně hleděli.

„To se mi ulevilo!“ oddychl si Gaspar da Fonseca. Svalil se vedle Gregória de Matose na trávnik.

„Kurvy nemrdaný!“ zaklel Gregório de Matos.

„Kdo to byl? Lupiči?“ posadil se Gaspar da Fonseca. „A proč po nás pálili?“

„Kdopak bys myslel? Že to byli študáci kolejíci? Turkové a Peršani z tržiště? Mogulové, Arméni či Řekové z plantáží, Myrmidoni z dílen?“

Gaspar da Fonseca se na něj zděšeně podíval.

„Tak co? Myslíš, že to jsou negři z otrokářské lodi? Mulati, co pracujou jako námezdníci? Metaři? Pěstitelé pomorančového štěpoví? Nikolivěk! Jsou to guvernérovi hovnožrouti!“

Gaspar se usmál a povzbuzeně se zvedl. Pomohl na nohy i Gregóriu de Matosovi. „Můžeme jít dál?“

„Myslím, že ano.“

„Lesem, nebo pěšinou?“

„Pěšinou. Teď poznáš na vlastní bosé nohy, co to je cesta do království Božího.“

A vydali se na cestu po písčité zemi poseté kamením.

Samuel da Fonseca obřezával malého Israela, syna Abraãa do Sal, obchodníka nardem a kořením.

Byl nejlepším *mohelem* ve městě. Ne že by v Bahii žilo mnoho Židů. Od roku 1645 židovského obyvatelstva v Brazílii ubývalo, najmě v Pernambucu, kde bývalo kolem patnácti stovek příslušníků židovského národa. Po kapitulaci roku 1654 na šest set z nich uprchlo z Pernambuca do Amsterodamu, kde žila velká židovská obec.

Obřadu se účastnilo mnoho bahijských Hebrejců. Bravové, rychtář d'Albuquerque, advokát Lopes Brandão, opravcův zeť Moniz Teles, účetní Serpa, několik majitelů cukrovarů. V jednom rohu postával námořník Estevão Rodrigues Ayres, který byl rodem z Vila dos Redondos a dnes bydlel v Assumpacu. Řada z nich s sebou měla Bibli ve španělštině, tištěnou v Amsterodamu nebo Lejdě.

Takřka všichni Židé, kteří žili v Bahii, byli kupci, statkáři, majitelé a šafáři polností a cukrovarů, vývozci a dovozci, zedníci, učitelé, spisovatelé nebo básníci. Někteří z nich už prošli mučírny inkvizice. Každý z nich měl nějakého příbuzného, který

byl odsouzen k věčnému žaláři či potupnému hábitu nebo uškvařen na hranici. Mnohým z nich zkonfiskovali všechn majetek. Toho léta zavírali do vězení Židy z jiných kapitanátů. Zadrženi byli propouštěni, kdykoli však mohlo přijít nařízení, aby byli Židé posláni inkvizici do Portugal. Strachovali se o svůj život. Strachovali se, že do Brazílie nenadále přibude vizitátor Svatého oficia, poněvadž denunčiacie a neustálá šetření ve věci židovských praktik byla po celé Brazílii na denním pořádku.

Během obřadu provázeného křikem hošíka, jehož krev prýštila do nastavené mísy, se k Samuelu da Fonsecaovi přitočil vyzáblý chlapec a něco mu pošeptal do ucha. Rabín se omluvil a spěšně opustil místnost.

Gregório de Matos s Gasparem da Fonsecaou čekali v zadní světnici obytného stavení cukrovaru, kde se nacházela synagoga. Měli promáčené šaty a byli samý prach.

Gregório de Matos pozoroval tmavé obrysy nábytku z dobrého dřeva s pěkným čalouněním, předměty na stole hrající ametystovými odstíny, mířížky žaluzií, kudy vnikalo bílé světlo.

Samuel da Fonseca ustaraně vešel. Syn mu vylíčil, jak byli přepadeni a jak utekli přes řeku Matoim, a proč s básníkem vůbec přišli. Zatímco otec a syn rozmlouvali, Gregório de Matos myslel na to, že mnoho ze zlatých a stříbrných předmětů ve stinné místnosti by vydalo na výkupné pro Marii Bercovou. Cítil se zranitelný, podřadný, z celé téhle situace se mu dělalo mdlo a nevolno.

„Kolik dělá výkupné?“

Gregório de Matos se pokusil promluvit, ale slova

mu zadržávala v hrdle. Nervózně si kroutil knoflíčkem u košile. Vymáčkl ze sebe, co bylo třeba.

„Předpokládám, že oba víte, že Antonio de Souza tu odsouzenou nenechá jen tak uniknout.“

„To si umím představit,“ řekl Gregório de Matos.

Samuel da Fonseca se chytil oběma rukama za břicho, zhluboka nabral vzduch do plic a naráz vydechl.

„Rocha Pita je člověk, s nímž se velmi těžko jedná. Věc, která je předmětem tohoto líčení, stála mnoho sil a obávám se, že toto orodování za společníci dony Bernardiny může poškodit naše záměry. Nevěřím, že nám Rocha Pita zůstane příznivě nakloněn vícekrát, je příliš dbalý svého jména. Prokáže-li nám jednou úsluhu, bude to znamenat, že napříště projeví více dobré vůle druhé straně. A já ho chápu, jinak to ani nejde. Zákon *favorabelste conditien*. Takhle možná přijdeme o některé z výhod, v jejichž získání jsem skládal naděje. Advokát takovým zákrutům jistě rozumí, nemám pravdu, doktore Gregório? Kdo ale Rochu Pitu přesvědčil, aby byla odsouzená zanesena do knihy důkladů?“

„Já,“ řekl Gregório de Matos.

„To se vám ovšem podařil husarský kousek. Rada João da Rocha Pita patří k těm, kdo nemohou přijít soudu na jméno, protože příliš shovívavě svoluje k důkladům a vyručením. Spolu s Cristóvãem Burgosem lituje, kolik let již se tato situace táhne. Ta kniha už představuje úplný tlustospis. Kladou si otázku: kde všechny ty peníze mizí?“

„To jsem nevěděl,“ podivil se Gregório de Matos.

„Kdy se koná slyšení?“

„Zítřka.“

Samuel da Fonseca povstal a zamířil ke kovové truhlici, která stála na stole. Předal Gregóriu de Ma-

tosovi peníze a rozloučil se. Synovi vložil ruce na hlavu a dal mu požehnání.

Všechno se seběhlo tak rychle, že když Gregório de Matos kráčel chodbou, která vedla do soudcovy komnaty, sotva se dokázal upamatovat, jak k tomu vlastně došlo. V kapse měl šest set tisíc reisů, listiny a nezbytná potvrzení.

Dlouho čekal. Pozoroval soudní rady, kteří ho míjeli ve svých talárech. Několik prostých lidí tiše čekalo v lavicích. Jiní si mezi sebou špitali, jako by očekávali skandální rozsudek.

Gregório de Matos se obracel ke každému, kdo vstoupil, v očekávání, že João Berco už je tu. Ze soudnice se ozývaly hlasy. Čas od času bylo slyšet kancléřovo zazvonění.

Do stanovené hodiny zbývalo pouhých třicet minut. Že by byl João Berco od podpisu záruky upustil? Gregório de Matos se ho rozhodl jít hledat, dokud je čas. Bude-li třeba, odveče ho sem.

Běžel ulicemi jako smyslů zbavený, a když dorazil k Bercovu domu, viděl u dveří postávat hlouček lidí, kteří nahlíželi do oken a o něčem spolu rozmlouvali.

Gregório de Matos si mezi nimi prorazil cestu. Dům hlídaly strážě. Dívka, která tu sloužila jako otrokyně, seděla s vytrěštěnýma očima na taburetu vedle křesla, kde ho João Berco před časem přijal, a vypadala netečně, ruce založené, jako by jí byla zima. Dům byl vzhůru nohama.

Jeden z knechtů chtěl Gregóriu de Matosovi zabránit, aby se vydal vzhůru po schodech.

„Vy jste příbuzný toho starce?“

„Ano,“ prohlásil Gregório de Matos. Vešel do pokoje. Tělo João Berca leželo natažené na zemi pod

zakrváceným prostěradlem. Gregório de Matos prostěradlo nadzvihl. Rozšklebená ústa prozrazovala, že zemřel v děsu. Básník se nad mrtvolou sklonil a zatlačil jí oči.

Knecht se přiblížil.

„Ten, kdo ho zabil, si dal dobrý pozor, aby se toho zhostil, jak náleží. Bodli ho do prsou, do srdce a ještě mu prořízli hrdlo. Měl mnoho majetku?“

„To vám, pane, nepovím,“ odpověděl Gregório de Matos.

„Pojďte se mnou, pane,“ řekl starý muž v klobouku a o holi, který se prohlásil za soudního aktuára.

Dveře na půdu byly vypáčené. Uvnitř stála truhla potažená koží, otevřená a prázdná. Po zemi se válely mince. Byly tu svinuté čalouny, nádherné kusy nábytku, damaškové látky. V koutech se o zeď opíraly obrazy. Gregório de Matos některé z nich obrátil.

„Kontrfekty, miniatury, iluminované manuskripty. Malba v gotickém stylu. Byl to mohovitý člověk,“ řekl muž. Jakýsi mladíček pořizoval soupis nalezených předmětů. „Peníze si, jak vidno, odnesli, těžko říct kolik. Podle mincí rozházených po zemi lze ale soudit, že to byly spousty a spousty peněz. A pak je tu ještě tahle truhlička, kterou zloději nenašli.“ Muž otevřel malou pokladnici. Byla plná klenotů. „Měl nějaké příbuzné? Dědice?“

„Choť. Jmenuje se dona Maria Bercová. Jsem její plnomocník a rád bych podepsal soupis nalezeného majetku. Nepůjde do dražby, jeho choť si vyžádá převod vlastnictví.“

„Je to celé poněkud ponuré,“ poznamenal právoznalec. „Vrahové oběti utáli pravou ruku.“

„Co je k tomu mohlo vést?“ zeptal se písař.

„Poboňky!“

„Odsud až posud,“ řekli a pokřižovali se.

5

Lupanar Aniky de Melo byl uzavřen. U dveří stál guvernérský knecht. Gregório de Matos čekal schovaný za rohem. Za chvíli se objevila jedna dívka z nevěstince. Popadl ji za ruku. Vyděsila se a chtěla se dát do křiku, ale poznala ho.

„Můj Bože, co tu děláš? Jdou po tobě.“

„Řekni Anice de Melo, že ji čekám v hospodě v Dolní ulici.“

Dívka vešla lehkým krokem do nevěstince.

Zanedlouho poté se Anica de Melo objevila v hospodě. Cítila, jak z Gregória de Matose táhne pití.

„Dala sis na čas, jen co je pravda,“ vzal ji trochu v mátohách kolem pasu. Vysmekla se mu.

„Ani jsem nechtěla přijít.“ Dala se do pláče.

„Co se stalo?“ zeptal se.

Stiskla rty a zadržela pláč. Osušila si tvář.

„Sebrali mi všechno, co jsem měla. Zavřeli mi dům. Nezůstalo mi vůbec nic,“ vypravila ze sebe mezi vzlyky.

„Kořalku!“ zavolal Gregório de Matos na hospodského. „A teď začni, Anico, pěkně po pořádku.“

„Knechtové vpadli dovnitř a ptali se po tobě. Řekla jsem jim, že už jsem tě dávno neviděla. Začali rozbíjet, co jim přišlo pod ruku, vtrhli do mého pokoje, ukradli mi truhličku, kam jsem ukládala všechny své peníze, všechny šperky.“ Slzy jí bez přestání kanuly z očí. Vypadala zoufale bezmocně. „Řekli, že jsem ti pomáhala, že jsi zločinec, že jsi zabil purkmistra a že když jim neřeknu, kde jsi, tak mě zabijou. Řekla jsem jim, že jsi ve Vicentově magacínu.“

Musela jsem tam jít s nimi a Vicente jim řekl, že jsi odjel k Matoimu. Ale já jsem jim to nechtěla říct, vyhrožovali mi,“ upadla do křečovitého pláče.

„Jen klid, nic se mi nestalo, jsem tu s tebou.“

„Spálili tvé knihy, tvoje papíry, vzali ti šaty, v magacínu všechno roztloukli, Vicenta zbili a mě znásilnili.“

„Zkurvasti,“ bouchl Gregório de Matos pěstí do stolu.

Hospodský přinesl kořalku; naplnil misku a podezřívavě se po hostech u stolu podíval.

Pili a Anica de Melo se pomalu utišila.

„Tak už toho nech,“ řekl. „Dobře, žes jim všechno řekla. Mohli tě zabít. To by pro mě bylo horší.“

„Vážně?“

„Vážně.“

Vzal dívku za ruce.

„Sehnal jsi ty peníze?“

„Sehnal. Ale nebylo mi to k ničemu.“ Řekl jí o smrti Joãa Berca.

„A to všechno děláš kvůli ní?“

„Není to kvůli ní.“

„Kvůli komu tedy?“ zeptala se Anica de Melo bezelstně.

Gregório de Matos pohlédl Anice de Melo do tváře a chtěl říct, že to dělá kvůli sobě. Neřekl ale nic.

„Oni tě našli?“ zeptala se.

„Cestou se mě u Matoimu pokusili zabít. Nebo mě vyděsit. Což se jim skoro podařilo.“

„Ach Bože, proč se rovnou nesebereš a neodjedeš do Recôncava? Nebo co to tvoje království kněze Jana?“

„Moje místo je tady.“

„Tady v hrobě u Svatého Františka, vidíš?“

Mlčky upíjel. Do tváře mu spadl neposlušný pra-

men vlasů a zakryl jedno oko. Anica de Melo mu ka-deř zastrčila zpátky za ucho.

„Utečeme spolu,“ prohlásila. „Odjedeme do východních zemí. Z domova jsem odešla, když mi bylo třináct, a měla jsem s sebou jenom šáteček, sukniční a roušku. Teď, po dvaceti letech, nemám ani to. Ani koně, ani vůz, ani šperky, Bože můj, a kdoví zda nepřijdu i o střechu nad hlavou.“

Gregório de Matos mlčel. Co chvíli se na ni podíval, stiskl rty a vrtěl hlavou, pak sklopil oči, jako by byl ponořen do neodbytných myšlenek.

„Takhle to dopadne, kdykoli piješ.“

„Nevím, k čemu je dobré narodit se do téhle zpuště Brazílie.“

„Vzpomněl sis na mě někdy?“

„Skoro jsem zapomněl tvou tvář. Tvé tělo ale ne,“ odpověděl Gregório de Matos.

Proč se znovu vydal za Rochou Pitou, Gregório de Matos nedokázal vysvětlit ani sám sobě. Pro Marii Bercovou se už nedalo udělat nic. Ani pro Ravascovy ne.

„Jsou Ravascové schopni vraždit?“ otázal se Rocha Pita. „Nebo spíš, bylo by jim to k něčemu dobré?“

„Ne!“ zaprotestoval Gregório de Matos.

„Je možné, že Vieira nařídil purkmistrovu smrt, ale zdálo by se mi to poněkud nezvyklé. Delikty, z nichž je podezírán Antonio de Souza, se naproti tomu pravdě podobají spíš: že nařídil mimořádné dávky, které se tajemně podívají jinam nežli na veřejné účely; že stanovil úhradu za určité druhy služeb, které bývaly bezplatné, a že z toho tyje; že má bezpočet polností, domů, dobytčářských statků, skladišť, obchodních kabinetů. Nic z toho nelze dokázat. Na jeho jméno není vedeno nic, třebaže jeho rodina je peněžitá. A původ toho jmění se bude přetěžko

zkoumat. Zdá se být zřejmo, že guvernér využívá své moci k tomu, aby obohatil ty, kdo ho obklopují, aniž by tím však poskrvnil své jméno. Využívá sítě vzájemných úsluh a lidí, kteří jsou na něm závislí, aby pro sebe získal další výhody, pronásleduje všechny, kdo se mu protíví, zločince ukrývá do klášterů výměnou za ústupky či ochranu duchovníků, na něž osobně pouští hrůzu, a vyhrožuje každému, kdo neplní jeho ustanovení. Obyvatelstvo je ale ustrašené, nikdo proti němu nepromluví. Několika lidem jsem zaslal výzvu, aby proti němu vznesli obžalobu. Lhůta vypršela, a nikdo s ničím nepředstoupil. Podezření vyšla naprázdno. Nikdo není ochoten ani hájit Ravascovy při líčení pře.“

„Je možné, že jim Kelka vyhrožoval.“

„Z mé kanceláře se ztratilo množství dokumentů. Tu krádež zařídil on, to je nábiledni. Na světlo však nevyšlo nic, co by Antonia de Souzu usvědčovalo z jakékoli nepoctivosti. Člověk, který by dal svým přehmatům písemné osvědčení, by byl sám proti sobě. Je to nedůstojné muže, který se stal mocným guvernérem nejrozlehlejší z kolonií.“

„Ale účast Ravascových na zločinu také nic nedokazuje.“

„Co víc mohu učinit, doktore Gregório de Matosi?“ povzdychl si auditor. „Co víc? Vy sám jste svědkem mé oddanosti pravdě.“ Rocha Pita stiskl rty a podrbl se na bradě. „A co ta odsouzenkyně, ta dona Maria Bercová?“ řekl.

„Té už není pomoci.“

„Všemu lze nějak pomoci. Ještě máte těch šest set tisíc reisů?“

„Mám,“ odpověděl Gregório de Matos.

„Tak poslyšte, co vám řeknu.“

Ke dveřím šatlavy přišla skupina páterů ve fialových hábitech milosrdných bratří. Nesli mošny a balíky. Prohlásili se.

„Přišli jsme ulehčit odsouzeným,“ řekl jeden z nich. Stráže je vpustily.

Cela, do níž vsadili Marii Bercovou, byla malá a temná. Žena pozdvihla k řeholníkům zrak. Drželi ji v řetězech a vypadala zbědovaně. S ostříhanými vlasy, špinavá, rány ve tváři i na rukou. Šaty měla potřhané, nohy bosé.

„Už přišel čas?“ zeptala se rozechvěle.

„Přišel,“ potvrdil jeden z bratří. Obrátil se na žalárníka. „Můžeš jí, brachu, sundat okovy.“

„Přinesli jste, co bylo ujednáno?“ chtěl vědět žalárník.

„Nejdřív jí sejmi preclíky.“

Žalárník vzal klíče, které mu visely u pasu, a rozmrzele panty odemkl. Maria Bercová si promnula zápěstí.

Jeden z bratří vyňal z mošny tobolku a odevzdal ji žalárníkovi. Muž ji otevřel a přepočítal peníze, které obsahovala. Usmál se. Neměl zuby.

Pomohli uvězněné na nohy. Navlekli jí fialový hábit, kápi přetáhli přes hlavu.

Další žalárník hlídal na chodbě a neklidně cinkal klíči. Dal návěští bratřím a ti si vězenku spěšně odvedli.

Hned po setmění odjela Maria Bercová v doprovodu Tomáše Pinta Brandãa do cukrovaru Samuela da Fonseky v Recôncavu. Jako by ani nevěřila svým očím. Byla pohroužena do sebe a nedívala se napravo ani nalevo, sem ani tam.

Někdy v ten čas objevili celní přehlídači na kupecké lodi směřující do Nýdrlantu při obvyklé prohlídce

zavazadel pasažérů zapečetěnou truhlici, která náležela studentu Gasparu da Fonseca, jenž podléhal vrchnostenskému dohledu. Truhlice byla zabavena a okamžitě putovala rovnou ke guvernérovi. Když ji Antonio de Souza otevřel, čekalo ho velmi příjemné překvapení. Uvnitř se skrývaly nedotčené rukopisy Bernarda Ravasca, převázané jediným motouzem.

Spálil je stránku po stránce nad plamenem kahanu.

Po Gasparovi nebylo ani vidu ani slechu. Jeho otec žil bezstarostně v domnění, že syn odplul, a když jednoho dne moře vyvrhlo na pobřeží Gasparovo tělo s očima a útroby vyžranými od ryb, byla to pro něj krutá rána.

Ve velkém sále refektáře na dvorci U rybníčku stály dlouhé řady stolů. Kolem nich seděly desítky chudáků, mužů i žen, a čekaly na jídlo.

Jejich šatstvo sestávalo z hnědavých či černých hadrů, vlasy měli zčuchané do knotů. Ve vzduchu se vznášel nakyslý zápach.

Vedle lavic se povalovala spousta mošen a uzlíků, stejně rozmažírovaných jako jejich majitelé. Byli tu pijani, lidé bez práce, mrzáci, tuláci, zestárlé nevěstky, nešťastníci. Někteří z nich si samou slabostí opírali hlavu o stůl. Tu a tam spolu prohodili pár slov, někteří upřeně zírali na dveře, odkud je výhružným pohledem hlídal páter s vykasanými rukávci a silnýmma rukama, které jako by spíš patřily nějakému námořníkovi.

Páteři obcházeli s velikými kotli a stavěli je na jeden ze stolů. Za sloupy bílých talířů nakládaly zbožně vyhlížející řeholnice po velké naběračce jídla na talíř. Vařil se jediný chod, hustá kaše s kusy čehosí chrupavkovitého a tmavého, co připomínalo nakrá-

jené maso. Do plecháčků se dvěma oušky rozlévali mléko.

Když přinesli na nosítkách Vieiru, za nímž kráčel José Soares a malý průvod otců, chudáci dostali povel k modlení, skláněli hlavy, aby přijali z hubených Vieirových rukou požehnání, a jídlo putovalo na stůl.

Jedna jeptiška ukrajovala krajíce z ohromného bochníku chleba a druhá je rozdílela. Další krmily nemohoucí.

Vieira se za pomoci svého doprovodu s velkými obtížemi posadil k zadnímu stolu a najedl se dohromady s chudáky. Páterův zevnějšek byl přízračný. Spalovala ho horečka. Všichni se obávali, že smrt na sebe nedá dlouho čekat.

Vieira rozmlouval s Josém Soaresem, který mu stál po boku.

„Bůh budiž pochválen, Rocha Pita je na naší straně,“ řekl Vieira. „Vylič mi to, otče Soaresi, dopodrobna.“

„Guvernér vyslyšel vaši žádost,“ uposlechl otec Soares, „a dal podnět k zahájení výsledů.“

Otec Soares vyličil Vieirovi právní postup Rochy Pity.

„A Bernardo?“ dotazoval se úzkostlivě Vieira.

„Hned se k němu, otče Vieiro, dostanu. Guvernér připustil, že Rocha Pita má pravdu, a slíbil mu, že proti obviněným nevydá žádná nařízení a všechny žádosti vznesené v tom smyslu mu předá. Purkmistr Teles a jeho rodina se ponejprv rozhodli, že se guvernérovi vzeprou, a prohlásili, že Rocha Pita neučiní spravedlnosti zadost a že je podjatý.“

„Pane Bože! A jak rozhodl kancléř? Přijal to podezření za své?“

„Telesové své mínění dost dobře nezdůvodnili a šetření v té věci bylo zastaveno.“

„To mi ale odlehlo od srdce! Bůh je milosrdný!“
Žebráci hltavě jedli. Za chvíli se ocitnou znovu na ulici a jejich život se vrátí do starých kolejí.

„Soudce uvolnil západku procesu a propustil několik vězňů ze šatlavy, protože pro jejich vinu průkazně nic nesvědčilo,“ pokračoval otec Soares.

„A komu se dostalo svobody?“

„Mnoha lidem. A to nejlepší jsem si nechal na konec. Rocha Pita přišel za Bernardem Ravaskem do morny a donesl mu intimaci, kterou je prohlášen za svobodného, poněvadž proti němu není žádných důkazů, a v níž stojí, že byl držen jedině z té příčiny, že se do zločinu dal vtáhnout jeho syn.“

„Takže můj bratr je na svobodě! A kde je mu konec teď?“

„Antonio de Souza, jehož blahověle pana sudího dohnala k nepřičetnosti, Bernarda Ravasca vypověděl do vyhnanství.“

„Ne, to ne!“

„Nerozčilujte se, otče Vieiro. Bernardo Ravasco je v Bahii. Jelikož nenalezl nikoho, kdo by dohlížel na jeho statky, raději se uchýlil k bosým karmelitánům do kláštera svaté Terezy.“

„A dobře udělal, moc dobře. Ten klášter je hned v sousedství domu a polností, které vlastní před Pre-guiçou, nad přístavem Balthasara Ferraze. Odtud mi bude moci psát.“

Na ulici se již rozléhalo halasení shromážděných, když purkmistr Teles vešel hlavní branou do guvernérského paláce a procházel mezi soldáty, vyzbrojenými mušketami, kteří nedovolovali vstoupit nikomu, kdo se neprohlásil zvacím listem.

Před ním vešel šlechtic s nalíčenou tváří a rozhodil mezi zevlouny pár mincí. Prali se o ně se

šťouchanci a křikem a jeden přes druhého se vrhali na zem.

Uvohřenci, osklíbl se purkmistr Teles.

Lidé se do sebe dávali pěstmi, chamraď vrčící a vřeštící jako divá zvěř.

A takovýmhle kapounům tu vládneme, pomyslel si purkmistr.

Senfity zdobené erby stály v zahradách, kam je donesli otroci, oblečení do sametových livrejů či širokých hazuk z běloskvoucí bavlny. Šlechtici a peněžití mužové kráčeli až do sálu, jehož velké dveře byly otevřeny dokořán. Na všech bylo vidět obavy a spěch.

Otroci se odebrali na vedlejší nádvoří. U dveří kuchyně je jakási otrokyně častovala viktualiemi. Někteří polohlasně rozmlouvali v hloučcích.

V sálu, jehož stěny pokrývaly velké náboženské obrazy, hosté rozčileně rokovali. Vytvářeli kroužky, kde se šeptalo a rozhazovalo rukama. Muži měli u pasu kordy a některým z nich zdobila hrud' medaile.

Jeden soudní rada se snažil trochu osvěžit vějířem.

Přítomni byli i důstojní otcové, jejichž dřevěné páteříky chrastily po sále.

K Telesovi se přitočil jeden komorník.

„Milosti, pan guvernér se dává prosit,“ řekl zdvořile, třebaže pohled, kterým si ho snad pro jeho všední ústroj změřil, prozrazoval opovržení. Teles na sobě měl totéž co jindy, jen staré škorně vyměnil za lehké střevíce, které mu otláčovaly nohy.

Komorník purkmistrovi pokynul, aby ho následoval, a vedl ho až na konec sálu, kde debatovala skupinka mužů.

„Vaše Milosti, purkmistr Antonio de Teles de Menezes,“ oznámil komorník. Purkmistr spatřil Antonia de Souzu, jak sedí se zježenými vlasy uprostřed

skupinky, boty se zlatými přezkami se mu jen blýskaly.

„To jsou k nám hosti!“ uvítal ho guvernér. Purkmistr k němu bez zjevného nadšení přistoupil. Vedle Antonia de Souzy si arcibiskup přidržoval skřípec, aby zakryl svou prázdnou oční jamku.

Svatokupcové a úkladníci, zhodnotil je purkmistr Teles.

Arcibiskup mu nastavil měkkou bílou ruku a purkmistr ji políbil. Vedle guvernéra tu stála církev, soudní dvůr, moc peněžní a politická i koloniální úřednictvo. Nepřátelská skupina, která se tu právě sběhla, aby se uradila o jeho osudu.

Že by zrada? blesklo purkmistru Telesovi hlavou. Pátral po příčině, která vedla guvernéra k tomu, pozvat arcibiskupa, muže očividně nakloněného Ravascovým. Pomyslel si, že Antonio de Souza stárne a že se z něj stává osel, a klan Menezesů teď kvůli němu musí polykat jedno hořké sousto za druhým. Je to hnilička, uzavřel.

„Posaď se k nám,“ vyzval ho Antonio de Souza. „Jen se posaď. Tahle židle je tu pro tebe. Hraješ přece v celé téhle patálii důležitou roli.“

Purkmistr se rozmrzele posadil. Věci pro něj nebraly zrovna příznivý obrat. Pohlédl na Antonia de Souzu a jeho jedinou ruku a zauvažoval, zda se náhodou nezaprodal Ravascovým. Proč by jinak guvernér tak povoloval Rochovi Pitovi?

Sešlost probírala události posledních dní. Pokoušela se předvídat, co se seběhne teď. Nemohoucnost Antonia de Souzy naplňovala všechny z jeho kliky pocitem oslabení.

„Podcenili jsme Vieirův vliv u soudu a to byla chyba,“ prohlásil jeden.

„Rocha Pita se zaprodal!“ vykřikl druhý.

„Kdybyste, pánové, dovolili,“ vmísil se mezi ně guvernér, „ten případ ještě neskončil.“

Za pár měsíců přijede další flota a přiveze listy z Portugalska. Antonio de Souza skládal naděje ve zprávy, které jeho muži přivezou.

Purkmistr Teles nezůstal až do konce shromáždění. Když se rozloučil, Antonio de Souza ho šel doprovodit až ke dveřím.

„Jsem rád, že jsi přišel,“ řekl guvernér. „Pořád jsme ještě přáteli.“

„Vím, žes mě tu nečekal, Antonio de Souza. Jenže já jsem přišel a mám ohromnou chuť zakroutit ti krkem. Zradils nás. Nikdy ti to neodpustíme. Svých chyb ještě budeš trpce litovat. Však mi víme, že ti teče do kožicha.“

„Nemluv nesmysly, Telesi. Mohlo by tě to přijít draho.“

„Jeho Výsost nás nebude posuzovat po právu.“

„Soudíš ukvapeně. O tom, co si myslí Jeho Velicenstvo král Petr, nic nevíme.“

„Ty nevíš nic. Ale my to víme. My, Telesové de Menezes, to víme zatraceně dobře. Ravascové jednali, zatímco my, či lépe řečeno ty, Antonio de Souza, který jsi prohlašoval, že všechno dovedeš ke zdárnému konci, jsi neudělal nic. Naprosto nic! A záhy, Antonio, uvidíš, čeho se dočkáme!“

„Nedovolím, abys se mnou takhle mluvil.“

„Sbohem, Antonio.“ Purkmistr Teles rázoval přes palácovou zahradu. Uprostřed stála kašnička, z níž prýštil pramínek vody a vytvářel miniaturní vodopády. Rozlehlá zahrada byla samý květ. Košaté stromy rozpínaly své libovonné větve, na nichž se rýsovalo množství černých listů.

„Dnes v noci jsme spolu byli naposledy,“ řekl Gregório de Matos. „Už tady nemohu dál zůstat. Dohánějí mě k bídě, k psanství, odpírají mi odměnu za práci, napadají mě, jímají mě. Přišel jsem o úřad u kurie, jako advokát působit nemůžu. Nezbývá mi než zítra odjet.“

„A mě s sebou nevezmeš?“ zachmuřila se Anica de Melo.

„Copak to jde? Budu štercovat po Velkém zábřehu, kam mě nohy ponесou.“

„A do města už se nevrátíš?“

„Jakpak bych se nevrátil do tohoto města, v němž kolotá má krev? Tu a tam sem smutně a nenápadně zavítám. Šťasten je ten, kdo bydlo má, kde nikdo nebydlí. Budu se budit za líbezného zvuku a milohlasého prozpěvování rozkochaného ptáčka. Žil jsem si u dvora jako v bavlnce, ale já hlupák jsem to vyměnil za chatrnou budoucnost. Bahia je odporná hromada dvorských splašků, tady se daří jen zlodějně, bezpráví a tyranii. V královských a církevních palácích plynou roky rychleji. Ode dneška skládám verše jen na ptáčky a na kvítečka. Víím, že světská sláva je polní tráva, slunce jediný den jen svítí, temnotná noc musí přibýti. Světlo a krása jsou odsouzeny zajíti. Má duše se zrodila k utrpení. Mých slzí není dosti na to, aby zhasily požáry, jež plameny mě mučí.“

„Bude se ti po mně stýskat?“

„To víš, že ano. Zůstavíš ve mně teskné vzpomínky.“

„Co si bez tebe počnu?“

„Musíš začít nový život. Nedbejte zábran, plujte vpřed.“

Gregório de Matos jí zamával na rozloučenou. Žena se dotkla rty špičky prstů a poslala mu polibek.

Recôncavo mělo nad lidmi neodolatelnou moc. Byla to jakási úvalina s mazlavou černozemí, která končila mořem a nad níž se držel teplý osvěživý vzduch. Po černé zemi, již omýval průzračný oceán a protínaly vodnaté řeky, se prostíraly širé třtinové plantáže s rozmanitými odstíny zeleně, tu a tam pozlacené lehce povlávajícími chocholy. Pozemky od sebe dělily živé ploty z dáivce, jež se táhly až k obzoru a budily dojem nekonečna.

Každé plantáži vévodila vysoká budova královského mlýna s cukrovarem postaveným na břehu vody, která sem bez ustání přitékala z jezer a řek. Z haluzen vycházel nepřestavný kouř, pece za nocí vydávaly červenavé světlo. Podél cest se vršily haldy posekané třtiny čekající na odvoz.

V Recôncavu však nerostla jen třtina. V malém množství odsud pocházelo i vápno, bavlna, zázvor, provozoval se tu rybolov, pěstovaly se plodiny ke každodenní spotřebě, stavěly se lodě a velrybářský průmysl vyráběl olej. Čím dál víc prostoru na vyhnojených záhonech, vypáleništích, ohradách a pastvinách zabírala tabákovíště, která jako dlouhé temně zelené či žlutavě skvrnité pásy protínala zemi.

Třtinové plantáže se rozkládaly na žírné černozemi. Tam, kde byla půda písčitéjší, se sázel maniok a zelenina. Po řekách i po moři bylo lze sledovat neustálý pohyb lodic bez plachet, jakýchsi přívozů poháněných namísto vesel bidly. Po suchozemských cestách se skřípěním kodrcaly volské potahy, naložené otepmi posekané třtiny, bednami cukru nebo bez nákladu.

Pod kotle bylo potřebí dřeva a mnoho lesů už zpošla nebo nadobro vzalo za své. Některé se proměnily v pastviny pro klisny, volky, ovce a kozy. Kolem stavení pro otroky a příbytků domácích kaplanů, učitelů, šafářů, čističů cukru, varníků a bečvářů pobíhali krocani, slepice a kachny.

V zelenající se krajině se tyčily panské domy se svými kaplemi a balkony; to bylo hájemství odpočinku, přepychu, her, náboženských obřadů, jichž se účastnili páni s rodinou, oficírové, důstojní páni kaplani, hosté.

Černoši v barácích pro otroky žili prací, tresty, rejry, nehodami, veselkami, nemocemi, odúmrťemi, sebevraždami, potraty, nejrůznějším náboženstvím, smilstvem.

1

Na jedné ze svých toulek po Recôncavu šel Gregório de Matos, který prahl po novém shledání s Marií Bercovou, navštívit rabína Samuela da Fonsecu. Básník dělal vše pro to, aby dal najevo svou výstřednost: extravagantní vzhled, pomačkané šaty, zchumlané vlasy. Přesto se kolem něho všechno točilo. Odjakživa.

V cukrovaru Samuela da Fonseky se peníze zbytečně nerozhazovaly. Ne snad že by tam panovala mrzká hamiznost některých plantážníků z kraje, místa tam ale neměla ani okázalost jiných, kteří se chtěli vydávat za šlechtice ode dvora. Všeho tu bylo do sytosti, nepřálo se tu však nadpočtu koní, hráčům na šalmaj, trubačům, hudcům ani zjemnělým lokajům. Černoši přístrojení činovatinou prostírali stůl cínovým nádobím; krásné otrokyně nosily na stůl talíře lahůdek.

Bylo to svým způsobem melancholické místo. Z dálky sem doléhalo nepřetržité zvučení kotlů. Pece po osm měsíců v roce vůbec nevychladly.

Rabín a básník spolu rozprávěli, jak si dnes cukrovarnictví stojí. Z Bahie pocházelo čtrnáct až patnáct tisíc beden o pětaticeti arrobách do roka, což představovalo sedmnáct, někdy i osmnáct milionů cruzadů. Toho léta, roku šestnáctistého osmdesátého čtvrtého, se očekávala velká sklizeň, hojnost však výrobce nutila, aby prodávali pod cenou, ba dokonce jemný cukr pálili. Nedostatek lodí, které by cukr odvážely, vedl k dalšímu poklesu cen a nesnáze dál prohluboval. Mezitím stoupaly ceny mědi, železa, sukna, všeho, co plantáže odebíraly, o ceně otroků nemluvě. Aby byly cukrovary schopny provozu, bylo jen do mlýna potřebí dvacet až třicet otroků, nepočítaje v to šafáře a otroky na noční střidu. Otroky, kteří mleli třtinu, bylo nutno měnit, protože ospalostí a únavou strkali ruce mezi kola a šafář jim musel úd setnout dřív, než je stroj rozšmelcoval na maderu celé.

Třtina se sázela na přívrších, aby lépe vzdorovala záplavám, jakmile ale přišlo sucho, bylo po úrodě, než se kdo nadál. Na lukách třtinu sice nemořilo sucho, zato ji zaplavoval a ničil déšť. Bující býlí nutilo plantážníky zaměstnávat další otroky, aby třtinové porosty s motykou v ruce udržovali. Sotva třtina vyrašila, spásala výhonky volně pobíhající zvířata, kozy, býci a koně, a spoustu dalších při tom polámala a zdupala. Ze třtiny, kterou neožraly myši ani prasata, padlo v době, kdy posekané otepi čekaly na odvoz, mnoho v plen zlodějům. Volské potahy přepravující bedny cukru k přístavišti hynuly prostřed bahna. Otroky usmrcovaly sochory a zápory, s jejichž pomocí se cukr nakládal na loď. Moře bylo

mnohdy rozbouřené a velké náklady cukru končily na pohyblivých mělčinách.

Pece žhnuly dnem i nocí a žádaly si dřevo, pro něž se jezdilo loděmi do přístavů nebo pěknou řádkou povozů tažených volským potahem do lesa. Zřizování mlýnů na cukrovou třtinu podléhalo zvláštním ustanovením, která předepisovala, jak mají být cukrovary od sebe daleko, aby se na každý dostalo dost dřeva. Tato pravidla ale dodržoval málokdo a vykácení velkých rozloh lesů činilo palivo čím dál vzácnějším.

Třtinoví velmoži se nepotýkali jen s nepřízní přírody a strastmi, které přinášelo zpracovávání samo, ale i s neblahou královskou politikou. S nákladným a drahým cukrem byl spjat bezpočet kontribucí a výloh. Ledva náklad dorazil do Bahie, bylo nutno zaplatit skladné. Po stříbrném nosičům, po dvou dvacetnicích za nájem, komisi skladníkovi, podařilo-li se mu co prodat. Pak následovaly berně, bedny, hřeby, dopravné, rumpály, zemské dávky, výkladné, magacíny, celnice, výměra lodí, výtlačné, táry a značení, odhad a emolumenty konzulovi.

„Cukrovarníci stojí na prahu záhuby,“ zlobil se Samuel da Fonseca. „Kdo chce dnes vydělat peníze, pěstuje tabák.“

Tabák si Lisabon rok od roku žádal ve větším množství, trh se rozšiřoval za hranice evropských zemí a tisíce smotků, jež s sebou odvážely floty, už zájem nestačily pokrýt. V Lisabonu stála libra drceného bresilu patnáct až dvacet pět tostů a Petrovi II., který byl po bratrově smrti v září roku 1683 korunován králem, z tohoto obchodu plynulo do pokladny každoročně na dva miliony cruzadů. V Londýně, kde žilo k osmi stům tisíc obyvatel, se obchodování tabákem věnovalo přes sedm tisícovek kupců. Kdyby jeden každý z nich denně stržil půldruha florinu,

představovalo by to deset tisíc pět set florinů za den. Jen v Londýně by se prodalo tabáku za milion devět set šestnáct tisíc dvě stě padesát cruzadů ročně. Jak velké číslo by jen muselo vyjít, kdyby se spočetlo množství, jež projde rukama obchodníků v celé Británii, Flandrech, Francouzích, Vlaších, Španělich, Východních a Západních Indiích?

Jakákoli snaha provézt nepřihlášený tabák byla trestána konfiskací zboží i plavidla, a pětiletým vyhostem do Angoly pro všechny zúčastněné nádavkem. Vzдор přísným trestům ale nebylo lodi, která by nevezla smotky a smotky tabáku – pašované v bombardách, v bednách s cukrem či v soudcích s maniokovou moukou, smolou, syrobem, zavínuté do plechů, jimž se říkalo vlámské. Přepřavovaly se v bednách s šatstvem, v tajných schránkách demižonů s vínem, v čalounění kajut a galerií, v lodních níkách, v dutých statuetskách světců, v kapsách, pod sutanou, ve člunech, v sudech se zásobami pitné vody. Při tomto pašeráctví nasazovalo kůži čím dál více lidí a zisky se den co den přesouvaly z královských truhlic do tobolek šantročníků.

Bohatství vzešlé z cukru a tabáku mohlo být zázračným lékem na bolesti způsobené válkou s Holandskem, za niž obyvatelé Brazílie dosud platili – prostřednictvím daně zvané Anglické věno a holandský mír, již zavedl Francisco Barreto de Menezes, vítězný generál z pernambucké války. Kolonie však byla připoutána k Portugalsku. Peníze a bohatství nezůstávaly v Brazílii. Hospodářství se řídilo tím, co k rozhojnění svých statků zrovna potřebovala metropole.

Cukr se měnil za sůl, tabák za olej, kořalka za víno; vznikl jakýsi systém naturální směny a cukr v něm často nahrazoval peníze. V kolonii mělo toto zboží mizivou hodnotu. V Portugalsku se naproti to-

mu sotva dalo vyčíslit penězi. Před každým krámem, u každého trhovce stály fronty na kdeco. Jedni vinili z nedostatku, který ve městě vládl, konšely z radnice; jiní flotu, která odplula nadtá masem, rybami a fazolemi, a zůstavila po sobě prázdné hrnce.

„Brazílci, ta hovada, celý život – bez ustání – dřou, aby se poměli portugalští bařtipáni,“ nasazoval si Gregório de Matos okuláry. Vstal a porozhlédl se po knihách, které stály v rabinově knihovně. Od okna přicházel svěží vánek. Přinášel vůni třtinového odpadu a teplého syrobu.

Zatímco se básník probíral knihami, Samuel da Fonseca vyhlížel oknem pokoje, které vedlo na vypálené žároviště; v pozadí se rýsovalo moře. Před vchodem do cukrovarské haluzny čekala řada otroků; ve dveřích do mlýnice stála černoška a rozlévala penu z cukrové šťávy do štoudvic, které jí jeden po druhém stavěli k nohám. Výměnou jí odevzdávali hned slepici, hned košík obilí, trs banánů či zeleninu ze své zahrady. Černoši nesli na zádech šňůry zabahněných krabů, kteří ještě mrskali nožkami. Černé děti upíjely z hliněných pohárů.

Mlýn pracoval na říční pohon. Kola se těžkopádně otáčela. Za jeden den se dalo umlít třtiny z nějakých pětadvaceti či třiceti povozů. Množství získaného cukru přitom záviselo na kvalitě třtiny. Výkon nebylo možno zvyšovat, byl dán konstrukcí mlýna. Kdyby se někdo pokoušel mlít víc třtiny nebo odpadu, než stroj snesl, hrozilo nebezpečí, že se to či ono kolečko nebo čep poláme. Rychlost, jíž se kola otáčela, bylo třeba usměrňovat proudem přitékající vody, protože možnosti varny měly své meze. Do kotlů se vešla jen předem stanovená várka. Všechno zařízení, které měl Samuel da Fonseca ve svém cukrovaru, bylo velmi primitivní.

Fonseca poznamenal, že Evropani jsou čím dál bohatší a mají čím dál větší vymoženosti. Vynalezli stroje, zavedli zákony na ochranu kupců, zlepšili výrobní způsoby. Před nedávnem ho navštívil jeden Žid z Barbadosu a ukazoval mu nový typ cukrovaru, kde lze vyrábět větší množství cukru s menší námahou. Dom Samuel ale není dost majetný, aby mohl vynaložit takovou sumu peněz, i obrátil se o pomoc ke koruně, aby zavedení řečeného vynálezu v Bahii podpořila. Setkal se jen s nedůvěrou a posměchem. Ani univerzita, kterou v Brazílii chtěli ustavit jezuité, nemohla být pro zatvrzelost krále a Zámorské rady založena. Ve Francii vynalezli zázračný přístroj, zvaný Marly, kterým lze vzedmout hladinu vody v Seině. Angličan Newton objevil podivuhodné věci. Pápin vynalezl pojistnou záklopku a vyslovil teorii o možném užití páry pro pohon strojů. Že prý zešílel, že jsou jeden šilenější než druhý, ale svět může jít kupředu, jen pohánějí-li ho proročtí duchové.

„Poznání je klam,“ prohlásil Gregório de Matos. „Nejvíc toho o světě vědí rybáři na trhu a pradleny u jezu.“

„Tak tomu není, doktore Gregório. Jak pravil filozof Vieira, neznalec vidí měsíc a soudí, že je větší hvězd. Moudrý muž však rozlišuje to, co je skutečné, od toho, co je pouhým zdáním. Je třeba dokázat, že vzduch existuje, byť jsme ho dýchali, je třeba propočíst pravděpodobnost, dokázat jsoecnost světelného prstence kol Saturnu; je třeba provést pokusy s magdeburskými polokoulemi, o nichž by se daly psát básně,“ řekl rabín.

„Jsme-li už u toho, co by mohlo být předmětem básní, jak se daří doně Marii Bercové?“ vyptával se Gregório de Matos. „Těší se z nabytého bohatství?“

„Je doposavad upoutána na lůžko, zotavuje se. Ne-

ní, jako děvčata bývají, celá štěstím bez sebe, můželi si vyjít do kostela nastrojená do nejlepších šatů a cestou se ovívat vějířem. Nová situace ji nezměnila. Hloubá o věcech, které jí působí utrpení. Řekl bych, že by se měla znovu vdát, povít děti. Je to vynikající kuchařka a tkát umí jako málokterá. Jako by z toho ale měla strach. Ne snad že by si myslela, že se jí narodí syn se zahnutými rohy a králíčkima nohama, to ne. Ale život s ní nezacházel právě šetrně.“

Gregório de Matos si vzpomněl na Michaelu, svou ženu, která zemřela v Portugalsku. Ta neuměla ani šít, ani vyšívát a jídlo v hrncích bylo samá přimoudlina.

„I Bůh udělá sem tam nějaký ten přehmat,“ uvažoval básník. A odešel, aniž dosáhl toho, po čem toužil.

Jeho rdousivá vášeň k Marii Bercové, jeho nesmírná touha sevřít ji v náručí činily Gregóriu de Matosovi ze života na Velkém zábřehu čím dál větší peklo. Jeho kytaru z kalabasy nepřestajně rozeznávaly smutné melodie. Zpíval a skládal satiry, a skoro pořád byl naložený v lihu. Jen černošky, které tam potkával, mu přinášely jakous takous úlevu. Důvěrně se k nim tiskl, v noci s nimi líhal po plážích, ve vodě zabíhající mezi útesy, při ohních.

Z Bahie za ním jezdilo mnoho lidí; předháněli se v laskavosti, všechna ta projevovaná láska ale nedokázala zmírnit jeho rozmrzelost, jeho nevoli nad tím, že musel opustit město. Zase jednou se cítil psancem bez vlastní střechy nad hlavou. Chyběly mu bahijské ženštiny, dívčiny stejně svůdné, jako byly v Portugalích, poutavé ženušky, které rozvířaly vějíř a skrývaly za ním tvář, o to vyzývavěji po něm ale pokukovaly očima. Vdovy, děvky, propuštěné otrokyně,

mulatky, chudé bělošky, jeptišky, ženy šlechtetné i bojovné, Portugalky, nalíčené dámičky. Stýskalo se mu po výletech s kumpány k Červené řece, veselících u Hráze, komediích na stupínku a venkovských honech kolem Svatého Františka, po hrátkách na ostrově Matky Boží, když na pastvě nadbíhali krávé jménem Košilatá; po kratochvilích s přáteli v Caijusu i osamělých projížďkách v loďce i cestách na ostrov Gonçala Diase s banány a maniokovou moukou v koši. Melancholicky vzpomínal na burleskní turnaje v Cajiábě, na čarodějnické kousky matky Celestiny, na slavnosti Panny Marie Pomocné s hojností zpupných a hrdomyslných dam, na pankety zkrápěné vínem, při nichž si ženské přihýbaly, dávaly se do tance, vlnily v bocích, hrály na bubínky, tiskly se, zracely, omdlévaly, cpaly se masem, odcházely s milenci. Ta zábava třeba jen na svátek Panny Marie Guadalupské, když mulatky přebraly a pluly v moři vína, smály se a špitaly, říhaly, sotva popadaly dech, beze všeho studu zvedaly suknice a přirážely se pupkem ke svým tanečnickům, srkaly chlebovou polívku, portské, mok z Kanaritských ostrovů. Jak jen mu mohlo tak dlouho unikat, co pro něj takové slavnosti, lhostejno zda ve svatyni černošského candomblé či k uctění památky jedenácti tisíc panen, čtverylky i hra s kumpány znamenají?

Při jeho vzezření starého vlka se mu zdálo, že až se zas vrátí do města, žádná ženská už o něj nezavadí ani pohledem. Neměl ani vindru, o kousku půdy, majetcích či rodinných výnosech nemluvě. Z otcova majetku utratil vše, co mu po vypořádání bratrů připadlo. Zabydlela se v něm úzkost a zapíjel ji čím dál větším množstvím pálenky. Jeho kousavost neznala mezí; jeho satiry byly čím dál jedovatější, brojil proti pokrytectví, ctnosti se vyhýbal obloukem, čišela z něj pýcha,

kteřá necouvne před ničím. Góngorovské kudrlinky a zjemnělou mluvu poslal k čertu a bez zábran si osvojil jazyk lůzy, nad nímž vstávaly vlasy na hlavě.

Na Góngoru ale nezapomněl. Říkával si: „*A los ladrones ladré; al amante enmudecí.*“ Na zloděje štěkal jsem; u milenky ztratil řeč.

Návštěvou se k poetovi na Velkém zábřehu vypravil i Tomás Pinto Brandão. Zastal Gregória de Matose nahého, jak s povislým údem neklidně přechází chattrčí sem a tam. Vyšel se ven vyprázdnit. Pak si natáhl kalhoty.

„Kdepak, moci se vychcat na zahrádce, tomu není v světě rovno. Když jsem v Bahii chcéval na ulici, černoškám mohly nejdřív oči vypadnout, potom spustily povyk a nakonec se daly na útěk.“

Gregoriův přítel se usmál.

„Začínám přicházet o svůj stud.“

„Dej si pozor, Gregório, oč přicházíš.“

Gregório de Matos se posadil na slavník, který mu sloužil za lože, a chvíli žongloval škebličkami. Po zemi se povalovaly výmetky moře, suché hvězdice, korály, škeble nejružnějších velikostí, ulity, mořští ježci, schránky ústřic, korýši, krabí nohy, rybí čelisti.

„Kromě studu jsem pozbyl několika snů a ždíbce naděje. Taky jsem tu jednou pořádně zakopl o kámen, čímž jsem přišel o nehet na palci u nohy. Přišel jsem o knihy, o ženu; ztratil jsem své úřední posy a něco času na toulkách.“

„To není ztráta, ale zisk. Při toulání se člověk rozhlíží po světě.“

„A co je na světě k vidění?“

„Tak třeba...“ Tomás Pinto Brandão se trochu zamyslel. „Pro tebe ženské..., muzika. To je asi tak všechno. Pro mě poezie a náboženství.“

Tomás si sundal střevice. Vydali se na procházku písčiny a cestou si povídali.

„Vždycky mám radost, když přijdeš, aspoň mi řekneš, co je ve městě nového,“ řekl Gregório de Matos. „Píšu teď satiry. Ženských, s nimiž by se člověk povyrazil, je tady pomálu. Tu a tam nějaká panička, která si sem vyjde na špacír a vezme otrokyně s sebou... Černošky z cukrovaru, které tudy mají cestu. Jiné, kterým se donesla má pověst a přišly mne pocítit návštěvou. Představ si, přišla sem za mnou jedna černoška a myslela, že jsem negr. To se ví, že nejsem, jsem běloch od rafiky k ciferníku. Proto, že jsem běloučký jako lilie, mi ale ještě nedala košem. Když mě ženská dostane, ví, že se pro ni stanu negrem, ba i chlívkem.“

„Sám si opíšu, cos napsal, a vezmu to s sebou do města. V Bahii pořídím další opisy, abych měl pro každého. Proč své básně nepodepisuješ?“

„Aby mě neupálili. Komu je budeš dávat?“

„Každému, kdo bude chtít. Čtou si je milenci na lůžku, aby se oddali lásce s větší chlípností. Čtou se v hospodách, fraucimorech i nehorších hampejzech; dokážou lidi rozesmát. Čtou se v jezuitských kolejích, v knihovně i na sešlostech. Kolují z ruky do ruky, od úst k ústům, od ucha k uchu. Lidé se je učí zpaměti, opakují je, přetvářejí, opisují do sešitků. Obyvatelstvo se baví na účet kněžích, sudích, šlechticů, vrchnosti, hlavounů, misionářů, ženských i zlodějů. Posměchu neunikne nic.“

„Copak si Bahie zaslouží vlídnějšího slova?“ rozčiloval se Gregório de Matos. „Nebyl jsem to přece já, přivandrovalec, kdo městu přivodil jeho neduhu, zlou vládu věcí obecných, prostopášnost duchovníků, zkázu přicházející od kupců s jejich daremným, šalebným zbožím, žádostivé cizince, šizení na tisíce

způsobů, šibřinky, hejsování, koledování, svatozáře bílé tváře.“

„Víš, co mají lidé na tvých básních nejraději? Že se nevyhýbáš oplzlostem. Jako trobadoři.“

„A kdo se jim prosím tě vyhýbá? Jenže na Velkém zábřehu věru není mnoho způsobů, jak se povyrazit. Svůj pohled mohu upínat nejvýš k obzoru. Už tuhle samotou, tohle útočiště snáším notně dlouho. Ani svého frejírského ducha tu nemám jak zkonejšit. Já nebožák! bez černošek se má láska nemůže naplno rozehrát.“

Několik dní nato vyhledal Gregória de Matose Samuel da Fonseca. S pomocí otroka vystoupil rabín z kočáru a obratem dal z jeho útrob vyložit objemnou truhlici.

„Přinesl jsem vám něco na nadlepenou,“ ohlásil dom Samuel, „knihy, papír, černidlo, kousek pečene, čerstvé ovoce, krapet ovocného lektvaru, mouky, sýra, homolky surového cukru. Jak se vám tu na Velkém zábřehu žije?“

„Ryba, kokos i kořalka. To je snad víc, než zasloužím.“

Gregório de Matos se posadil k malému stolku, přitáhl si papíry a dal se do psaní. Nějakou chvíli v této činnosti horlivě prodléval, bylo slyšet toliko skřípání pera po papíře nebo zacinknutí o kalamář s černidlem. Hlasitě oddechoval a přes tu chvíli zabubnoval prsty o stůl. Rabín se zatím procházel sem a tam, prohlížel si příbytek, krajinu za oknem, písčitého básníka.

Gregório de Matos dopsal báseň a přečetl ji příteli. Pojednávala o skrývané lásce.

„Tak rád bych zase spatřil Marii Bercovou,“ pozvdychl si.

„Právě o tom jsem si s vámi přišel promluvit. Dona Maria Bercová vstala z lůžka,“ začal rabín. „Docela se zotavila. Spadla se, chuděra, o víc než půl ar-roby. Ve vězení s ní nakládali nadobyčej hanebně, víte, co mám na mysli, že? Hráli si s ní jako kočka s myší. Ale s tím se musíme smířit. Takové už jsou strasti války.“

„Dacani! Od starých časů je známo patero těžkých zločinů, které zasluhují přísné potrestání: mord, zlodějstvo, zničení střechy nad hlavou, *merda in bucca* a zmrhání počestné ženy. Ze srdce rád bych purkistrovi s Kelkou zakroutil krkem.“

„Dona Maria Bercová by vám před odjezdem ráda poděkovala za vše, co jste pro ni byl učinil.“

„Před odjezdem? Což nemůže zůstat u vás v cukrovaru?“

„Abyste rozuměl, vracím se zpět do amsterodamských ješiv. Prodávám cukrovar, už mám vše skoro ujednáno s jedním přítelem Vasca de Paredese, znáte ho?“

„Jak by ne. To je přece otec dony Angely!“

„Dona Maria Bercová nabyla po manželově smrti značného jmění i statků, a to vše jí bylo přiřčeno vašim přičiněním. Musí se o své bohatství postarat, dostavit se k soudu. Dostala milost, Rocha Pita to zařídil.“

„V tom případě se do Bahie vrátím zrovna tak.“

„Nemyslím, že by již přišel čas. Lidé jsou i nadále stíhání, a s čím dál větším ukrutenstvím. Antonio de Souza řádí, jako by přišel o rozum. Ukracuje nepřátele o jejich práva; chce-li se s někým spřáhnout, vybere si pokaždé toho nejodpornějšího, nejhříšnějšího, nejbezectnějšího. Za našich časů v Bahii zlí prospívají a na dobré dopadá jedno bezpráví za druhým. *Zaddik wera lo rosha wetov lo.*“

Že si držitelé převýnosných zámořských postů dělají, co chtějí, byla nepopiratelná skutečnost. Jenom král tomu neráčil věnovat pozornost. Koloniální mocipáni si nevyskakovali jen tak, věděli, že za horami temnot, které je skrývají před zrakem panovníka, mohou dělat cokoli, stěžoval si rabín.

Zpráv, které mohla přivést flota z Portugalska, se klika Ravascových obávala stejně jako menezesovci. Jaký na ně král bude brát ohled? Stejný, jako brali oni na korunu? Ve jménu krále prolévali svůj pot i krev.

„Ze všeho nejhůř se zasahuje ocas,“ poznamenal Gregório de Matos. „Jsem rád, že to s paní Marií Bercovou tak dopadlo. Ale mám strach. Nevím z čeho, ale mám strach.“

Na vysvětlování teď nebyla vhodná chvíle, ať už tomu ale bylo jakkoli, sama láska, kterou cítil, v sobě měla něco vítězného. Jen tak dál, jen tak dál, říkal si. Mnoho už nechybí. Jedinou noc v objetí s Marií Bercovou, a po knihách, ženách, vínu, Vieirech či Góngorech by ani nevzdechl, horko, cestování, sny, všechno by ztratilo půvab. Proč, můj Bože? Proč?

„Bude vás dnes večer čekat v kaplici mého cukrovaru,“ řekl rabín. „V sedm hodin.“

Pomalou nadcházela noc. Gregório de Matos spal. Když se celý zpocený probudil, na nebi stály hvězdy.

„Panebože! Moje schůzka s Marií!“

Se staženým hrdlem a srdcem bijícím na poplach prolétl Gregório de Matos pokojem, šlapal po šatstvu i po jídle, které se povalovalo po zemi, a vyrazil ven, jako když strelí.

Hnal koně, jak nejrychleji mohl, až k rabínovu cukrovaru.

Staří kozli a toulaví psi ještě nespali. Několika zvířatům zacinkaly zvonky na krku. Z dálky se ozýval lí-

bezný zvuk něčí kytary. Nějaký hlas zpíval: „Banguê, staříčká mlýnu, co bude dál?“ Rostlinstvo vypadalo, jako by je někdo vystříhal z měkké černé látky.

V kapli nebylo živé duše.

Gregório de Matos se s pocitem nevýslovné ztráty vydal směrem k pláži, kde nějaký otrok drnkal na kytaru a zpíval. Gregório zůstal opodál a poslouchal.

V cukrovaru byla práce v plném proudu. Muži přikládali dřevo do výhně a plameny z dvířek orámovaných železnými obručemi barvily všechno svým rudým světlem. Několik otroků pracovalo v řetězech – ti, kteří byli stíženi dýmějemi, aby se vyléčili z pohlavních chorob, a zločinci, aby se vyléčili ze své zlovůle; černoši pykali za své hříchy. Z komína vycházel kouř a vítr ho roznášel do kraje.

Myslet na Marii Bercovou bylo příjemné. Skládal básně a přičiňoval poznámky, které jí chtěl ukázat. Zapomněl je doma. Vlastně je to dobře. Připadal si jako hňup. Tolik ji toužil spatřit, co jen se nasnil o téhle chvíli, a nakonec ji prospí jako lenivý mezek. Kterak jen má člověk, jak radí Góngora y Argote, peklo zase peklem zmoci?

Vrátil se do kaple a poklekl před oltářem. Se smutkem v duši si vzpomněl na smrt mladého Gaspara da Fonseky a na odjezd, k němuž se rabín cítil puzen jako pták k odletu. Na oltáři visel obraz svěťice se sličnou tváří. Začal uvažovat o pohnutkách, jaké mohly vést Samuela da Fonsecu, aby v koupeném cukrovaru zachoval kapli se všemi obrazy a krucifixy. Jsou lidé, kteří mají schopnost zapomenout minulost, odpouštět. Tento kostel patřil církvi, která poslala a posílá na smrt jednoho Žida za druhým. Možná má otec Vieira pravdu, možná jsou Židé opravdu dobří lidé. Alespoň o Samuelu da Fonsecovi to platilo.

Za tu dobu, co Gregório de Matos ještě myšlenkami prodléval u Vieiry, se kolem rozhostilo hluboké noční ticho a zvuk pecí a kotlů zprůzračněl, když tu za sebou zaslechl jakési zvuky a otočil se.

Blížila se k němu ženská postava s průsvitným černým šlojířem přes tvář. Byla to ona.

„Už jsem myslela, že nepřijdete,“ řekla.

Na chvíli zůstal jako omráčený a hleděl na ni nevěřícími zraky. Pak přišel k sobě a řekl:

„Nedodržuji čas slibů a jsem dočvilný v trampotách. Ale umíral jsem touhou vás spatřit.“

Skutečně tam stála, byl pozdní večer, tma a byli sami, stáli proti sobě a hleděli si do očí.

„To nevádí. Beztak mnohdy probdím celou noc,“ odpověděla.

Gregório si vzpomněl na své dětství, kdy ho oslňovaly obrazy žen vložené v knihách. Tehdy byl smutný a zádumčivé dítě a tyto vlastnosti mu možná zůstaly i v dospělosti. Ženy už pro něj dávno nebyly nehybné, neškodné stíny z portrétů. Získaly vůni, tvar, vůli, odhodlání. Maria Bercová mu však za závojem připadala neskutečná.

Posadili se vedle sebe a chvíli se mlčky dívali na obraz svěťice. Gregório de Matos chtěl něco říci, tohle však byl okamžik, pro jaký se těžko hledají pravá slova. Planul touhou povalit ji na lavici a pod příkrovem tmy se jí na místě zmocnit.

Čekal.

„Mám raději noc než den,“ vytrhla se nakonec ze zadumání. Hlas jako by se jí trochu změnil.

„Já také.“

V jejím ustrojení tkvěla jakási starožitná vznešenost, byla vysoká a dobře stavěná.

„Proč jste se zahalila závojem? Rád bych vám viděl do tváře.“

„Ne, to ne,“ rychle vyhrkla. „Má tvář už není táž co dřív. Je poznamenaná a nehezká.“

„Vaše krása vyvěrá z očí, jež na mne působí jako paprsky. Z vašich bohatých vlasů splývajících na ramena v drahocenných prstenech. Z vaší překypující duše, jež oživuje sličné tělo.“ Políbil jí ruku. Vzal ji do náruče. Pokusil se jí políbit na ústa. Odtáhla se.

„Myslím, že odjedu do Portugalska.“

„Do Portugalska?“

„Jaké to je v Portugalsku?“

Chvilí přemýšlel. „Všechno je tam staré. Tady je všechno nové, mladé.“

„Proto jste se sem vrátil?“

„Možná.“

Maria Bercová se usmála. Zakryla si přitom ústa rukou jako otec Vieira. Tehdy zahlédl pod závojem obrysy její tváře.

Měla v ní jizvy.

Cítil, jak jeho láska k ní roste, jak se jeho touha rozpaluje.

„Miluji vás,“ řekl, „a nemohu to dál skrývat. Žiji v bezvýhodném zmatku, v hrozivém bludišti, stravují mě plameny lásky.“

„Takto se mnou nesmíte mluvit.“

„Proč ne? Zaslíbila jste se snad jinému?“

„Ne. Vždyť ani nikoho neznám. A ti, které znám, se mi ani trochu nelíbí. Připomínají mi ropuchy. Hady.“

Odmlčeli se. „Připadám vám jako ropucha?“ zeptal se.

„Ne,“ pohlédla na něj Maria Bercová. „Ani jako had.“

„Snad jako saranče?“

„Ne, nebo trochu možná ano. Ale spíš vypadáte jako sokol. A já? Jak vypadám já?“

„Jako kouzelný ostrov svatého Morondona.“

Tiše se zasmála.

„Nikdo se k němu nemůže přiblížit,“ pošeptal jí básník, „protože se každému vzdaluje. A když se někomu poštěstí jej spatřit, zjistí, že vlastně není.“

Po tváři jí přeběhl mrak nevole.

„Jenže já jsem,“ řekla. „A jsem-li ještě mezi živými, mám za to co děkovat vám.“

Gregório de Matos ji uchopil za ruku. S pohledem upřeným do Mariiných očí si ji přiložil ke rtům a políbil ji.

„Těmto ústům se říká huba, a pekelná k tomu, nezasluhují si vás líbat.“

„Odjíždím do města.“

„Dom Samuel mi o tom řekl. Přijedu tam za vámi.“

„Opravdu přijedete?“

„Opravdu.“

„Mohu na vás čekat?“

„Můžete.“

„A co pak s námi bude?“

„Dáme se oddat.“

Mlčky se na něj dívala.

„Sbohem,“ řekla.

„Na brzkou shledanou,“ odpověděl.

Vydala se tmou domů.

Gregório de Matos přemýšlel, co je to za ženu, co je ve skutečnosti zač tahleta dívka jménem Maria Bercová, která ho od chvíle, kdy ji poznal u Ravasců, od oné večerní slavnosti v Dolní ulici tak okouzluje. Tak málo toho spolu namluvili. Nechtěl se vyptávat na nic z toho, co měla za sebou, a styděl by se takovou otázku vůbec položit, protože tušení mu napovídalo, že se s Marií Bercovou už nikdy neshledá. Jak o něm asi smýšlí? O něm, Gregóriu de Matosovi,

snad ví jen dvě věci: že je básník a že se ženy nejdřív zmocní a pak zmizí jako střela.

Po klidné vodě kolem tíše míjel maličký konvoj o třech lodích. Gregório de Matos na kamenné zídce osaměl. Znovu se zaposlouchal do zvuku kytary. K otrokovi, který na ni na pláži brnkal, se začínaly scházet nezřetelné postavy lidí. Rozdělal si oheň. Bubínky, hlasy, ženský smích.

„Co slyší ucho mé? Šustění sukni? Ach ženy, černošky milené.“

Vesele si poskočil a odběhl k pláži.

2

Nad městem bahijským se rozbřeslo zářné ráno. Od horského svahu vanul čerstvý větrík, který pronikal okny do paláce.

Majordom chvíli rozmlouval s vyhublým mužikem, který nesl nevelkou truhlici opatřenou královskými erby, a posléze otevřel dveře do předpokojí guvernérovy komnaty. Muž vešel a prohlásil se Matovi co kurýr Jeho Veličenstva.

V předpokojí už posedávalo několik lidí, kteří čekali, až na ně přijde řada.

Mata zavedl královského posla do guvernérovy kanceláře.

Antonio de Souza seděl za stolem. Jeho postava se proti otevřenému oknu rýsovala v záři světla. Oknem bylo vidět modré nebe, jasné a bez mráčku.

„Pane guvernére,“ řekl muž, ani se neposadil, „právě jsem přibyl flotou z Portugalska.“

„Vaše Milost je nám vítaným hostem,“ uvítal ho zdvořile Antonio de Souza.

„Přináším vám královské připsání.“

Antonio de Souza si ho změřil s obavou, jistoty ale nepozbyl.

Muž vyňal z truhlice zapečetěný svitek papíru. Odevzdal jej Antoniu de Souza.

Guvernér se usmál. Rozvinul papír a začal číst. Zesinal.

„Dovolte, abych vyslovil své politování,“ pokračoval muž. „Královská rada rozhodla, aby suplikant, státní a vojenský sekretář Bernardo Vieira Ravasco, byl znovu uveden v úřad, jež před svým sesazením zdejším gubernem oprávněně zastával.“

„Ale to přece není možné. Je to zločinec!“ popuzeně protestoval guvernér.

„Rozhodnutí rady zní, aby sekretáři Bernardu Ravascovi byly navráceny jeho pravomoci a postavení.“

„Takže Bernardo Ravasco se vrátí ke svým úřadům, odměněn a ctěn! Mám ho vpustit na sekretářství, ráno co ráno se s ním potkávat v chodbách paláce a dívat se na ten jeho lotrovský ksicht!“

Antonio de Souza byl s pevně zavřenýma očima jako zkamenělý.

„Doufám, že Vaše Milost unese i další rozhodnutí, jež z Portugalu přivážím,“ řekl klidným hlasem muž.

„Tento královský dokument patří rovněž vám. Je to list.“ Odevzdal jej guvernérovi. „Jeho opis jsem pověřen odevzdat kancléři. Edikt má být rozšířen mezi všechen lid.“

Antonio de Souza si přečetl list od Jeho Veličenstva. Sklopil hlavu a podepřel ji rukou. Tohle znamenalo konec.

Gregório de Matos měl neklidné, přerušované sny. Sotva usnul, zdálo se mu, že leží s Marií Bercovou, jeho úd však ne a ne ztvdnout. Do toho kdosi říkal:

„To bude tím, že tohle je pořádná ženská a tobě stojí, jen když ucejtí nějaký neřád.“

Vzpomněl si na to, co se mu zdálo, když ho vzbudilo netrpělivé bušení na dveře. Zpola ve snách vstal. Bylo časně, slunce sotva vyšlo.

„Vyháním tě z postele, co, veršotepče?“ zahlaholil Tomás Pinto Brandão ode dveří.

„Ještě jsem ani neusnul, Tomáši. Byl jsem v noci s jednou černou.“

Vlasy Gregóriu de Matosovi den ze dne řídly. Nasadil si okuláry a pohlédl na přítele stejnými zraky, jimiž pozoroval bahijská okna, když zvolna vesloval po ztišeném moři. Posadil se a dlouhé nohy natáhl na stůl.

„Víš, co se děje ve městě?“ zeptal se Tomás Pinto Brandão.

„Umím si to představit.“

„Právě že neumíš. Za prvé, don Bernardo opustil ústraní. Vrací se na sekretářství.“

„Cože?“

„A víš co ještě? Městem koluje edikt. Mně ho přinesl Moçorongo, můj černochoch. Čti.“

Gregório de Matos četl:

„Antoniou de Souza de Menezes. My, král, zasíláme Vám upřímné pozdravení. Majíce povědomost o Vašem věku a mnoha letech ve službách naší koruny prožitých, a shledávajíce, že jest Vaším přáním z Brazílie se navrátiti, byste sobě v našem království dopřál odpočínutí, rozhodli jsme se určití markýze z Minas, aby se Vás vydal ve Vašem úřadě zastoupiti. O čemž Vám zprávu podáváme, byste o této události povědomost míti ráčil. Psáno v Lisaboně, 9. března L. P. 1684. Král.“

„Vieira si z hloubi svého lůžka na konci světa sesazuje guvernéry. A stačí mu na to devět měsíců. Jako

za starých časů, kdy mu Jan IV. svěřoval do rukou osudy Portugalska,“ jásal Tomás Pinto Brandão.

„Tomu nemůžu ani věřit!“

„Ale je to tak. Markýz z Minas je dávný přítel otce Vieiry, je to syn a vnuk přátel Ravascových. Kelka vyhrožuje, že bude žádat od krále odškodné a odstupné, protože byl odvolán, než se naplnil jeho čas.“

„Žádat od krále odškodné a odstupné? Začíná se mi, chlapec, zamlouvat. Poražené mám odjakživa v oblibě.“

Tomás Pinto Brandão se usmál. Mezi poražené počítal i sám sebe.

Na stole stála tunka vína, po zemi se povalovala lejstra a šatstvo. Gregório de Matos vzal dva poháry.

„To zasluhuje zapít.“

Připili si a básník začal citovat:

„Sbohem, z pastviny sousedy, sbohem buď, kaskádo milená, sbohem, chaloupko ze slámy, sbohem, bělavé písčiny se škeblemi. Sbohem, kuchyňská čeládka, sbohem, kurvy i ženy ctné, sbohem vám, pacholci z maštalí. Sbohem ti, svěží stínoví, kde hře pacholici hoví a úskok střídá řež. Sbohem, liboskvoucí země, kde hledači piček mají pech. Stesk po vás mě k smrti hryže, když brousím tady po ladech. Půjdu o tom zpravit dona Samuela da Fonsecu do cukrovaru.“

Tomás Pinto Brandão se posadil na lavici. „Můžu ti položit jednu otázku?“

„Jen si posluž.“

„Co budeš teď dělat? Zpátky do Bahie?“

„Nemám ponětí,“ odpověděl Gregório de Matos.

„Budeš se dál schovávat?“

„Ptal ses mě, jestli mi můžeš položit jednu otázku. Tohle už je druhá.“

„Neodpověděl jsi mi.“

„Jsou věci, před nimiž se člověk neschová.“

Nedořekl, co má na mysli.

„Osud?“ zeptal se Tomás Pinto Brandão.

„Peklo.“

Gregório de Matos se pohodlně opřel a zavřel oči.

Tomás Pinto Brandão se chvíli smál. Pak se zeptal:

„A co Kelka?“

Gregório de Matos spal, jako když ho do vody hodí.

Na prostranství před kaplicí se opíraly o zeď dva spězové kartouny, které v Nýdrantu vyrobil Jindřich Vestřink a které měly cukrovar bránit právě před Holanďany, jejichž korzárské lodi čas od času přijížděly a rabovaly výrobní cukru na pobřeží. Kusy byly potažené zeleným nánosem, pod nímž se zlatavý kov s nádechem do červena docela ztrácel.

Gregório de Matos a Samuel da Fonseca vyšli z panského domu a společně kráčeli na prostranství před kaplí. Bylo odtud vidět daleko do kraje, celou zátoku se dvěma výběžky země, které se sblížovaly a na obzoru se takměř spojily. Světlo bylo toho dne neobyčejně jasné, nebe a moře měly touž modrou barvu.

Posadili se na kamennou zídku, kterou tu z dokonale spasovaných balvanů postavili otroci. Zeď obháněla dvorek a souběžně s mořem sestupovala kolem plantáží po úbočí vršku. Cestou na pláž bylo třeba procházet úzkými průlinami.

Kus cesty odtud si na zídce hrály děti. Jejich hlasy sem po větru zřetelně doléhaly.

„Umím si představit, jak Kelka ve městě využívá poslední dny, které mu zbývají: jak si nacpává truhlice, zaplavuje hřbitov a káznici těmi, kdo se mu protivili, jak zajišťuje prebendy přízni, přátelům, příbuzným ze druhého kolene, přátelům přátel. Je to zkáza.“

„Jako by to byl konec zlého snu.“

„Vždyť ano.“

Jeden z hošíků, kteří si hráli na zídce, hlásil, že někdo jede. Po moři připlouvala plachetnice, křížovala vodu, vyhýbala se kamenům, využívala poryvů větru. Po řadě přesných manipulací zakotvila kousek za portem.

Z lodi se spustil malý člun se dvěma veslaři a dalšími dvěma muži: jeden měl sutanu a druhý, soudě podle upravených vlasů a vybraných gest, vyhlížel jako šlechtic.

„To je bratr,“ řekl Gregório de Matos.

„Opravdu, to je páter Eusébio. S Bernardem Ravaskem.“

Gregória de Matose se zmocnil pocit štěstí i trdnomyšlnosti zároveň. Co si jen pomyslí jeho bratr, až uvidí, jak se vzdálil jakékoli slušnosti a kultuře, s kytařicí na zádech, neoholenou bradou a v sprostých špinavých šatech? Prohrábl si vlasy a košili zastrčil do kalhot. Kytaru nechal na zídce.

Několik minut nato vystoupili muži na břeh.

Oba bratři se dlouze objali.

Eusébio de Matos byl prostřední syn a jako každý prostřední syn šel na kněze. Psal básně a traktáty. Byl jezuita a otec Vieira si ho nadmíru vážil. Měl záračnou paměť: aby při disputacích přesvědčil protivníky, nepotřeboval nahlížet do foliantů; stačilo, aby se nějakým tématem chvíli zabýval, a už předváděl teologickou erudici na kazatelně či před páterý z Évory, kteří sem z příkazu řádového generála zavítali. Říkal, že lidské štěstí, o němž se učenci prou a každý po něm touží, tkví v tom, být obyčejný člověk, který se natáhne do trávy a usne jako dudek, ať si kolem chodí, kdo chce.

Byl velký kazatel, jehož mnozí srovnávali s Antoni-

em Vieirou a Franciskem de Sá. Ctil svobodu, zejména ve vztahu k ženám, s nimiž zplodil řádku nemanželských dětí, a byl za to vyloučen z Tovaryšstva. Stal se klerikem v klášteře Panny Marie z Karmelu. Jako karmelitán kázával v katedrále. Na kázání svého oblíbence Eusébia de Matose se Vieira vypravil ještě téhož dne, kdy přijel lodí z Portugalska. Po kázání šel kazatele obejmout a želel přísné neoblomnosti, pro niž jezuité vyloučili z Tovaryšstva tak skvělého vojáka.

Bernardo Ravasco svíral ve zvrásněných prstech starých rukou svazek papírů. Byl hubenější a jeho vzhled nesl stopy utrpení v podzemní kobce; zrytá pleť, zažloutlé smutné oči. Vzrušeně vyprávěl o příjezdu nového guvernéra, markýze z Minas: „Znovu se tu rozhostí mír,“ řekl.

Dom Antonio Luiz de Souza, stár čtyři desítky let, markýz z Minas, čtvrtý hrabě z Prada a pán na Vilas de Guvari, započal svou vojenskou dráhu v doprovodu svého otce v dnech války za obnovení portugalské samostatnosti v Elvasu. Když byl podepsán mír, stal se vojenským vrchníkem v kraji mezi řekami Douro a Minho a později i polním poručíkem. Těšil se pověsti nezáludného člověka, dbalého svých vojenských i politických povinností. Bylo obecně známo, že problémy města jediný muž nevyřeší, lidé ale věřili, že by se s příjezdem markýze z Minas mohly poměry zlepšit. Ne všemu však byla učiněna přítrž. Bernardo Ravasco přišel ledacos ozřejmit.

Nikdo pořádně nevěděl, jak král o nedávných událostech smýšlí. Za všechna ta léta se k jeho uším musely o Ravascích nepochybně donést hrozné věci.

S první lodí floty přišel list, v němž stálo, že Jeho

Veličenstvo král sdělil Gonçalu Ravascovi, že Antonio Vieira je u něj ve veliké nemilosti, neboť se přičinil o sesazení jeho guvernéra.

Ravascové od krále očekávali, že Antoniu de Souza nařídí, aby se kál z provinění, jichž se na postu guvernéra dopustil, a aby své výroky na Vieirovu adresu veřejně odvolal, neboť je veřejně pronesl. Jezuita ovšem zastával vždy názor, že je lépe urážky odpouštět než na ně naříkat, a svou stížnost nepředložil dosti pohotově. Výsledkem této velkomyslnosti – či snad nedbalosti nebo Vieirovy křesťanské lásky – pak bylo, že si vždy opatrný král učinil závěry jen na základě slov jedné strany, totiž guvernérovy. Král tak uvěřil, že chování Antonia de Souzy je nepřipustné, teprve když se stížnosti přihrnuly z rozmanitých směrů. Ačkoli Petr II. guvernéra nakonec sesadil, Vieira u něj upadl v takovou nemilost, že mu to dal na vědomí dokonce dvojmo. Po Gonçalu Ravascovi a ještě po Franciscu da Costa Pintovi.

Král vydal tajné propozice, aby byl Vieira zbaven všech požitků kromě těch, které mu zaručuje církevní nedotknutelnost. Nemluvě o dalších přísnějších a tvrdších pokutách, které byly vyneseny v Portugalsku a o nichž se v kolonii proslýchalo.

Na kapitánské lodi, jež připlula s několikátýdenním zpožděním za prvním korábem floty, přibyl rada André de Moraes Sarmento, který měl z pozice syndika vyšetřit konání sesazeného guvernéra Antonia de Souzy. Ravascovým se zdálo, že ho na post syndika dosadil markýz z Gouveii, Vieirův přítel. Když však André de Moraes Sarmento vyslechl, co mu kdo o Antoniu de Souza přednesl, a bylo to víc pochval nežli han, zdál se bývalému guvernérovi zcela příznivě nakloněn. Mnoho jeho protivníků ze samé spokojenosti nad tím, že byl Kelka sesazen

a nikdy už se nevrátí, ani nemělo za nutné jít k výpovědi.

Syndikus přijel s tajnými pokyny od Jeho Veličenstva, aby zjistil, byl-li Bernardo Ravasco skutečně zbaven úřadu, aniž mu bylo, jak káže zákon, předneseno obvinění. Pro případ, že by se prokázala jeho vina, si jmenování na post sekretáře místo Bernarda Ravasca přivezl soudní aktuár.

Po čas syndikova šetření se klika Ravascových obávala větších represálií nežli menezesovci. Ti, pokud pobývali mimo město a skrývali se po okolí, přicházeli spát domů. Pro příznivce Ravascových, proti nimž v Lisaboně svědčili falešní svědkové – uplacení nedbanlivci či nepřátelé, kteří se nabízeli o své vůli –, nebezpečí, že budou potahováni, neskončilo. Syndikus měl ve své pravomoci odsuzovat, už ale ne osvobozovat či zprošťovat obvinění. Běda každému, kdo by upadl do jeho tenat.

Když vyšetřování skončilo, královský syndikus odjel s mnoha chvalitebnými listy o Antoniu de Souzovi a odvezl s sebou do Portugal obraz, jenž maloval guvernéra jako světce.

Guvernéra výsledky šetření povzbudily a v posledních dnech své vlády triumfálně projížděl v sedle ulicemi, nepochybuje o mnoha projevech přízně, jichž se mu dostane v Lisabonu. Porážku nebyl ochoten připustit. Neostýchal se dokonce očerňovat kancléře a obvinil ho, že i on byl do vraždy Telese de Menezes zapleten.

Když se před mnoha a mnoha lety mlčenlivý a znetvořený portugalský král Šebestián, zvaný Zahalený, vydával do bitvy u města Alcácer-Quibiru, doprovázelo ho na osm set válečných plavidel, naložených bezpočtem kočárů, přepychovými pavilony pro šlechtice i rozkládacími kostely, a mnohatisíco-

vý doprovod: kněží, muzikusové, zlatníci, poběhlíci, okrasné ptactvo, honící psi, trobadoři, veršotepci, řečníci, kronikáři, kantoři a nesmírné množství lidí bez zvláštního poslání – na každého z šestnácti tisíc soldátů, kteří se chystali do boje, připadl jeden člověk. A vzdor tomuto nedozírnému počtu průvodců a válečníků, či možná právě pro něj, ho nikdo neviděl umírat. Nikdo nenalezl jeho tělo.

V duchu této lusitánské tradice velkých výprav se na cestu s hromozvučným konvojem, zavazadly a bohatstvím vydal i Kelka: hromady škatulí, skříňky, kufry, balíky, koně, vozy, truhlice. Na rozloučenou byla sebrána velká garda vojenských knechtů, kavaléristů a halapartníků. Zvony na kostelích vyzváněly. Koně s pokrývkami ze šarlatového sametu, nalejskanými postroji, rystuňky, kantárky a cinkajícími střemeny se plašili strachem z pohybujiících se smolnic v rukou lidí, kteří pobíhali s pokřikem kolem. Někteří Kelkovi spílali, jiní ho vynášeli do nebes.

V rukou hloučku plebejců kolovala satira Gregória de Matose:

„Věřte, pane de Souzo de Menezes,
neradno stoupat výše, než se sluší!
Časem ti lezou rohy zpoza uší
a je ti o to hůř, oč výš se vzneseš.

Štěstěna, pane, často píše frašky.
Vyšvihl ses? Udělá z tebe vola.
Rup – jsi zas člověk, jedním zvratem kola!
Ráda si totiž tropí z lidí šašky.

Vím, byl jsi člověk v dnech své mladosti,
tam pod kolem, kde je jen šmír a bláto.
To vše ta výška! Teď vás mrazí v kostech.

Sneste se zase dolů, Milosti!

Padne vám mnohem lépe, ručím za to,
být člověk dole než vůl na výsostech.“

Antonio de Souza se na odchodu dušoval, že se vrátí a naplní třetí rok svého úřadování, který mu byl „vychvácen“.

To, že se Jeho Veličenstvo rozhodlo Antonia de Souzu sesadit, se zdálo být spíš výsledkem politických tlaků než panovníkova vlastního uvážení. Pro krále bylo možná větším zadostiučiněním povolat zpět do Portugalska guvernéra, který byl sice sesazen, ale přijíždí s chvalitebnými listy, než ho nechat, ať si dál užívá koloniální mizérie. Nějaký post se pro Antonia de Souzu jistě najde, ať už v Portugalích nebo v jiné kolonii.

Pokud jde o Vieiru, král ho potrestal královskou důtkou a stvrdil tak svůj nemilostivý ortel. Vieira si sice přál zůstat ve svém brazilském vyhnanství až do smrti, nikoli však jako vyvrhel z královské přízně.

Z výsledku celého sváru, celkem vzato, příliš jasně neplynulo, kdo tu byl odsouzen a kdo slavil vítězství.

Bernardo Ravasco uzavřel své líčení. Oči měl zamžené a ruce se mu neznatelně chvěly. Morna, kde strávil poslední čas, mu nijak nepřidala. Stal se z něj vyplašený člověk a pronásledovaly ho záchvaty blouznění.

Vieira byl stále nemocný. V noci nespál, neměl chuť k jídlu, byl slabý jako moucha. Panovaly všeobecné obavy, že jakékoli zhoršení páterova stavu může být osudné. On sám říkal, že na smrt je připraven. Litoval, že Ravasky nenechají v klidu žít, ani v klidu umřít. Litoval, že jeho smrtí bude vinno zklamání, jež mu připravil potomek právě oněch králů,

pro něž se tolikrát vydával všanc. Právě onen král, pro něž se klopotil. Vzdor své nemoci a vysokému věku vedl jezuita stejně chudobný život jako vřdycky. Spal na malém úzkém kavalci, nohy mu visely na jednu stranu a hlava na druhou. Ve spánku jím probíhaly záškuby a třas, často se budil, zaléval ho pot a sténal nesrozumitelná slova. Příčina jeho obtíží sice ustala, jejich projevy však trvaly dál.

Zprávy o dění na zemi, které přinášel Bernardo Ravasco, nebyly dobré, a zprávy o dění na nebi nevypadaly o nic lépe. V květnu se objevily dvě komety. Předzvěsti. Jezuité dali meteory vypočítat a poslali je králi, aby si mohl učinit přesnější obraz. První z nich zpozoroval na nebi v Pernambucu jakýsi německý páter, veliký matematik. Druhý spatřili v Rio de Janeiru indiáni a důstojní otcové, kteří tam s nimi pobývali. Pernambucký meteor se objevil za dne a rozpůlil Slunce vedví. Nad Riem se meteor objevil v noci a na chvostu mu zářily tři hvězdy. Už jen nějaké znamení na měsíci, a naplnilo by se slovo o tom, že *Erunt signa in sole et luna et stellis*. Že tehdy budou znamení na slunci a na měsíci a na hvězdách.

Tak skončilo tyranské panování muže, jemuž přezdívali Kelka.

GREGÓRIO DE MATOS ještě nějaký čas pobyl v Recôncavu. Na Marii Bercovou zapomněl. Vláda markýze z Minas mu přála klidu, takže se vrátil k soudní praxi. Zamíloval se do Marie de Povos, nemajetné černé vdovy, a oženil se s ní. Přišel tak k věnu, jež nevěstě daroval strýc, a ze sňatku se mu narodil syn, jehož na počest slavného syna Bernarda Ravasca pokřtil jménem Gonçalo. Svou lásku k Marii de Povos vyzpíval básník v překrásných verších.

Hned po svatbě se nicméně vrátil zpět k rozmařílému životu, toulal se s přáteli po veselicích, kláních a hodokvasech v okolí Bahie i v Recôncavu, líhal v ženských postelích i lůžkách. Zbožňoval černošky, rozdal si to s každou, jež se namanula, zpíval na burleskní notu.

Nakonec ženu opustil a jen tak se potloukal po Recôncavu, proléval si hrdlo a napsal většinu svých satir. Z této doby pocházejí jeho nejsyrovější a nehlubší verše o koloniálních mravech.

Když se markýzi z Minas naplnil čas guvernérské vlády, Gregório de Matos se dostal do nových rozeprů s církví. Moci nad Bahií se chopil Antonio Luiz da Câmara Coutinho, jemuž pro ohromný nos a ohnutý hřbet přezdívali Tukan. Básník ho kousavě a krutě zpodobil v jedné satíře, protože mu odepřel úsluhu, o niž ho požádal. Napsal o něm, že je čubčin syn a teplej brach, kakraholt a hrbáč od šmíry, nos z basy mu trčí na průčelí z panduríny, nadal mu hyeny s jazykem kuběny, a že prý je huncuft k pohledání, balvanu fištrónem roven, zahnívá mu kořen a v preclíkách drží slouhu k polaskání, ten osel

s hrabavýma nohama, kurva ve spodkách, co do každé řiti strčí knot, pyšný čekatel na kokot a tak podobně.

Když došla Tukanova vláda konce, zůstal v Bahii jeho synovec, který měl Gregória de Matose sprovodit ze světa. Tukanův následník, João de Lencastre, byl Matosův přítel a rozhodl se, že ho dá zajmout, protože se tak prý předejde dalším nesnázím a básníkovi se dostane ochrany.

Gregório de Matos uprchl na ostrov Matky Boží, byl ale zrazen Gonçalem Ravaskem, který si s ním listem sjednal schůzku. Na určeném místě narazil básník na knechty Joãa de Lencastra a byl zajat.

Když po čase vyšel z fortu v Lioneíře, byl vyhoštěn do Angoly na karavele, kterou se spolu s ním plavila i královská koňská jízda do Benguely. Gregório de Matos se navždy rozžehnal s městem, které tolik miloval i nenáviděl. Buď sbohem pobřeží, sbohem, město, sbohem, lidé, sbohem, Bahie, sbohem, pekelná cháska.

V Luandě se vyhoštěnec zapletl do vojenské vzpoury, jejíž nejhlubší příčiny tkvěly v daních, bídě a hladu, který v Angole panoval. Gregório de Matos tu vypomohl guvernérovi a odměnou se mu dostalo svolení opustit Angolu. Protože se však João de Lencastre rozhodně postavil proti tomu, aby se básník vrátil zpátky do města, kde sám žil, cílem jeho cesty tentokrát nebyla Bahia, ale jen Pernambuco.

V Recife dostal záповeď psát satiry. Působil jako advokát v budově vyzdobené ohromnými banány. Chodil nahý, z čehož bral kdekoho čert. Bez prostředků a churavý žil do roku 1695, psal sonety a – jak jinak – satiry. Nikdy se nevzdal svých pověr, ani důvěrného vztahu k ženám a Bohu. Zemřel v devětapadesáti letech v Recife na „prudkou a zhoubnou

horkost, jež ve třech dnech čili sedmi i největší lamžezezo pod zem přivodí“. Byl pohřben v kapli špitálu Panny Marie na Útesu. Kaple byla později zbořena a po Gregóriu de Matos e Guerrovi nezbylo ani památky.

Z popudu Joãa de Lencastra zapsal lid jeho básně do knihy. Stávala otevřená v jednom sále paláce a řádily se před ní fronty lidí, kteří se satirami a lyrickými básněmi v ruce či dobré paměti čekali, až budou jejich verše zaneseny.

Jen málokdo věděl, zda tyto skladby skutečně pocházejí od Gregória de Matose, byl ale v každém případě ctěným mistrem satiry, kletí, pranýřování a zlořečení, znevažování autorit a institucí, dvojsmyslů, předsudků, rouhání i svatého lání, lásky, skatologických a rujných historek. Všechno, co bylo na tato témata napsáno, bylo koneckonců tak trochu dílem Gregória de Matose.

ANTONIO VIEIRA pokračoval vzdor své churavosti v práci na kázáních. Do roku 1689 dával do tisku svazek homilií ročně, od té doby jen přes rok. Pracně přehlížel své poznámky a náčrty, a ač mu sloužilo jen jedno oko, psal pořad vlastní rukou. Při práci mu byl nápomocen otec Soares, který mu zůstával po boku.

Spisovatelská práce nicméně Vieiru plně neuspokojovala. I z hloubi lože se nadále bral za své představy o právu a pravdě. Zapletl se do temných sítí rozestřených kolem brazilské vlády, v níž Bernardo Ravasco zastával vyvýšené místo generálního sekretáře. V osmdesáti letech přijal post generálního vizitátora misíí.

Jednou se stalo, že se na řece Svatého Františka zvedla nebývale velká voda, odnesla domy a zatopila

celý kraj. Dva misionáři, kteří v postižené oblasti vyučovali indiány, konali modlitby, aby pohroma ustala, ale bez účinku. Tapuiové vyrozuměli, že Bůh křesťanů není tak mocný, jak kážou otcové, a rozhodli se pro jiného, za něhož si zvolili nejurostlejšího indiána, jemuž kadili tabákovým listím a uctívali ho v chrámu zbudovaném z proutí. Když se to Portugalci doslechli, indiánského boha spoutali a chrám podpálili. Indiány z vesnice nechali na holičkách. Vieira zasáhl. Aby zmírnil hlad, poslal vesnici tučnou peněžní výpomoc, nikoli z jezuitských peněz, ale z toho, co mu vynesla práce na přípravě jeho spisů.

Zasazoval se, aby do osady uprchlých černochů Palmares v republice Ganga Zumba nedaleko řeky Svatého Františka byli vysláni jezuitští otcové černé pleť, a nikoli bílí Italové.

Zasáhl i do otázky snižující se hodnoty platidel. Právě tak se pokoušel čelit nebezpečí, že z Brazílie vinou flot docela vymizí mince. Kupci považovali za výhodnější posílat mince, za něž neplatili dovozné ani clo, nežli vyvážet cukr. Nekupci, kteří mohli posílat ven peníze stejně snadno, je posílali na zaplacení výloh při politických transakcích, apelacích, soudních přích, jako důklady na církevní a světské úřady nebo co výbavu jeptiškám.

Peníze odplývaly z Brazílie i z jiných příčin: do Portugalska se vraceli kupci, kteří v kolonii zbohatli, ministři a jiní „ctní mužové“, a pokaždé si odváželi víc, nežli si přivezli. Kolonie, již takto pouštěli peněžní žilou, byla čím dál vysílenější. Usedlíci nenacházeli zákazníky, kteří by byli s to od nich koupit zboží, ani hotovost, kterou by mohli vložit do jeho výroby. Obdělávání půdy skoro ustalo. Země bohaté a žírné jako málokde byly čím dál neplodnější. Viei-

ra navrhl králi řešení: vytvořit provinční minci s pevně danou hodnotou. Na jeho plán však brazilští správcové ze zjištěných důvodů nepřistoupili.

Vieira se znovu pustil do obhajoby indiánů. Tentokrát proti nárokům dobrodruhů ze São Paula, jižto jich chtěli užívat při těžbě zlata, které výpravy do vnitrozemí konečně objevily.

Roku 1696 Vieira docela oslepl a dílem ohluhl. I tak ale diktoval dopisy, které zapisoval José Soares. Jeden z nich, adresovaný Sebastiãu de Matos e Souza, se týkal sporů mezi kupci a majiteli cukrovarů ohledně cen jejich zboží. Hájil snížení cen cukru, ale s vahami v ruce, aby zároveň poklesly i ceny ostatního tovaru. Považoval však za nespravedlivé, aby přitom stoupaly ceny v Portugalsku a v Angole.

Dobře věděl, že mu nepřísluší do takových věcí zasahovat, věřil ale, že podobně jako při požárech a jiných pohromách a strážních, ani zde není nikdo z obliga a přispět na pomoc je povinností všech.

Pět let života strávil po všech bahijských indiánských vesnicích a devět let mezi pohanstvem v Maranhãu, kde postavil šestnáct kostelů a sepsal katechismy v sedmi různých jazycích. Šestatřicetkrát vsedl na loď, do Francie, Anglie, Holandska, Švédska, Itálie a Brazílie, všechno ve službách Jejich Veličenstev.

Nadále vedl pilnou korespondenci s přáteli z Portugalska a jiných evropských zemí, stejně jako s králem, mezi jiným s Kateřinou Anglickou. Portugalské šlechtě poslal na rozloučenou cirkulář.

V odpověď ho ve dvorci U rybníčku poctil návštěvou voják z floty, který měl v Lisaboně dosvědčit, zda starý jezuita ještě žije. Starý kazatel denně sloužil mši.

Krátce poté, co voják odjel, Antonio Vieira ze-

mřel. Jeho smrti byli přítomni José Soares a rektor bahijské koleje, Giovanni Antonio Andreoni, toskánský jezuita, s nímž Vieira vedl sáhodlouhé názorové pře. Otec Andreoni byl shovívavý, pokud šlo o zotročování indiánů, přeložil do italštiny protižidovský spis nazvaný *Synagoga z omylu vyvedená* a přikláněl se k tomu, aby přední místa v Tovaryšstvu zastávali Italové a Němci. Vieira byl především portugalský vlastenec a stranil svým krajanům. Zemřel nedlouho poté, co dokončil *Clavis prophetarum*.

Na lodi, která v létě 1697 vezla do Portugalska zprávu o jeho úmrtí, putovaly ještě listy, které napsal.

BERNARDO RAVASCO skončil dva dny po svém bratru. O smrti Antonia Vieiry ve své nemoci nezvěděl. Deset let před smrtí, roku 1687, obdržel spolu se svým bratrem jezuitou příznivý rozsudek ve věci zločinu spáchaného na purkmistrovi.

Jeho kniha, *Topografický, civilní a vojenský popis státu Brazílie*, nebyla nikdy nalezena. Pět let před smrtí napsal *Politickou rozpravu o nestrannosti koruny portugalské v přítomných válkách korun evropských a o škodách, jaké z toho této koruně vzejí mohou, jakož i o tom, jak jim je možno a dlužno předejiti*.

Zanechal po sobě rozsáhlé básnické dílo, psané portugalsky i španělsky. Sen o tom, že vstoupí do Tovaryšstva, se mu nikdy nepodařilo uskutečnit, a podíl na tom měl i sám Vieira, který soudil, že je bratr společnosti užitečnější ve svém správním úřadě sekretářském.

Po smrti dona Bernarda byl podle ustanovení z 13. července 1663 jmenován na otcovo místo státního sekretáře Gonçalo Ravasco Cavalcanti de Albuquerque.

Poté, co zradil svého přítele Gregória de Matose, začal Gonçalo Ravasco trpět nespavostí a sužovaly ho noční můry. Jako sekretář byl příkladný.

JOSÉ SOARES, příčinlivý amanuensis a po dobu více než třiceti let věrný Vieirův společník, zemřel ve čtyřiasedmdesáti letech. Jak vypráví Andreoni, čtrnáct dní před smrtí měl otec Soares vidění, že se setkává s Vieirou, který „ho s očima obrácenými k nebi vyzývá k odchodu“, takže byl „naplněn radostí“. Za čas ulehl na lůžko a „najednou, uprostřed řeči, přikázal, aby začali vyzvánět umíráčkem, neboť jeho smrt se přiblížila; a sotva byly odříkány obvyklé modlitby, vydechl naposledy a jeho smrt vyvolala zbožnou závist všech, kdož jí byli přítomni“.

JOÃO DE ARAÚJO GOIS nadále vycházel z domova každé ráno o deváté. V devět hodin a pět minut míjel kostel, pokřížoval se a políbil kříž řádu Kristova, který se mu houpal na krku. V devět patnáct vstupoval do budovy soudu.

Jednoho dubnového rána roku 1686 ti, kdo si podle radovy cesty do práce řídili hodiny, užasli. Za těch jedenadvacet let ode dne, kdy nastoupil k soudu, to bylo prvně, co syn písaře od milosrdných nevyšel z domu. Místo něj se objevila tlustá, zadýchaná otrokyně se zprávou, že Gois je po smrti.

Padl za oběť pohromě, která zachvátila město. Podobně jako v Indii, Thesálii či Makedonii zasáhla i Bahii zhoubná epidemie, která tu kosila obyvatelstvo stejně jako ve Středozeří, kde zdecimovala jih Francie, v části Anglie, Němec a Polska.

V kolonii se ustavičně vyskytovaly či propukaly neštovice, spalničky, syfilis, endemická struma, parazitní a kožní choroby, horečky, úplavice. Jezuité, kteří

nastupovali na místa indiánských a černošských kouzelníků, užívali medicíny jako mocné katechizační zbraně. Kurýrovat se učili za pochodu, řezali nohy, vysávali rány způsobené jedovatými živočichy, předpisovali léky, jak je napadlo. V řadě koloniálních měst se jediná apatyka nacházela na jezuitské půdě, kde páteři zachraňovali duše i těla, vše nahrubo, bez záznamů, bez studia, bez velkého počítání.

Vedle jezuitů působili také Židé a novokřesťané přišlí z Evropy, z nichž někteří byli profesí lékaři. Nepočtení zdejší promování doktoři působili ve službách koruny, radnice či vojenských pluků coby úřadové. Lazebníci, fyzikové a licenciáti mohli působit jen jako ranhojiči. Vzhledem k nedostatku lékařů ale bez dohledu felčarili i fiškusové, lektvarníci, anatomové, mastičkáři, šarlatáni a všetečkové.

Zmocněnci či komisaři vrchního královského lékaře jen zřídkakdy co kontrolovali. Bez velkého zkoumání rozdílili pokuty za nepostačující hygienu. Ošetřovatelé neměli o svém řemesle potuchy, léků, míst pro nemocné i chirurgického náčiní by tu pohledal. Za tak bezútešných podmínek se mor stal v Bahii pánem.

Nastalo období hrůzy. Na obyvatele města dolehl strach ze smrti a bolest nad ztrátou příbuzných a přátel, a střežli se styku s bližními. Pro svůj zmatek, zděšení, bezradnost a nepřičetnost se ale báli zůstat i doma.

Ulice zely prázdnotou. Horliví kajetáni chodili dům od domu a vyzývali lidi ke zpovědi. Rodiny umíraly po cestě do jiných měst. Přicházely zprávy o zkáze měst v okolí.

Lodi se vyhýbaly přístavu, kde kotvilo jen pár opuštěných plavidel, jejichž posádky zčásti nebo úplně podlehly chorobě. Práce ve městě se zastavila,

rumpál už nepřepřavoval břemena nahoru ani dolů. Putyky zavřely, prostitute ustala.

U dveří kvelbů, kde se prodávaly základní potřeby, zbůhdarma stály fronty; sůl, mouka, olej, tresky, víno i látky došly. Jedly se potraviny z místních zdrojů, o jejichž nezávadnosti se dalo pochybovat. Nedostávalo se punčoch, klobouků, sukna, zbraní, šmelcované mědi, potřeb pro cukrovary, čalounů, serže, brokátů, lnu i papíru. Ceny se vyšplhaly do závrtných výšek, vznikl černý trh, kde se prodávalo tomu, kdo dal nejvíc.

Na hřbitovech kopali otroci hroby a kněží pohřbívali po letmém obradu až šest těl do jedné jámy. Špitály a domy byly plné nemocných. Za tři měsíce přišla většina bahijského obyvatelstva pod zem.

Na tento mor zemřeli i arcibiskup Jan od Matky Boží a soudní rada Palma.

ANTONIO DE SOUZA DE MENEZES, dvacátý pátý guvernér a generální kapitán brazilský, na svou nenávist k Vieirovi nikdy nezapomněl. Po zbytek svých dní se stravoval záští a lítostí nad hříchem, který spáchal ve dnech, kdy žil v ústraní venkovského domu v Olivaesu. Vieira byl jediný, kdo věděl, k jaké zřůdnosti tam došlo, nikdy to však neodhalil. Vyslechl ten příběh v Lisaboně, když ho Kelka, tehdejší guvernér Campo Maioru, vyhledal, aby se zastal námořníka, který byl uvězněn pro vraždu jedné markýzy.

Purkmistr TELES dosáhl prostřednictvím guvernéra Joãa de Lencastra královy milosti. Několik let po bratrově smrti zjistil, že k prvním různicím mezi Menezesovými a Ravascovými zavadala příčinu jakási šlechtična, kterou kdesi zahlédli ve stínu žaluzií či

ve skrytu kolesky. Předpokládá se, že to byla dona Bernardina Ravascová.

ANTONIO DE BRITO se z králova příkazu vypravil na cestu ku dvoru, aby se hájil z vraždy purkmistra. Vezl si s sebou Vieirovo doporučení pro dona Marchãa Temuda. Jezuita se ho pokoušel ospravedlnit s odvoláním na světskou čest a právoplatnou obranu. Vieira napsal: „Zabij, a král ti odpustí,“ neboť věřil, že obezřelý panovník chce zdatných mužů raději užívat ve svých službách, nežli jich pozbývat.

Antonio de Brito žil v azylu až do roku 1692, kdy mu král Petr II. na zásah papeže Inocence XII., který se chtěl zavděčit velkovévodovi toskánskému, bratru kardinála d'Este, udělil milost.

Chacham SAMUEL DA FONSECA odjel krátce po Kelkově sesazení do Amsterdamu. Oženil se s Judithou, mladou a dobrosrdečnou dcerou jednoho rabína. Jeho choť však nedlouho poté zemřela.

Stal se členem rabínské rady a toto místo zastával až do své smrti roku 1698. Svůj majetek vložil do knih. Prodal vše, co měl, a ponechal si jen knihtiskařství. Poslední léta svého života strávil, jak o tom snil, četbou a vydáváním knih. Pohřben byl v Amsterdamu.

Konšel LUIZ BONICHO, jemuž se na kapitánské lodi, kam se při útěku do Portugalska uchýlil, dostalo pomoci, dojel do Lisabonu živ.

Když se vykřesal ze svého zmrzačení, vyhledal v Portu zlatníka, který zhotovil ruku Antoniu de Souzovi; protože ale neměl dost peněz, aby si mohl dovolit ruku ze stříbra, začal místo ruky, o níž ho připravili, užívat hrubý železný hák. Na vysokých

místech i u krále se přičiňoval o to, aby byl Kelka sesazen.

Protože na svém útěku z Brazílie přišel o všechno a zůstal zcela bez prostředků, dal se zapsat do posádky kapitánské lodi, která provázela mladého místokrále, hraběte z Vila Verde, do Indie a vyplula z Teja v březnu roku 1692. Cesta byla plná nesnází, chorob a bouří, s nuceným přistáním na nezdra- vém mosambickém ostrově, a cestující i posádka došli takové úhony, že když loď Panna Maria Ne- poskvrněného početí konečně doplula do Góy, zů- stalo z původních pěti set osmdesáti mužů naživu jen čtyřiaosmdesát. Bonicho cestou trpěl horečkou a kurdějemi a choroba ho měla v moci po celé dlouhé měsíce.

Flota ho v Góe zanechala jeho osudu, a tak po- sléze odjel do Perského zálivu a v Bandar Kungu se připojil k posádce pirátské eskadry. Podílel se na mnoha přepadeních portugalských, španělských a anglických lodí a byl vážně raněn střelou z muš- kety, takže přišel o jednu nohu.

V prosinci roku 1698 se značně pochroumaný, leč bohatý vrátil na lodi Svatý Petr do Portugalska a od- tud se vydal do vysněné Paříže, odkud po něm ne- bylo více slechu. Jedni říkají, že žil mezi harémy slič- ných jinochů, na zámcích, uprostřed přepychu. Druzí pak tvrdí, že se zavřel do kláštera, stal se ře- holníkem a kál se ze svých neřestí.

ANICA DE MELO dostala zpět svůj veřejný dům, prožila tam ještě několik let a přijímala Gregória de Matose, i poté co se oženil.

Když byl básník vypovězen do vyhnanství, Anica de Melo odjela v naději, že se s ním znovu setká, do Angoly. Loď, na níž se plavila, však napadli holand-

ští korzáři, takže se nedaleko afrického pobřeží po- topila. Anica de Melo utonula, když měla Gregória de Matose pár mil na dosah, ten se ale o její smrti nikdy nedozvěděl.

MARIA BERCOVÁ marně čekala, že když Kelka opustil Bahii, Gregório de Matos se za ní vrátí. Byla zámožná a i přes svou znetvořenou tvář dostala mnohé nabídky k sňatku, žádnou z nich ale nepři- jala. Zabolelo ji, když se doslechla o básníkově sňat- ku s Marií de Povos a o tom, že se jim narodil syn.

Odjedla do Lisabonu na kapitánské lodi, která odvážela Joãa Luize da Cãmara Coutinha, jemuž právě vypršel jeho guvernérský mandát.

V Portugalsku ji závistní sousedé, před nimiž řekla, že brazilští Židé jsou laskaví, udali inkvizici. V pro- sinci roku 1697 byl vydán pokyn, aby byla uvězněna pro podezření z židovských praktik a pro výroky, které byly shledány „pro křesťanské uši nadmíru urážlivé“. Před soudem potvrdila své přesvědčení o dobrotě Židů. Když jí inkvizitoři hrozili muče- ním, ustrašeně prosila v slzách o smilování a jevila známky pokání. Jméno Samuela da Fonseky, který jí dopomohl na svobodu a přijal ve svém cukrova- ru, však nikdy nezmínila.

Tribunál ji prohlásil za kacírku a odpadlici, podlé- hající trestu vyobcování a konfiskace majetku ve pro- spěch státní pokladny a královské komory, v rozsud- ku vyneseném v říjnu roku 1699 nicméně shledal jisté polehčující okolnosti. Dal souhlas k tomu, aby se smířila s církví, jak žádala, a veřejně se zřekla svých názorů. Uložil jí vězení a doživotní hábit kajčnice, dvouleté vyhnanství na ostrov Svatého Tomáše a zá- kaz návratu do Portugalska, zato ji ale *in forma eccle- siae* zprostil vyobcování, které nad ní bylo vyneseno.

Zemřela na ostrově Svatého Tomáše, v bídě a se zohavenou tváří, na stejnou horkost, jaká sklátila Gregória de Matose. Maria Bercová na básníka nikdy nezapomněla a zemřela s jedním z jeho veršů na rtech: „Konec jest básním, ba všecko naposledy se skončilo.“

Patnáctiletý ČERNOŠSKÝ CHLAPEC, otrok z Afriky, který pomohl spřísežencům zastavit v den zločinu purkmistrova nosidla, nebyl nikdy odhalen. Někteří lidé tvrdili, že to byl Moçorongo, otrok básníka Tomáše Pinta Brandãa.

Gregório de Matos při jisté příležitosti tvrdil, že patřil k černošským vzbouřencům, kteří o léta později vytasili na konšely meče, a následkem toho byli mučeni v kleštích, rozčtvrceni a oběšeni.

MĚSTO BAHIA vyrostlo a proměnilo se. Navždy už ale mělo zůstat lůnem rozkoše a hříchu, který měl čarounou moc nade všemi těmi, kdo tu žili či je navštívili, ať už to byli lidé, andělé či démoni. Nikdy nepřestalo být městem, ve kterém žil básník, jemuž přezdívali Pekelná huba.

Když roku 1989 v známém sãopaulském nakladatelství Companhia das Letras vyšla kniha Any Mirandové (1951) s názvem *Boca do Inferno*, byla to v pravém slova smyslu literární událost. Představila se v ní dosud téměř neznámá autorka – do té doby publikovala dvě sbírky nijak mimořádných básní –, která dokázala něco, co se na přelomu 80. a 90. let příliš často nestávalo: spojit čtenářskou přitažlivost s erudicí, řemeslnou dovedností a literární kvalitou. Kniha se stala bestsellerem, který se držel vysoko na žebříčku nejprodávanějších titulů po 54 týdnů, obratem byla přeložena do desítky jazyků (český překlad měl původně vyjít roku 1992 v odeonském Klubu čtenářů) a autorka za ni obdržela prestižní literární cenu Jabuti v kategorii Objev roku.

Příčin tohoto úspěchu je víc než jen detektivní spád vyprávění, nadto okořeněného šťavnatým jazykem. Mirandová měla nepochybně šťastnou ruku, když zvolila pro svůj příběh prostředí koloniálního Salvadoru da Bahia, města, s nímž je spjat vznik valné části brazilské barokní kultury a kde vedle sebe na sklonku 17. století skutečně žili dva kuriózní, neobyčejně rozporní a těžko uchopitelní intelektuálové, o něž se dodnes vedou spory zasahující až na stránky velkých brazilských deníků: básník Gregório de Matos e Guerra (1636–96) a jezuita António Vieira (1608–97).

Salvador však byl šťastnou volbou ještě z jednoho, na první pohled nenápadnějšího důvodu. Přestože v Brazílii neexistovaly až do roku 1808 tiskárny, a naše informace o mnoha stránkách brazilského života

jsou proto dosti kusé, o Salvadoru to platí méně než o jiných končinách země, která je dle slov historika Sérgio Buarqua de Hollandy „jediným úspěšným a ve velkém podniknutým pokusem o přesazení evropské kultury do oblasti tropického a subtropického podnebí“. Kolej Tovaryšstva Ježíšova, ohnisko zdejšího kulturního života, měla těsné vazby na Evropu, kam pravidelně putovaly soukromé i úřední listy, zpravující druhy a řádové nadřízené o místním dění. Zámožnější Portugalci, kteří přijeli do Brazílie rozhojnit své jmění – a namnoze se stali zakladateli cukrových plantáží v pobřežním pásu –, se těžko sžívali s představou, že by měli v Brazílii zůstat natrvalo, a o jejich životě se dochoval relativně velký počet dokladů, zčásti i v portugalských archivech. A konečně: bahijští jezuité, guvernéři i plantážníci byli zhusta hostiteli zvědavých světoběžníků, kteří o svých dojmech ze Země brazilového dřeva zanechali četná svědectví, z nichž mnohá došla časuvzdorné podoby v evropských tiskárnách.

Mirandová ve své románové prvotině intuitivně sáhla po prostředí, které jí dávalo prostor vtisknout historickému románu novou tvář a založit jej jako moderně mnohohlasý žánr, jenž je s to nabídnout alternativu k akademicky chápanému dějepiscectví. Milovníkovi románů zasazených do časů minulých tu nutně vytanou na mysli autoři, jimiž se přitom mohla inspirovat, Umbertem Ecem počínaje a José Saramagem či Rose Tremainovou konče. V brazilském případě však možná – právě pro hojnost bílých míst na mapě dávných dějů – nejde ani tak o dějiny chápané jako palimpsest, to znamená stále znovu a jinak přepisované na kdysi už popsaný pergamen. Mnohem spíš jsme tu svědky pokusu vyprávět dějiny, které žádný písař nikdy na pergamen ne-

napsal. Tam, kde historik doplňuje chybějící část obrazu bod po bodu a tečku za tečkou, jako by restauroval starou ikonu, tam má romanopisec právo se rozmáchnout a domalovat starý obraz na křídlech svatopisecké představitosti.

Salvador sklonku 17. století poskytl Mirandové k takto chápanému historickému románu ideální látku. Na jedné straně jí množství textů dochovaných v brazilské slovesné paměti umožnilo tento časoprostor ztvárnit velmi literárně. Pasáže z děl značně odlišných pisatelů, které jsou důmyslně vpleteny do vypravěčské promluvy, nám dávají bezprostředně pocítit různé stránky všednodenního života kolonie – od soukromého prostoru po veřejný, od erotiky po náboženství, od provozu cukrovaru po koloniální správu. V střípcích dobových homilií nás oslní vybroušená jezuitská rétorika, i když kázání v zemi, kde se slovo nemohlo šířit tiskem, mnohdy – vzdor všem skvostně stavěným periodám – zcela přirozeně plnilo úlohu politickou, informační a zejména žurnalisticky polemickou. Jakoby stínově do textu vstupují i líčení cestovatelů a kronikářů s jejich zostřeným vnímáním tropické bujnosti, barevnosti a bujarosti, které jsou součástí obrazu Latinské Ameriky od počátku jejího začlenění do evropského literárního prostoru. Jejich rubem, ustavičně prosvítajícím na povrch, je ovšem – a stejně tak tradičně – nevázanost, rozklad a zmar. Tato trvalá rozpornost, vyjádřená českým titulem *Peklo ráje*, čtenáře latinskoamerické literatury nepřekvapí: „barokní ráz“ či „baroknost“ bývají někdy, dnes už trochu stereotypně, považovány za jeden z podstatných rysů kultury hispánské i portugalské Ameriky. V tkáni románu se však setkáváme i s vnitřní rozlomeností, či přinejmenším mnohvrstevností barokní doby jako

takové: zlomky veršů citovaných iberských básníků nápadně oscilují mezi mystickou extází a vypjatou smyslovostí, jedovatou satirou a úlisným pochlebováním. A to vše je barvitou ilustrací jednoho z hlavních témat románu: nutnosti volit mezi křesťanským příkázáním Nezabiješ a morální povinností odstranit tyrana škodícího obci.

Množství mezer, které se v dostupném obrazu barokního Salvadoru shlukují v jakési jeskyňky, ale Mirandové zároveň umožňuje dotvářet děj po svém, svobodně do něj vpouštět postavy, o nichž nám prameny mnoho neříkají. Platí to jednak o těch, kteří nesli na svých bedrech tíhu „bílého zlata“, jímž se Evropa právě naučila přislazovat si život: o prostých „poddaných“, vyhoštěncích, dobrodruzích ze zoufalství, indiánech, míšencích a jistě též o předcích hrdinů, s nimiž má moderní čtenář spojen Salvador především: o mulatech a černých otrocích, pradědech a prabábách postav románů Jorge Amada. Stejně tak, ba možná víc to ale platí o jiné skupině postav, jejichž optika je pro Mirandovou dlouhodobě podstatná: o ženách, které jsou v historických záznamech ponořeny do lůna rodin a odcloněny mlčením. O Bernardině Ravascové toho z dějepisu na rozdíl od mužských představitelů rodu víme pramálo, Anicu de Melo i Marii Bercovou stvořila autorčina fantazie takřka z ničeho. Do třetice – a z literárně-historického hlediska nejvýznamněji – to platí i o Gregóriu de Matosovi, zástupci další kategorie postav, do nichž se Mirandová s oblibou vmýšlí, a sice básníků a literátů.

Dvojice nejpozoruhodnějších historických osobností, Gregório de Matos a António Vieira, má sice pro děj románu význam jen okrajový, pro jeho vyznění a čtenářské přijetí jsou to však hrdinové klíčo-

vi. Figury básníka a kněze se totiž zvláštním způsobem doplňují či překrývají, zároveň se ale i příkrě a mnohdy paradoxně rozcházejí, takže už jen jejich kontrast vypovídá mnohé o zvláště složitém světě portugalsko-brazilského baroka. A co je důležité pro Mirandovou: výstižně ztvárňují napětí mezi popsávanými a prázdnými stránkami dějin, mezi historickými fakty, které je třeba respektovat, a historickým vakuem, kde lze dopřát prostor fantazii.

Gregório de Matos, stojící na pólu nezachyceného, pronikl do dějin brazilské literatury, jak je píše moderní doba, poměrně pozdě: první výbor jeho básní v počtu 39 čísel uveřejnil ve svém *Klasobraní brazilské poezie* historik F. A. de Varnhagen až v roce 1850. Mravopočetní akademikové 19. století sice vesměs oceňovali dokumentární hodnotu Matosovy poezie, jeho výstřední verše plné barbarismů a kluzkého výraziva v nich však budily pobouření. Prominentní kritik Araripe Júnior o něm například ještě roku 1910 napsal slova, která mohou posloužit jako výmluvný doklad toho, nakolik se k fantazii při nedostatku pramenů uchyluje i pozitivisticky založená věda: „sprostý bohém, který pološílený, špinavý a otrhaný obcházel s kytarou cukrovaru v Recôncava, vyhrával [černošská] lundu a prozpěvoval obscénní popěvky, jež nebyly určeny k pobavení nikoho jiného než zhýralých a tupých venkovských mecenášů, podporujících jeho stařeckou mlsnost.“

Tento přístup s konečnou platností překonalo teprve první „neokleštěné“ vydání Matosových básní. Sedmisvazkové spisy, od nichž se odvíjí veškeré nové úvahy o tomto prokletém básníkovi *avant la lettre*, vyšly poprvé až roku 1968. Od té doby zaměstnává Gregório de Matos brazilské literární historiky dvěma, či snad třemi hlavními otázkami: první se

týká jeho díla, druhá se týká jeho osoby a třetí, nejnovější, pak jeho sebevymezení vůči společnosti, v níž žil.

Nebude možná velkou nadsázkou, řekneme-li, že to, co o Gregóriu Matosovi nevíme, převažuje nad tím, co o něm víme. Nevíme, které texty z těch, jež mu jsou v různých rukopisných sbírkách přisuzovány, skutečně napsal, a proto nevíme ani to, stojíme-li před skutečně velkým autorem, nebo jen jakýmsi „sběrným označením“ pro veškerou nactiutrhačnou a lascivní poezii napsanou v Bahii 17. století. Na základě útržkovitých informací z druhé ruky a sporých pramenných údajů si musíme položit otázku, co se vůbec s jistotou dá říci o Gregóriu de Matosovi jako osobě. Byl kritikem doby, jehož satiry účinkem předčily Vieirovo kazatelské hřímání? Anebo výlupkem aristokratické společnosti, jehož uštěpačnost je třeba přičíst na vrub staromilské nevoli nad rostoucím dosahem „ruchu obchodu“ a „kšeftu“, na něž svádí bídu Bahie v proslulém sonetu? Byl to vagabund a písničkář, jemuž na nějakém tom slově nesešlo, anebo literát, který pozorně studoval konvence iberské barokní poetiky a jejich prostřednictvím se zmocňoval prostředí, v němž se zčásti nedobrovolně pohyboval? Matosovská literatura už dnes zabírá celé police, ruku do ohně však můžeme dát sotva za pár stránek.

O dlouhém životě a bohatém díle Antónia Vieiry toho naopak víme víc, než průměrná hlava pojme – a není to jediná věc, kterou se od Gregória de Matose liší. Tak trochu až ve srovnání s Vieirom si uvědomujeme, jak omezený je svět „brazilského Villona“, jak sebestředné jsou jeho zájmy a kolik jeho „nesmlouvavých“ útoků je zřejmě podloženo osobní zhrzeností. Vieira naproti tomu vstupuje do všech

velkých kauz, jimiž žije iberská a americká společnost 17. století, a některé z nich dokonce sám pomáhá rozdmýchat. Jeho pře nejsou osobní ani lokální, a lokálního významu proto nebývají ani jeho soupeři. Mimo jiné právě díky Vieirovi překračuje *Peklo ráje* rámec koloniální Brazílie.

Ve sporu o novokřesťany (násilím katolizované Židy) se tento následovník Ignáce z Loyoly postaví na odpor portugalské církvi, jejíž protižidovské jednání je v rozporu se stanoviskem papeže i rady katolických teologů. Ve snaze podnitit Jana IV., aby po vzoru Nizozemí založil státní společnosti pro obchod s portugalskou Indií a Amerikou, podniká Vieira velkorysé diplomatické mise po Evropě a za své působení pro věc Portugalska se ocitne blízko vyloučení z Tovaryšstva Ježíšova. Nutno ovšem dodat, že „Portugalsko“ se v jeho pojetí nekryje s pouhým politickým či státním útvarem: v jeho vizích se má stát Pátou světovou říší, v níž se ještě před příchodem Antikrista uskuteční Kristovo království na zemi. (Čtyři říše, které v tomto rozvrhu světových dějin Portugalsku předcházejí, představoval pro Vieiru Babylon, médsko-perská říše, Řecko a Řím.)

Zásadní oddanost věci, nikoli osobní kariéře nakonec příkladně dokládá fakt, že když Vieirovi král Jan IV. nabídl jako východisko ze svízelné situace v jezuitském řádu biskupskou mitru, odmítl páter se slovy, že bude raději posledním koadjutorem v Tovaryšstvu než kýmkoli mimo toto společenství. Tím však Vieirovy nesnáze nekončily: během svého devítiletého působení v Maranhãu na severovýchodě Brazílie (kam odjel zpola tajně, bez královského svolení) jako horlivý misionář hájil zájmy indiánů a osadníkům spílal za jejich nešetřné zacházení s otrocky tak zapaleně, že ho plantážníci nakonec i s je-

ho tovaryši násilím vsadili na loď do Portugalska a na čas učinili přítrž všem jezuitským misiím v oblasti. Za své snění o Páté říši (které je také předmětem jeho nedokončených *Dějin budoucnosti*) byl obžalován, vězněn a souzen inkvizicí, z jejíž jurisdikce ho po dlouhém čekání doživotně vyňal papež prostřednictvím zvláštního breve. Po šedesátce se Vieira přesunul do Říma, kde mimochodem získal renomé brilantního kazatele, hlavně ale pokračoval ve svém celoživotním zápase: proti svévolnému počínání portugalské inkvizice, za práva (a kapitál) novokřesťanů i za obnovení jezuitské misionářské činnosti a ochranu indiánů v Brazílii.

Pětasedmdesátiletý Vieira, se kterým se v Bahii setkává Gregório de Matos, je muž zocelený půlstoletím zápolení o křesťanštější podobu křesťanského světa. Skutečnost, že při tom z většiny svých diplomatických i politických střetů vyšel poražen, Mirandové asi vskutku dává právo učinit jej v *Pekle ráje* spřízněnou duší básníka, k němuž se štěstí obrátilo zády. Neměli bychom proto ale zapomínat, že Matos pocházel z majetné plantážnické rodiny a jako advokát hájící zájmy cukrovarníků se za jiných okolností mohl docela dobře ocitnout i na opačné straně bojové linie.

Na půdě románu vlastně Gregório de Matos, doktor obojího práva, který kdysi v Portugalsku zastával významná úřednická místa a bez valného úspěchu hájil bahijské zájmy na portugalských stavovských sněmech, svým způsobem páterovým protipólem je. Vieirovým společenským postojům dějiny (s nespravedlivostí sobě vlastní) nakonec vyčetly především malou radikálnost a jeho porážky mu neubraly nic na velikosti ani energii. Ještě dlouho po osmdesátce se tento voják Kristův pokoušel ze Salvadoru, zapad-

lého města v zátocě Všech svatých, změnit běh světa a věnoval se vlastnímu literárnímu odkazu. Dvě stovky svých obširných kázání uspořádal s pečlivostí, která působí až bizarně, uvážíme-li, že podle jeho vlastních apokalyptických výpočtů měl mesiášský Zahalený (*Encoberto*) přijít a nastolit nový pořádek už roku 1666. V Gregóriu de Matosovi naopak ztráta postavení probudila bohémskou nevázanost a dávný sklon k literárnímu buřičství. Jeho satiry na koloniální potentáty asi lidé opravdu vyvěšovali na dveře veřejných budov jako tzv. *pasquins* – paskvily či hanopisy, pro něž měla stará čeština pěkné označení „cedule zrádné“.

Proti apollinskému Vieirovi se v *Pekle ráje* rýsuje Gregório de Matos jako figura vpravdě dionýská, která se Mirandové postupně stává metonymií pro celé město, pro celý bahijský svět. S odchodem Gregória de Matose z veřejného života jako by do dionýské polohy v posledu přecházel i sám román – a proti Matosovi nakonec nestojí ani tak Vieira, *senex venerabilis*, jako spíš starý manžel jeho (fiktivní) platonické lásky Marie, obludný João Berco, v němž se zchátralost snoubí s lakotou jako v pravé barokní komedii.

Peklo ráje je tak knihou, v níž se dílo jednoho velkého básníka (nebo jedné velké básnické tradice) stává klíčem, podle něž je laděna rekonstrukce života jednoho města i jedné doby. Koneckonců, román vskutku není historie a kdoví, co z naší české minulosti by vynesla na světlo obdobná evokace inspirovaná dílem, řekněme, Jana Jeníka z Bratřic, s jehož písničkami si Gregório de Matos ve svých obscénních kouscích nijak nezadá. Na těsnou provázanost básníka a města ostatně s důvtipem sobě vlastním upozorňuje i sama autorka. To, že v portu-

galském titulu knihy chybí člen, totiž není dílem opomenutí, podle Vieiry nejhoršího ze všech hříchů. Název *Boca do Inferno* lze přeložit jako „pekelná ústa“, ale také jako „brána do pekel“. Užijeme-li tohoto spojení s členem mužským, vyjde nám přízvisko, jež si Gregório de Matos od současníků vysloužil svým jedovatým jazykem: „Gregório Pekelná huba“ neboli „Řehoř Pekloústý“. *Boca do Inferno* s členem ženským naproti tomu zjevně odkazuje k městu Bahii, kde peklo rozvíralo svůj chřtán, aby pohltilo svět.

Peklo ráje je výpovědí o obou.

Šárka Grauová

Obsah

Město 9

Zločin 19

Pomsta 141

Šetření 261

Pád 319

Epilog (Osud) 351

Ďábelský jazyk a Pekel chřtán (Šárka Grauová) 365

Ana Mirandová
Peklo ráje

Z portugalského originálu Boca do Inferno
vydaného nakladatelstvím

Companhia das Letras v São Paulu
přeložila a doslov napsala Šárka Grauová
Verše přeložil Jiří Pelán

Graficky upravil, obálku s detailem barokní kazatelny
z kostela sv. Františka v bahijském Salvadoru
navrhl a sazbu zhotovil R. M. U. T.

Vydalo nakladatelství Torst,
Opatovická 24, 110 00 Praha 1
(www.torst.cz),

jako svou 331. publikaci
Redaktorka Irena Kurzová
Vytiskla tiskárna PB tisk, Příbram
Vydání první
Praha 2004